

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SINIF ÖĞRETMENLİĞİ BİLİMDALI

DOKTORA TEZİ

İLKÖĞRETİM BİRİNCİ KADEMEDE VATANDAŞLIK EĞİTİMİ
ÜZERİNE BİR DURUM ÇALIŞMASI

Hazırlayan
Sevim GÜVEN

ANKARA, 2010

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SINIF ÖĞRETMENLİĞİ BİLİMDALI

DOKTORA TEZİ

**İLKÖĞRETİM BİRİNCİ KADEMEDE VATANDAŞLIK EĞİTİMİ
ÜZERİNE BİR DURUM ÇALIŞMASI**

Sevim GÜVEN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Neşe TERTEMİZ

ANKARA, 2010

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

.....'in
.....
..... başlıklı
tezi.....tarihinde, jürimiz tarafından
..... Ana Bilim / Ana Sanat Dalında Yüksek
Lisans / Doktora / Sanatta Yeterlik Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı	<u>İmza</u>
Başkan:	
Üye (Tez Danışmanı):	
Üye :.....	
Üye :.....	
Üye :.....	

ÖNSÖZ

Bir doktora tezi birçok kişinin katkısının ve desteğinin ürünüdür. Bu araştırma, benden desteğini, ilgisini, zamanını, sabrını ve bilgisini esirgemeyen birçok kişinin katkısı ile ortaya çıkmıştır. İlk olarak öğrencisi olmanın mutluluğu ve onur duyduğum, kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Neşe Tertemiz’e desteği ve alakasından dolayı minnet borçluyum.

Araştırmam süresince bana zaman ayıran, bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım çok değerli hocalarım Prof.Dr. Emin Karip’e, Prof. Dr. Selma Yel’e, Yrd. Doç.Dr. Melek Çakmak’a; çok kıymetli yeri doldurulamaz mesai arkadaşlarım Arş.Gör. Demet Şahin’e, Arş.Gör. Pınar Bulut’a, Arş. Gör. Şükran Calp’e ve araştırmanın uygulama aşamasındaki katkılarından dolayı Mustafa Makas ve Gülsen Makas’a. Hayatım boyunca hep yanımda olup desteklerini esirgemeyen, bana eğitim fırsatı sunan anne ve babama; çok değerli kardeşlerime ve destek ve sevgisini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eşime; dünyadaki en değerli varlığım olan sevgili oğluma içtenlikle teşekkürlerimi sunuyorum.

Sevim Güven

Ankara

2009–2010

ÖZET

İLKÖĞRETİM BİRİNCİ KADEMEDE VATANDAŞLIK EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR DURUM ÇALIŞMASI

GÜVEN, Sevim

Doktora, İlköğretim Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Neşe TERTEMİZ

Mart-2010, 335 Sayfa

Araştırmanın amacı, İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin kazanımları çerçevesinde ilköğretim 5. sınıf öğretmenlerinin vatandaşlık eğitimi, öğrencilerin bu kazanımlara ulaşma düzeyleri ile öğretmenlerin eğitim programlarındaki vatandaşlık anlayışına yönelik algı ve görüşlerini tespit etmektir. Araştırmada nitel ve nicel veri toplama yönetimi kullanılmıştır. Araştırmanın öğrenci evrenini 2008-2009 eğitim öğretim yılında, Samsun ili Bafra ilçesindeki 39 resmi ilköğretim okulunun birinci kademesinde eğitim almakta olan 2074 kadar 5. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmanın öğretmen çalışma grubunu, Bafra ilçe merkezindeki resmi ilköğretim okullarında görev yapmakta olan 28 5. sınıf öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmada öğretmen çalışma grubu kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi (convenience sampling) kullanılarak belirlenmiş ve çalışma öğretmenlerin gönüllü katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerle ilgili veriler nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Öğrenci verilerini toplamak için başarı testi kullanılmıştır. Öğretmen verilerinin analizinde “içerik analizi”, öğrenci verilerinin analizinde “madde analiz” tekniği kullanılmıştır. Öğretmenlerle yapılan görüşme sonucunda öğretmenlerin İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin kazanımları doğrultusunda vatandaşlık eğitimi gerçekleştirdikleri ve öğrencilerine bu kazanımları kazandırdıkları yönünde görüş bildirmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler, vatandaşlık bilincinin oluşmasında aile, çevre, medya gibi faktörlerin olumsuz rolü olduğunu ve eğitim sisteminin aktif katılımcı, hak ve sorumluluklarının farkında vatandaşlar yetiştirdiğini belirtmişlerdir. Araştırmada öğrenci başarı testinden elde edilen sonuçlarda 55 kazanımdan 21 kazanıma ulaşıldığı gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık, vatandaşlık eğitimi, ilköğretim, sınıf öğretmeni

ABSTRACT

A CASE STUDY ON THE PRIMARY GRADES CIVICS EDUCATION

GÜVEN, Sevim

PhD, Department of Primary Education

Advisor: Assist. Prof. Dr. Neşe TERTEMİZ

March-2010, 335 Page

The purpose of this study was to examine the perceptions and ideas of the fifth grade elementary school teachers with respect to civics education, the accusation of interdisciplinary performance expectations for Human Rights and Civics set for in the Social Studies program, students' acquisition level of objectives, and the general conception of citizenship in education programs. For data collection, qualitative and quantitative methods were used in the study. The universe for the student sample consists of 2074 fifth grade students attending at total 39 public schools in the county town of Bafra, Samsun, during the 2008-2009 academic term. The study group of the teachers participated consists of 28 fifth grade teachers working at these public schools, who were selected by the method of convenience sampling. All the participants were informed that their participation is voluntary. The data for the teacher sample were collected by using the interview technique among the qualitative methods. For the student sample, the achievement test was used for data collection. The content analysis was used in the analysis of the data obtained from the teachers, whereas the technique of "material analysis" was used for the data obtained from students. Given the results obtained from the teacher interviews, teachers declared that they teach in accordance with the interdisciplinary objectives set for Human Rights and Civics, and that their students successfully obtain these objectives. The teachers who participated also declared that although families, media and social environment have some negative effects on the constitution of citizenship consciousness, the education system in general are raising citizens who are active participants, well aware of their rights and responsibilities. Results obtained from the student achievement test used in the research indicated that, of the 55 objectives, 21 were successfully obtained.

Keywords: Civics, citizenship education, primary school, primary school teachers

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	iii
ÖNSÖZ	4
ÖZET	5
ABSTRACT.....	6
İÇİNDEKİLER	7
TABLolar LİSTESİ.....	10
ŞEKİLLER LİSTESİ	12
1. BÖLÜM.....	13
1.1.GİRİŞ	13
1.1.1. Problem Durumu.....	13
1.1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	20
1.1.3. Tanımlar	21
2. BÖLÜM.....	22
2.1. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	22
2.1.1. Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi	22
2.1.1.1. Vatandaşlık Nedir?	22
2.1.1.2. Türk Vatandaşlığının ve Vatandaşlık Hukukunun Tarihi Gelişimi	34
2.1.2. Vatandaşlık Eğitimi	40
2.1.2.1. 2005 İlköğretim Programında Vatandaşlık Eğitimi.....	57
3. BÖLÜM.....	64
3.1.YÖNTEM	64
3.1.1. Araştırmanın Deseni	64
3.1.2. Çalışma Evreni ve Örneklemi.....	66
3.1.3. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi	68
3.1.4. Verilerin Toplanması	74
3.1.5. Verilerin Analiz Edilmesi	79
4. BÖLÜM.....	82
4.1. BULGULAR VE YORUM	82
4.1.1. Alt Problem 1: İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin 2005 İlköğretim Programındaki “İnsan Hakları ve Vatandaşlık” Ara Disiplin Kazanımlar Doğrultusundaki Görüşleri Nelerdir?	82
4.1.1.1.Hak ve Özgürlüklerin Paylaşılması Gerektiğinin Farkına Varır Haklarını Korumanın Önemi Açıklar. BM’ in Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin Varlığından Haberdar Olur. Özgür ve Özerk Birey Olmanın Önemi Kavrır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Önemi Kavrır Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri.....	83
4.1.1.2.Hak ve Özgürlüklerinin Paylaşımı.....	85
4.1.1.3. Atatürk İnkılâplarının, İnsan Haklarının Ülkemizde Gelişimi İçin Önemli Olduğunu Fark Eder. Kadın ve Erkeklerin Cumhuriyetle Birlikte Yeni Haklar Elde Ettiğini Bilir Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri	103
4.1.1.4. Sorumluluklarını Evde ve Okulda Yerine Getirir Kazanımını Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri.....	111

4.1.1.5. Vatandaş Olmanın Anlamını Kavrar Kazanımın Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri	120
4.1.1.6. Oyun Oynarken Kurallara Uymanın İnsan Haklarına Uygun Bir Davranış Olduğunu Bilir Kazanımına Yönelik Öğretmen Görüşleri	131
4.1.1.7. Hukuk Kurallarının Toplumsal Yaşamı Kolaylaştıran Bir Değerler Sistemi Olduğunu Kabul Eder. Kazanımına Yönelik Öğretmen Görüşleri	137
4.1.1.8. T.C Anayasasının Varlığının Farkına Varır Kazanımın Yönelik Öğretmen Görüşleri	142
4.1.1.9. Grup Çalışmalarında Sorumluluk Üstlenir ve Bu Sorumlulukları Yerine Getirmek İçin Çaba Harcar, İşbirliği Yapmayı Sever ve İşbirliği İçin Olanaklar Sağlar, Dayanışmanın Önemini Kavrar Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri.....	148
4.1.1.10. Her İnsanın Saygıyı Hak Ettiği Bilincini Taşır. Ön Yargı , Ayrımcılık ve Çatışmanın Olumsuzluklarını Bilir. Kendisinin ve Başkalarının Hata Yapabileceğini ve Bunun Normal Olduğunu Kabul Eder. Farklılıkları İnsanlığın Kültürel Zenginliği Olarak Görür. Arkadaşlarının Fiziksel ve Kişisel Özelliklerine Saygı Duyar Kazanımların Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri.....	156
4.1.1.11. Çatışmaları Şiddete Baş Vurmadan Çözebilme Becerisi Gösterir. Okulda Karşılaştığı Sorunlara Yönelik Demokratik Çözüm Yolları Üretir Kazanımlarına Yönelik Öğretmen Görüşleri	163
4.1.1.12. Aile Kavramının Önemini Fark Eder, Aile İçinde Demokratik Bir Ortamın Oluşmasının Önemli Olduğunu Bilir Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri.....	167
4.1.1.13. Demokrasi Ve İlkelerinin Önemini Kavrar, Demokrasinin İnsan Hakları İçin Vazgeçilmez Bir Değer Taşıdığını Takdir Eder. Demokrasinin Temelinin Özgürlük ve Eşitliğe Dayandığını Bilir Kazanımlarına Yönelik Öğretmen Görüşleri.....	175
4.1.1.14. Sivil Toplum Kavramının Önemini Kavrar. Sivil Toplum Örgütlerinin Çalışmalarının Yasal Olduğunu Bilir, Yakın Çevresindeki Sivil Toplum Örgütlerinin Faaliyetlerinin Farkında Olur Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri.....	184
4.1.1.15. Dinleme ve Fikirlerini Savunma Gibi Zihinsel Becerileri Gerçekleştirir Düşünce ve İfade Özgürlüğünün Yaşamındaki Önemi Kavrar Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri.....	191
4.1.1.16. Merkezi Yönetimin Hangi Birimlerden Oluştuğunu Bilir. Ülkemizi Yönetenlerin Halkın Oyu İle Yönetime Geldiklerini Bilir, Yerel Yönetimlerin Hangi Birimlerden Oluştuğunu Bilir Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri.....	196
4.1.1.17. Seçilme Hakkının Önemini Kavrar, Seçme Hakkının Önemini Bilir ve Bu Hakkını Gerektiği Yerde Kullanır Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri	200
4.1.1.18. Yaşama Hakkının Kutsallığını Fark Eder ve Bu Hakkın Önemine Uygun Davranışlar Gösterir. Yaşam ve Eğitim Hakkına Zarar Verecek Kötü Alışkanlıklardan Uzak Durması Gerektiğini Bilir Kazanımlarına Yönelik Öğretmen Görüşleri	204
4.1.1.19. Tüketici Olarak Haklarını Bilir ve Kullanır, Tüketici Olarak Hakları İhlâl Edildiğinde Yasal Yollardan Haklarını Arar, Aldığı Ürünlerin Son	

Kullanma Tarihine Dikkat Etmenin Bir Tüketici Hakkı Olduğunu Fark Eder Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri	212
4.1.1.20. Dilekçe Hakkının Olduğunu Bilir ve Bu Hakkını Karşılaştığı Sorunları Çözmede Kullanır Kazanımına Yönelik Öğretmen Görüşleri....	216
4.1.1.21. Çevre Haklarının Varlığını Bilir Çevrenin Korunması ve Gelecek Kuşaklara Aktarılmasının Bir Vatandaşlık Görevi Olduğu Bilincine Uygun Davranışlar Gösterir.....	219
4.1.1.22. Trafik Kurallarına Uymanın Bir Vatandaşlık Görevi Olduğunu Bilir Kazanımı Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri	225
4.1.1.23. Vergi Vermenin Bir Vatandaşlık Hakkı Olduğunu Bilir Kazanımı Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri.....	229
4.1.1.24. Yaşam ve Eğitim Hakkına Zarar Verecek Kötü Alışkanlıklardan Uzak Durması Gerektiğini Bilir Kazanımlar Doğrultusundaki Görüşleri	234
4.1.1.25. Sağlık Hakkını Olduğunu Bilir Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri	240
4.1.1.26. Kaynakların Verimli Kullanılması ve Bilinçli Tüketilmesi Gerektiğini Kabul Eder Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri	243
4.1.1.27. Bilimsel Çalışmalara ve Çalışmaları Yapan Kişilere Saygı Duyar Kazanımı Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri	247
4.1.1.28. Ortak Kültürel Mirasın Korunması Gerektiği Bilir Kazanımın Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri.....	250
4.1.1.29. Okuldaki Karar Verme Süreçlerine Katılır Kazanımı Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri	254
4.1.2. Alt Problem 2: Öğretmenlerin Eğitim Sisteminin Yetiştirdiği Vatandaş Anlayışına Yönelik Öğretmen Görüşleri.....	256
4.1.3. Alt Problem 3: Öğrencilerin İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara Disiplin Kazanımlara Ulaşma Düzeyleri.....	267
5. BÖLÜM	272
5.1. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	272
5.1.1. Sonuçlar	272
5.1.2. Öneriler	282
KAYNAKÇA.....	283
EKLER.....	296
Ek 1 : Ön Uygulama İzin Yazısı	297
Ek 2 : Esas Uygulama İzin Yazısı	298
Ek 3 : Öğrenci Soruları	299
Ek 4: Öğrenci Soruları Pj ve Pi Değerleri.....	314
Ek 5: Öğretmenlerin Ön Uygulama Soruları	315
Ek 6: Öğretmen Görüşme Soruları	318
Ek 7 : İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara disiplin Kazanımları.....	322
Ek 8: İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara disiplin Kazanımlarının Derslerle İlişkilendirilmesi.....	325
Ek 9: Bafra İlçesi 2009 Yılı Belirtilen Eğitim Düzeyi, Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Nüfusu	334
Ek 10: Bafra İlçesi 2009 Yılı Okuma Yazma Durumu, Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Nüfusu	335

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Zayıf ve Güçlü Vatandaşlık Eğitimi.....	51
Tablo 2. Bafra İlçesinin Ekonomik Göstergeleri.....	67
Tablo 3. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Demografik Özellikleri.....	76
Tablo 4. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Okullara ve Cinsiyete Göre Dağılımı.....	78
Tablo 5. Öğrencilerin Hak ve Özgürlüklerini Paylaşma Becerilerine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	86
Tablo 6. Öğrencilerin Haklarını Koruma Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	91
Tablo 7. Öğretmenlerin Hak ve Özgürlükler İle İlgili Kazanımlara İlişkin Gerçekleştirdikleri Etkinliklere Yönelik Görüşlerinin Dağılımı.....	96
Tablo 8. İnsan Hakları Düşüncesini Kazandırırken, Atatürk İlkeleri'nin ve Cumhuriyetin, Kadın ve Erkeğe Sunduğu Haklarla İlişkilendirilmesine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	104
Tablo 9. Öğrencilerin Okulda ve Evde Sorumluluklarını Yerine Getirme Becerisine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	111
Tablo 10. Öğrencilerin Sorumluluklarını Yerine Getirememeye Nedenlerine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	113
Tablo 11. Öğrencilerin Yerine Getirdikleri Sorumluluklara Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	118
Tablo 12. Öğrencinin Vatandaş Olmanın Anlamının Fark Ettirilmesi Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	121
Tablo 13. Öğretmenlerin Vatandaşlığın Anlamını Kazandırmak Amacına Yönelik Kullandıkları Yöntem ve Tekniklere İlişkin Görüşlerinin Dağılımı.....	130
Tablo 14. Öğrencilerin Oyun Esnasındaki Davranışlarına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	132
Tablo 15. Öğrencilerin Hukuk Kurallarının Toplumsal Yaşamı Kolaylaştıran Değerler Sistemi Olduğu Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	138
Tablo 16. Öğrencilerin T.C Anayasasının Varlığına Farkındalığına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	143
Tablo 17. Öğrencilerin Dayanışma İçinde Olmasına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	149
Tablo 18. Öğrencilerin Hoşgörü Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	157
Tablo 19. Öğretmenlerin Çatışmanın Çözümünde İzledikleri Yollara Yönelik Görüşlerinin Dağılımı	163
Tablo 20. Öğrencilerin Ailenin ve Demokratik Aile Ortamının Önemine İlişkin Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı	168
Tablo 21. Öğrencilerin Ailelerini Demokratik Aile Ortamı Açısından Değerlendirmelerine Yönelik Öğretmen Görüşleri	172
Tablo 22. Öğrencilerin Demokrasi Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	177
Tablo 23. Öğretmenlerin Sınıf ve Okul Ortamının Demokratik Olmasının Sağlamasına Yönelik Görüşlerinin Dağılımı.....	182

Tablo 24. Öğrencilerin Sivil Toplum Örgütlerine Yönelik Bilincine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	186
Tablo 25. Öğrencilerin Düşüncelerini İfade Etme Becerilerine Yönelik Öğretmen Görüşleri.....	192
Tablo 26. Öğrencilerin Merkezi ve Yerel Yönetim Bilgisine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	196
Tablo 27. Öğrencilerin Seçme ve Seçilme Hakkının Öneminin Bilincine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	200
Tablo 28. Öğrencilerin Yaşam Hakkı Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	204
Tablo 29. Öğrencilerin Tüketici Hakkı Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	212
Tablo 30. Öğrencilerin Dilekçe Hakkı Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	217
Tablo 31. Öğrencilerin Çevre Hakkı Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	220
Tablo 32. Öğrencilerin Trafik Kurallarına Uyma Sorumluluğuna Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	226
Tablo 33. Öğrencilerin Vergi Verme Sorumluluğuna Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	230
Tablo 34. Öğrencilerin Eğitim Hakkı Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı	235
Tablo 35. Öğrencilerin Sağlık Hakkı Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	240
Tablo 36. Öğrencilerin Kaynakların Bilinçli Tüketilmesi Gerektiği Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	243
Tablo 37. Öğrencilerin Bilimsel Çalışma Yapanlara Saygı Duyma Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	247
Tablo 38. Öğrencilerin Ortak Miras Bilincine Ulaşma Düzeyine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	251
Tablo 39. Öğrencilerin Okulda Yer Aldıkları Karar Alma Süreçlerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	254
Tablo 40. Eğitim Sistemimizin Yetiştirdiği Vatandaş Tipine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı.....	257
Tablo 41. İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara Disiplin Kazanımında Tam Öğrenmenin Gerçekleştiği Kazanımlar	268
Tablo 42. İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara Disiplin Kazanımında Tam Öğrenmenin Gerçekleşmediği Kazanımlar.....	269

ŞEKİLLER LİSTESİ

<i>Şekil 1.</i> Vatandaşlığın kesişim noktaları	47
<i>Şekil 2.</i> Vatandaşlık öğretim modelleri.....	54
<i>Şekil 3.</i> Aktif vatandaşlık	56
<i>Şekil 4.</i> Araştırmanın deseni ve izlenen süreç.....	65
<i>Şekil 5.</i> Kod modelleme şekli	80

1. BÖLÜM

1.1.GİRİŞ

Bu bölümde, problem durumuna, problem cümlesine, alt problemlere, araştırmanın önemine, amacına ve tanımlara yer verilmiştir.

1.1.1. Problem Durumu

Eğitim bireyin toplumsallaşmasını ve çeşitli donanımlar edinmesini sağlayan oldukça karmaşık ve çok boyutlu bir süreçtir. Eğitim toplumdaki istikrarı korumanın yanında bir değişim aracıdır. Tarih boyunca eğitimin esas amacı kültürün tüm nesillere aktarımını sağlamak olmuştur. İster ilkel bir toplum olsun isterse gelişmiş bir toplum olsun her toplumda yetişecek yeni neslin eğitimi büyük önem arz eder. Hem geçmişin deneyim ve kültürünü aktarmak hem de günün şartlarına hazırlamak için yeni kuşağın eğitilmesi bir zorunluluktur. Doğan (2001: 74) “eğitimin, yetişkinlerin yetişmekte olan kuşakları toplumsal hayata hazırlama süreci olduğunu ve genç kuşakların yaşadıkları toplumun tarihini ve kültürünü eğitim yoluyla öğrendiklerini” ifade eder. Çınar (2005: 45) “tarihte ve günümüzde, tüm toplumlarda eğitimin genel amacı, toplumun üyeliğine hazırlanmakta olan kuşağa, kültürel mirası aktarıp biçimlendirerek, yetişkinlikte sürdüreceği toplumsal rollere hazırlamak” olduğunun vurgular. Erdem (2005: 3) ise “eğitimin, ortak değerleri, inançları, kültürü, siyasi rejimi benimseyen vatandaşlar yetiştirerek toplumun devamlılığını sağlamada vazgeçilmez bir araç” olduğunu belirtir.

Birçok devlet eğitimi sistematik olarak kendi eliyle gerçekleştirir. Eğitim bireyleri hem bir bireyinden farklı hem de birbirine benzer hale getirmeye çalışır (Yaman, 2007) ve insanoğlunun her konuda bugünkü ve yarınki yaşamına müdahalede bulunur (Hesapçıoğlu, 1994). Kısa bir süreci kapsamanın aksine eğitim, insanın doğumundan ölümüne kadar devam eden ve durağan olmayan dinamik bir süreçtir.

Eğitimin ilk basamağını ilköğretim eğitimi oluşturur ve tüm eğitim kademeleri ilköğretim üzerine inşa edilir. “Kişisel açıdan ilköğretim sistemi, çocuğa karşılaması gereken beden, ruh ve toplum ile ilgili ihtiyaçlarını karşılayabilecek çeşitli yetenek ve kabiliyetleri kullanmayı, değerli bir varlık olduğunu kavratmayı; onu kişilik ve ahlak sahibi iyi bir vatandaş olarak yetiştirmeyi amaçlamaktadır” (Ertuğrul, 2000: 120). İlköğretim dönemi bireyin karakterinin ve değer yargılarının şekillenmesindeki en kritik

dönemlerden biridir. İlköğretimin amacı; “her Türk çocuğunun iyi birer yurttaş olabilmesi için, gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlık kazanmasını, millî ahlak anlayışına uygun olarak yetişmesini, ilgi, yeti ve yetenekleri doğrultusunda hayata ve bir üst öğrenime hazırlanmasını sağlamaktır” (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2008).

Her ne kadar ilköğretim eğitimi çeşitli bilgi ve becerilerin edinildiği bir kurum olarak algılansa da ilköğretim eğitiminde örtük ve resmi program aracılığıyla vatandaşlık bilgi, beceri ve kazanımlarının yani vatandaşlık eğitiminin gerçekleştirildiği en önemli kurumdur. Bu süreçte edinilen her türlü kazanım iyi vatandaş bilincinin oluşmasında oldukça önemlidir. Bu süreçte vatandaşlık eğitimin temel esasları iyi belirlenmeli, bireye kazandırılmak istenen vatandaşlık bilgi ve değerlerini edindirecek nitelikte eğitim verilmelidir.

Heath, Rove ve Breslin (2008) vatandaşlığın oluşmasına yönelik görüşlerin tümünde çocukluğun ilk yıllarının önemli olduğunu, çocuğun dünyanın işleyişi ile ilgili ilk fikirlerin gelişmesi başlar başlamaz vatandaşlığı öğrenmeye başladığını ve vatandaşlık konularının her ilköğretim öğrencisinin deneyimlerinin bir parçası olduğunu belirtir. Vatandaşlık eğitimi bugün hem ulusal hem de evrensel anlamda ülkelerin gündemi meşgul eden konuların başında gelir. Alkın (2007) uluslar arası arenada toplumların gelişmişlik düzeyinin ölçütlerinden birinin vatandaşlık eğitimine verdikleri önem olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca vatandaşlık eğitimi özellikle demokrasinin kalıcılığının sağlamanın yolu olarak kabul edilir.

Kerr (1999) vatandaşlık eğitimini eğitim süreci içerisinde gençlerin vatandaşlık sorumluluklarına ve rollerine hazırlanması olarak özetler. Karip (2006: 321) vatandaşlık eğitimini, “zorunlu eğitim kapsamında ele alır ve bir ülkenin vatandaşlarının kazanması gereken ve o ülkenin vatandaşı olmakla eş anlamlı olarak değerlendirilen temel bilgi, beceri, değer ve tutumların neler olacağı üzerine kurgulandığını” ifade eder.

Demokrasinin oluşturulması ve kalıcılığının sağlanması vatandaşlık eğitiminin temel amaçlarından biri olarak görülmektedir. Bu nedenle demokratik toplumlarda nasıl bir vatandaş yetiştirilmesi gerektiği sorusunu beraberinde getirmiştir. Westheimer ve Kahne tarafından 2004 yılında yayınlanan *Ne Çeşit Bir Vatandaşlık Eğitimi?* adlı çalışmada demokratik bir toplum için gerekli olan ideal iyi vatandaş tipinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Westheimer ve Kahne (2004) demokratik bir toplumda üç tip vatandaş

olduğunu belirtmişlerdir. Bunlar sırasıyla; 1.Sosyal Sorumluluk Duyan Vatandaş, 2.Katılımcı Vatandaş, 3. Adalet Merkezli Vatandaş şeklinde tanımlanmıştır. Kurt'un (2007) "*Öğretmenlerin Demokrasi, Vatandaşlık Ve Vatanseverlik Algılarının Nitel Olarak İncelenmesi*" isimli çalışmasında, Westheimer ve Kahne'nin (2004) tanımladığı vatandaşlık türlerine benzer bulgulara ulaşılmış ve ayrıca katılımcılar tarafından demokrasinin gerekli kıldığı bir vatandaşlık türü olarak *bilinçli ve aktif vatandaşlığa* ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Zaman (2006) "*Öğretmenlerin Vatandaşlık Eğitimi Algısı: Karşılaştırmalı Bir Çalışma*" isimli çalışmasında, International Association For The Evaluation Of Education Achievement [IEA] tarafından gerçekleştirilen Civic Education Study [CEVID] verileri esas alınarak üç farklı ülkedeki öğretmenlerin, vatandaşlık ve vatandaşlık eğitime yönelik görüşlerini karşılaştırılması amaçlanmıştır. İyi vatandaş eğitiminde üç vatandaşlık eğitimi modeli esas alınmıştır. Bunlara, "katılımcı vatandaş, eleştiren vatandaş ve vatansever vatandaş" olarak tanımlanmıştır. Riley (1996) çalışmada dört tip iyi vatandaş modeli verilmiştir. Bunlar; "Bilgili Vatandaş, Sosyal Farkındalıkları Olan Vatandaş, İtaatkâr Vatandaş, Katılımcı Vatandaş"tır. Leenders, Veugeler ve De Kat (2008) literatürde çeşitli vatandaşlık kategorileri bulunduğunu ifade etmişler ve bunları; uyumlu vatandaşlık, bireysel vatandaşlık ve eleştirel demokratik vatandaşlık olarak aktarmıştır. Lister, Smith Middlete ve Cox (2003) tarafından gençlerin vatandaşlık algıları üzerine gerçekleştirilen çalışmada gençler tarafından

- Evrensel statü,
- Ekonomik bakımdan güçlü olma,
- Toplumsal katılım,
- Toplumsal sözleşme ve
- Hakkını ifade etme olmak üzere beş vatandaşlık modeli tanımlanmıştır

İyi ve etkili vatandaşın temel özelliklerinin neler olduğu ve olması gerektiği tartışılan önemli konulardan biridir. Aristo (Heater, 2007: 34) "özdenetim, adalet, yurtseverlik ve sağgörü" erdemlerini iyi vatandaşın özellikleri olarak tanımlar. Ersoy (2007) tarafından gerçekleştirilen "*Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*" isimli çalışmasının da "öğretmenler, etkili vatandaş; haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını bilen ve yerine getiren, başkalarının haklarına saygılı olan kişi olarak tanımlamışlar. Riley'de (1996)

çalışmasında öğretmenlerin iyi vatandaş algısını değerlendirmiş ve iyi vatandaşın en önemli özelliğinin *ilgi* olduğunu ifade edilmiştir. Vatandaşlıkla ilgili diğer nitelikleri “ailesine karşı sorumluklarını yerine getirme, toplumsal değişime hoşgörülü olma, etik ve ahlaki davranışlar” olarak sıralamışlardır. Stuen’in (1996) çalışmasında öğretmenler tarafından, iyi vatandaşın en önemli özelliğinin *etik* ve *ahlaki* davranışlar göstermek olduğunu ifade edilmiş ayrıca, toplumsal konularla ilgilenmenin, kurallara ve kanunlara uymanın, topluma karşı saygılı olmanın ve topluma karşı sorumluklarını yerine getirmenin, iyi bir rol model olarak hizmet etmenin iyi vatandaşla olmanın göstergesi olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Shelly (1998) tarafından gerçekleştirilen “*Washington Resmi Orta Okullarındaki Öğretmenlerin İyi Vatandaş Karakterine Yönelik Algıları*” isimli çalışmasında iyi vatandaşın en önemli karakteristik özelliğinin “etik ve ahlaki davranış” olduğunu, en alt sıralarda yer alan özelliğin ise dünya toplumlarıyla ilgilenmek ve vatanseverlik olduğunu belirlenmiştir. Öğretmenleri en iyi vatandaşlık modelinin, ilgili vatandaş olduğu yönünde görüş bildirmişler. Absalom’un (2005) çalışmasından okulda demokratik vatandaşlık için verilmesi gereken temel değerler katılımcılar tarafından, *sevgi, dikkat, çevreye duyarlılık, güven, sadakat, sorumluluk, saygı ve adalet* olduğu belirtilmiştir. Caymaz (2008) çeşitli kesimlerden kişilerin görüşlerine başvurarak gerçekleştirdiği çalışmasında iyi vatandaşın sahip olması gereken özelliklerin başında sorumluluklarını yerine getirme olduğu ifade edilmiştir. Zaman’ın (2006) çalışmasında öğretmenler, iyi vatandaşı vatansever vatandaşlık niteliği olan *askerlik hizmeti için gönüllü olma* ve *sadık vatansever olma* şeklinde tanımlamışlardır.

Siyasal sistem, eğitimi hem toplumsal yapının devamı hem de dönüşüm ve değişim aracı olarak kullanır. Hazırlanan eğitim programda ders kitapları, istenilen vatandaşın temel özelliğini yansıtan en önemli araçtır. Caymaz’ın (2008) “*Türkiye’de Vatandaşlık Resmi İdeoloji ve Yansımaları*” adlı çalışmasında cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte ders kitaplarında vatandaşlık anlayışında sorumluluklarını bilme, yerine getirme ve özellikle devlete vefa borcunu ödeme şeklinde bir yaklaşımın hakim olduğunu ifade etmiştir. Üstel (2005) “*Makbul Vatandaşın Peşinde*” çalışmasında Türkiye Cumhuriyeti Devletinin istediği vatandaş tipi nasıldır? sorusuna cevap aramıştır. Üstel (2005) çalışmasında, ders kitaplarını ve programları incelemiştir. II. Meşrutiyetle dönemiyle başladığı çalışmasında vazife hak temeli üzerine inşa edilmiş, “devlet eksenli militan vatandaş tipinin” 1960-80 arasına daha ılımlı sivil

demokratik yapıya büründüğünü ancak 80’lerde militan vatandaş anlayışının iç ve dış tehditler uyanık bir “olağan üstü hal” vatandaşlığının tesis edildiği ve 1990’larda programa insan hakları boyutu eklenmesine karşın “mili güvenlik anlayışına” yoğunlaşan anlayışını demokratik sivil katılımcı vatandaş yaklaşımına çok fırsat vermeyen bir hal aldığını belirtmektedir. Civan tarafında (2007) hazırlanan *Tek Parti Döneminde İlköğretim Vatandaşlık Bilgisi Ders Kitaplarında Vatandaşlık Modelleri* adlı çalışmasında 1923-1945 yılları arasında yayınlanan ders kitaplarında yetiştirilmek istenilen vatandaşlık modelinin nasıl olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Tek Parti Döneminde yetiştirilmek istenen vatandaş modelinde haklarını bilen ve kullanan bir vatandaş modelinden ziyade görevlerini yerine getirme boyutunun ön plana çıktığı, toplumun genelinin menfaatleri için kendi menfaatinden vazgeçebilen, vatansever, milliyetçi bireyler yetiştirmek amacının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Karataş (2002) Cumhuriyetin ilanından 1998 öğretim programına kadar Milli Eğitim Programları içerisinde vatandaşlık eğitiminin hem tarihsel gelişimini, hem de program geliştirmede izlenilen felsefenin ne olduğunu, nasıl bir gelişmeni gerçekleştirdiğini incelediği çalışmasında “Cumhuriyet’in ilk yıllarından 1948 yılına kadar olan vatandaşlık eğitiminde yeni devlet düzenin halk tarafından daha rahat anlaşılması, sağladığı yararların fark edilmesi ve toplumca kabullenip yaşatılabilmesi amaçlandığı ve bu yönde çalışmaların yapıldığı sonucuna ulaşmıştır. Karataş (2002) ayrıca eğitim programlarının toplum mühendisliği şeklinde düşünüldüğü ve düzenlendiğini, öğretim programından çok uygulanması istenen bazı kuralların ve öğretmenlerden yapmaları istenilen bazı görev listesi halinde oldukları sonucunu ortaya koymuştur. Turcan (2005) 1960’lı yıllardan günümüze kadar olan süreçte vatandaşlık ders kitaplarında vatandaşlık anlayışının nasıl yansıdığını incelediği çalışmasında, bütün kitaplarda özellikle hak kategorisi, ikinci sırada özgürlük kategorisi, üçüncü sırada da demokrasi kategorisinin yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ertürk 2006 *Ders Kitaplarında Toplum, Yurttaşlık, Vatanseverlik Ve Ekonomi Anlayışın Dönüşümü* isimli çalışmasında ilköğretim programında 2004 yılında bu değişimlerin müfredat ve ders kitaplarındaki toplum, yurttaşlık ve vatanseverlik anlayışını; ekonomi ve ekonomik bir aktör olarak bireyin nasıl dönüştürdüğünü irdelenmiştir.

Vatandaşlık eğitimi derslerin içine entegre etme veya bir ders olarak okutma olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilir. Ersoy (2007) Sosyal Bilgiler dersinin vatandaşlık eğitiminde önemli bir rolü olduğunu belirtmiştir. Narin (2008) tarafından

gerçekleştirilen “İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nın Vatandaşlık Bilgi, Beceri ve Değerlerinin Kazandırmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri” isimli çalışmada öğretmenler, ilköğretim Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nın vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerini kazandırmasında büyük ölçüde yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Sarıcan tarafından 2006 yılında gerçekleştirilen “1998 ile 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Programlarının Vatandaşlık Değerleri Açısından Karşılaştırılması” adlı çalışmada, “vatan sevgisi”, millet ve “milli kültür değerleri”, sosyal bilgiler programında yer alması gereken ilk üç değer arasında yer alması gerektiği belirtilmiştir. Zaman (2006) tarafında gerçekleştirilen çalışmada öğretmenler vatandaşlık eğitimi konusunun sosyal bilgiler dersinin içerisine entegre edilmesi yönünde görüş bildirmişlerdir. Öte yandan Absalom (2005) tarafında yürütülen çalışmada öğretmenler vatandaşlık eğitiminin bir ders olarak verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Civek (2008) tarafından gerçekleştirilen *Yeni Sosyal Bilgiler 4. ve 5. Sınıf Programlarında Vatandaşlık Eğitimi* isimli çalışmada ilköğretim 4. ve 5. sınıflarda okutulan MEB Yayınları ile diğer özel yayınların, 4. ve 5. sınıf öğrenci ve öğretmenlerinin yenilenen Sosyal Bilgiler öğretim programı içerisinde yer alan vatandaşlık eğitimi ile ilgili kazanımların gerçekleştirebilme düzeylerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın sonucunda 4. ve 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında vatandaşlık eğitimi ilgili kazanımlara yeterince yer verildiği, öğrencilerin bu kazanımları elde ettiği ve öğretmenlerin bu kazanımları ders esnasında dikkate aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Wilkins (2003) vatandaşlık eğitiminde okulun olumlu bir rolü olduğunu belirtir. Ancak okulun vatandaşlık bilincinde tek başına yeterli olmadığı vatandaşlık bilincinin olumlu ve olumsuz olarak etkilendiği unsurların olduğu çeşitli araştırmalarda ortaya konmuştur. Stuen (1996) tarafından öğretmen görüşlerine dayalı olarak gerçekleştirilen çalışmada, öğretmenler vatandaşlık hakkındaki inançların oluşmasında en önemli etkinin aile olduğunu ifade etmişlerdir. Shelly’in (1998) çalışmasında öğretmenler vatandaşlığı tehdit eden unsurların başında, uyuşturucu ve alkol olduğunu ifade ederken, okul çevresinin en az tehdit edici unsur olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenler iyi vatandaş olma ile ilgili inançların oluşmasındaki en önemli öğenin aile olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Ailelerde okulda vatandaşlık eğitiminin verilmesini desteklemektedirler. Holden (2004) tarafından vatandaşlık eğitime yönelik

olarak ailelerin görüşüne başvurarak gerçekleştirdiği çalışmada ailelerin büyük çoğunluğu çocuklarının okulda sosyal ve ahlak eğitimi almasını desteklediklerini ve okulda bu konuda gerçekleştirilen çalışmalara yönelik daha çok bilgi almayı istediklerini belirtmişlerdir.

Küreselleşmenin her alanda olduğu gibi vatandaşlık eğitiminde de ciddi yansımaları görülmektedir. Özellikle iletişim teknolojisindeki ilerleme ülkeler arasındaki sınırları kaldırmıştır. Hemen her ülke sadece lokal ve ulusal bir vatandaşlık değil evrensel bir vatandaşlık eğitim yaklaşımını benimsenmeye başlamıştır. Seiger (1996) çok kültürlü eğitimin önemi vurgulanmış ve ulusal ve küresel vatandaşlık anlamında öğrencilere çeşitli değer ve beceriler kazandırılması gerektiğini belirtmiştir. Pigozzi (2006) dünyanın aslında bir çeşit küresel kasaba olduğu, ancak kendisine hukuki kılıflar bulmuş birçok terör olayının toplumu huzur ve barışını tehdit ettiğini, küreselleşme konusunun, göçlerin ve toplumsal değişimin, toplum barışını tehdit ettiği ve bu konuların eğitim sistemi içerisinde yer alması gerektiğinin altı çizmiştir.

Türkiye vatandaşlık eğitimi üzerine gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde çalışmaların, özellikle “Vatandaşlık ve İnsana Hakları Eğitimi Dersi”, demokrasi eğitimi ve ders kitapları üzerine özellikle kuramsal çalışmalara yoğunlaştığı ve ilköğretim birinci kademeye yönelik ampirik boyutta çalışmaların yeterli derecede olmadığı söylenebilir. Son yıllarda ilköğretim birinci kademeye yönelik vatandaşlık eğitimi çalışmalarının alan yazında arttığının görülmesine karşın özellikle İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin kazanımları doğrultusunda öğretmen ve öğrenci görüşlerine dayalı çalışmalar oldukça sınırlıdır. Vatandaşlık eğitimi ilköğretim eğitimin esas amacıdır. Vatandaşlık eğitime yönelik her türlü eğitimi okullar doğrudan gerçekleştiren kişiler öğretmenler olduğu için sistemin beklediği vatandaş profilinin oluşmasında öğretmenin rolü büyüktür. Dolayısıyla birçok boyutu olan vatandaşlık eğitiminin öğretmenlerin görüşlerine başvurularak değerlendirilmesi, konu ile ilgili aksayan ve işleyen yönlerinin tespiti açısından oldukça önemlidir. İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin kazanımları ilköğretim eğitim programında vatandaşlık eğitiminin bir parçasıdır. Öğretmenlerin bu kazanımları edindirme adına gerçekleştirdikleri etkinlikler ve bu kazanımlar doğrultusunda vatandaşlık eğitime yönelik görüşleri ve sistemdeki vatandaşlık anlayışının ne olduğu oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra birçok dersle ilişkilendirilmiş olarak verilen bu kazanımların

öğrencilerin ulaşp ulaşmadığı da üzerinde durulması gereken bir diğer konudur. İlgili alan yazındaki bu konulardaki çalışmaların yetersiz olduğundan bu çalışmaya ihtiyaç duyulduğu düşünülmüştür. Çünkü bu araştırma sonuçları öğretmenlerin İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin kazanımları doğrultusunda vatandaşlık eğitimine yönelik etkinliklerini, aksayan yönleri ve sistemin yetiştirmek istediği vatandaşı nasıl algıladıklarını ortaya koyacağı, aynı zamanda öğrencilerin bu kazanımları ne derece ulaştıklarını tespit edeceği varsayılmıştır. Bu varsayımdan hareketle araştırmanın problemi aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

Bu araştırmanın problemi, ilköğretim birinci kademedeki görevli sınıf öğretmenlerinin ilköğretim programındaki İnsan Hakları ve Vatandaşlık kazanımları doğrultusunda vatandaşlık eğitimine ve eğitim sisteminin vatandaşlık anlayışına yönelik görüşleri ile öğrencilerin İnsan Hakları ve Vatandaşlık kazanımlarına ulaşma düzeylerini belirlemektir. Bu probleme dayalı olarak aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır.

1. İlköğretim 5. sınıf öğretmenlerinin 2005 İlköğretim Programındaki “İnsan Hakları ve Vatandaşlık” ara disiplin kazanımları doğrultusunda vatandaşlık eğitimine ilişkin görüşleri nelerdir?
2. İlköğretim 5. sınıf öğretmenlerin eğitim sistemindeki vatandaşlık anlayışına yönelik görüşleri nelerdir?
3. İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin 2005 ilköğretim programındaki “İnsan Hakları ve Vatandaşlık” ara disiplin kazanımlarına ulaşma düzeyi nedir?

1.1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı ilköğretim birinci kademedeki görevli 5. sınıf öğretmenlerinin ilköğretim programındaki İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin kazanımları doğrultusunda vatandaşlık eğitimine ve eğitim sisteminin vatandaşlık anlayışına yönelik görüşlerini ve 5. sınıf öğrencilerin İnsan Hakları ve Vatandaşlık kazanımlarının ulaşma düzeyini tespit etmektir.

Ülkemizde 2005 İlköğretim öğretim programında vatandaşlık eğitiminde ders olarak verilmeyip disiplinler arası bir yaklaşım benimsenmiştir. Programda birçok boyutta vatandaşlık bilgi, değer ve davranışlarını kazandırılması amaçlanmıştır.

Vatandaşlık eğitimin programdaki boyutlarında biri de “İnsan Hakları ve Vatandaşlık” ara disiplin kazanımlarıdır (kazanımlar Ek.6’da verilmiştir). Öğretmenler her türlü eğitim faaliyetinin asıl uygulayıcılarıdır. Okullarda vatandaşlık bilincini kazandırma görevi öğretmenlerindir. Öğrencilerin vatandaşlık bilincini sağlıklı bir şekilde edinmiş bireyler olarak yetişmesi gerek günlük yaşamlarında gerekse gelecek yaşamlarında toplumla uyumlu iyi vatandaş olmaları açısından önemlidir. Vatandaşlık eğitimi tek bir dersle değil, program içerisine yayılmış olarak verilmesini ve İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin kazanımlarının bu boyutlardan biri olması nedeniyle bu ara disiplin kazanımları doğrultusunda araştırma yapılması gereği hissedilmiştir.

Çalışma İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin kazanımları doğrultusunda vatandaşlık bilincine yönelik ne tür çalışmaların yapıldığı, vatandaşlığın ve vatandaşlık eğitiminin biçimlenmesinde rol oynayan durumların öğretiler tarafından nasıl algılandığını ortaya konması açısından, sistemdeki vatandaşlık anlayışını algılaması ve öğrencilerin bu kazanımlara ulaşp ulaşmadığını tespit etme açısından ve alanda bu durumu yönelik yapılmış çalışmaların çok az olması nedeniyle önemli olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda gelecek çalışmalara katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

1.1.3. Tanımlar

Vatandaş: Devletin unsurlarından biri olan halkı meydana getiren fertlerlerdir (Yılmaz, 2000: 103).

Vatandaşlık: Belirli bir devletle kişi arasındaki karşılıklı hak, görev ve yükümlülük ilişkilerini belirleyen hukuksal bağdır (Aybay, 2006: 4).

Vatandaşlık Eğitimi: Vatandaşlık eğitimi, demokraside vatandaşların aktif ve sorumluluk sahibi katılımını sağlamak için bireylerin hazırlanmasıdır (Hebert & Sears, 2001).

2. BÖLÜM

2.1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde eğitim, vatandaşlık ve tarihsel gelişimi, Türk vatandaşlığının gelişimi, vatandaşlık eğitimi, programda vatandaşlık eğitimi tartışılmıştır.

2.1.1. Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi

2.1.1.1. Vatandaşlık Nedir?

İnsan denilince aklımıza birçok özellik gelir. Milyonlarca hücreden oluşan, duygusal, biyolojik, fiziksel, kimyasal özellikleri olan doğadaki en dominant varlık olması insanla ilgili akla gelebilecek özelliklerdendir. Türkçe sözlükte (1995: 1402) “akıl ve şuur sahibi konuşabilen ve bu vasıflarıyla en üstün canlı, adam, eşrefi mahlûkat” olarak tanımlanan insan, Arapça *ins* (beşer) kelimesinden türetilmiştir. İkiz (2007: 197) insanı, “gördüğünü, duyduğunu ve okuduğunu süreç içinde anlamlandıran, yorumlayan, ilişkilendiren, biyolojik donanımı kapsamından performans döken, kişiler arası ilişkileriyle de gelişen sosyal bir varlık” olarak tanımlar.

Sosyal bir varlık olan insan topluluk halinde yaşamak zorundadır. “İnsanın topluluk halinde yaşaması gerektiğini ilk ifade eden Aristoteles olmuştur” (Çiftçi, 2006: 3). Topluluk halinde yaşamak devlet olarak nitelendirilen siyasi kurumu meydana getirir. Nalbant (1997: 27) “devlet adı verilen siyasi kuruluş bünyesinde, insan topluluğu, insan topluluğunun yerleşik olduğu ülke ve siyasi ve hukuki örgütlenme olmak üzere üç temel ögeyi barındırdığını” belirtir. Devletin öğelerin biri olan insan topluluğunu oluşturan bireyler vatandaş olarak nitelendirilir ve vatandaşlık kavramı siyasi sistemlerle toplumlarla ortaya çıkmıştır.

Toplumların oluşturduğu siyasi birliklerde vatandaşlık konusu yüzyıllardan beri üzerinde tartıştığı, düşünürlerin, siyaset felsefecilerin, zihinlerini yoğunlaştırdığı bir konudur (Demir, 2005). Vatandaşlığın doğası ile ilgili kuramlar Aristo ve Platon’dan bu yana genellikle çok farklı anlamlarda da olsa felsefede ön plana çıkmıştır (Leighton, 2008). Platon belirli bir gruba atfettiği vatandaşlığı yöneten yöneticiler, koruyan askerler ve üreticilerdir ve vatandaşlar kendi aralarında eşit olmayıp köleleri de vatandaş olarak kabul etmez (Heater, 2007). Aristo da vatandaşlığı küçük imtiyazlı bir

sınıfa fiilen işleyebileceğini iddiasında bulunmuştur (Heater, 2007). Şu an vatandaşlığı, yalnızca yüksek konumda ve güçlüyken bahsedilen bir durum olarak değil de, demokratlaştıran ve kapsayıcı olan bir durum olarak görmekteyiz (Leighton, 2008).

Uzun bir süre vatandaşlık kavramının geçerliliğini yitirmiş, modası geçmiş bir kavram olarak anlamlandırılmış ve ulusal devlete bağlılığı sağlamak için sadakat, itaat ve vatanseverlik olarak anılmıştır (Carr, 1991). Ancak 20. yüzyıldan itibaren üzerinde en çok tartışılan kavramlardan biri olmuştur. Klimlicka (2006: 396) vatandaşlığa olan ilginin artmasını şu şekilde açıklar:

“Vatandaşlık (yurttaşlığa) ilgiyi destekleyen arttırmanın kuramsal gelişmeler olmadığını, Amerika Birleşik Devletlerindeki seçmenlerin seçimlere ilgisizliği, sosyal yardımlara giderek artan bağımlılık, Doğu Avrupa da milliyetçi hareketlerin canlanması, Batı Avrupa da demokratik tablonun çok kültürlülüğü, ırkçı bir hal almanın yarattığı sorunlar, M. Thatcher İngiltere’sin de refah devletini hedef alan eleştiriler, yurttaşların gönüllü işbirliğine dayalı çevre politikasının çökmesi, küreselleşme ve ulusal egemenliğin kaybolması düşüncesinin yükselmeye yüz tutmasının getirdiği hoşnutsuzluklar gibi gelişmeler vatandaşlığa olan ilgiyi arttırmıştır” şeklinde ifade eder.

Vatandaşlığın ne olduğu konusunda yönelik çeşitli tanımlar yapılmıştır. Aristoteles’e göre “yurttaşlığın /vatandaşlığın doğası, tıpkı devletinki gibi sık sık tartışılan bir konudur; tek bir tanımı üzerinde genel mutabakat yoktur (Heater, 2007). Üstel’de (1999: 145) “günümüzde vatandaşlık kavramı ve pratiğinin gerek her düzeyden siyaset oluşturucular gerekse sosyal biliciler açısından problematik bir özellik kazanmasının ardında vatandaşlığın değişen doğası bulunduğunu” ifade etmektedir. Bouineau (1998: 109) “vatandaşlık/yurttaşlık bulanıklaştırılması nedeniyle gittikçe anlamını yitiren içi boş sözcüklerden olup herkesin doğal bir şekilde, yurttaşın/vatandaşlığın ne olduğunu bildiğini ama iş bu sözcükten neyin anlaşılması gerektiğini açıklamaya gelince o zaman her şey karmaşıklaştığını” vurgular. Schugurensky (2005) vatandaşlık konusunda birçok boyutta tartışmaların olduğunu vurgular ve vatandaşlığı dinamik, bağlamsal, tartışmalı ve çok boyutlu olduğunu ifade eder ve bu kavramları şu şekilde açıklar:

Vatandaşlık dinamiktir çünkü karakteri tarih boyunca değişmiştir. Bağlamsaldır, yani şartlara ve çevreye göre değişir, anlamı farklı toplumlarda farklı uygulamalarda ve farklı zamanlarda ortaya çıkmıştır, tartışmalıdır çünkü aynı zamanda ve yerde bile vatandaşlığın ne olduğu ne olması gerektiği hakkında tartışmalar vardır. Son olarak vatandaşlık çok boyutludur.

Tol-Göktürk (2006: 42) vatandaşlık kavramına, salt hukuksal açıdan bakıldığında “devlet ile kişi arasındaki karşılıklı hak, görev ve yükümlülükler ilişkisi olarak” tanımlar. Sarıbay’a göre (1991) şehir-devletinden başlayıp günümüze kadar geçen sürede “yurttaş/vatandaş” kavramında iki farklı anlayış, etkili olmuştur. Bunlardan birincisi, yurttaşlığı bir görev, bir sorumluluk, gururla kabul edilmiş bir yük olarak tanımlanırken, İkincisin de ise, yurttaşlığı/vatandaşlığı bir statü, bir yetki, bir hak veya pasif şekilde kullanılan haklar manzumesidir. Doğan (2006: 26) “vatandaşlık kavramının maddi veçhesi ile kastedilen vatandaş olan kişinin hakları ve borçları olup, devlet ile kişi arasında vatandaşlık bağı dediğimiz bağ kurulduğu andan itibaren kişi o devletin kendi vatandaşları için getirmiş olduğu hukuk düzeninin muhatabı” olduğunu belirtir. Gündoğdu’da (2003: 4) “vatandaşlığın tarihsel süreçte toplumsal iktidar mücadelelerinin konusu” olduğunu vurgular. Bunun sonucu olarak vatandaşlık bir yandan aşağıdan talep edilen bir haklar kategorisi olarak gelişirken, bir yandan da yukarıdan yani devlet tarafından verilen bir statü niteliğindedir. Geleneksel vatandaşlık devletin doğal bir sonucu olarak görülür (Medjauba, Shefenali ve Sanchez, 2008) ve “vatandaşlık bir toplumun üyelerine hak ve sorumluluk getirir” (Gülalp, 2007: 13).

Ancak artık yukarıda ifade edilen geleneksel vatandaşlık tanımının ötesinde modern vatandaşlıkta, vatandaşlık kavramının siyasal ya da hukuksal bir statü olmasının yanında sosyolojik anlamı olduğu ifade edilir (Sarıbay, 1991; Ünsal, 1998; Doğan, 2006; Roy, (ty); Yalçiner, 2004). Ünsal (1998) “vatandaşlık/yurttaşlık en öz anlamıyla bireyi devlete bağlayan hukuksal bağıdır, ancak bu bağın sadece hukuksal olmadığı sosyolojik, dinsel, siyasal, kültürel, ekonomik ve sosyal gerçeklerden soyutlanamayacağının da açık” olduğunu belirtir. Doğan da (2006) “vatandaşlık, milliyet hukuku olmaktan ziyade sosyolojik bir kavram olup, vatandaşlık kavramı daha geniş bir anlama sahiptir” der. Roy (ty) vatandaşlık genel olarak devlet ile birey arasındaki ilişkiyi tanımlandığını ancak vatandaşlık kavramının artık yalnızca arabuluculuk anlamına gelen legal bir kavram olmaktan çıktığını ve toplumsal geçekleri anlamlandırma da kavramsal bir araç ve analitik bir kategori olarak önem kazandığını ifade etmiştir. Üstel (2004) de vatandaşlık kavramını tasavvur olunan “vatandaşlık” ve yaşanan vatandaşlık olarak tanımlar ve vatandaşlığın resmi boyutunu ortaya koyarken duygusal boyutunun göz ardı edildiğine değinir. Yalçiner (2004: 2) göre vatandaşlık “siyasal bir topluluğa üyeliği imgeleyen anlamıyla yurttaşlık/vatandaşlık genellikle statü ve pratiği çevreleyen hak, sorumluluk ve katılım olguları ile doğrudan ilişkili

sayılmaktadır. Öte yandan siyasal bir proje ve aidatın ötesinde tanımlanışa da sahip olan yurttaşlık/vatandaşlık; kültürel, sosyal, ekonomik ilişkilerle belirlenen doğrudan ilişkili bir kategoriye denk düşmektedir”. Smith (2002) modern dünyada vatandaşlığın dört anlamı olduğunu belirtir. Birincisi ve belki de vatandaşlığın en yaygın hem antik hem de modern cumhuriyet ve demokrasilerde bireyin politik sürece katılımında politik haklara sahip olmasıdır; ikinci anlamı modern dünyada resmen egemen olan politik toplum üyesi olarak tanımlanmasıdır; üçüncü anlamı müşteri olarak vatandaş olmadır. Yani sosyal yaşamda sürdürdüğümüz ilişkiler ve katıldığımız kulüp ve derneklerle insan ilişkilerinin ön plana çıktığı bir anlayıştır; dördüncü anlamı ise birinci ve üçüncü anlamının bir arada kullanılması yani sadece politik haklar sahip olmak değil çeşitli kurum ve kuruluşlarda görev almak yani sosyal ilişkilerde bulunmaktır. Vatandaşlık kavramı geniş çerçevede sosyal ve ahlaksal sorumluluk, topluma dâhil olma ve politik okur-yazarlık olarak tanımlanmıştır ve içselleştirilmesi gereken değerleri, edinilmesi gereken becerileri ve öğretilmesi gereken bilgileri içermektedir (Koutselini, 2008). Bu tanımlardan yola çıkarak; vatandaşlık, devletin bireye verdiği haklarla, yüklediği görevler ve sorumluluklar hukuki bir statüyü sahip olmanın yanında, yaşadığı toplumun temel geleneklerini, değerlerini ve kültürünü benimseme şeklinde bir tanım yapılabilir.

Bugün vatandaşlık en önemli ve en çok tartışılan konulardan biridir. Butakın vatandaşlığın geniş bir tartışma konusu olmasının nedenleri arasında göç olgusu ile birlikte heterojenleşen batı toplumlarının, devlet-birey ilişkisinde aradığı, çözümü bulmaya çabaladığı siyasal-hukuksal ve sosyo-kültürel bağlamda karşılaştığı sorunların sayılabileceğini” belirtmektedir (Aktaran: Demir, 2005: 2). Scnapper (1999: 145) vatandaşlığın önemini:

“Vatandaşlık siyasal modernliğin belirli özelliği olan demokratik pratiğin merkezinde yer alır. İnsanların farklılıkların ve eşitsizliklerin ötesinde, onursallık açısından eşit oldukları ve hukuksal ve siyasal anlamda eşit muamele görmeleri gerektiği düşüncesine dayanır. Tikel aidiyetlerin ve somut kökenlerin yurttaşlık düşüncesi ve kurumları tarafından aşılması bugüne kadar tarihsel gönderi kaynakları, dinleri ve yaşam koşulları farklı toplulukları bir arada yaşatmaya ve her birinin onursallığın saygı göstermelerine elverişli siyasal bir örgütlenmenin tek temeli olmuştur” şeklinde açıklar.

Vatandaşlığın bu kadar gündeme taşınmasında siyasal, sosyal, ekonomik nedenlerin etkili olduğu ve dünyada değişimlere bağlı olarak ortaya çıkan yeni düşünce akımları vatandaşlık kavramını yeniden tanımlanmasını ve tartışılmasını gerekli

kılmıştır. Vatandaşlığın bu kadar önemli bir konu haline olmasında ve bu günün anahtar kavramlardan biri haline dönüşümünün kısa tarihine değinmekte yarar vardır.

Vatandaşlık kavramı, insanlık tarihi ile karşılaştırıldığında yeni sayılabilecek bir kavramdır ve bu günkü statüsünü kazanması oldukça uzun zaman almıştır. Heater'e göre (2007) vatandaşlık sosyopolitik bir kimlik biçimidir. Ama o da bugüne değin iki yüz yetmiş beş yıllık tarihi boyunca çeşitli kereler bir arada varlık gösterdiği sadece". Heater (2007) insanın sosyopolitik bir hayvan olarak deneyimleşebileceği beş ana kimlik olduğunu bunların sırası ile feodalite, monarşi, tiranlık, ulus ve yurttaşlık/vatandaşlık sistemlerinde görüldüğünü ifade eder. Feodalite uşak efendi ilişkisi, monarkta tek hükümdar ve uyruk ilişkisi, tiranlık bireyin statüsünün her şeyiyle tiranın rejimini destekleye bir ilişki, ulusta bireyin kendini bir grubun üyesi olarak kabul ettiği bir ilişki ve yurttaşlık/vatandaşlık bireyin başka grup ve bireylere değil devletle olan ilişkisidir ve vatandaş kimliği bireye devlet tarafından verilen hak ve görevlerde gizlidir (Heater, 2007).

Ünsal'a göre (1998: 4) "dilimize önce "vatandaş" sonra "yurttaş" olarak yerleşen bu kavram ulus devlet gibi önce Avrupa'da doğduğu sonra dünyaya yayıldığı" tüm dünyada kabul gören bir gerçektir. Tol-Göktürk'te (2006: 25) vatandaşlığın feodal döneme dair tüm yapıların ve bunların üzerine inşa edilen tüm kavramların, kurumların ve kodlamaların dönüştüğü bir döneme aittir olduğunu, modernite ve aydınlanma çerçevesinde kişinin devlet karşısındaki konumunun yeniden biçimlendiği toplumsal ve siyasi bir olgu olan modern bir kavram olduğunu belirtir. Rey, "(Aktaran: Bouineau, 1998: 109) bize sözcüğün "*cite*"den türediğini ve başlangıçta *citeain* sonrada *citoien* olarak yazıldığını anımsatıyor; XVII. Yüzyıla dek, "*citoyen*" , *citadin* ile yani "bir kentte oturan ile eş anlamlıydı; "siyasal olarak antik yurttaşlık modellerine ve Roma'nın *civis*, *civitas* kavramlarına göre düzenlenmiş "siyasal bir cemaatin üyesi" biçiminde daha kesin bir anlam kazanması bu dönemde olmuştur. "Siyasal tarih içinde bir alt başlık olan vatandaşlık tarihinde, ilki antik döneme ikincisi modern döneme ait olmak üzere iki pik momenti ve iki moment arasından da Roma İmparatorluğundan başlayıp mutlakıyetçi dönemin sonuna kadar uzanan bir gerileme dönemi vardır"(Kahraman, 2004: 5)

Roy (ty) vatandaşlığı çevreleyen fikirleri gelişimini ve tarihsel dönüşümünü üç tarihsel periyot olarak ifade eder. Bunlar:

1. Klasik Grek- Roma dönemi
2. Amerikan ve Fransız Devrimlerinin periyodunu içeren Ortaçağın sonu ve Modern Çağın başlangıç dönemi
3. Liberalizm ve kapitalizmin etkilerinin büyüdüğü zamana tekabül eden 19. yüzyıldaki gelişmeler ve buna bağlı olarak 20. yüzyılın sonu ile birlikte toplumsal haklar ve çok kültürlülük ile ilgili artan sorunların vatandaşlığın içeriği ve biçimi üzerindeki mücadele ettiği dönemdir.

“Antik çağdan itibaren vatandaşlık siyasal sisteme katılım pratiği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu katılımın ardında, kaynaklardan ve zenginliklerden pay almak ve böylece toplumun ayrıcalıkla seçkin üyesi haline gelmek mücadelesi vardır” (Gündoğdu, 2003: 16). Atina siyasal sözcüğünde “isopolites” eşit haklara sahip yurttaş anlamına gelirken bugün idiotes (aptal, ahmak) anlamına gelen polites kelimesi yurttaş olmayanlar için kullanılırdı (Ünsal, 1998: 5). “Antik Yunanda sınırlı bir grubun ayrıcalığına, *zoo politikan* olmanın zorunlu bir koşulu olarak anlaşılan aktif yurttaşın gelişmesine karşılık Roma’da partici ve Pleblerin varlığıyla somutlaşan iki düzenli bir yurttaşlık anlayışı ortaya çıktı (Üstel, 1999: 53). Roma yönetiminde söz sahibi yurttaşların sayısı sınırlıydı ve siyasal topluma dahil olmak için erkek, aile reisi ve Romalı olmak gerekiyordu (Ünsal, 1998: 5). “Roma yurttaşlığı bir görevler ve haklar modeli olup başlıca görevleri askerlik hizmeti ve belirli vergilerin ödenmesiydi (Heater, 2007: 51).

“Romalılar çeşitli vatandaşlık sınıfları oluşturmuş, kölelere vatandaşlık onuruna kavuşma olanağı sunmuş ve bu unvanı kentin dışında zamanla bu “dünya imparatorluğunun” uç sınırlarına dek tek tek bireyler hatta toplumlara dağıtmakta fazlasıyla cömert davranışı Yunan vatandaşlığında farklılığını ortaya koymaktadır” (Heater, 2007: 49). “Hem Antik Yunan hem de Roma İmparatorlukları döneminden vatandaşlık kavramlarına rastlanmasına rağmen bu modern anlamdaki vatandaşlıktan oldukça farklıydı” (Tol-Göktürk, 2006: 33).

“Yunan Site devletlerinin ve Roma Devleti’nin yıkılmasının ardından gelen tiranların, diktatörlerin, feodal senyörlerin, kralların, kilisenin imparatorların yüzlerce yıl süren egemenliği altında yönetilen kitlelerin yazgıları değişmedi” (Ünsal, 1998: 5). Heater (2007: 67) “Ortaçağ Avrupa’sında vatandaşlık çok önemli görülmemesine karşın üç yönü ile karşımız çıktığini söyler. Birinci olarak vatandaşlığın Hristiyanlığın

sorgulanmayan ve fiilen sorgulanmaz üstünlüğü ve hâkimiyetiyle ilişkisi, ikinci olarak Aristo'nun fikirlerine gösterilen ilgi ve üçüncü olarak ortaçağda vatandaşlığı pratikte devletle değil kent veya kasabada ayrıcalıklı bir statü" olarak ifade eder. "Birey ve devlet arasındaki ilişki tarihsel süreç içerisinde büyük dönüşümler geçirmiş ve iktidar karşısından bireyin konumu çok farklı şekilde adlandırılmış ise de modern ulus devletin tarih sahnesine çıkması ile birlikte birey vatandaş olarak tanımlanmıştır" (Barındık, 2004: 17). "Vatandaşlığı/yurttaşlığın altın çağı hiç kuşkusuz ulus-devletin yükselmesiyle eş zamanlı olarak yaşanmıştır" (Üstel, 1999: 54). Ünsal (1998: 4) "modern anlamda yurttaşlığın bir bakıma, dünyanın ilk ulus-devleti, parlamenter monarşiyi İngiltere'nin geliştirdiği ilkelere cumhuriyet boyutunu ekleyen Amerikan ve Fransız devrimleri ile ortaya çıktığını" belirtir. "17. yüzyıl İngiltere'si ve Amerikan kolonileri yurttaşlık/vatandaşlık diye tanımlanacak vatandaşlık kavramı üzerine yeni bir bakış açısı ortaya çıkmıştır ve artık hakların dilinde konuşulmaya başlanmıştır" (Heater, 2007: 101). "Başta İngiltere olmak üzere, Avrupa'da ticaret ve sanayileşmenin gelişmesiyle, burjuvazi giderek güçlenerek ve kişi hakları ön plana çıkmıştır" (Ünsal, 1998: 6). "17 yüzyıl, İngiliz burjuvazinin krala karşı direnişi arttırdığı "yazısız anayasa" niteliğinde çeşitli hukuksal kazanımlar ve güvenceler elde ettiği bir dönemdir" (Ünsal, 1998: 6). Petition of Right (1628), Habeas Corpus Act (1679), ve Bill of Right (1689) bireysel özgürlükler adına atılan ciddi adımlardır.

"Fransız Devrimi'yle başlayan dönemde vatandaşlığın sınırı, bir yandan siyasal ve medeni halkların kazanılmasıyla paralel olarak genişlerken ulus-devletin bizzat kendi topraksal sınırları da yurttaşlığın ulusla özdeşleşmesi sonucunu verdi" (Üstel, 1999: 54). "Fransız devrimi ile vatandaşlık tikel bir imtiyaz statüsü olmaktan çıkmış ve evrensel bir değer haline gelmişti" (Kahraman, 2004: 12). Fransız Millî Meclisi tarafından kabul edilerek 26 Ağustos 1789 tarihinde yayınlanan "İnsan ve Vatandaş /Yurttaş Hakları Beyannamesi (Declaration Des Droits De L'Homme Et Du Citoyen) başlıklı belge, "vatandaş" kelimesini hafızalara yerleştirmiştir (Yılmaz, 2000: 91). Fransız İnsan ve Vatandaş/Yurttaş Hakları Beyannamesi, eşitlik söylemi ile yola çıkmasına rağmen yine bir takım eşitsizlik ve dışlanmalara da meydan vermiştir. "Aktif yurttaşlık anlayışının benimsenmemesi ve devlete vergi verebilecek servet sahibi olmayan vatandaşların siyasal hakların dışında tutulması ve cinsiyet ayrımcılığı gibi konularda ayrımcı bir tutum sergilemiştir" (Gündoğdu, 2003: 19). Vatandaşlığın devletle birey arasındaki hak ve yükümlülükler temelinde düzenlenen anayasal bir kurum olarak biçimlenmesinde,

İngiliz, Amerikan ve Fransız burjuvazisinin demokratik devrimleri etkili olmuştur (Kahraman, 2004: 12). Öğün (2000: 102) vatandaşlığın şekillenışı kısaca şu şöyle betimler:

“Vatandaşlık kimliği Ortaçağda bir biçim almıştır. İçinde bulunduğu koza kent ve ulaştığı nihai kurumsallaşma düzeyi olsa olsa belediyelerdi. Kent vatan, ulusta hemşerilerdi. Seri üretim yoktu ve özel alan ile kamusal alan görece bir farklılık yaşanmakla beraber ortada kopuş ve keskin bir ayırım bulunmuyordu. Kapitalizm rüzgârıyla vatandaş kimliğinin kökü değişiklikler gerçekleşti. Belediyelerin yerini ulus devlet, kent piyasalarının yerini ulus piyasalar, artizan üretimin yerini, seri üretim aldı... Yeniden bölüşüm kültürü, politik düzeyde vatandaşlık kimliğinin eşitlikçi ve evrensel anlamını belirginleştirdi”.

Vatandaşlık ve devlet arasındaki ilişkinin niteliği ve boyutları tarihsel süreç itibarıyla her zaman değişim geçirmiştir (Şenkal, 2007). Devletin sosyal ekonomik ve siyasal anlamdaki değişimi vatandaşlık anlayışındaki değerleri de etkilemiştir. Vatandaşlık sürekli bir değişim ve dönüşümü yaşamış ve günümüzdeki modern vatandaşlık kavramı bu dönüşümün elleri arasında şekillenmiştir. Ünsal (1998: 7) modern vatandaşlık birçok bileşenin ürünü olup Roma İmparatorluğu, Hristiyanlık düşüncesi, Ortaçağ kentleri, Mutlakıyetçi rejimler, ekonomik değişim modern vatandaşlık anlayışının şekillenmesinde doğrudan etkide bulunduğunu ifade eder. Yine Gündoğdu (2003: 3) modern demokrasilerin merkez kavramlarından bir olan vatandaşlığın, uluslaşma, uluslaşma süreçleri, ulus devletleri kuruluşu ve liberal demokrasilerin gelişimi içinde anlam kazanmıştır olup modern vatandaşlığın gelişimi uzun soluklu bir süreçtir olduğunu belirtir.

Turner (1986: 17-18 Aktaran: Kahraman, 2004: 9), Modern vatandaşlığın ortaya çıkışını hazırlayan temel gelişmeleri:

1. Kan/soy esasına dayalı hiyerarşik toplumsal yapının toplumsal yapının zayıflaması ve toplumsal statülerin azalması,
2. Dinin gerek siyasal hegemonyasının gerekse toplumsal tartışma toplumsal kimlik üzerinde belirleyiciliğini yitirmesi, inanç özgürlüğünün artışı ve her anlamda seküler bir atmosferin oluşumu,
3. Piyasa ekonomisinin gelişmesi (mücadele ve seçim özgürlüklerinin artışı),
4. Formel rasyonel hukuk düzeninin oluşumu, şeklinde ifade etmiştir.

“Vatandaşlık kavramı modern dönemde modern siyasetin ‘katılım’, ‘temsil’, ‘özyönetim’, ‘özdenetim’ kavramları ile harmanlanarak, modern öncesi çağlardaki anlam ve içeriğinden önemli farklılıklar sergilemiştir... Modern vatandaşlık kavramı modern siyaseti oluşturan temel kavramlarla içi içe geçmiş ve bu kavramlar ile anlam kazanmıştır” (Gündoğdu, 2003: 3). Vatandaş edilgen devlet içinde edilgen konumdan etken bir statüye geçiş yaşamıştır. “Modern anlamda vatandaşlık, bir devletin egemenliğindeki topraklar üzerinde yaşayan siyasal toplumun belirli haklara sahip ve herhangi bir özel topluluğa aidiyetinden bağımsız olarak herkes için aynı olan yükümlülükleri paylaşan bir üyesini simgeleyen rolünü üstlenmiştir (Ünsal, 1998: 4).

Modernite ile yaşanan siyasal sosyal ve ekonomik dönüşüm beraberinde birçok vatandaşlık anlayışına getirmiştir. Marshall’ın Vatandaşlık ve Toplumsal Sınıflar isimli makalesi vatandaşlık kavramı üzerinde çığır açan en önemli çalışmadır. Marshall bu makalesine sosyal vatandaşlık savını öne sürmüştür. Kavramsal olarak, sosyal vatandaşlık yoksulluk, sosyal yardımlar, kamu hizmetleri gibi parçalı refah programları ile karşılaştırıldığında, daha kapsamlı bir sosyal politika hizmeti sağlamaktadır (Şenkal, 2006: 231). Marshall vatandaşlığın tarihsel açıdan üç farklı eksenin bir araya gelmesi ile oluştuğunu bunların eksen sırası ile medeni haklar, siyasal haklar, sosyal haklar şeklinde olduğunu belirtir (Marshall ve Bottomore, 2006). Marshall, medeni haklar eksenini oluşturan unsurları, bireysel özgürlükler, konuşma özgürlüğü, düşünme ve inanç özgürlüğü, mülk edinme ve sözleşme yapma özgürlüğü, adalet hakkı gibi hak ve özgürlükler olarak; siyasal haklar eksenini karar alma sürecine seçmen ve seçilen olarak katılma hakkını; sosyal haklar yaşanılan toplumun standart ölçüsünde ekonomik refah ve sosyal güvenlik gibi haklara sahip olmadan çağdaş bir birey gibi yaşamaya uzanan geniş haklar dizini olduğunu ifade eder (Marshall ve Bottomore, 2006: 6-7). Esendemir (2008: 11) Marshall’ın vatandaşlığın gelişimini sivil, siyasi ve sosyal haklar gelişim trendine göre açıklaması günümüz dünyasında vatandaşlığın yeniden doğan haklar bağlamında tanımlanmasına bir örnek teşkil ettiği şeklinde açıklar. Ancak Üstel (1999: 48) hak temelli bir vatandaşlık anlayışının yetersizliklerini:

“Ortak ihtiyaçları olduğu varsayılan soyut insan (birey) modelinden hareketle biçimlenen hak temelli yurttaşlık anlayışı ile ihtiyaçların yalnızca ait olunan özgül nitelikleri doğrultusunda ortaya çıktığını varsayan topluluk temelli hak ve yurttaşlık anlayışının saf biçimiyle uygulanmasının modern dünyanın gereklerini karşılamayacağı açıktır. Çünkü modernleşme ile birlikte paradigmalardaki değişim ve kaymalar artık vatandaşlığı sadece ulusal anlamda hak ve sorumluluk eksenine sıkışmış bir özne olarak değil küresel çok kültürlü öte yandan

lkelerdeki azınlık hakları, küresel vatandaşlık ve çok kültürlü vatandaşlık kavramlarını gündeme taşımıştır” şeklinde açıklamıştır.

Günümüzde karşımıza en çok çıkan kavramlardan biri küreselleşmedir. Kongar (2001) küreselleşmenin oldukça kompleks bir kavram olup ve iki temel ayağının da olduğunu vurgular. Bunlar teknolojinin (zellikle iletişim ve bilişim teknolojisinin) birinci temel kaynak olduğunu ve siyasal boyutunda (soğuk savaşın-Sovyetler Birliğinin kş) ikinci kaynak olduğunu belirtir. Esendemir (2008: 12) “küreselleşme ile birlikte ekonominin küreselleşmesi, uluslararası örgütlenmeler, Sovyet g gibi olaylarla ulus devletin zayıflama sürecine girdiğini ve ona bağlı olan aidiyet duygusunun da azalmaya başladığını ve bütün bu gelişmelerin vatandaşlık duygusunun yeniden tanımlanmasını zorunlu kıldığını” bize söyler. Özellikle iletişim teknolojisindeki gelişmeler ülkeler arasındaki sınırları kaldırmış ve uluslararası kurum ve kuruluşlar diğer devletlerin sorunları ve varlığı hakkında söz sahibi olmaya başlamışlardır. şahin (2006) toplumlar arası mesafelerin kalkması, teknoloji alanındaki gelişmeler, ekonomik anlamda ülkeler arasındaki bütünleşme, örgütlerin ulusal/uluslararası karar ve uygulamalarda etkileri, kültürel, siyasal ve sosyal alanlarda da ülkeler arasındaki benzeşmenin hiç olmadığı kadar artması ve hemen her alandaki değişimin hızı ve belirsizliğinin getirdiği endişeli durum küreselleşmenin en belirgin özellikleri olarak sıralamıştır.

Küreselleşmenin getirdiği kavramlardan biride küresel vatandaşlık olmuştur. Heater (2007) aslında küresel vatandaşlık kavramının Stoacılara borçlu olunduğunu çünkü Stoacıların bir dünya devleti kurma hedefi olduğunu belirtir ve küresel vatandaşlık kavramındaki ikinci hareketliliğin aydınlanma döneminde yaşandığını Locke ve Kant gibi düşünürlerin kozmopolitan vatandaşlık anlayışın çeşitli şekillerde dile getirildiğine dikkat çeker. Falk’da, küresel vatandaşlığı ilk olarak coğrafi mekânın öneminin olmaması, ikincisi ekonomik glerin küreselleşmesiyle irtibatlı olarak evrensel bir kimlik oluşması, üçüncüsü evre ve ekonomiye odaklanması, dördüncüsü AB gibi bölgesel siyasal birliklerin oluşması ve son olarak da 1980lerden sonra sosyal hareketler yol açan uluslararası hareketlerle ilişkilendirmiştir (Esendemir, 2008). Heater (2007: 64) “dünya/küresel yurttaşlığı kavramının insanlığın kesin, hiç değilse olası homojenliğini varsaydığını kısacası tüm insanlığın kültürel ve etnik farklılığını yzeyssel olduğunu kabul edildiğini” söylemektedir.

Bir diğerk vatandaşlık kavramı da çokkültürlü vatandaşlık kavramıdır. “Modern vatandaşlık ve çokkültürlölük arasındaki ilişki üzerinde çalışmalar, devletin siyasal ve vatandaşlık gerçeğinin korunması adına, çıkarların kabul edilmesi zorunlu ana azınlık kategorilerini ortaya çıkarmıştır bunlar: ilk halklar olarak nitelendirilen yerliler, ikincisi göçmenler, üçüncüsü de çok uluslu devletler olmuştur” (Heater, 2007). “Yurttaşlık/vatandaşlık matrisine kültürel eksenin dahil edilmesiyle modernitenin getirdiğı aynılaşma, homojenleşme, akültürasyon ve asimilasyon gibi olguların egemenliğini yetirmiş buda kültürel vatandaşlık kavramının temel yapısını oluşturmuştur (Gündüz ve Gündüz, 2002: 17). Göçler, azınlık hakları ve çok uluslu devletler çok kültürlü vatandaşlık kavramını gündeme taşımuştır. Çokkültürlü vatandaşlık kavramı Kymlicka tarafından dile getirilmiş bir kavramdır. Kymlicka, Kanada özelinde azınlık haklarına dikkat çekmektedir. Kymlicka’ya göre, çok kültürlölüğün ilk aşaması cemaatçilik olarak çok kültürlölüktür; bu ilk aşamasında çok kültürlölüğü savunmak, liberalizme göre cemaatçi eleştiriye desteklemek, azınlık haklarını liberal bireyciliğın baskınlığına karşı bağılılıkları ve cemaati önemseyen azınlık gruplarının savunucusu olarak görmek anlamına gelmekteydi (Kymlicka, 2006: 468). İkinci aşama liberal bir çerçevede çok kültürlölük; İkinci aşamada ise söz konusu azınlık gruplarının da aslında egemen grupta, “çarpıcı bir paralelliğı” işaret eden şekilde kimi üyelerin liberal bir demokrasiden ayrılmayı düşünmelerine karşın, genel amaçlarını kendi dar cemaatçi toplumlarını kurmak değıl, kendi çağdaş liberal toplumlarını kurmak olduğunun belirginleştirilmesidir (Kymlicka, 2006: 469). Üçüncü aşama ulus oluşturmaya bir yanıt olarak çok kültürlölük; Üçüncü aşamada ise çokkültürlölük, “ulus oluşturmaya bir yanıt” olarak tartışılmaktadır. Ona göre çokkültürlölüğü savunanlar da eleştirenler de liberal devletin normal isleyişi çerçevesinde, etno-kültürel çeşitliliğe yaklaşımında “iyi ihmalcilik” ilkesine bağılı kaldığını varsayar. Başka bir deyişle devlet vatandaşlarının etno-kültürel kimliklerine ve etno-kültürel grupların zaman içinde kendilerini çoğaltmasına kayıtsızdır. Bu bakış açısına göre liberal devletler kültüre, dine yaklaştıkları gibi yaklaşırlar. Liberal kültür bir dinin resmi olarak benimsenmesini dışladığı gibi, başka kültürel bağılılıklara tercih edilen resmi kültüre de izin vermez (Kymlicka, 2006: 478).

Karşımıza çıkan bir diğerk vatandaşlık kavramı anayasal vatandaşlıktır. “Aşlı "anayasal vatanseverlik (verfassung patriotismus)" olan anayasal vatandaşlık kavramı, ilk kez Alman siyaset bilimci Dolf Sternberger tarafından, 1970’li yılların ilk yarısında,

Almanya bağlamında kullanıldı” (Coşkun, 2007). İngilizce-konuşulan dünyada bu kavram yine bir Alman düşünürü olan Jürgen Habermas’ın eserleriyle yaygınlık kazanmıştır (Erdoğan, 2008). Habermas bu kavrama, AB çatısı altında bütünleşmeye doğru mühim adımların atıldığı bir zamanda -yani 1990’ların başlarında- yeni bir Avrupa vatandaşlığının ölçütlerini belirlemek için başvurdu (Cokun, 2007). Genel olarak, bu kavram siyasi sadakatin ulusal bir kültüre (milliyetçilik) veya Dünya İnsanlığı’na (kozmpolitanizm) değil fakat liberal-demokratik bir anayasanın norm, değer ve prosedürlerine dayanması gerektiği düşüncesini ifade etmektedir (Erdoğan, 2008).

Türkiye'nin anayasal vatandaşlık kavramı ile tanışmasını sağlayan ise Vergin oldu (Coşkun, 2007). Siyaset dünyasının önemli isimlerinden biri olan 9. Cumhurbaşkanı Demirel, Anayasal Vatandaşlık kavramını Türk Siyasetinde sıklıkla gündeme getirmiştir. Demirel (Üstel, 1999: 151) 1992 Budapeşte’de Uluslararası Basın Enstitüsü Genel Kurulu’nda anayasal vatandaşlık kavramını şu şekilde tarif eder.

Anayasal vatandaşlık kavramı haklar ve ödevler bakımından bir ülkenin tüm vatandaşlarının eşitlik ortak paydasında birleştiren bir kavramdır. Anayasal vatandaşlık sayesinde din, dil, ırk, cinsiyet farkı olmaksızın, bir ülkenin tüm vatandaşları, tüm görevlere talip olmak ve o görevleri üstlenebilmek hakkını elde etmektedir. Tasada ve kıvançta ortak olan, anayasal vatandaşlık bağıyla devlete bağlı her birey etnik kökeni, dili, dini, cinsiyeti ne olursa olsun, kendi kültürel çeyizini topluma zenginlik olarak taşımakta ve hem bireysel hem toplumsal refaha katkıda bulunmak ve pay almak hakkını kazanmaktadır.

Anayasal vatandaşlığın iki özelliğinden söz edilebilir; İlki, yurttaşlık tanımının her türlü etnik, dinsel ve kültürel imalardan masun kılınmasıdır... İkinci özelliği, kamu makamlarını farklılıkları törpülemeye ve onları asimile etmeye dönük -gizli ya da açık- politikaları izlemekten men etmesidir (Coşkun, 2007). Anayasal vatandaşlık farklılıkları göz ardı etmeden kabul eden bir anlayışa sahiptir. Habermas’a göre anayasal yurtseverlik kavramını Avrupa Birliği kimliğinin oluşturulmasıyla bağlantılı olarak da gündeme getirmektedir (Erdoğan, 2008). Habermas Avrupa’yı bir Ortak Pazar değil demokratikleşmeci bir politik proje olarak düşünmektedir ve Habermas, vatandaşlık bağı ve anayasal ilkelere dayalı sadakat dışında bir milli öz aramayan anayasal vatanseverliği modern devletin laikleşmesinde ikinci aşama olarak görür (Demir, 2005: 105). Esendemir (2008) farklı toplumsal unsurların demokratik taleplerinin olması, anayasal haklar ile birlikte demokratik platformun gereği olduğunu yani her vatandaşa

hakkını vermek ve bunu anayasal teminat altına almanın hayati önemi olmasının anayasal vatandaşlığın kapsayıcı olarak görür.

Bugün özellikle Avrupa da en çok gündeme getirilen kavram aktif vatandaşlık kavramıdır. “Liberal düşüncenin bir değişkeni olan yeni sağ ideolojinin asgari devletçi sivil toplum anlayışına öne sürdüğü yeni kavram aktif yurttaşlıktır. Yeni sağ refah devletinin müşteri ilişkilere dayalı yurttaşlık tipine tepki olarak bu kavramı öne sürmüştür (Gündüz ve Gündüz, 2002: 27). Aktif vatandaşlık liberal demokratik ulus devletinin üyelerinin haklarını kapsayan sivil vatandaşlık fikri üzerine temellenmiştir (Andrews ve Lewis, 2000). “Aktif vatandaşlığın genel bir tanımı, vatandaşların dahil oldukları toplumdaki problemleri tanımlamada ve bunlarla baş etmede ve aynı zamanda yaşam kalitelerini yükseltmede aktif biçimde yer almalarını sağlayan imkânlara sahip olmaları şeklinde yapılabilir” (Sarıipek, 2006: 87).

2.1.1.2. Türk Vatandaşlığının ve Vatandaşlık Hukukunun Tarihi Gelişimi

Türk halkının da tebaadan vatandaşa geçişi diğer milletlerde de olduğu gibi kolay olmamıştır. Türk vatandaşlığın anayasa ve vatandaşlık kanunlarındaki dönüşümü bu gelişimi bize göstermektedir. Ünsal (1998: 3) Cumhuriyet öncesi vatandaş değil tebaa ve reaya olduğunu “Arapçada otlatılan hayvan anlamına gelen riayetden üretilen reaya sözcüğü hükümdarın hüküm ve yönetimi altında yaşayan ve korunan vergi veren tüm Müslüman ve Müslüman olmayan hakları simgelediğini. ...Osmanlıda reaya sözcüğü 15.yüzyıldan 19. yüzyıla kadar anlam değiştiğini ve Hristiyan tebaa için kullanıldığını bize aktarır. Arat (1998: 67) klasik Osmanlı sisteminde vatandaşlık kavramı olmadığını bunun yerine mutlak hükümdar ve kul kavram olduğuna dikkat çeker. Ünsal (1998: 4) Osmanlının halkı ve hanedanlığı arasındaki ilişkiyi nasıl tanımlandığını şu cümle ile özetlemiştir; “Allah tüm İslam hükümdarları gibi Osmanlı Sultanı’na da çobanlık görevi vermiş... Müslüman ve Müslüman olmayan tüm tebaasını ona teslim etmiştir”. Tebaa devlete her koşulda ve hangi grup içersinde yer alırsa alsın itaatle yükümlüdür ve iktidar bu yönetme gücünü ilahi kudretten alıp kendisinin halk karşısında durduğu üstün statüyü tanımlamıştır.

Avrupa’da meydana gelen sosyal ve siyasal dönüşüm hareketi kendisini Osmanlı coğrafyasında da hissettirmeye başlamıştır. “Fransız Devrimi’nin ardından Müslüman olmayan tebaa arasında milliyetçilik ve bağımsızlık hareketlerinin artması Osmanlıda

reform girişimlerini arttırmış ve ilk olarak IV. Mustafa tarafından imzalanan Şer'i Hüccet ve II. Mahmut tarafından 1808'de imzalanan Sened-i İttifak Padişahın egemenliğini kısıtlamıştır" (Ünsal, 1998: 11). Berkes (1973: 119) Şer'i Hüccet ile ilgili şunları aktarmaktadır.

Şer'i Hüccet' kapsadığı yenilikler şunlardır: a) devlet dinin "bilinenin uygulanması, istenmeyen önlenmesi kuralına dayanacak; b) kanunu garantisi ordu (Yeniçeri) olacak; c) bu ordu halk iradesine aykırı, kanunsuz işleri önleme hakkına sahip olacaktı... bu hüccet şerri olmadığı gibi kanunide değildi yani Osmanlı geleneğine aykırıydı... kul olan yeniçeriler artık kul değildir...

Bu anlaşma Osmanlının hem geleneklerinde ve hem siyasal yapısında artık değişime gittiğinin ve devletin yapısında çözülmenin başladığının habercisi olmuştur. Yine II. Mahmut din ve vicdan özgürlüğü ve gayri Müslim tebaa ve Müslüman tebaanın eşitli, can ve mal güvenliğinin, kişi hak ve özgürlüklerinin sağlanması gibi adımlar atılmıştır. "Ancak kişi hak ve eşitliği ilkesinin kabulü tebaanın demokratik siyasal katılım hakkından ziyade uluslar arası kapitalist ekonomi ile yakınlaşma gayretinin sonucu olmuştur" (Ünsal, 1998). II. Mahmut'tan sonra tahta geçen padişah Sultan Abdülmecit olmuştur. "Sultan Abdülmecit'in ilk icraatı olan 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile Osmanlı tebaasına ilk kez can, mal, namus ve ırz güvencesi getirilmiş, bazı kişisel haklar ve özgürlükler tanınmıştır" (Ünsal, 1998: 12). Vatandaşlık hukuku alanında ilk düzenleme ise 8 Nisan 1284 (23 Ocak 1869) tarihli Tabiiyet-i Osmaniye'ye Dair Nizamname adlı kanun ile yapılmıştır. "Bu kanunu çıkma nedeni, Müslüman olmayan Osmanlı tebaasının kapitülasyonlardan faydalanmak amacı ile Osmanlı tarafından kapitülasyonun tanındığı ülke vatandaşlığına geçiyor ve böylelikle yabancılara tanınmış olan ayrıcalıklardan faydalanmış oluyordu. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti bu kanunu kabul etmiştir" (Doğan, 2006: 35).

"II. Meşrutiyet döneminde, çağdaş topluma yönelik bir dizi yeniliklerin gündeme geldiği, kişi hak ve özgürlüklerinin yeni dönemin temel sorunlarını oluşturduğu ve yeni bir insan dokusuna yönelttiği kısacası "Osmanlı Vatandaşı" kavramının oluştuğu bir dönemdir" (Üstel, 2005: 30). "II. Meşrutiyet'le birlikte "vatandaş" siyasi literatürün başat "aktörü" haline gelmiştir. Bu süreçte, II. Meşrutiyet önce vatandaş tanıtarak, daha sonra ise bu tanım üzerinden "icat" etme çabasına girişmiştir" (Üstel, 2005: 73). "II. Meşrutiyet dönemi iç ve dış siyasal krizlerin baskısı altında siyasal seçkinlerin bir yandan devleti kurtarmak isterken aynı zamanda toplumu dönüştürmek gibi birbiriyle kimi zaman çatışan iki hedefi eş zamanlı olarak yerine getirmek istedikleri bir dönem

olmuştur. Bu dönemin ayırt edici ve beklide en radikal yönü ise tebaadan vatandaşa geçiş sürecidir (Üstel, 2005: 30).

1876 Kanun-i Esasi ve 1908 II. Meşrutiyet hareketi de her ne kadar temel hak ve özgürlükler alanında tebaaya için bazı müspet değişiklikler getirmiş olsa da bu hareketler halkın talebi doğrultusunda değil dış baskının sonucu gerçekleşmiş ve oldukça kısa bir ömürlü olmuştur. Ünsal (1998) bu çalkantılı dönemi vatandaş açısından “İttihat ve Terakki İktidarı, siyasetle partinin, partiyle devletin adeta özleştiği bir dönemi başlatırken, itaatten, vergi vermekten ve savaşta ölmekten başka bir “hakkı” olmayan tebaanın işi zor olmuştur. Zaten ortada yurttaşı/vatandaş yoktur” diyerek özetlemektedir. Ayrıca Ünsal (1998) vatandaş kelimesinin 1900’lü yılların başında bile Türkçe sözlüklerde yer almadığına da dikkat çekmiştir

Tanzimat ile birlikte Osmanlı seçkinlerinin kimlik sorununa ilişkin arayışlar içine girdiğini görüyoruz. Osmanlıcılık fikrini benimseyen Tanzimatçılar, “bu kimliği yukarıdan aşağıya dayatmak suretiyle bu bunalımı aşabileceklerini düşündüler, ancak formül tutmadı” (Öğün, 2000: 92). Barındık (2004: 99) Marshall’a atıfta bulunarak Tanzimat Fermanı’nın ilanının sivil hakların Osmanlı toplumunda ilk ortaya konuluşu olduğunu söyleyebileceğini belirtir.

Nalbant (1997: 159) II. Meşrutiyet için Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerinin belirginleştiği laboratuardır olduğunu söyler. “I. dünya savaşından yenik çıkan Osmanlı Devleti 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesinden itibaren yeni bir döneme girmiştir. Kongreler Dönemi adı verilen ve ulusal iktidarın kuruluşunda en önemli adım olan TBMM’nin açılışına kadar geçen bu 17 aylık dönemdir (Tanör Aktaran: Nalbant, 1997: 160).

19. yüzyılın başlarında, kimlik problemine ilişkin tartışmaların yoğunlaştığı görülür. Kimlik probleminden Osmanlının etkilenmesi çok doğaldır. Öğün (2000) Osmanlının giderek bağımlılık derecesinde dünya kapitalizminin ilişkilerine girdiğini ve böyle bir durumda kimliksiz dolaşma imkânının oldukça daraldığını vurgular. Öğün (2000) aslında Osmanlının kimliksiz olmadığını ancak, Osmanlının kimlik dünyasının modernliğin kimlik standartları ile uyuşmadığını belirtir ve bu uyuşmazlığı üç başlık altında toplar. Bunlar: birinci olarak yerel ve aktüel bağlarla temellenmesi, ikinci olarak,

Osmanlı kimliklerinin heterojenliği, son olarak da dinsel farklılıklara dayalı olarak kimlikler dağıtılmış olmasıdır.

“Osmanlı İmparatorluğunu diriltme, yaşatma hatta büyütme özlemleriyle girilen savaş 1918 Kasım ayında sona erdiği zaman bu imparatorluktan geriye bir Türk ulusu kaldığına bile pek az kişi inanıyordu” (Berkes, 1973: 419). Ancak savaşın sonun da Türkiye Cumhuriyeti Devleti Anka kuşu gibi küllerinden yeniden doğmuştur. Ünsal (1998: 13) “Savaş sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti “ümme’t’in yerine milleti müminin yerine vatandaş getiren, meşrutiyyetini gelenek ve dinden alan yönetim anlayışındaki tebaanın yerini ilk kez yurttaş alacaktı” diyerek cumhuriyet öncesi dönem ve cumhuriyet dönemini kıyaslamıştır. “Yeni Cumhuriyet kurucularının kafasında teorik olarak, vatandaşların ve devletin, hak ve sorumluluklarının söz konusu olduğu bir düzen vardı (Arat, 1998: 68). Atatürk’ün önderliğinde inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti devleti artık tebaadan vatandaşa dönüşmüş bir millet yaratılması amaçlanmıştır. Barındık (2004: 118) Atatürk’ün Türk milletli ile görüşleri şöyle olduğunu belirtir;

Atatürk’e göre millet dil, kültür ve mefkûre birliğine bağlı vatandaşların teşkil ettiği, siyasi ve içtimai heyettir. Gene Atatürk, Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk milleti denir diye tanımlamıştır. Buna bağlı olarak Atatürk genel ve her millete uyabilecek özellikleri şu şekilde sıralar

- a) Zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan
- b) Beraber yaşamak konusunda müşterek arzu ve muvafakatte samimi olan
- c) Ve sahip oluna mirasın muhafazasına beraber devamı hususuna iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden vücuda gelen cemiye millet namı verileri

Bu açıklamadan aslında Türk Milleti yine geçmişten gelen ortak değerler üzerine tanımlanmış. Ünsal (1998: 13) yeniden yapılanma ve geçmişe sünger çekerek başlayan Kemalist anlayışın olduğunu ve bu anlayışa göre “Misak-i Milli” sınırları içinde yaşayan herkes eşit hak ve ödevleri olan Türkiye vatandaşı olarak kabul edildiğini ifade eder. “Gerçektende Fransız aydınlanmacılığı ve pozitivist felsefeden esinlene ulus devlet ülküsünde giderek Prusya esintili Alman romantik milliyetçiliğini de katan Cumhuriyet yönetiminin ilk dönemlerinde ulus ve yurttaş kavramları devlet merkezli bir tanımın potasında erimiştir (Ünsal, 1998: 14).

“Vatandaşlık deyimi, 1924 Anayasası’nın ilgili hükmü ile anayasa hukukuna girmiştir. Anayasada “Türkiye ahalisinde din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk ıtlak olunur (Madde 88/1). Bu cumhuriyete yaraşır laik ve çağdaş bir

vatandaşlık (yurttaşlık) anlayışıdır” (Aybay, 1998: 39). Bu anayasadaki anlayışına bakıldığında tüm sosyolojik nitelikleri geride bırakan Türk olma çatısında birleştiren bir vatandaşlık fikrini ve Türk olmanın aslına tüm farklılıkları birleştiren bir unsur olma olarak algılandığını görmekteyiz.

“23 Mayıs 1928 yılında yayınlanan 1312 sayılı Vatandaşlık kanununda ilk vatandaşlık kanunudur. “bu kanun cumhuriyetin ilk yıllarında nüfuz azlığının psikolojik etkisi ile olabildiğince çok kişiyi Türk vatandaşlığı verme isteğini yansıtır” (Aybay, 1998: 40). “Kanunda vatandaşlığın kazanılması, kaybı ve evlenmenin vatandaşlığa etkisi üç başlıktan oluşmaktadır. Bunlar kan esası, toprak esası ve yaş esasına dayalı vatandaşlıktır” (Doğan, 2006: 35-36).

1934 yılında vatandaşlık adına bir adım daha atılmıştır. 1934 yılında kabul edilen “Efendi, Bey, Paşa gibi lakap ve unvanların kaldırılması kanunu” vatandaş (yurttaş) arasında eşitliğin sağlanması amacı bakımından önemlidir (Aybay, 1998: 41). Bu lakapların kaldırılması yönündeki girişim toplumdaki negatif ayrımcılığın ortada kalkması anlamına gelmiştir.

1960 ihtilalinin ardında 1924 anayasasının yerini 1961 Anayasası almıştır. “1946 Fransız, 1947 İtalyan ve 1949 Federal Almanya anayasalarından, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nden yararlanılarak hazırlanan taslak 1961 de kabul edilmiştir” (Çiftçi, 2006: 132). 1961 Anayasası “Türk Devletine vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkesin Türk olduğunu” belirtmiştir. Bu 1924 Anayasası’ndaki hükmün değişik bir şekilde anlatılmasıdır (Aybay, 1998: 40). Çiftçi (2006) 1961 anayasasının sert bir anayasa olduğunu ve kendinden önceki döneme ilişkin bir tepki taşıdığını da altını çizer. Ancak “devletin vatandaşa karşı sorumlulukları, 1961 yılında vatandaşların sivil özgürlüklerini ve sosyal haklarını aynı biçimde tanımlayan yeni bir anayasayla genişletilmiştir” (Arat, 1998: 69). Bu dönem içinde 11.02.1964 tarihli ve 403 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu (TVK) yürürlüğe konmuştur. Bu kanun üzerinde uygulamaya konulduğu tarihten geçen süre içinde kısmi değişiklikler yapılmıştır (Doğan, 2006: 36).

1980 ihtilalı Türk siyasi hayatının ve Türk demokrasinin sekteye uğradı dönemlerden biridir. Çiftçi (2006) 12 Eylül 1980 darbesinin gerekçesini şu şekilde açıklamaktadır.

“1980 öncesinde ülke ve millet bütünlüğünün parçalanmasına yol açabilecek olayların yaygınlaşmasına siyasi iktidar engel olamamıştır. Dış mihraklarında kışkırtmasıyla bölücü terör örgütleri Atatürk’ün kurduğu Cumhuriyeti kendi devlet amacından çıkararak başka bir toplum düzenine yönelme çabasına girmişlerdir. Düzenin sağlanması ve siyasal kargaşanın giderilmesi için siyasi partilerde bir anlayış ve işbirliğine gidememişlerdir... Ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasi yeniden sağlanması demokrasinin korunması, huzur ve barış ortamının yeniden sağlanması, bozulan devlet ekonomisinin yeniden hakim kılınması ve korunması için Türk silahlı kuvvetleri 12 Eylül 1980 günün... yönetime el koymuştur.

Bu gelişmeler neticesinde 1961 anayasası değiştirilmiş ve 1982 Anayasası kabul edilmiştir. 1982 Anayasası bugün yürürlükte olan anayasadır. Bu anayasa ile birlikte vatandaşlığa kabul ile vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili olan kanunda değişiklikler yapılmıştır. 1982 Anayasasında“Madde 54- Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür” şeklinde vatandaşlık tanımlanmıştır.

5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunundaki [TVK] değişiklikler en son 12 Haziran 2009 tarihli 27256 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Bu kanunda vatandaşlığın kazanımının daha kolaylaştığı görülmektedir. Vatandaşlık kazanımında kan bağı, toprak esası ve seçme esas kabul edilmiştir. Bundan önceki vatandaşlık kanununda Türk vatandaşlığını kazanma esası TVK’nın 8. maddesinde kan ve toprak esasına dayandırılmıştır.

Ülkemizde vatandaşlık dünyada olduğu gibi tartışmalı konulardan biri olmuştur ve olmaya devam edecektir. Ünsal (1998: 2-3) “Türkiye de gerçek anlamda yurttaş/vatandaş olmayı engelleyen, ve... birbirlerine bağımlı nedenler arasında tarihimizden gelen “patrimonyal devlet” Weber tanımıyla kul konumundaki kamu görevlilerinin iktidar sahibi “malı” sayıldığı mutlakçı yönetim anlayışının payının büyük” olduğunu ifade eder. Ünsal (1998: 2-3) Türkiye için modern bir vatandaşlık önerisi getirir ve bunu şu şekilde aktarır.

“... Anayasa’nın “demokratik, laik, ve sosyal hukuk devleti olarak tanımladığı, Türkiye Cumhuriyeti uyruğu olarak, yasalarca tanınmış belirli haklara yükümlülüklerle sahip, ancak yurttaşlığın siyasal planda sadece seçimlerde oy kullanmakla sınırlı kalmayan, soyut edilgen bir yurttaştan öte, siyasal, ekonomik sosyal alanda anayasal ve yasal güvencelerden de yararlanarak, yönetenleri sorgulayan, denetleyici, ülke sorunlarını tartışan ve siyasal haklar süreçlerini etkileyebilen, katılımcı

çoğulcu kısacası hem yasal açıdan kısacası hem yasal açıdan hem de zihniyet açısından etkin bir yurttaşlığı kapsamalıdır. Bu bir idealdir.

Vatandaşlığın kavramının hukuksal boyutunun yanında sosyal boyutu da üzerinde önemli durulan başlıklardan biridir. Bir toplumun üyesi olan birey vatandaş olmakla sadece hukuksal bir statü elde etmez aynı zamanda yazılı olmayan toplumsal normları da kabul etmiş olur. Siyasal rejimin vatandaştan beklediklerinin yanında yaşadığı toplumun kültürünü, değerlerini, örflerini benimsemesini bekler. Hukuksal anlamda vatandaşlığa kabulün yanı sıra siyasal rejimde vatandaşına bir kaftan biçer. Her değişen iktidar devletin esas temellerinin kabullenmiş bir vatandaş olmanın yanında benimsediği ideolojiye uygun ve aynı zamanda evrensel konjüktüre uyum sağlayan bir vatandaş karşısında görmek ister. Üstel “makul yurttaş peşinde” olarak tanımlar bu arayışı. Büyükdüvenci (1995: 41) “Toplumdan ayrı bir gelişme olanaksızdır... Bu ortak yaşam klasik anlamda bir anayasayı gerektirir. Yani: toplumun pratikleri ve amaçları üzerinde, insan için 'iyi' olan üzerinde anlaşmayı, uzlaşmayı gerektirir. Anayasa böylece yalnızca toplumsal yaşamın değil, eğitimin de temellerini oluşturur. Çünkü yurttaşlar anayasanın gerektirdiği niteliklere sahip olmak durumundadır” şeklindeki açıklaması ile anayasa ile eğitim arasındaki bağa vurgu yapmaktadır.

2.1.2. Vatandaşlık Eğitimi

Biyolojik ve sosyal bir varlık olan insanın birçok gereksinimi vardır. Bu gereksinimlerinden biride fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarımız kadar önemli olan eğitim gereksinimidir. İnsanlar doğduğu ilk andan itibaren yaşamla ilgili her türlü beceriyi eğitim yoluyla kazanırlar.

Tarih boyunca eğitimin esas amacı kültürün tüm nesillere aktarımını sağlamak olmuştur. İster ilkel bir toplum olsun isterse gelişmiş bir toplum olsun her toplumda yeni yetişecek neslin eğitimi büyük önem arz eder. Hem geçmişin deneyim ve kültürünü aktarmak hem de günün şartlarına hazırlamak için yeni neslin eğitilmesi gerekir. Doğan (2001: 74) “eğitimin, yetişkinlerin yetişmekte olan kuşakları toplumsal hayata hazırlama süreci olduğunu ve genç kuşakların yaşadıkları toplumun tarihini ve kültürünü eğitim yoluyla öğrendiklerini” ifade eder. Hesapçıoğlu (1994) eğitimin her hususta insanoğlunu bugünkü ve yarınki yaşamına müdahale etini belirtir. Çınar ise (2005: 46) yürüme ve konuşmadan başlayarak alet yapımı ve avlanma becerilerinin

kazandırılması ilk dönem eğitim konuları iken, günümüzde uygarlıktaki gelişmelerle birlikte bu içeriğin bir kısmının değişiklikler görüldüğünü belirtir.

Süreç içerisinde eğitim ile ilgili birçok akım ve kuram ortaya çıkmıştır. Bu akım ve kuramların temel değerleri ışığında eğitim ile ilgili çeşitli tanımlar yapılmıştır. Demirel (2004: 6) “genel anlamda bireyde davranış değiştirme sürecidir” şeklinde eğitimi tanımlamaktadır. Tezcan (1994: 3) eğitimi “kişinin gelişmesine yardım eden ve onu temel alan, onu yetişkin bir yaşam hazırlayan, gerekli bilgi, beceri ve davranışları elde etmesi gereken bir süreç” olarak tanımlamıştır. Sönmez (1994: 43), “eğitim, çevre ayarlaması yoluyla kişinin davranışlarını istendik yönde değiştirme ve değerlendirme süreci olarak tanımlar”. “Durkheim eğitimi, fiziksel ve sosyal çevrenin insan üzerinde getirdiği etki olarak tanımlarken, Kant’a göre eğitim insanın mükemmelleşmesidir. Mille’e göre bireyin kendisi ve başkaları için mutluluk aracı, H. Sepenser’e göre de daha iyi yaşama olanakları sağlayan etkinliklerin tümüdür” (Tezcan, 1994).

Sönmez (1994: 43) eğitimin birçok tanımının bulunmasına karşın temelinde şu özelliklerin bulunduğunu ifade eder.

- Nesne (obje) olarak insanın alınması,
- Nesnenin hali hazırdaki durumunun yetersiz kabul edilmesi,
- Nesnenin istendik yönde değiştirilmesi,
- Bu iş için çevrenin ayarlanması, yani tutarlı, etkin araç –gereç, strateji, yöntem, teknik vb. gibi uyarıcıların devreye sokulması,

Veugelers ve De Kat (2003) eğitimin üç hedefi olduğunu belirlemişlerdir (Aktaran: Leenders, Veugelers & De Kat, 2008).

- İtaat, iyi davranış ve öz-disiplin gibi amaçları olan ‘disiplin ve adaptasyon’;
- Başkalarına saygı gösterme ve onlarla dayanışma gibi amaçları olan ‘sosyal bağlılık’;
- Bir insanın kendi düşüncesini oluşturma ve eleştiriyle nasıl başa çıkılacağını öğrenme gibi hedefleri olan ‘eleştirel düşünme ve otonomi’ olarak sıralarlar. Güven’de (2000) eğitim sisteminin, politik, kültürel ve sistemli çok yönlü bir biçimde bağlantılı olduğunu, eğitim kurumları ilk planda bireyler ve topluma ve politik yaşama katılma ve katkıda bulunma gibi becerilerin verilmesinin yanı sıra toplumun kurallarını da içselleştirmeye yardımcı olduğunun önemini vurgular.

Bugün eğitimin ilk basamağını zorunlu eğitim kapsamında yer alan ilköğretim basamağı oluşturur. “Üçlü Devrim”in sonucunda ulus devletin bir siyasi örgütlenme şekli olarak ortaya çıkmasıyla eğitim okullarda düzenli, belirli bir program çerçevesinde, merkez bir otoritenin denetiminde yapılmaya başlanmış ve bu eğitim sistemi modeli daha sonra dünyanın başka bölgelerinde yeni kurulan ulus devletler tarafından benimsenmiştir” (Kenderci, 2006: 29). Her devletin ve siyasi rejimin kendine has bir vatandaş profili vardır. Siyasal rejimlerin istediği vatandaşın yetiştirme görevi eğitim kurumlarına yüklenmiştir. İlköğretim eğitimin temel amacı siyasi rejimin istediği vatandaşları yetiştirmektir.

National Curriculum Social Studies ([NCSS], 2009) etkili bir vatandaşın temel özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Temel Demokratik değerleri benimser ve bu değerler doğrultusunda yaşamak için çaba gösterir
- Bireyin, ailenin ve toplumun yararını düşünerek sorumluluk alır.
- Yakın çevresindeki, Ulusundaki ve Dünyadaki insanların, tarihler ve gelenekler hakkında bilgilidir
- Ulusunun kurucu belgeleri, sivil kurumlar ve siyasi süreçler hakkında bilgilidir.
- Yerel düzeyde, devlet düzeyinde, Ulusal ve küresel düzeyde insanlığı etkileyen olay ve sorunların farkındadır.
- Sorunlara yaratıcı çözümler bulmak ve bilgisini arttırmak için çeşitli kaynaklardan bilgilere ulaşır ve çeşitli bakış açılarını değerlendirir.
- Bilgi ve fikirleri değerlendirip ve analiz edebilir ve anlamlı sorular sorar.
- Karar verme ve problem çözme becerilerini etkili biçimde kullanır.
- Bir grup içinde etkili bir biçimde işbirliği yapabilme becerisine sahiptir.
- Kamu yaşamına ve toplum yaşamına aktif olarak katılım gösterir.

Hicks (2001: 230) etkili vatandaşın karakteristik özelliklerini şu şekilde sıralar:

- Sorunlara küresel bağlamda bakma
- İşbirliği içerisinde ve sorumluluk alarak çalışma
- Kültürel farklılıkları kabullenme
- Eleştirel ve sistematik şekilde düşünme
- Çatışmaları şiddete başvurmada çözme

- Çevreyi korumak için yaşam tarzını değiştirme,

Vatandaşlık gelişiminin, çağdaş politik girişim ile toplumsal tartışmada önemli konulardan biridir ve bunların gelişiminde, eğitimin çok önemli bir rolü vardır (Leenders ve diğerleri, 2008). Vatandaşlık eğitimi vatandaşlık kavramı ile paralel oluşmuş ve vatandaşlık anlayışındaki değişimlere paralel olarak şekillenmiştir. “Vatandaşlık anlayışında meydana gelen değişim, ulusların yaşadıkları siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerle paralellik gösterir” (Ersoy, 2007: 1). Marshall (Marshall ve Bottemore, 2006: 6) “çocuklara eğitim hakkının tanınmış olmasının yurttaşlık/vatandaşlık kurumuyla bağlantılı olduğunu ve devlet çocukların eğitim hakkını garanti altına alıyorsa bunu yurttaşlık/vatandaşlık kurumunun doğası gereği yaptığını... Çünkü eğitimin amacının, geleceğin yetişkinlerini çocukluk çağında yetiştirmek” olduğunu belirtmiştir.

“Vatandaşlık eğitimim öğretim programlarına yer almasında ulus-devletin ortaya çıkışı toplumsal ve siyasal alanda laikleşme ve çocuk eğitime bakış açısın değişim gibi faktörler etkili olmuştur” (Üstel, 2004: 11). Ramize ve Boli göre (1987) “ilk olarak Avrupa’da oluşan ulus devlet modelinde birey bir toplumsal birim ve ulus da bireylerin toplamından oluşan bir siyasi birliktelik olarak görülmüş... Ulusal gelişme, bireysel gelişmelere bağlı olarak bireysel gelişmenin ilk aşaması olan çocukluk dönemi önem kazanmıştır” (Aktaran: Kenderci, 2006: 29). İyi vatandaşların yetişmesinde devletlerin eğitim sistemini aracı kılması özellikle ilköğretim düzeyinde vatandaşlık eğitimi bir zorunluluk olarak kabul edilmiştir. Vatandaşlık eğitimi üzerinde ciddi çalışmalar yapan ülke Fransa olmuştur (Üstel, 2005; Heater, 2007).

“On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında ve yirminci yüzyıl boyunca vatandaşlık eğitimi programları iki ana grubu ayrılmıştır; öğrencilerin siyasal ve sosyal amaçlar için düşüncelerini şekillendirmek için tasarlananlar ve öğrencilerin kendi başlarına düşünmeye teşvik etmek için tasarlananlar” şeklinde olmuştur (Heater, 2007: 195). Bu yaklaşımların birinde geleneksel anlayışta yurtsever ve itaatkâr vatandaş yetiştirmek amaçlanırken diğer yaklaşımda eleştiren katılımcı vatandaşlar yetiştirme anlayışı benimsendiği söylenebilir.

Üstel (2005: 11) Batıda vatandaşlık eğitimini amaçlayan bir öğretim programının benimsenmesi ve buna ilişkin olarak “vatandaşlık (yurttaşlık) bilgisi” dersinin okul

programlarında bağımsız bir ders olarak yer almasının temelde üç boyutlu bir sürecin ürünü olduğunu dile getirir ve bu boyutları şu şekilde açıklar.

Bu boyutlardan ilki, moderne merkezi devletlerin gelişimi ve daha sonrada konsolidasyon sürecinde eğitimin (özellikle de ilkokulun) dönüştürücü rolünün yönetici seçkinlerle teşhisi ile ilgilidir. İkinci boyut, batı dünyasında 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hız kazanan dünyevileşme ve laikleşme sürecinin sonucudur. Başka bir anlatımla tanrısal kaynaklı egemenlik anlayışına karşı egemenliğin kaynağının ve kullanımının “mili egemenlik” ilkesi çerçevesinde dünyevileşme ve kimi yerde de devletin laikleşme sonucu yönetici seçkinlerin ihtiyaç duyduğu insan ve vatandaş modeliyle ilgilidir. Üçüncü boyut ise, 18. yüzyıldan itibaren batıda çocuğa ilişkin bakıştaki dönüşümle ilgilidir.

“Bir ülkenin vatandaşlarının tamamı ilköğretim düzeyinde eğitim sürecinden geçmesine karşın orta ve yüksek öğrenime devam etmemektedir. İlköğretim ulusal kültürü biçimlendiren temel kurum durumundadır ve nedenle etkili vatandaşlık eğitimi ilköğretimin temel amaçları arasında yer alır” (Ersoy, 2007: 17). “İlköğretimde vatandaşlık eğitimi öğrencilere problem çözme, işbirliği, ikilemleri tartışma ve yaşam ile ilgili zorlukları öğrenme fırsatı sunar” (Hayes, 2006: 29). Vatandaşlık eğitimin ekonomik anlamda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tartıştığı eğitim politikalarında anahtar kavramlardan biridir (Chen ve Reid, 2002). Vatandaşlık eğitimi, bir ülkedeki her bireyi, kurumu, okulları ve hatta dünyadaki bütün insanları ve ülkeleri ilgilendiren ortak bir eğitim konusu haline gelmiştir (Alkın, 2007). Kerr (1999) vatandaşlık eğitimini etkileyen beş temel faktör olduğunu belirtir. Bunlar: 1. tarihsel gelenek, 2. coğrafi pozisyon, 3.sosyal-politik yapı 4.ekonomik sistem 5.global eğilimler Starkey (2006, Aktaran: Doğanay, 2009: 29) vatandaşlık kavramı ve eğitimi üzerinde yeniden yoğunlaşılmasını gerektiren altı bağlamsal faktör olduğunu belirtmektedirler. Bunlar; (1) küresel adaletsizlik ve eşitsizlik, (2) küreselleşme ve göç, (3) siyasal katılıma olan ilgi, (4) gençliğin siyasete olan ilgisizliği, (5) soğuk savaşın sona ermesidir.

Kerr (1999) vatandaşlık eğitimini genel olarak eğitim süreci içerisinde gençlerin vatandaş olarak sorumluluklarını ve rollerine hazırlanması olarak tanımlamıştır. Davies (2000) vatandaşlık veya vatandaşlık eğitimini, bir vatandaş olarak genç insanların sorumluluklarına ve rollerine tam olarak hazırlanmalarını sağlamak, üzere yapılan etkinlikler süreci olarak tanımlamıştır (Özbek, 2004). Vatandaşlık eğitimi, sadece bilgi temeline dayanmayıp, daha çok bireylerin toplum içerisinde ve dışında hak ve görevlerini bilerek davranmaları konusu üzerinde yoğunlaşmaktadır (Özbek, 2004). Herbert ve Sears’a göre (2005) vatandaşlık eğitimi biz kimiz, nasıl birlikte yaşarız, bizim

çocuklarımız ne tür bir insan olmalıdır sorularına cevap aramaktadır. Heath ve diğerleri (2008: 8) “vatandaşlık eğitiminin çocuğun kişisel gelişimini desteklediğini, sosyal ve ekonomik dünyayı anlamlandırması için öğrencileri isteklendirdiğini, ayrıca vatandaşlık eğitiminin topluma uyum becerilerini iletme ve çocuğun politik okuryazarlığını geliştirmek için bir yol olduğunu” ifade eder.

İngiltere ulusal programında vatandaşlık eğitimi, öğrenciye yerel, ulusal ve uluslararası seviyede, toplumdaki rolünü etkili bir şekilde gerçekleştirecek bilgi, beceri ve anlamlandırma fırsatı verir. Aynı zamanda, sorumluluklarının ve haklarının farkında, bilgili, derinlemesine düşünen ve sorumlu vatandaşlar olmasına yardım eder. Vatandaşlık eğitimi çocuğun çevresindeki dünya hakkında eleştirel düşünmesine ve neyin doğru neyin yanlış olduğuna ilişkin ahlaki gelişimlerine yardımcı olur (Heath ve diğerleri, 2008: 7). Öte yandan vatandaşlık eğitimi insanlara akla yakın biçimde yargılamaya hazırlamalı, çocuklara doğru ile yanlışın neyin kanaat neyin değer olduğunu ayırt etmeyi öğretmelidir (Borne, 1999: 162). Williams ve Humphrys (2003) çocuğun geleceğin sadece seçmeni olmadığını, onların her düzeyde potansiyel olarak yarını politikacısı ve toplum lideri olduklarına dikkat çekerler ve çoğunluk için vatandaşlık eğitimi ve toplumun yönetici seçkinleri için vatandaşlık eğitimin olması gerektiğini de söylerler.

Her ülkede vatandaşlık eğitimin programı ile ilgili talepler ve beklentiler farklıdır. Farklı ülkelerin vatandaşlık eğitimi ile ilgili taleplerini irdelemek, farklı sosyal, ekonomik ve politik koşullar, vatandaşlık ile sosyal, milli ve profesyonel kimlik kavramlarının farklı anlayışlarıyla beraber ‘iyi vatandaş’ların sahip olacağı özelliklerini ortak ve farklı yanlarının ortaya konmasını sağlar (Riley 1999; Kerr 1999; Absalom 2005; Shelly,1998; Zaman, 2006). İyi vatandaşın nasıl olması gerektiği, bunun için nasıl bir yol tutulması gerektiği vatandaşlık eğitiminin temel konusunu oluştur. İyi vatandaş daha çok hak ve sorumluluklarını bilme ve bunu yerine getirme vatanperver olma olarak tanımlanmıştır (Caymaz, 2008; Ersoy, 2007; Riley 1999; Kerr 1999; Absalom, 2005; Shelly, 1998, Stuen, 1996; Zaman, 2006).

Vatandaşlık eğitimin okul ortamına resmi bir program dâhilinde gerçekleştirmesi okulun vatandaşlık eğitimindeki rolünü daha da arttırmaktadır. Patrick’e göre (2003, Aktaran: Kurt, 2007) okula dayalı vatandaşlık eğitiminin amacı bir demokrasideki

toplum hayatına sorumlu ve etkin şekilde katılabilmek için gerekli olan bilgi, yetenek ve davranışları kazandırmaktır. Yetenekli ve sorumlu vatandaşlar:

- Demokrasinin prensipleri ve işleniş biçimleri hakkında bilgili ve düşüncelidirler.
- Gönüllü sivil toplum örgütleri vasıtasıyla toplumlarına katılım sağlarlar.
- Kamu amaçlarını yerine getirebilmek için politik biçimde hareket ederler.
- Kamu yararı gibi ahlaki ve toplumsal erdemlere sahiptirler

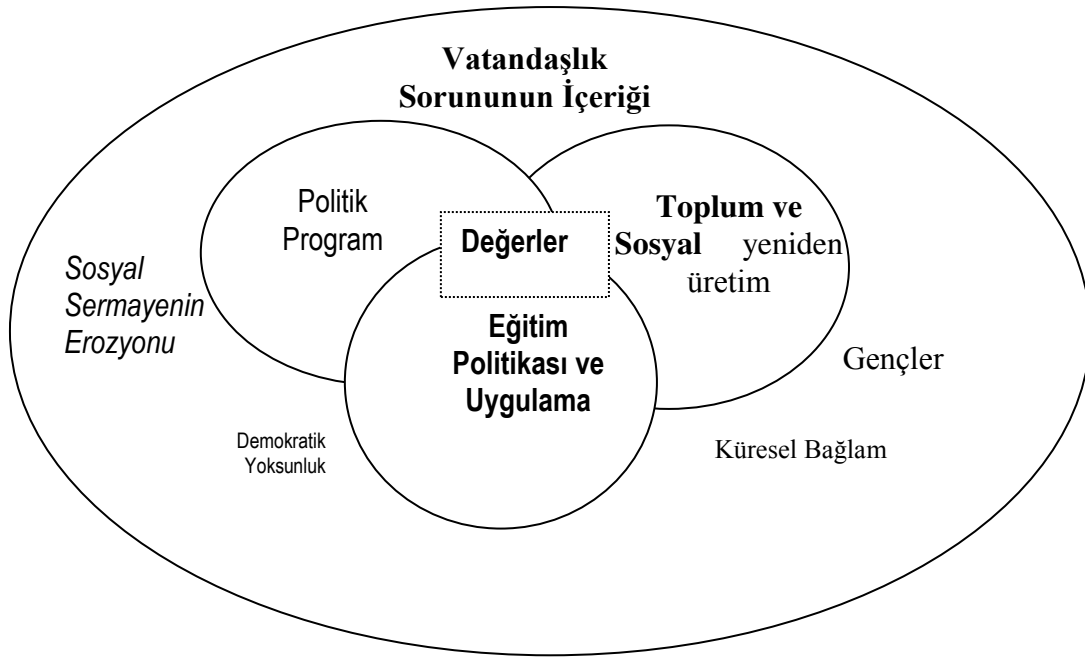
Vatandaşlık eğitimi kişinin siyasal irade ve toplumsal yapının değerleri ile olan ilişkisini öğrenciye aktarımına dayanır. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi amaç araştıran, sorgulayan, eleştirel bir bakış açısına sahip, sorumluluklarının ulusal ve evrensel anlamda bilincinde, pasif değil aktif bir vatandaş yaratmaktır. Demokratik değerlerin benimsenmesi etkili ve duyarlı vatandaşların yetişmesi demokrasinin sürdürülebilirliği için gereklidir.

Okullar demokrasinin yerleşmesi ve devamı adına önemli kurumlardır ve etkili vatandaşlık eğitiminin geliştirilmesinde okullar hayati bir yere sahiptir (Kerr, Ireland, Lopes, Craig Cleaver, 2004; Heart ve diğerleri, 2008). Okullar öğrencilere vatandaşlıkla ilgili rollerini kazandırır. Ailenin, medyanın ve çeşitli kurumların vatandaşlık bilincinde etkisi olmasına karşın vatandaşlık yeterlilik ve sorumluluklarının okulların özel ve tarihsel bir yükümlüğü vardır (Center for Civic Education [CCE], 2010). Kerr ve diğerleri (2004) vatandaşlık eğitiminde dört okul modeli olduğunu vurgular. Bunlar ilerlemeci okullar, odaklanmış okullar, asgarici okullar, aleni olmayan okullardır. İlköğretim kurumları güçlü bir aile, toplum ve güçlü bir programla vatandaşlık zenginliklerinin gelişmesindeki en önemli yerdir. Vatandaşlık zengini okullar demokratik toplumun oluşmasında ve korunmasında ciddi bir ehemmiyete sahiptir. Heath ve diğerleri (2008) demokrasinin benimsenmesinde vatandaşlık eğitiminin hayati önemine dikkat çekmiştir ve vatandaşlık eğitimin daha etkin verilemesi için “vatandaşlık zengini okulların” olması gerektiğini dile getirmişlerdir. Heart ve diğerleri (2008) vatandaşlık zengini okulların özelliklerini şu şekilde sıralamışlardır.

- Vatandaşlık eğitimi, müfredat modeli içinde, zaman çizelgesi üzerinde, değerlendirme çerçeveler içinde, öğretmenlerin sürekli mesleki gelişim için hükme ve okul iyileştirme ve geliştirme planlarında açık ve net bir şekilde tanımlanır

- Beceri temelli ve öğrenci merkezli pedagoji anlayışıyla gençlerin vatandaşlık bilgilerini geliştirmelerine olanak sağlar
- Vatandaşlık eğitimi belirli bir zaman ve mekânın içine sıkıştırılmaz, öğrenciler okul dışı etkinlikler gerçekleştirmesi için fırsat verir.
- Öğrencilerin, ailenin, okulun ve toplumun aktif katılımı teşvik eder ve kolaylaştırır,
- Bu modelin prensipleri vatandaşlığı bir belge ve olmanın dışında bir kurum ve topluluk olarak öğretir.

Potter (2002) vatandaşlık eğitimini siyasal ideolojinin, eğitim politikalarının ve stratejilerin kültürel gelişmedeki sorunların kesiştiği noktası olarak tanımlar ve bu üç boyutun ortak değer sayesinde bir arada tutulduğunu ve hem birlikte hem de karşıt aynı çıkarlar ilişkili olduğunu belirtir. Bu ilişki Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Vatandaşlığın kesişim noktaları

Kaynak: Potter, J. (2002). The challenge of education for active citizenship . ETGACE-Burussels Mar. Web: <http://www.helsinki.fi/ktl/etgace/brussels-papers/march-paper-potter.doc> 06 Ocak 2010’da alınmıştır.

Vatandaşlık eğitimin neleri kapsaması gerektiği çeşitli şekillerde tartışılmaktadır. Okullarda demokrasi öğretimi ve vatandaşlık için eğitim tavsiye grubu (Advisory Group on Education for Citizenship and the Teaching of Democracy in Schools:[Dfes], 2009) vatandaşlık eğitiminde üç ana bileşenin olması gerektiğini vurgular. Bunlar;

Sosyal ve Ahlaki Sorumluluk: Öğrencilerin kendine güven, toplumsal ve ahlaki sorumluluk davranışını hem sınıf ortamında hem diğer ortamların katkısıyla öğrenmesidir.

Toplumsal Katılım: Toplumsal servisler ve toplumsal katılım aracılığını içeren öğrenim, öğrencilerin topluluklarla ve kendi komşuları ile ilgilenmesini ve yaşamlarında da onlara faydalı olma düşüncesini kazandırmasıdır.

Politik Okur Yazarlık: Öğrencilerin demokrasinin işleyişinde rol alan kurumlardan, problem ve uygulamalardan haberdar olması, yerel ulusal bölgesel ve milliyetçilik bağlamında bilgi, beceri ve değer açısından daha etkin kılınmasını sağlayacak bilginin kazandırmasıdır şeklinde sıralamaktadır. Yine Holden (2003) vatandaşlık eğitimini sosyal ahlak eğitimi, topluma katılım ve toplumu anlama, kanunları ve politik okuryazarlığı öğrenme olmak üzere üç başlık altında toplar, üç başlık altında toplar. Bunlar sırasıyla;

1. *Sosyal ve ahlak eğitimi;* Meisel, Atkins-Burnet, Nicholson(1995) vatandaşlığın sosyal ve ahlak eğitimi kişiler arası iyi ilişkiler kurma, empatik sağduyu, kişisel algı ve ahlaki sağduyu gibi sosyal becerilerin beslendiğini içerir (Aktaran: Holden, 2003). Sosyal ve ahlak eğitimini içeren vatandaşlık anlayışı, bölgesel anlamda değerler eğitimi almanın yanında evrensel alanda da etik ve insan hakları konularını öğrenirler
2. *Topluma katılım ve toplumu anlama:* vatandaşlık eğitimin ikinci teması toplumu anlama ve katılımdır. Bireyin bir toplumun üyesi olduğunu farkında olması ve topluma karşı hak, görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi, toplum ve okul yaşamının bütünleştirilmesinin öğrenilmesidir.
3. *Kanunları ve politik okuryazarlığı öğrenme:* Öğrencilerin politik konular hakkında yani devlet sistemi, demokrasi gibi konuları öğrenirler.

Vatandaşlık eğitimin belki de en önemli kıstası etkili bir vatandaşlık eğitiminin gerçekleştirilebilmesidir. Etkili vatandaşlık eğitimi programının özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır (NCSS, 2009):

- Kamu bilgi, beceri ve değerleri her sınıf seviyesinde sistematik ve açık bir şekilde öğretilir. Okul ve sınıf yönetimi ve kültürü demokratik değerleri yansıtır.
- Vatandaşlık eğitimi, eğitim programı için entegre edilir.
- Öğrenciler sınıf ve okul yönetimine katılma fırsatına sahiptir.

- Her seviyede öğrenciye toplum ve okul yaşamındaki kamu yaşamına katılma fırsatı sağlanır.
- Öğrenme aktiviteleri okul dışında da gerçekleştirilir
- Kamu, bilgi, beceri ve değerlerine kullanmasını cesaretlendirmek için, hizmet programları, uyumsuzluk çözüm programlarına benzer programlara hazırlayarak ve diğer aktiviteler aracılığıyla öğrencilerin katılımına fırsat verir.
- Öğrencilerin ulusun kurucu belgelerini, kamu kurumlarını ve politik süreci öğrenmesini sağlar
- Öğrencilerin bulunduğu bölgenin, milletin ve dünyayı biçimlendiren tarih ve geleneklerini öğrenmesini sağlar
- Öğrenciyi aktif vatandaşlar olarak hazırlanmasında okulun önemlerinden biri olarak açık bir şekilde tanımlar.
- Vatandaşlık eğitimi öğrencilerine birçok alanda gelişim sağlar

Coulouboritsis (2007) vatandaşlık eğitiminin amaçlarının öğrenciye kazandırdıklarını şu şekilde sıralamaktadır.

- Kendisinin ve yaşadığı çevrenin farkında olmasını sağlar
- Sosyal ekonomik ve politik sürece katılması için bilgi ve beceriler kazandırır.
- Sosyal ve politik konuları kritik eder.
- Toplum yaşamındaki haklarının ve görevlerinin farkına olur.
- Ulusal düzeyde, Avrupa Birliği düzeyinde ve Evrensel düzeyde kimlik duygularını geliştirir.
- Ahlaki ve sosyal değerlerin gelişimine yardım eder.

Yapılan çalışmalarda demokratik toplumlarda çeşitli vatandaşlık şekilleri tanımlanmıştır. Schugurensky (2005) vatandaşlı eğitiminde dört farklı boyutu şu şekilde ele almaktadır. Bunlar; statü olarak vatandaşlık, kimlik olarak vatandaşlık, toplumsal değer olarak vatandaşlık ve kurum (aracı) olarak vatandaşlıktır. *Statü olarak vatandaşlıkta*, toplum ile devlet arasındaki bağ tanımlanır. *Kimlik olarak vatandaşlık* özel toplulukların üyelerinin hissettikleri olarak tanımlanır ve bu tanım çok kültürlü, çok dilli ve çok dinli grupları içinde barındıran çok uluslu devletlerdeki vatandaşlık için kullanmıştır. *Toplumsal değer olarak vatandaşlık*, iyi vatandaş olmanın gerektirdiği

tutum, değer ve davranışlardır. *Kurum (vasıta) olarak vatandaşlıkta* ise, mevcut yönetimde var olan otoritenin sosyal aktör olarak vatandaşlık fikrine başvurmasıdır şeklinde ifade eder. Westheimer ve Kahne (2004) demokratik bir toplumda üç tip vatandaş olduğunu belirtmişlerdir. Bunlar;

1.Sosyal Sorumluluk Duyan Vatandaş; Bu vatandaşlar topluma karşı sorumluluklarını bilen ve yerine getiren vatandaş tipidir. Bu gruptaki vatandaşlar kanunlara uyma, kan verme gibi görevleri yerine getirirler.

2.Katılımcı Vatandaş; Ulusal ve bölgesel düzeyde sosyal yaşamla ve kentle ilgili aktivitelere katılan vatandaşlardır.

3. Adalet Merkezli Vatandaş; Adalet merkezli vatandaş sosyal, ekonomik ve politik güç arasındaki etkileşimi anlamlandıran ve analiz eden vatandaşdır. Bu tip vatandaşlar sosyal olayların nedenlerini ortaya çıkarıp sorun ile ilgili çözüm üretirler.

Leenders ve diğerleri (2008) literatüre dayalı olarak Uyumlu vatandaşlık, bireysel vatandaşlık ve eleştirel demokratik vatandaşlık arasında ayrımı yapmışlardır Eğitim, bu vatandaşlık kategorilerini geliştirmek için çaba gösterebilmektedir. Bu vatandaşlık türlerinin eğitim amaçlarını şu şekilde açıklarlar

Uyumlu vatandaşlığın eğitim hedefi, bir yöntem olarak değer aktarımıyla ilgilidir. Bu tür bir eğitim uygulaması, değerlere – disiplin, itaat, sıkı çalışma, bütünlük, saygı ve sorumluluk gibi erdemler - odaklanan bir ekip tarafından betimlenmektedir. Öğretmen, bilgiyi ve örneğin ‘doğru’ mesaj gibi sabit değerleri aktarmaya kalkışmaktadır. Öğrenme sürecinin, öğrenci tarafından gerçekleştirilen öz-düzenlemesi ve öğrencinin otonom kimlik gelişimi gerçekte teşvik edilmemektedir.

Bireysel vatandaşlık, değer iletişimine odaklanan ve eleştirel yansıma ve rasyonel tartışma gibi iletişim becerilerini vurgulayan bir eğitim uygulamasıdır. Kimlik gelişimi önemlidir. Öğrencinin bağımsızlık, öz-düzenleme ve kişisel otonomisi gibi konuların altı, net bir şekilde çizilmektedir.Öğretmen, her öğrencinin bireysel eğitim yolunda, ilham verici eğitim alanında antrenörlük yapmaktadır. Sosyal gelişme, bu türden bir öğrenme sürecinin belirgin bir parçası değildir.

Eğitimde destekleyici *eleştirel demokratik vatandaşlığın,* eleştirel düşüncüyü teşvik edip bakım ve dayanışma gibi değerleri geliştirdiği anlamına geldiğini düşünmekteyiz. Eğitimin dahil edilmesi, belirli demokratik değerlerin, öğretme işinin ve değerler ve

öğrencilerin aktif katılımının artması ile ilgili olarak daha iyi iletişim kurmak için öğrenme becerilerinin harekete geçirilmesidir. Öğretmen, demokratik değerler ve normların ara bulucusu olmakla beraber aynı zamanda öğrencilerin, değerlere anlam yüklediği etkileşimli ve diyalogik süreçlerin katılımcısıdır. Öğrenme, öğrencilerin diğerleriyle ve etraflarındaki dünya ile irtibata geçtiği sosyal bir aktivite olarak görülmekle beraber, entelektüel ve sosyal nitelik ile davranışlar geliştirmeleri için onları kamçulamaktadır. Bu vatandaşlık modellerinden anlaşacağı üzere demokratik toplumlara aktif, duyarlı ulusal ve evrensel anlamda sorunlarla ilgilenen ve sorunların çözümü için girişimde bulunan bir yaklaşım hedeflenmiştir.

Vatandaşlık eğitiminin içeriğini Faulk (2000) vatandaşlık eğitimi güçlü ve zayıf vatandaşlık eğitimi olarak tanımlamıştır. Güçlü ve zayıf vatandaşlık eğitiminin özellikleri şu şekilde sıralanmıştır (Williams ve Humphrys, 2003: 11). Konu ile ilgili açıklamalar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1
Zayıf ve Güçlü Vatandaşlık Eğitimi

Zayıf Vatandaşlık Eğitimi	Güçlü Vatandaşlık Eğitimi
Vatandaşlık eğitimi devlet tarafından tanımlanır	Vatandaşlık eğitimi vatandaş tarafından tanımlanır
Vatandaşlık eğitimi devlet tarafından okulun bir fonksiyonu olarak görülür	Vatandaşlık eğitimi devlet ve okul tarafından yaşam boyu öğrenmenin bir parçası olarak görülür.
Vatandaşlık eğitimi devlet tarafından ulusal çıkarlar olarak tanımlanır.	Vatandaşlık eğitimi lokal, ulusal, uluslararası ve global olarak geniş şekilde tanımlanır
Zorunlu vatandaşlık eğitimi dersi okulda şarttır	Kendi içinde vatandaşlık eğitimin şartlarını tanımlaması için okulu cesaretlendirir
Politik bilgilendirme güçlü bir şekilde vurgulanır	Davranış değiştirme, değerleri belirginleştirme ve bilgilendirme ve anlamlandırma güçlü bir şekilde vurgulanır.
Pasif vatandaşlığın tesisi	Aktif vatandaşlığın tesisi
Vatandaşlık devlet tarafından resmi bir kavram olarak kabul edilir	Vatandaşlık vatandaş tarafından ahlaki bir kavram olarak kabul edilir.

Kaynak : Williams,M., Humphrys,G. (2003). Citizenship Education and Lifelong Learning: Power and Place.New York: Nova Science Publisher, Inc.

Etkili, kalıcı ve durağan olmayan bir anlayışını vatandaşlık eğitiminde ele alan Sears ve Hughes’da (Aktaran: Herbert &Sears, 2005) pasiv ve aktif yaklaşım olarak iki yaklaşımdan bahsederler. Bunlar kapalı ve pasif yaklaşım, ulusal devlete bağlılığın gelişmesini ya da toplumlaşmayı vurgulayan gelenekler, ulusal tarih hakkında sınırlı

bilgiyi içeren ve durağan bir birikimi içeren bir eğitim anlayışını yansıtır. Aktif yaklaşım ise günün önemli konuları, katılım ve bölgesel ulusal ve hatta evrensel seviyede toplumsal reformlarla ilgilenmeyi hedefler. Gerçekleştirilen araştırmalar neticesinde vatandaşlık eğitimi ile ilgili çeşitli modeller ortaya konmuştur. Zaman (2006) bu modellerini iki başlık altında toplamaktadır.1. Sosyal Paradigma Merkezli Boyut 2.Ulusal-Küresel Boyut

Sosyal Paradigma Merkezli Boyut

a) Politik Sosyalizasyon Modeli: 1960 ve 70'lerin baskın olan bu vatandaşlık eğitim modelinde Merelman (1972 Aktaran: Zaman, 2006) çocukların ve gençlerin süreç içerisinde politik uyumunu ve yapılanmasını sağlamaya odaklandığını vurgular. Bu vatandaşlık eğitim modeli üzerine ilk araştırmalar Hyman tarafından 1950'lerde gerçekleştirilmiştir. Hyman politik sosyoloji halk görüşü ve seçim davranışı gibi çeşitli disiplinlerdeki çalışmalarına dayanarak politik sosyalizasyon adında yeni bir alan yaratmaya çalışmıştır. Bu görüşün temel prensipleri Freudion'nun çocukların politik otoriteye karşı davranışlarının temel alındığı politik yaşam analizinden etkilenmiştir (Zaman, 2006)

Politik sosyalizasyon modeline göre okulların, iyi vatandaşın yetiştirmesi için temel bilgi, beceri, inanç ve değerlerin kurulması ile öğrencileri telkinin ederek geleceğin vatandaşının hazırlanmasındaki temel sorumluluğu olduğu kabul edilir. Barr (1977 Aktaran: Zaman, 2006) bu modelin iyi vatandaş tanımının 3 temel özelliği olduğunu belirtir.

- Devletin yapısı ve fonksiyonları hakkında bilgi
- Kanun ve düzene saygı
- Geleneksel politik katılımı benimseme

b) Yansıtıcı Sorgulayıcı Model: Vatandaşlık eğitiminin bu modelinde öğrencilerin bazı politik beceri ve pratikleri kazanmasında ağırlık verilir. Tolumdaki bazı problem ve konuları tartışma ve inceleme yoluyla karar verme ve değer analiz tekniği olarak isimlendirilen becerilerin geliştirilmesi bu modelin temel yaklaşımıdır (Zaman, 2006). Bu modelde iyi vatandaş görüşü özellikle karar verme üzerine odaklanır ve demokratik sistemin kalıcılığı ve sürdürülmesinde katılımcılar karar mekanizması

olarak görülür. Bu modelde aktif sorgulayıcı vatandaş yetiştirilmesi amaçlanmıştır ve problem çözme metotları temel prensip olarak kabul edilmiştir (Zaman, 2006).

Zaman (2006) bu modelin hem öğrenciye hem öğretmen aktif bir rol verse de demokratik toplumun sürdürülmesi ile eleştirel vatandaş olma arasındaki ilişkiyi sağlamada yeterli olmadığını ifade etmiştir.

c) Eleştiren Vatandaşlık Eğitimi Modeli: Eleştiren vatandaşlık eğitiminin temel amacı öğrencilerin hırslarını, hayallerini ve idraklerini teşvik ederek onların yaşamalarındaki oldukça ağırlıklı yer alan sosyal, politik ve ekonomik güçlüklerle karşı çözüm araması için harekete geçmesini sağlamaktır (Giroux, 1980 Aktaran: Zaman 2006).

Eleştiren vatandaşlık eğitim modelinde olması gereken özellikleri Giroux (Aktaran: Zaman, 2006) şu şekilde özetler:

- Sınıf ortamının açık ve demokratik olmasını sağlamak yani öğrenme sürecinde öğrencilerin katılımcı eleştiren ve özgürce düşünmesini sağlamak.
- Öğrencilere sosyal eşitsizlik ve ayrımları öğretmen ve onları değişim ve meydan okuma için cesaretlendirme.

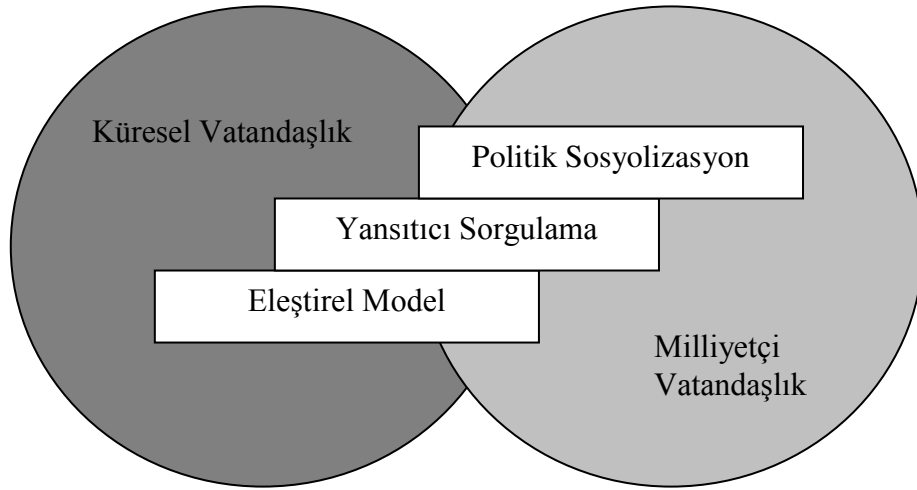
Ulusal- Global Boyut

Bu boyut vatandaşlık eğitim modeli içerisinde coğrafi odaklanmayla ilgilidir. Şayet öğrenciler lokal düzeyde ulusal politik sisteme katılım için gerekli bilgi ve beceriler verilmesi gerekli ise buna ilaveten post ulusal yada küresel rolü için öğrenci hazırlama amacıyla küresel konulara da yer verilmesi gerekir (Zaman, 2006)

a. *Milliyetçi Vatandaşlık Eğitimi*: Vatandaşlık eğitiminin bu modeli, sosyal uyumun temelde devletin politik üyesi olarak tanımlandığı ulusal projenin bir parçası olmayı göz önünde bulundurur. Bu model için vatandaşlık eğitiminin odağında ulus-devletin politik bağımsızlığı, meşruluk ve vatandaşın hak ve sorumluluğunun olması gerekir (Gifford, 2004 Aktaran: Zaman, 2006). Bu vatandaşlık eğitim modeli var olan politik sistemden ışılda biçimlenir ve bu sistemden etkilenir (Zaman, 2006).

b. Ulus Ötesi (Küresel) Vatandaşlık Eğitimi: Küreselleşme tüm tartışmalı konu ve anlamları ile (Stromquist & Monkman, 2000 Aktaran: Zaman, 2006) ulus devlet ve milliyetçilik kavramlarına meydan okumakta ve bunu sonucu olarak vatandaşlık eğitimi için geniş bir taslak önermektedir (Zaman, 2006). Küresel gelişmelerin neticesinde küresel alandaki gelişmelerin öğrenciler tarafından anlaşılması ve katılımı için yeni bir vatandaşlık eğitimi modeli ortaya konulmuştur. Bu modelde amaç küresel konularda da öğrenciyi bilgilendirmektir (Zaman, 2006).

Zaman (2006) Ulusal Vatandaşlık eğitimde her iki boyutunda birbirinden keskin hatlarla ayrılamayacağını yer yer bu iki boyutun iç içe geçtiğini ifade eder. Zaman'ın konu ile ilgili söylemleri Şekil 2'de özetlenmiştir.

Şekil 2. Vatandaşlık öğretim modelleri

Kaynak: Zaman, H. (2006). *Teachers' perception of citizenship education: a comparative study*. Unpublished Ph. D Thesis. University of Pittsburgh, USA.

McLoughlin (2000) minimalis ve maksimalis olmak üzere iki vatandaşlık eğitim modeli tanımlamıştır (Aktaran: Absolom, 2005). Minimalist Vatandaşlık eğitim modeli: bireyin yaşadığı toplumda sosyalleşmesi ve toplumla ilgili bilgi sahibi üzerine kurgulanmıştır. Inma ve Buck (1995) bu modelde baskın olarak hak ve sorumlulukların öğretimi ve çok azda eleştirel düşünme becerisinin verildiğini belirtirler (Aktaran: Absolom, 2005.) Maksimalist vatandaşlık eğitimi modeli: Bu model bireyi yetkili kılmaya ilgilidir. Yani öğrencilerin yeteneklerini kontrol etmesi ve yaşamla ilgili

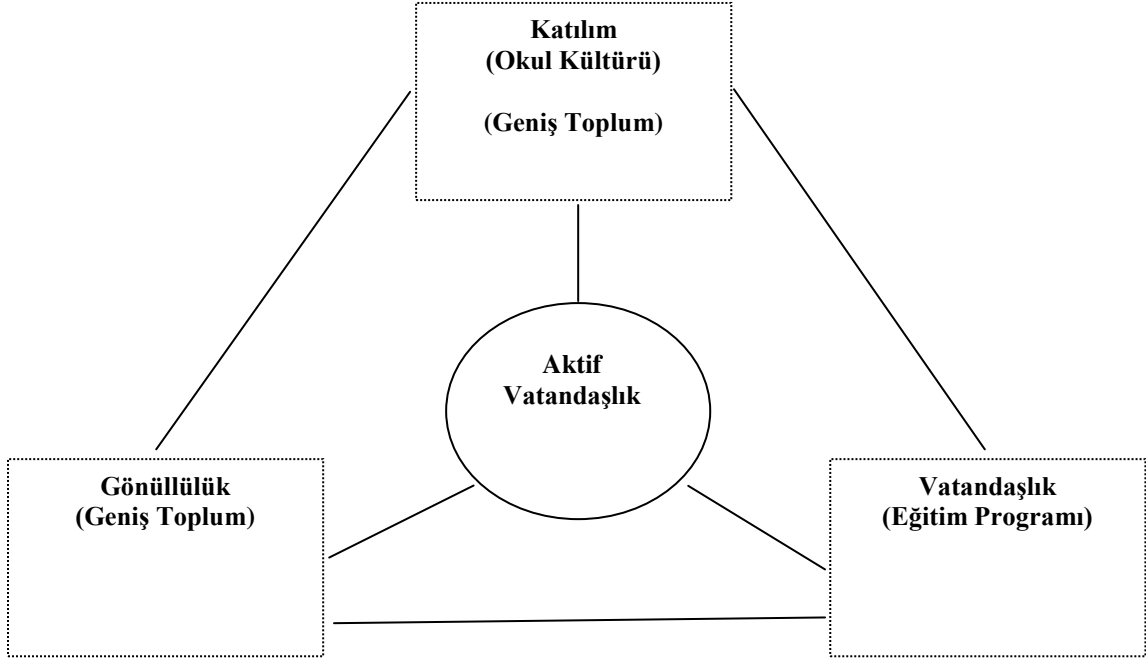
sorumluluklarını üzerine alabilmesi ve öğrenenlerin kritik düşünme becerilerini geliştirilmesi amaçlanır.

Bugün en çok konuşulan kavramlardan biriside aktif vatandaşlıktır. Özellikle Avrupa Birliği aktif vatandaşlık anlayışını birlik politikası olarak benimsemiştir. 2001 yılında Avrupa Konseyi Avrupa'yı dünyanın "en rekabetçi ve en dinamik, bilgiye dayalı ekonomisi olma yönündeki iddialı hedefini ortaya koymuştur. Avrupa konseyi bu hedeflerinin gelecekteki eğitim hedeflerine yansımaları için eğitim konseyini bu toplantıya davet ederek gelecekteki eğitim süreci için üç temel belirlemiştir. Bunlar;

1. Avrupa Birliği eğitim sistemlerinin etkililiğini ve niteliğini artırma,
2. Tüm eğitim sistemlerin geçişi kolaylaştırma,
3. Eğitim sistemini tüm dünyaya açmadır.

Avrupa Konseyi, Avrupa eğitim sistemlerini bu konulara dâhil edecek düzenlemeleri Şubat 2002 kabul etmiştir. Avrupa konseyi tarafından aktif vatandaşlık anlayışı benimsenmiştir. Avrupa Konseyi 2005 yılını “Avrupa’nın Vatandaşlık Eğitimi Yılı” olarak nitelendirmiştir. Avrupa Birliği üyesi devletler eğitim programlarında düzenlemelere giderek aktif vatandaşlık eğitimi yaklaşımı benimsemişlerdir. Örneğin 2005 yılında Hollanda Eğitim Bakanı, aktif vatandaşlık ile sosyal birleşmeye özendirilmenin Hollanda’daki tüm okullarda zorunlu olması önerisini sunmuş ve Yunanistan 2006 yılında eğitim programında aktif vatandaşlık eğitimi ile ilgili düzenlemeler gerçekleştirmiştir.

Aktif vatandaşlık doğrudan toplumu anlama ile ilgilidir ve birlikte yaşamayı ve birbirlerinin refah ve ilerlemesini düşünmeyi amaçlayan bir topluluk kültürü üzerine kuruludur (Couloubaritsis, 2007). Avrupa Komisyonu Vatandaşlığı Öğrenme Raporunda “aktif vatandaşlık uygulanması bireylerin kendi güçlerini kullanmalarını, demokratik bir kültürde kendilerini rahat hissetmelerini ve yaşadıkları toplumda bir fark yaratabilecekleri hissini verir şeklinde” aktif vatandaşlığı tanımlamaktadır (Aktaran: DG Education and Culture, 2007: 57). Buna bağlı olarak bu tanım üç önemli konuyu içermektedir. Birey ve toplum arasındaki ilişki, demokratik değerler ve katılımdır. Nelson ve Kerr’de (2005) vatandaşlık eğitiminde eğitim programı, kültür ve toplum olmak üzere üç bağlamın (içeriğin) olduğunu belirtir. Bu içerikler aktif vatandaşlık eğitiminin temel öğeleri olarak tanımlanır. Aktif vatandaşlık eğitimi ve aktif vatandaşlık arasındaki ilişki Şekil 3’de gösterilmiştir.

Şekil 3. Aktif vatandaşlık

Kaynak: Stenton 2004 (Aktaran: Nelson ve Kerr (2005) <http://www.nfer.ac.uk/nfer/publications/QAC01/QAC01.pdf> 11. Kasım 2009)

Göçler, internet, ulaşım, serbest pazar ekonomisi, bölgesel ve küresel birlikler ve kurumlar, güvenlik politikası, çevre sorunları, hastalıklar kürselleşme ile birlikte gelen konulardır. Artık vatandaşlık eğitimi yerel ve ulusal düzeyde sınırlı konularla değil küresel konu ve sorunlara da duyarlı vatandaşlar anlayışını gerekli kılmaktadır. Çünkü bugün bir salgın kısa sürede tüm dünya için bir tehdide dönüşebilmekte, bir ülkedeki anti demokratik tutum güçlü devletlere müdahale hakkını doğurabilmekte ya da bir ülkenin parlamentosunda küçük bir grubun sergiledi tavrı diğer ülkenin iç ve dış politikasını etkileyebilmektedir. Eğitim sistemlerinin bu gerçeklerden soyutlanmış bir anlayışla hazırlanması mümkün görünmemektedir. Bu nedenle küresel vatandaşlık kavramını ve buna bağlı olarak küresel vatandaşlık eğitimini gündeme taşır. “Küresel vatandaş, hukuksal anlamda bir dünyaya ait olma gibi bir kimliğe sahip olmamakla birlikte yaşam tarzı ve hayat anlayışı olarak küresel ölçekte bilgi, beceri ve anlayışa sahip olması anlamında kullanılır” (Kan, 2009: 896).

Oxfam (2010) tarafından küresel vatandaşlık eğitimin önemi şu şekilde ifade edilmiştir:

1. Lokal ve küresel düzeyde ihtiyaç duyabilecekleri bilgi, kavrayış, beceri ve değerleri edinmeleri için olumlu katkı sağlar.
2. Öz güven, öz saygı yanında eleştirel düşünme, iletişim, işbirliği ve çatışmaların çözümü gibi becerileri edinmelerine yardımcı olur.
3. Dünya kaynaklarının sınırlılığı, birçok insanın temel haklarını tehlikeye atmaktadır. Bu süreci tersine çevirecek şekilde bireylerin eğitilmelerine yardımcı olur

Oxfam (2010) küresel vatandaşlık eğitiminin şu konuları içerdiğini belirtmiştir:

1. Soru sorma ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirme,
2. Gençlerin bilgi, beceri ve değerler kapsamında aktif ve katılımcı olmaları,
3. Küresel konuların kompleksliği hakkında bilgi edinme,
4. Küresel olaylar, gündelik yaşantısının bir parçası olma,
5. Çevreyle ve diğer şeylerle nasıl bağlantılı olduğunu anlamadır.

Bugün çok hızlı ilerleyen bilişim ve iletişim teknolojisi, küreselleşme, Avrupa Birliği, toplumları ciddi anlamda etkilemektedir. Bu etkiler eğitim sistemini ve vatandaş profilini de değiştirmektedir. Bu ciddi gelişmeler neticesinde sadece ulusal kimlik taşıyan bir vatandaş değil, küreselleşen vatandaş anlayışını da beraberinde getirmiştir. Vatandaşlık geleneksel kabul gören anlayıştan sıyrılarak, etkili, katılımcı bir rol kazanmıştır. Eğitim sistemi bu beklentileri gerçekleştiren bir vatandaş yetiştirme amacı ile yeniden biçimlendirilmiştir.

2.1.2.1. 2005 İlköğretim Programında Vatandaşlık Eğitimi

Eğitim insanın tarihsel anlamda ortaya çıkışla başlamıştır. İlkel toplumlarda avlanma ve toplamayı öğrenmeyle başlayan eğitim gittikçe daha komplike hale gelip kurumsallaşmış ve devlet eliyle parasız olarak gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Gellener'e göre; "devletin bu kadar maliyetli bir hizmeti parasız olarak vermeyi üstlenmesinin sebebi ise vatandaş topluluğunu türdeş bir kültürle damgalamaya ihtiyaç duymasıdır" (Aktaran: Kenderci, 2006: 31). Her ülkenin eğitim sistemimde olduğu gibi Türk Milli Eğitim Sisteminin esas amacı iyi insan iyi vatandaş yetiştirmektir. Türkiye Cumhuriyeti [T.C] Devleti'nde her insan ilköğretim aşamasında zorunlu olarak yer alır.

Bu durum ilköğretim eğitiminin vatandaşlık eğitimini öncelikli sıraya yerleştirir. “Türkiye de eski bir tarih ve medeniyete sahip olmasına rağmen vatandaşlık eğitimi uzun süre ihmal edilmiştir. Okul sistemi bireylere siyasi anlamda yeni düzenlenmiş bir toplumda yaşama ilişkin sorumlulukları kazandırmada yetersiz kalmıştır” (Güven, 2000: 86).

Kıran (1999) Milli Eğitim Temel Kanununda ve Anayasada tüm vatandaşlara bir hak olarak verilen ilköğretim eğitiminin, bireylerin kendi keyfine bırakılmaksızın herkesin kullanması gereken zorunlu bir hak olduğunu ifade eder ve toplumun bir üyesi olan bireyin toplumsallaşma sürecinde eğitimin önemli bir faktör olduğunun altını çizerek zorunlu eğitimin gerekliliğine değinir. Kaya (1981: 94) “Türkiye’nin dünyanın en eski ilköğretim sistemi olan ülkelerden biri olduğunu ve liderlerimizin; ilköğretimi sadece milli gelenek ve ahlaki değerlerimizin yeni kuşaklara ileten bir araç olarak görmediklerini aynı zamanda yenileşmenin bir aracı olarak düşündüklerini” ifade etmiştir. Türk Milli Eğitim sistemini düzenleyen 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda ifadesi bulan Türk Milli Eğitiminin genel amaçları, Türk okul sisteminin temel amacının iyi vatandaş iyi insan yetiştirmek olduğu, özellikle ilköğretim kademesinde ailesine, ulusuna ve tüm insanlığa yaralı bireylerin yetiştirilmesi ana görev olarak kabul edilmiştir.

“Cumhuriyet düzenine geçişle birlikte, Osmanlı uyrukluğundan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı konumuna geçen her birey, eşit hak ve yükümlülükleri olan özgür yurttaş statüsü kazanmıştır” (Gözütok, 2003). II. Meşrutiyet’in ilanı ile başlayan vatandaşlık eğitiminde asıl dönüm noktasının cumhuriyet’in ilanı ve bu dönemde eğitim adına gerçekleştirilmiş yenilikler olmuştur (Çelik, 2008). Genç cumhuriyetin uygarlaşma projesi çerçevesinde eğitim yeni toplumsal siyasal değerlerin hem geleceğin vatandaşı çocuklara, hem de imkânlar dâhilinde yetişkinlere aktarılmasında aracılık etmiştir (Caymaz, 2008: 13). 20. yüzyılın başında modernleşme ve ulus devlet projesinin hayata geçirilmesi ve milli kimliğin inşası, yeni nesillerin modernleşme ve uluslaşma projesine uygun yetiştirilmesine bağlı olduğundan, özellikle ilkokul eğitimine büyük önem verilmiştir (Ertürk, 2006).

Cumhuriyetin kuruluşunda günümüze vatandaş anlayışında dönemin hakim siyasi beklentileri doğrultusunda, Türkiye Cumhuriyeti’nin temel değerlerine bağlı kalınarak çeşitli düzeyde değişimler yaşamış ve bu değişim gerek Anayasada gerekse eğitim

programlarında net bir şekilde yer almıştır. 1926, 1930, 1934, 1948, 1962, 1968, 1984, 1998 ve 2005 ilköğretim eğitim programlarında vatandaşlık her zaman öncelikli olarak yer almıştır. Programlara tarihsel anlamda bakıldığında anayasalarda gerçekleştirilen düzenlemelerin ardından eğitim programlarında yeniden düzenlendiği gözlenmektedir. Büyükdüvenci'nin (1995: 41). “Anayasa böylece yalnızca toplumsal yaşamın değil, eğitimin de temellerini oluşturur. Çünkü yurttaşlar anayasanın gerektirdiği niteliklere sahip olmak durumundadır” şeklindeki açıklaması anayasa ve eğitim arasındaki sıkı ilişkiyi ortaya koymaktadır. Cumhuriyetin kuruluşunda günümüze vatandaş anlayışında dönemin hakim siyasi beklentilerin anlayışı doğrultusunda, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel değerlerine bağlı kalınarak, çeşitli düzeyde değişimler yaşamış ve bu değişim gerek anayasada gerekse eğitim programlarında net bir şekilde yer almıştır. Eğitim sistemini temel ögesi olan okullar vasıtasıyla sistemin istediği vasıflar sahip vatandaşlar yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bugün, çağın beklentisi aktif (etkili, katılımcı) vatandaşdır. Sosyal hayatta daha çok yer alan sorumluluklarının ve haklarının farkında ve hatta hak bilinci sorumluluk bilincinin önüne geçmiş vatandaşlar yetiştirilmesi asıl gayedir.

Günümüzde eğitim kurumları, ideolojik, siyasi ve iktisadi işlevleri açısından önemini hala korumakta ve son yıllarda küreselleşme ve ulus ötesi bir siyasi-iktisadi birlik projesi olan Avrupa Birliği [AB] üyelik sürecinin getirdiği dönüşümlere uygun olarak yeniden şekillendirilmektedir (Ertürk, 2006). Türkiye’de 2005 – 2006 eğitim öğretim yılından itibaren yapılandırmacı eğitim yaklaşımının esas alan eğitim anlayışını benimsenerek ilköğretim öğretim programlarında değişikliğe gidilmiştir. İlköğretim Programında vatandaşlık eğitimi yaklaşımında da kapsam, içerik ve şekil itibarıyla çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Malumat-i Vataniye Dersi ile başlayan vatandaşlık eğitiminde 2005 programın kadar bir ders olarak okutulmuş ancak 2005 programında vatandaşlık eğitimi disiplinler arası bir yaklaşımla verilmesi benimsenmiştir. 2005 ilköğretim programında başta Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi dersi olmak üzere tüm derslerde vatandaşlık bilgi ve değerlerinin verilmesinin yanında, beceriler, değerler ve ara disiplin kazanımları ile vatandaşlık eğitimin öğelerini oluşturmaktadır. Vatandaşlık eğitiminde en temel ara disiplin kazanımları İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin kazanımlarıdır. İlgili kazanımlar Ek 7’de verilmiştir. Öğretim programlarında yer alan ara disiplinler, beceri ve değerler şunlardır.

Öğretim programındaki ara disiplinler

- Afetten Korunma ve Güvenli Yaşam
- Girişimcilik
- İnsan Hakları ve Vatandaşlık
- Kariyer Bilinci Geliştirme
- Özel Eğitim Kazanımları
- Rehberlik ve Psikolojik Danışma
- Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim

Öğretim programlarındaki ilgili beceriler;

1. Eleştirel Düşünme Becerisi
2. Yaratıcı Düşünme Becerisi
3. İletişim Becerisi
4. Araştırma Becerisi
5. Problem Çözme Becerisi
6. Karar Verme Becerisi
7. Bilgi teknolojilerini Kullanma Becerisi
8. Girişimcilik Becerisi
9. Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkin Kullanma Becerisi
10. Gözlem Becerisi
11. Mekânı Algılama Becerisi
12. Zaman ve Kronolojiyi Algılama Becerisi
13. Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi
14. Sosyal katılım Becerisi
15. Empati Becerisi
16. Bilimin temel kavramlarını kavrama
17. kaynakları etkili şekilde kullanma
18. Bilimsel süreç becerileri

Öğretim programlarındaki değerler

- Adil olma
- Aile birliğine önem verme

- Bağımsızlık
- Barış
- Bilimsellik
- Çalışkanlık
- Dayanışma
- Duyarlılık
- Dürüstlük
- Estetik
- Hoşgörü
- Misafirperverlik
- Özgürlük
- Sağlıklı olmaya önem verme
- Saygı
- Sevgi
- Sorumluluk
- Temizlik
- Vatanseverlik
- Yardımseverlik
- Öz saygı
- Öz güven
- Toplumsallık
- Sabır
- Adalet
- Yeniliğe açıklık
- Kültürel değerleri koruma ve geliştirme

İlköğretim eğitiminde vatandaşlık eğitimin gerçekleştirilecek kişiler hali hazırda öğretmenlerdir. Vatandaşlık eğitiminde öğretmenler ciddi bir görev düşmektedir. Okul, öğrencilere okuma-yazma ve basit sayısal becerileri kazandırmanın yanında karmaşık ve daha soyut bilgi ve düşünceleri kazandırmak üzere kurulmuş ve hemen hemen herkesi şu veya bu ölçüde ilgilendiren oldukça yaygın, toplumsal bir kurumdur. “Yaygın olması ve çok sayıda insanı ilgilendirmesi okul ve öğretmenlerin sorumluluğunu daha da arttırmakta, onları yaptıkları işin hesabını vermeye zorlamaktadır” (Tatar, 2010: 2). Eğitim hizmetini yürütecek öğretmenlerin belirli kriterlere sahip olması beklenir. CCE (2010) tarafından

öğretmenler için, vereceği konularda hazırlanma yeteneğine sahip olması, iletişim bilgi ve becerisine pedagoji bilgisine ve akademik ve mesleki bir dereceye sahip olması temel kriterler olarak belirlenmiştir. Birçok sorumluluğu üstlenen öğretmenin oldukça donanımlı olmasını gerekmektedir. Bilgi toplumunun öğretmeni sorun çözme becerisine sahip, teknolojiyi kullanan öğrencisi ve velisi ile iyi ilişkiler kurabilen, sınıf ve okul ortamının tüm imkânlarını kullanan ve aktif bir öğretim ortamına dönüştürebilen; sürekli öğrenmeyi ilke edine ve toplumun çok yönlü gelişmesine katkıda bulunan birey olmak durumundadır (Öztürk, 2005). Toplumun oluşturacak kişileri yetiştiren öğretmenlerin özelliklerine bakarak geleceğe dönük yordamlar yapılabilir (Varış ve diğerleri, 1998: 160). Bu gerçek, öğretmenlik mesleğinin önemini ve toplumun şekillenmesindeki önemli rolü ortaya koymaktadır. Öğrencilerde istenilen duygu, davranış ve değerlerin aktarılmasında en önemli kaynak öğretmendir. “Öğretmen her davranışı ile öğrenciye model olmalıdır. İlköğretim yıllarından başlayarak çocuklar, giyinişinden yürüyüşe, konuşmasına kadar her davranışında öğretmenini örnek almaya yatkındır” (Başaran, 1999: 63). Öğretmenin, öğrencinin gözündeki değeri ve öğrenci hayatından bıraktığı izler onun yaşantısını etkileyebilmektedir.

Bilginin yapısının sürekli değişim gösterdiği günümüzde öğretmen sadece bilgi aktaran kişi olmamalıdır. Öğretmen her şeyden önce bir değer aktarıcısıdır. Kişilik gelişimin kritik dönemi olan ilköğretim çağında öğretmenlerin iyi bir vatandaş olarak öğrenciye model olması ve bunun yanı sıra iyi vatandaşlar yetiştirecek bilgi ve beceriye sahip olması vatandaşlık eğitimi gerçekleştiriminin temel koşullarından biridir. Bu nedenle gerek öğretmenlerin vatandaşlık eğitimi bilgi ve becerisi, gerekse öğrenciye bunu aktarması öğrencilerin ilköğretim döneminden başlayarak vatandaşlık bilincinin oluşması ve sağlıklı vatandaşların yetişmesinde önemli rol oynayacaktır. “Etkili bir vatandaşlık eğitimi için öğretmenlerin genel kültürünün yanı sıra vatandaşlık eğitimine ilişkin alan bilgisi ve öğretmenlik meslek bilgisine sahip olması gerekir. Etkili vatandaşlık eğitiminde öğretmenin yaptığı uygulamalar, vatandaşlık eğitimi konusundaki öğretmenin bilgi, beceri ve yeterliğini yansıtır” (Ersoy, 2006: 25). Vatandaşlık eğitiminin etkili olabilmesi için öğretmen öğrencinin sosyal yaşamındaki tecrübelerine cevap verebilecek düzeyde olması gerektiğini her zaman göz önünde bulundurmalıdır.

Sonuç olarak öğretmenlerin gerek eğitim sistemini beklentileri gerekse çağın gereklerinin farkında olması ve bu bilinci kazanmış etkili vatandaşlar yetiştirmesi için

öncelikle kendilerinin bu beceri ve davranışları gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bugün bir çok ülkede vatandaşlık eğitimini bir ders halinde okutulsun ya da programın içine entegre edilerek verilsin tartışmaları devam etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti eğitim sisteminde vatandaşlık konuları programın içine entegre edilmiştir. Temel sorun ister direk bir ders olarak verilesin ister derslerin içine entegre edilerek verilsin etkili bir vatandaş yetiştirilebiliyor mu? Öğretmenler bu amacı gerçekleştirebilecek inanmışlık düzeyine ne kadar sahipler? Sitemin yetiştirdiği bireylere eleştirel bir gözle bakıldığında etkili vatandaş yetiştirme amacının istenilen düzeyde gerçekleştirilemediği sonucuna çıkarılabilir. Eğitim sistemini temel ögesi olan okullar vasıtasıyla sistemin istediği vasıflara sahip vatandaşlar yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bugün, çağın beklentisi aktif (etkili, demokratik, katılımcı) vatandaşdır. Sosyal hayatta daha çok yer alan sorumluluklarının ve haklarının farkında ve hatta hak bilinci sorumluluk bilincinin önüne geçmiş vatandaşlar yetiştirilmesi asıl gayedir. Bugün çok hızlı ilerleyen, bilişim ve iletişim teknolojisi, küreselleşme, Avrupa birliği, toplumları ciddi anlamda etkilemektedir. Bu etkiler eğitim sistemini ve vatandaş profilini de değiştirmektedir. Bu ciddi gelişmeler neticesinde sadece ulusal kimlik taşıyan bir vatandaş değil, küreselleşen vatandaş anlayışını da beraberinde getirmiştir. Vatandaşlık geleneksel kabul gören anlayıştan sıyrılarak, etkili, katılımcı bir rol kazanmıştır. Eğitim sistemi bu beklentileri gerçekleştiren bir vatandaş yetiştirme amacı ile yeniden biçimlendirilmiştir.

3. BÖLÜM

3.1.YÖNTEM

Bu araştırmanın yöntem bölümünde; araştırmanın deseni, veri toplama aracının geliştirilmesi, verilerin toplanması ve verilerin analizi başlıkları yer almaktadır.

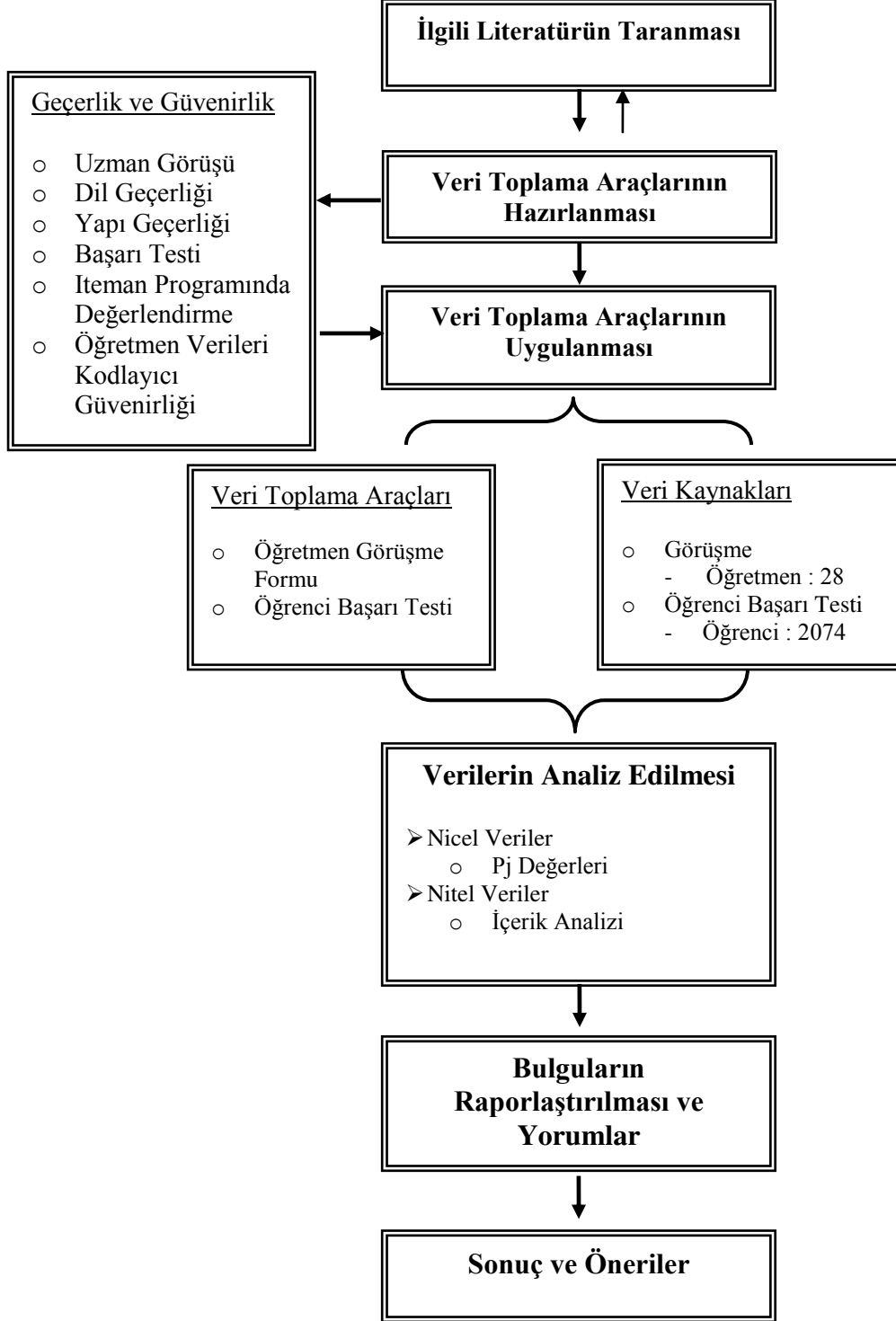
3.1.1. Araştırmanın Deseni

Öğretmenlerin kazanımlar doğrultusunda vatandaşlık eğitimini yönelik görüşlerini almayı hedeflendiği bu çalışmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Öğrencilerin vatandaşlık ve insan hakları ile ilgili kazanımlara ulaşp ulaşmadığını yoklamayı amaçladığı içinde nicel desen kullanılmıştır. Araştırmada öğrencilere bir başarı testi uygulanmış ve öğretmenlerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma, belli bir konu ile ilgili araştırma yaparken o konunun ne kadar ya da ne kadar iyi olduğunu öğrenmekten çok daha geniş bir bakış açısı elde etmek ister (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008: 200).

Bu araştırma insan hakları ve vatandaşlık ara disiplin kazanımları doğrultusunda vatandaşlık eğitimin yönelik durumu tespiti üzerine kurgulandığı bir durum çalışmasıdır. Şekil 4’de araştırmanın temel amaçları ve bunların gerçekleştirilmesinde izlenen süreç gösterilmiştir.

Araştırmanın Temel Amaçları

Araştırmanın amacı, İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin kazanımları çerçevesinde öğretmenlerin vatandaşlık eğitimine ve sitemdeki vatandaşlık anlayışına ilişkin görüşlerini ve öğrencilerin bu kazanımlara ulaşma düzeylerini tespit etmektir.

Şekil 4. Araştırmanın deseni ve izlenen süreç

3.1.2. Çalışma Evreni ve Örneklemi

Araştırmada öğrenci verileri için evren, öğretmen verileri için çalışma grubu alınmıştır. Araştırma Samsun Bafra ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın Bafra ilçesinde gerçekleştirilmesinin nedenlerinin başında bu tür çalışmaların ilçede çok fazla olmaması nedeniyle öğretmenler ve öğrencilerden verilerin daha sağlıklı toplanacağını düşünülmesi, okul yöneticilerine ve okullara daha kolay ulaşılması ve mali nedenler gelmektedir.

Araştırmanın öğrenciler evrenini 2008-2009 eğitim öğretim yılında Bafra ilçesi deki 39 resmi ilköğretim okulunun birinci kademesinde eğitim almakta olan 5.sınıf öğrencilerinin tümü oluşturmaktadır. İlçedeki 2 özel okul ve 47 birleştirilmiş sınıflı ilköğretim okulu bu evrene dâhil edilmemiştir. Birleştirilmiş sınıflı eğitim veren okullardaki öğrenci sayısını az olması ve özel okullarında çalışmanın evreninde kabul edilmemesi nedeniyle bu okullar çalışmaya alınmamıştır.

Araştırmanın öğretmen çalışma grubunu, Bafra ilçe merkezindeki resmi ilköğretim okullarında görev yapmakta olan 28 tane 5. sınıf öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmada öğretmen çalışma grubu kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi (convenience sampling)” kullanılarak belirlenmiş ve çalışma öğretmenlerin gönülle katılımı ile gerçekleştirilmiştir. İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin kazanımları ilköğretim birinci sınıftan itibaren tüm sınıflara dağılmış bir şekilde verilmektedir. Dolayısıyla bu kazanımlara ulaşma sürecinin beşinci sınıfta sonunda tamamlanması beklenir. Bu nedenle çalışmada öğrencileri beşinci sınıf sonunda bunların kazanıp kazanmadığını değerlendirecek öğretmenler, beşinci sınıf öğretmenleri olacaktır. Bu husustan hareket edilerek konu uzmanlarının da görüşü alınarak netleştirilmiş beşinci sınıf öğretmenleri ile görüşülmüştür.

Bafra

Bafra'nın ekonomik ve sosyal yapısına yönelik veriler Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2
Bafra İlçesinin Ekonomik Göstergeleri

Bafra		Sıra
Nüfus	157.010	(56)
Şehirleşme Oranı (%)	53,33	(257)
Nüfus Artış Hızı(%0)	2,13	(464)
Nüfus Yoğunluğu	109	(174)
Nüfus Bağımlılık Oranı	56,06	(480)
Ortalama Hane halkı Büyüklüğü	4,81	(465)
Tarım Sektöründe Çalışanlar Oranı(%)	68,39	(560)
Sanayi Sektöründe Çalışanlar Oranı(%)	6,78	(266)
Hizmetler Sektöründe Çalışanlar Oranı(%)	24,83	(296)
İşsizlik Oranı(%)	8,07	(213)
Okur Yazar Oranı (%)	86,25	(383)
Bebek Ölüm Oranı (%0)	40,96	(388)
Fert Başına Genel Bütçe Geliri (Bin TL)	72.839	(228)
Vergi Gelirlerinin Ülke İçindeki Payı (%)	0,05841	(109)
Tarımsal Üretimin Ülke İçindeki Payı (%)	0,76779	(10)

Kaynak: DİE (2004). (<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2004/ilce.pdf> . 23 Şubat 2010)

İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) (2004) verilerine göre Bafra 872 ilçe içersinden gelişmişlik sırası 204, gelişmişlik grubu 3 ve gelişmişlik endeksi 0,40944'tür (<http://ekutup.dpt.gov.tr>).

2009 DİE verilerine göre Bafra ilçesinde nüfusun bitirilen eğitim düzeyinde tüm yaş grupları toplamında dağılımı şu şekildedir. Okuma yazma bilmeyenler 13.504 kişi, okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen 26.449 kişi, ilkokul mezunu 45.256 kişi, ilköğretim mezunu 16.351 kişi, ortaokul veya dengi okul mezunu 4.130 kişi, lise veya dengi okul mezunu 16.213 kişi, yüksekokul veya fakülte mezunu 6.236 kişi, yüksek lisans mezunu 148 kişi, doktora mezunu 26 kişi, Bilinmeyen 5.761 kişi olmak üzere toplam 134.074 kişidir. İlgili DİE (2009) verileri yaş gruplarına göre daha ayrıntılı olarak Ek-9 ve Ek-10'da verilmiştir.

Bafra ilçesinde ilköğretim düzeyinde 2 tane okul öncesi eğitim kurumu, 37 ilköğretim okulu, 47 birleştirilmiş sınıflı ilköğretim okulu, 2 özel ilköğretim okul ve 2 yatılı bölge bulunmaktadır. Orta öğretim düzeyinde ise, 6 genel lise, 8 meslek lisesi, 1 özel lise eğitim vermektedir (<http://bafra.meb.gov.tr>). Yüksek öğretim düzeyinde ise On Dokuz Mayıs Üniversitesine bağlı bir meslek yüksek okulu eğitim öğretim faaliyetlerini yürütmektedir.

3.1.3. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Araştırmada iki şekilde veri toplanmıştır. Veriler, öğretmenlerle gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerle ve 5. sınıf öğrencilerine yönelik öğrenci başarı testi yoluyla elde edilmiştir. Bu nedenle çalışmada “öğretmen görüşme formu ve öğrenci başarı testi” kullanılmıştır.

3.1.3.1. Öğretmen Görüşme Formunu Geliştirilmesi ve Verilerin Toplanması

Bu araştırmanın öğretmen verilerinin toplanmasında nitel araştırma yöntemlerin bir olan görüşme formu yaklaşımı benimsenmiştir. Görüşme formu yöntemi, “benzer konulara yönelmek yoluyla değişik kişilerden aynı tür bilgilerin alınması amacı ile hazırlanır (Patton, 1987:111 Aktaran: Yıldırım ve Şimşek, 2005: 122).

Görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde görüşülen kişinin demografik bilgilerinin, ikinci bölümde konu ile ilgili görüşme sorularına yer verilmiştir. Görüşme açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşmuştur. Görüşme soruları vatandaşlık ve insan hakları ara disiplin kazanımlarına karşılık gelecek şekilde hazırlanmıştır. Kazanımlarda benzer durumları amaçlayanlar ortak sorularda toplanmıştır. Sorular Eğitim Bilimlerinde Bölümünden bir doçent, İlköğretim bölümü sınıf öğretmenliği eğitiminden bir doçent ve bir yardımcı doçent, ilköğretim sosyal bilgiler eğitiminden bir yardımcı doçent, sınıf öğretmenliği eğitiminden bir doktor, sınıf öğretmenliği eğitiminden üç araştırma görevlisi ve sosyal bilgiler eğitiminden bir araştırma görevlisinin görüşü alınarak düzeltme ve düzenlemeler yapılmıştır.

3.1.3.1.1. Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Araştırma sorularının amaca hizmet edip etmediğini geçerli olup olmadığı ve sorularda dil ve anlam bakımından problem bulunup bulunmadığını tespit etmek amacıyla araştırma soruları 4 öğretmenle yüz yüze görüşme yoluyla ve 25 öğretmenden yazılı görüş alınarak sorularının araştırma amacına uygunluğu olup olmadığı sınanmıştır. Elde edilen bu veriler, araştırmacı ve üç farklı kişi tarafından kodlanmış elde edilen kodlar karşılaştırılmıştır. Soruların bazılarının amaca hizmet etmemesi, soruların çok uzun olması ve soru sayısının çok fazla bulunması nedeniyle sorular kısaltılarak tekrar yazılmış ve uzman görüşüne sunulmuştur. İlköğretim sınıf öğretmenliği eğitiminden bir doçent, bir yardımcı doçent 3 araştırma görevlisi ve milli

eğitim bakanlığına bağlı ilköğretim okullarında öğretmenlik görevini sürdüren ve aynı zamanda yüksek lisans yapmakta olan üç öğretmeninde görüşü alınarak sorular düzenlenmiştir. Daha sonra düzenlenen sorular 4 sınıf öğretmeni ile yüz yüze yapılan görüşmelerle geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Elde edilen veriler tekrar kodlanmış sorulara son şekli verilmiş ve bu sorular yoluyla öğretmenlerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sorulara karşılık gelen kazanımlar şöyledir.

1. *Hak ve özgürlüklerin paylaşılması gerektiğinin farkına varır Haklarını korumanın önemini açıklar. BM' in Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin varlığından haberdar olur. Özgür ve özerk birey olmanın önemini kavrar. Çocuk haklarına dair sözleşmenin önemini kavrar. Kazanımları doğrultusunda Öğrencileriniz çocuk hakları sözleşmesinden haberdar mı?(açıklar mısınız) Haklarını yeri geldiğinde kullanabiliyorlar mı? Örnekler verebilir misiniz? Hak ve özgürlüklerini paylaşıyorlar mı? Siz bunun gerçekleşmesi için neler yapıyorsunuz?* Soruları yöneltilmiştir.
2. *Atatürk inkılâplarının, insan haklarının ülkemizde gelişimi için önemli olduğunu fark eder. Kadın ve erkeklerin Cumhuriyetle birlikte yeni haklar elde ettiğini bilir kazanımı doğrultusunda Hak ve İnsan haklarını kavramını kazandırırken Atatürk İlkeleri'nin ve cumhuriyetin, kadın ve erkeğe sunduğu haklar ile nasıl bağlantı kurudunuz? Açıklayabilir misiniz?* Soruları yöneltilmiştir.
3. *Sorumluluklarını evde ve okulda yerine getirir kazanımı doğrultusunda Öğrencilerin eve ve okula karşı sorumluluklarını biliyor mu? Eve ve okula karşı hangi sorumluluklarını yerine getiriyor?* Soruları yöneltilmiştir.
4. *Vatandaş olmanın anlamını kavrar kazanımı doğrultusunda Vatandaş olmanın anlamını nasıl fark ettirdiniz?* Soruları yöneltilmiştir.
5. *Oyun esnasında insan haklarına uygun davranışlar gösterir kazanımı doğrultusunda öğretmenlere öğrencileri oyun esnasında gözlemlediniz mi? Oyun esnasında insan haklarını ve sorumluluklarını nasıl uyguluyorlar?* Soruları yöneltilmiştir.
6. *Hukuk kurallarının toplumsal yaşamı kolaylaştıran bir değerler sistemi olduğunu kabul eder kazanımına yönelik olarak öğretmenler Toplumu düzenleyen kuralların hukuk kuralları olduğu ve toplumsal yaşamı*

kolaylaştıran bir değerler sistemi olduğunu öğrencilerinize nasıl fark ettirdiniz? Soruları yöneltilmiştir

7. *T.C Anayasasının varlığını farkına varır kazanımına yönelik öğretmenlere Devletin temel esaslarının anayasa çerçevesinde düzenlendiğini öğrencilerinize nasıl fark ettirdiniz? Açıklar mısınız? Sorusu yöneltilmiştir.*
8. *Grup çalışmalarında sorumluluk üstlenir ve bu sorumlulukları yerine getirmek için çaba harcar, İşbirliği yapmayı sever ve işbirliği için olanaklar sağlar, Dayanışmanın önemini kavrar. Kazanımları doğrultusunda öğretmenler Öğrencilerinizin grupta çalışmasını, yani işbirliği yapmasını ve dayanışma içinde olmasını nasıl sağlıyorsunuz? Bu bilince yeterince ulaşıp ulaşamadığına yönelik görüşleriniz nelerdir? Soruları yöneltilmiştir.*
9. *Her insanın saygıyı hak ettiği bilincini taşır. Ön yargı, ayrımcılık ve çatışmanın olumsuzluklarını bilir. Kendisinin ve başkalarının hata yapabileceğini ve bunun normal olduğunu kabul eder. Farklılıkları insanlığın kültürel zenginliği olarak görür. Arkadaşlarının fiziksel ve kişisel özelliklerine saygı duyar kazanımların doğrultusunda öğretmenler Öğrencilerinizin hoşgörü sahibi (birbirlerine tahammül edebilen, birbirlerine saygılı, ayrımcılık yapmayan ön yargıları olmayan, farklılıkları zenginlik olarak gören, çatışmacı değil uzlaşmadan yana olan) bireyler olmasını nasıl sağlıyorsunuz? Sorusu yöneltilmiştir*
10. *Aile kavramının önemini fark eder, Aile içinde demokratik bir ortamın oluşmasının önemli olduğunu bilir kazanımları doğrultusunda Aile bir toplumun yapı taşı olduğuna göre, öğrencilerinizde ailenin ve demokratik aile ortamının önemli olduğu bilincini nasıl oluşturdunuz? Öğrencilerinizin ailelerini demokratik aile ortamı açısından nasıl değerlendiriyorsunuz? Soruları yöneltilmiştir.*
11. *Demokrasi ve ilkelerinin önemini kavrar, Demokrasinin insan hakları için vazgeçilmez bir değer taşıdığını takdir eder. Demokrasinin temelinin özgürlük ve eşitliğe dayandığını bilir kazanımları doğrultusunda Öğrencileriniz demokrasinin temel ilke ve değerlerinin benimsediğini düşünüyor musunuz? Örnekler ile açıkla mısınız? Sınıf ve okul ortamının demokratik olması için neler yapıyorsunuz? Soruları yöneltilmiştir.*
12. *Sivil toplum kavramının önemini kavrar. Sivil toplum örgütlerinin çalışmalarının yasal olduğunu bilir, Yakın çevresindeki sivil toplum*

örgütlerinin faaliyetlerinin farkında olur Kazanımları doğrultusunda Öğrencileriniz ile birlikte sivil toplum örgütleri konusunda neler yapabildiniz? Öğrencilerinizin katılımı nasıl oldu? b) Sivil toplum örgütlerine yönelik çalışmalar gerçekleştiremediyseniz nedenini açıklayabilir misiniz? Soruları yöneltilmiştir.

13. *Dinleme ve fikirlerini savunma gibi zihinsel becerileri gerçekleştirir Düşünce ve ifade özgürlüğünün yaşamındaki önemi kavrar kazanımları doğrultusunda “Öğrencileriniz sizce düşüncelerini ifade etmede ne kadar yeterli? Fikirlerini savunabiliyor mu? Örnekler verir misiniz, açıklar mısınız? a) Bu becerilerin gerçekleşmesine için siz neler yapıyorsunuz?” Soruları yöneltilmiştir.*
14. *Merkezi yönetimin hangi birimlerden oluştuğunu bilir. Ülkemizi yönetenlerin halkın oyu ile yönetime geldiklerini bilir, Yerel yönetimlerin hangi birimlerden oluştuğunu bilir kazanımları doğrultusunda öğretmenlere Öğrencileriniz merkezi ve yerel yönetimler konusunda bilgi sahibi mi? Açıklar mısınız? a) Bilgi sahibi değilse neden olabilir? Soruları yöneltilmiştir.*
15. *Seçilme hakkının önemini kavrar, Seçme hakkının önemini bilir ve bu hakkını gerektiği yerde kullanır kazanımları doğrultusunda Seçme ve seçilme hakkının önemini nasıl fark ettirdiniz? Bu konuda ne gibi faaliyetler gerçekleştirdiniz? Soruları yöneltilmiştir.*
16. *Yaşama hakkının kutsallığını fark eder ve bu hakkın önemine uygun davranışlar gösterir. Yaşam ve eğitim hakkına zarar verecek kötü alışkanlıklardan uzak durması gerektiğini bilir kazanımlarına yönelik öğretmen görüşleri kazanımları doğrultusunda öğretmenlere Yaşam hakkı bilincinin öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? (açıklar mısınız?) Yaşam hakkına zarar verecek davranışlardan kaçınması için neler yapıyorsunuz? Soruları yöneltilmiştir.*
17. *Tüketici olarak haklarını bilir ve kullanır, Tüketici olarak hakları ihlâl edildiğinde yasal yollardan haklarını arar, Aldığı ürünlerin son kullanma tarihine dikkat etmenin bir tüketici hakkı olduğunu fark eder kazanımları doğrultusunda“ Tüketici hakkı bilincinin öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? Örneklerle açıklar mısınız? Soruları yöneltilmiştir.*
18. *Dilekçe hakkının olduğunu bilir ve bu hakkını karşılaştığı sorunları çözmede kullanır kazanımı doğrultusunda öğretmenlere Dilekçe hakkı bilincinin*

*öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? Örneklerle açıkla-
mısınız? Sorusu yöneltilmiştir*

19. *Çevre haklarının varlığını bilir Çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının bir vatandaşlık görevi olduğu bilincine uygun davranışlar gösterir. Kazanımları doğrultusunda Çevre hakkı bilincinin öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? Örneklerle açıkla-
mısınız? Soruları yöneltilmiştir.*
20. *Trafik kurallarına uymanın bir vatandaşlık görevi olduğunu bilir kazanımı doğrultusunda Trafik kurallarına uyma sorumluluğunun öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? Örneklerle açıkla-
mısınız? Sorusu yöneltilmiştir.*
21. *Vergi vermenin bir vatandaşlık hakkı olduğunu bilir. Kazanımı doğrultusunda Vergi verme sorumluluğunun öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? Örnekler ile açıkla-
mısınız? Sorusu yöneltilmiştir.*
22. *Yaşam ve eğitim hakkına zarar verecek kötü alışkanlıklardan uzak durması gerektiğini bilir. Kazanımı doğrultusunda Eğitim hakkı bilincinin öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? (açıkla-
mısınız?)Eğitim hakkına zarar verecek davranışlardan kaçınması için neler yapıyorsunuz? Soruları yöneltilmiştir.*
23. *Sağlık hakkını olduğunu bilir kazanımı doğrultusunda yöneltilen Sağlık hakkı olduğunu biliyor mu? Örnek verebilir misiniz? Sorusu yöneltilmiştir.*
24. *Kaynakların verimli kullanılması ve bilinçli tüketilmesi gerektiğini kabul eder kazanımı doğrultusunda Öğrencilerinize kaynakların bilinçli tüketilmesi gerektiğinin nedenlerini nasıl kazandırdınız? Sorusu yöneltilmiştir.*
25. *Bilimsel çalışmalara ve çalışmaları yapan kişilere saygı duyar kazanımı doğrultusunda Bilimsel çalışmaya yapanlara neden saygı duyması gerektiğini biliyor mu? Açıkla-
mısınız? Sorusu yöneltilmiştir.*
26. *Ortak mirasın korunması gerektiğini bilir kazanımı doğrultusunda Ortak mirasın korunması gerektiği bilincini öğrencilere nasıl kazandırdınız? Sorusu yöneltilmiştir.*
27. *Okuldaki karar verme süreçlerine katılır kazanımı doğrultusunda Öğrencileriniz okulda ve sınıfta ne tür karar alma süreçlerinde yer aldılar? Sorusu yöneltilmiştir.*

3.1.3.2. Öğrenci Başarı Testi

Araştırmada öğrencilerin İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin kazanımlarına ulaşip ulaşmadığını tespit etmek amacıyla bir başarı testi hazırlanmıştır.

Başarı testi hazırlanmaya önce ilgili alan yazının taranması ile başlanmıştır. Daha sonra 78 çoktan seçmeli 10 açık uçlu soru hazırlanmıştır. (Soruların hazırlanmasında Şimşek, Kaya ve Bayram (2007) tarafından hazırlana “4. ve 5. Sınıf Soru Banka’larından, Maya Koleji Tüm dersler Kitabından ve Gürkaynak “Yurttaş Olma İçin El Kitapları’ndan” ve ayrıca basında çıkan haberlerden de faydalanılmıştır) Çalışmada hazırlanan ve düzenlenen sorular önce uzman görüşüne sunulmuştur. Sorular Eğitim Bilimlerinde Bölümünden bir Doçent, İlköğretim bölümü sınıf öğretmenliği eğitiminden bir doçent ve bir yardımcı doçent, ilköğretim sosyal bilgiler eğitiminden bir yardımcı doçent, sınıf öğretmenliği eğitiminden bir doktor, sınıf öğretmenliği eğitiminden üç araştırma görevlisi ve sosyal bilgiler eğitiminden bir araştırma görevlisinin görüşü alınarak düzeltme ve düzenlemeler yapılmıştır.

3.1.3.2.1. Geçerlik ve Güvenirlik

Düzenlenen sorular önce Ankara da iki farklı okulda öğrencilere uygulanarak sorulardaki anlam ve yazım hataları tespit edilmiştir. Hazırlanan sorular Samsun ili Bafra ilçesinde 2007-2008 eğitim öğretim yılı bahar (Mayıs ayında) döneminde 344 ilköğretim öğrencisine ön uygulaması yapılmıştır. Uygulanan başarı testi madde analizine tabi tutulmuştur. Maddelerin ayırıcılık gücünü ve madde güçlük indeksine bakılmış ve bunun için İteman 3.0 programından faydalanılmıştır. Maddelerin güçlük dereceleri 0.90-0.23 arasında değiştiği ve madde ayırıcılık güçlerinin, 0.85-0.17 arasında değiştiği gözlenmiştir. Değerlendirme neticesinde soruların (alfa değeri) KR 0.91 bulunmuştur. Madde güçlük derecesi 0.23 olan soru çok kolay bir soru olmasına karşın bu soruya yer verilmesi gerektiğinden çıkartılmamıştır.

Elde edilen bulgular neticesinde bu sorular tekrar düzenlenmiş ve sorulardan 54 madde kazanımlarla eşleştirilmiş sınıf öğretmenliğinde görevli bir yardımcı doçentin görüşü alınarak başarı testi uygulanmaya hazır hale getirilmiştir.

3.1.4. Verilerin Toplanması

3.1.4.1. Öğretmen Verilerinin Toplanması

Araştırmanın öğretmenlere yönelik verileri yüz yüze yapılan görüşmeler ile elde edilmiştir. Nitel araştırma veri toplama yöntemlerinden biri olan görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme “sözlü iletişim yoluyla veri toplam tekniğidir” (Karasar, 2004: 165). Görüşmenin amacı bir konu üzerinden başka kişilerin görüşlerini almamıza izin alma (Patton, 2001) ve görüşmecinin duygularını bakış açısını ve perspektifini derinlemesine keşfetmektir (Baş ve Akturan, 2008: 111). Öğretmenlerle gerçekleştirilen görüşmelerde görüşme formu yaklaşımı esas alınmıştır. “Görüşme formu yaklaşımı, görüşme esnasında irdelenecek sorular ve konu listesini içerir ve aynı konularda farklı kişilerin görüşlerini güvence altına almayı amaçlar (Patton, 2001: 343).

Araştırmanın uygulama izni için öncelikle Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü’ne çalışma ile ilgili veri toplama araçlarının araştırmanın uygulanacağı ilçede araştırma izin dilekçesi verilmiştir. Enstitüden alınan yazı Samsun Milli Eğitim Müdürlüğü’ne teslim edilmiştir. Uygulama izin çıkıncaya kadar okul yöneticileri ile görüşülmüştür. Öncelikle tüm ilköğretim okullarına gidilerek okul yöneticileri ile görüşülmüş yapılan çalışmanın içeri anlatılmış ve beşinci sınıf öğretmenleri ile tanışılmıştır.

Beşinci sınıf öğretmenlerine yapılacak çalışmanın içeriği ve yöntemi hakkında bilgi verilmiş öğretmenlerden randevu talep edilmiştir. Bazı öğretmenler yüz yüze görüşmeyi kabul etmiş bazıları öğretmen de eğer görüşme formu verilirse yazılı olarak görüş bildirebileceğini belirtmiş bazıları ise ne yazılı nede sözlü olarak görüş bildiremeyeceğini ifade etmişlerdir. Görüşme gerçekleştirilecek öğretmenle belirtilen tarihte buluşulmuş ve görüşme gerçekleştirilmiştir. Ancak bazı öğretmenler görüşme için belirttikleri tarihlerde görüşemeyeceklerini bildirdikleri için görüşme gerçekleştirilememiştir. Neticede çalışmada 28 öğretmen ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 37 öğretmenden yazılı olarak görüş alınmıştır. Yazılı olarak alınan öğretmen görüşlerinde katılımcıların yüz yüze görüşmeler kadar derinlemesine bilgi vermemeleri ve bazı soruları boş geçmeleri nedeniyle direk değerlendirmeye alınmamış ancak bu verilere yüz yapılan görüşleri desteklemek ve bunun yanı sıra farklı olan söylemleri ifade etmek amacıyla zaman zaman yer verilmiştir. Görüşmelerin tümü

ses kayıt cihazı kullanılarak kaydedilmiştir. Patton'un da (1987) vurguladığı gibi görüşmeden elde edilen ham veriler alıntılar şeklinde aktarılmıştır. Görüşülen öğretmenlerden elde edilen ham veriler doğrudan yapılan alıntılarının araştırmanın bulguları ile birlikte yer verilmesiyle geçerlilik kazandırılması sağlanmıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin demografik özellikleri Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3

Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Demografik Özellikleri

Öğretmen	Cinsiyet	Yaş	Hizmet yılı	Eğitim durumu	Mezuniyet durumu
Ö1	E	54	32	Önlisans	Eğitim Enstitüsü
Ö2	E	50	15	Önlisans	Eğitim Enstitüsü
Ö3	K	36	14	Lisans	Eğitim Fakültesi
Ö4	K	37	15	Lisans	Eğitim Fakültesi
Ö5	E	37	17	Lisans	Eğitim Fakültesi
Ö6	E	44	23	Önlisans	Eğitim Yüksek Okulu
Ö7	K	43	20	Önlisans	Yüksek okul
Ö8	K	32	11	Lisan	Eğitim Fakültesi
Ö.9	E	38	18	Lisans	Eğitim Fakültesi
Ö.10	E	50	29	Önlisans	Eğitim Enstitüsü
Ö.11	E	49	27	Lisans	Eğitim Fakültesi
Ö.12	K	45	24	Lisans	Lisans Tamamlama
Ö.13	K	42	23	Lisans	Eğitim Fakültesi
Ö.14	K	60	31	Önlisans	Eğitim Fakültesi
Ö.15	K	39	16	Lisans	Eğitim Fakültesi
Ö.16	E	52	30	Önlisans	Eğitim Fakültesi
Ö.17	E	41	21	Önlisans	Eğitim Yüksek Okulu
Ö18	K	31	11	Lisans	Eğitim Fakültesi
Ö19	K	32	9	Lisans	Eğitim Fakültesi
Ö20	E	45	13	Lisans	Fen Edebiyat Fakültesi
Ö21	K	49	30	Önlisans	Eğitim Enstitüsü
Ö22	E	51	30	Önlisans	Eğitim Enstitüsü
Ö23	E	47	25	Önlisans	Eğitim Fakültesi
Ö24	E	52	30	Önlisans	Eğitim Enstitüsü
Ö25	K	42	22	Önlisans	Yüksek Okul
Ö26	E	52	26	Önlisans	Eğitim Enstitüsü
Ö27	K	44	24	Önlisans	Eğitim Enstitüsü
Ö28	K	47	27	Önlisans	Eğitim Enstitüsü

Tablo 3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğretmenlerin, 14’ü kadın, 14’ü erkektir. Katılımcıların 8’i 30-40, 14’ü 41-50, 6’sı ise 51-60 yaş aralığında, hizmet yılı

olarak 1'i 9 yıl, 9'u 10-18 yıl, 17'i 20-30 yıl ve 1'i 32 yıl hizmet yılına ve 16'sı ön lisans 12'i lisans mezuniyet derecesine sahiptir. Mezuniyet durumun bakıldığında ise 12'si lisans, 10'u Eğitim enstitüsü, 4'ü yüksek okul, 1'i fen edebiyat fakültesi, 1'öğretmen lisans tamamlama programından mezundur.

3.1.4.2. Öğrenci Verilerinin Toplanması

Araştırmada öğrencilere vatandaşlık ve insan hakları ile ilgili bir başarı testi uygulanmıştır. Başarı testi çoktan seçmeli 54 test maddesinden oluşmuştur. Testin başında okul adı ve cinsiyetinin tanımlandığı bir bölüm ve 54 test maddesinden oluşan bir bölüm yer almıştır. Araştırmaya müstakil sınıfı bulunan 39 ilköğretim okulundan 2074 ilköğretim 5. sınıf öğrencisi katılmıştır. Öğrenci verileri 5. sınıf öğretmenlerinin yardımı ile toplanmıştır. Öğrencilere yapılacak testin amacı açıklanarak bunun bir sınav olmadığı belirtilmiştir. Başarı testi öğretmen gözetiminde iki ders saatinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin okullara ve cinsiyete göre dağılımı Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4

Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Okullara ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Okul No	Erkek		Kız		Toplam
	n	%	n	%	
1	82	49.4	84	50.6	166
2	65	50.8	63	49.2	128
3	81	63.3	47	36.7	128
4	66	55.5	53	44.5	119
5	66	55.4	53	44.5	119
6	48	44.4	60	55.6	108
7	56	54.9	45	44.1	102
8	56	56.6	43	43.4	99
9	46	53.5	40	46.5	86
10	37	50.7	36	49.3	73
11	34	50.0	34	50.0	68
12	29	50.0	29	50.0	58
13	26	44.8	32	55.2	58
14	32	57.1	24	42.9	56
15	28	50.0	28	50.0	56
16	32	57.1	24	42.9	56
17	24	46.2	28	53.2	52
18	22	46.8	25	53.2	47
19	18	47.4	20	52.6	38
20	18	52.9	16	47.1	34
21	20	64.5	11	35.5	31
22	15	48.4	16	51.6	31
23	18	60.0	12	40.0	30
24	14	46.7	16	53.3	30
25	14	46.7	16	53.3	30
26	15	51.7	14	48.3	29
27	16	57.1	12	42.9	28
28	10	37.0	17	63.0	27
29	13	52.0	12	48.0	25
30	11	47.8	12	52.2	23
31	13	56.5	10	43.5	23
32	11	50.0	11	50.0	22
33	12	66.7	6	33.7	18
34	6	35.3	11	64.7	17
35	9	64.3	5	35.7	14
36	3	25.0	9	75.0	12
37	4	33.3	8	66.7	12
38	6	50.0	6	50.0	12
39	6	66.7	3	33.3	9
Toplam	1082	52.2	992	47.8	2074

Yukarıdaki Tablo 4’de görüldüğü gibi araştırmaya 39 ilköğretim okulundan 2074 ilköğretim beşinci sınıf öğrencisi katılmıştır. Tablodaki okul sıralaması en çok öğrenci

bulunan okuldan en az öğrenci bulunan okula doğru sıralanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin 1082 (% 52,2) erkek, 992'si (% 47,8) kız öğrencidir.

3.1.5. Verilerin Analiz Edilmesi

3.1.5.1. Öğretmen Verilerinin Analizi

Öğretmenlerden görüşme yolu ile elde edilen veriler nitel araştırma veri analizi yöntemlerinden biri olan içerik analizine yöntemiz kullanılarak analiz edilmiştir. İçerik analizi belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük kategorilere özetlenmesidir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008: 253; Riffe, Lancy, Fico, 2005: 25; Gökçe, 2006: 20; Öğülmüş, 1998: 216; Bilgin, 2006: 18, Yıldırım ve Şimşek, 2007).

Araştırmada öğretmenlerle yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler ses kayıt cihazı kullanılarak kaydedilmiştir. Kayıt altına alınan veriler Word belgesi olarak yazılı hala dönüştürülmüştür. Her öğretmen görüşmesi dinlenip ayrı ayrı birer Word belgesi haline dönüştürülmüştür.

Word belgesi haline getirilen kayıtlar analize tabi tutulmuştur. Her belge öncelikle bir defa okunmuştur. Kodlamalarda görüş bilirden her bir öğretmen Ö1, Ö2,.. şeklinde ifadelerle tanımlanmıştır. Tüm kodlamalar yapılmadan önce nasıl bir kodlama işlemi ve tablo düzeni yapılacağı konusunda sınıf öğretmenliği programında görevli bir yardımcı doçent ve eğitim bilimleri programında görevli bir yardımcı doçente danışılıp görüşü alınmıştır. Ayrıca nitel araştırma deseni kullanılarak gerçekleştirilen çalışmalardaki modeller de gözden geçirilmiştir. Eğitim bilimleri programında görevli uzman tarafında Eryılmaz'ın (2007) tarafından hazırlanan kodlama modelinin incelenmesi tesviye edilmiş ve tez alınıp incelendikten sonra benzer bir kodlamayı uygun olacağı kanaatine varılmıştır. Uzman görüşüne sunmak amacıyla ilk soru için bir kodlama ve kategorilime modeli çıkarılmış bu uzmanların görüşüne sunulmuştur. Modelin eksik olan kısımları belirlenip düzenlenmiş ve bu model üzerinde kod ve kategori düzenlemesi yapılmasına karar verilmiştir.

Tüm belgeleri okuma işlemi tamamlandıktan sonra her soru için ilk kodlar tek tek belirlenmiştir. Kodlamalarda duruma göre kelime ve cümle birimi esas alınmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2005) Ardından tekrar okunarak kodlar kontrol edilmiştir. Daha

sonra kodlamalar birleştirilerek genel kategoriler ve alt kategoriler oluşturulmuştur. Yapılan kodlamalar tekrar gözden geçirilmiş, tekrarlanan, amaca hizmet etmeyen, gerekli görülmeyen kodlar çıkarılmıştır ve taslak kod ve bu kodlara dayalı kategoriler tablo halinde düzenlenmiştir. Tabloda genel kategori varsa alt kategori yapılmış kodların hangi öğretmen tarafından söylendiği ve kaç defa yinelendiği belirtilmiştir. Taslak kodlar ve kategoriler uzman görüşüne sunulmuştur. Kodların doğruluğunu, geçerliğini ve güvenilirliğini kontrol etmek amacıyla sınıf öğretmenliği eğitimi programında görevli bir yardımcı doçentin görüşüne başvurulmuştur. Daha sonra kodlar ve kategoriler tekrar kontrol edilmiş uygun görülmeyen, hem fikir olunmayan ve amaca hizmet etmediği kabul edilen kodlamalar çıkarılmıştır. Son değerlendirilmeler ışığında kodlar ve kategoriler şekilsel anlamda, frekans ve içerik anlamında tekrar düzenlenmiş aynı uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzmardan alınan dönütler doğrultusunda tablolarda düzenlemeler yapılarak asıl tablolar oluşturulmuştur.

Araştırmada kullanılan kategoriler modeli şu şekildedir.

Kategori	Katılımcı	Frekans
Kategoriler	Katılımcılar	f
Paylaşabiliyor		
Birbirine saygı	Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö8,Ö11,Ö12,Ö16,Ö21,Ö28	11
Sınırlarını bilme	Ö6, Ö24,Ö2,	3
Kolektif çalışma	Ö25,Ö26	2
Özür dileme	Ö22,Ö14	2

Şekil 5. Kod modelleme şekli

3.5.1.2. Öğrenci Verilerinin Analizi

İnsan Hakları ve Vatandaşlık aradisiplin kazanımları başarı testi insan hakları ve vatandaşlık aradisiplin kazanımlarını erişilip erişilmediğini ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Test çoktan seçmelidir. Test maddeleri hazırlanırken ilgili kazanımlar göz önünde bulundurulmuş ve bu doğrultuda bir belirtke listesi hazırlanmıştır. Kazanımların belirtke listesi Ek.7’ de sunulmuştur.

Test Mart ve Nisan aylarında ortalama iki ders süresince uygulanmıştır. Araştırmada öğrenci başarı testi 39 ilköğretim okulundan 2074 öğrenciye uygulanmıştır. Öğrencilerden toplanan veriler İteman 3,5 programa aracılığıyla madde analizine tabi tutulmuştur güçlük indeksleri ve ayırt edicilik düzeyleri hesaplanmıştır. Soruların tam öğrenme değeri 0.29 ile 0.98 arasından olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. 54 maddeden oluşan başarı testinin alfa değeri 0.92 olarak hesaplanmıştır. Çalışmada hazırlanan maddeler için tam öğrenme sınırı 0.70 kabul edilmiştir. 0.70 kabul edinmesinde Kan (2005) tarafında gerçekleştirilen “Bir Ünite Programının Değerlendirilmesi” çalışması kaynak alınmıştır. Öğrenciler tarafından ulaşılan ve ulaşılamayan kazanımlar ayrı tablolar halinde sunulmuştur.

4. BÖLÜM

4.1. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde öğretmenlerin “İnsan Hakları ve Vatandaşlık” ara disiplin kazanımları doğrultusunda vatandaşlık eğitime, programdaki vatandaşlık anlayışına ilişkin görüşlerine ve öğrencilerin bu kazanımlara ulaşp ulaşmadığına yönelik verilerin değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Bu araştırmanın temel amacı ilköğretim 5. sınıf öğretmenlerinin 2005 İlköğretim Programındaki “İnsan Hakları ve Vatandaşlık” ara disiplin kazanımları doğrultusunda öğretmenlerin vatandaşlık eğitime ve eğitim sistemindeki vatandaşlık anlayışına yönelik görüşleri ve ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin 2005 ilköğretim eğitim programındaki “İnsan Hakları ve Vatandaşlık” ara disiplin kazanımlarına ulaşma düzeyinin tespitidir. Bu amaçların birincisini ve ikincisi için Bafra ilçesindeki resmi ilköğretim okulunda görev yapmakta olan 28 sınıf öğretmeni ile yarı yapılandırılmış görüşme formu ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Üçüncü amacı gerçekleştirmek için 2074 öğrenciye İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin kazanımlarına yönelik bir başarı testi uygulanmıştır. Konu ile ilgili bulgulara alt problemler doğrultusunda aşağıda yer verilmiştir.

4.1.1. Alt Problem 1: İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin 2005 İlköğretim Programındaki “İnsan Hakları ve Vatandaşlık” Ara Disiplin Kazanımlar Doğrultusundaki Görüşleri Nelerdir?

Yukarıda ifade edilen alt problemde çerçevesinde vatandaşlık ve insan hakları ara disiplin kazanımları ışığında öğretmenlerin vatandaşlık eğitime yönelik görüşlerinin alınması amaçlanmıştır. Aşağıda sırasıyla alt problemler doğrultusunda elde edilen bulgulara yer almaktadır.

4.1.1.1.Hak ve Özgürlüklerin Paylaşılması Gerektiğinin Farkına Varır Haklarını Korumanın Önemi Açıklar. BM’ in Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin Varlığından Haberdar Olur. Özgür ve Özerk Birey Olmanın Önemi Kavrır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Önemi Kavrır Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlere ilgili kazanımlar doğrultusunda *Öğrencileriniz Birleşmiş Milletler [BM] Çocuk Hakları Sözleşmesinden haberdar mı?(açıklar mısınız) Haklarını yeri geldiğinde kullanabiliyorlar mı? Örnekler verebilir misiniz? Hak ve özgürlüklerini paylaşıyorlar mı? Siz bunun gerçekleşmesi için neler yapıyorsunuz?* Soruları yöneltilmiştir. Öğretmenlerin kazanımları kazandırmak için neler yaptığı ve öğrencilerin bu kazanımlara ulaşp ulaşmadığına yönelik görüşleri alınmıştır. İlgili veriler ve bulgular aşağıda sunulmuştur.

Araştırmaya katılan öğretmenlere “öğrencileriniz çocuk haklarından haberdar mı? Açıklar mısınız? Sorusu yöneltilmiş ve katılımcı öğretmenin tamamı öğrencilerinin Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları sözleşmesinden haber olduğunu belirtmişlerdir.

Bir bireyin haklarını kullanabilmesi, koruması ve geliştirebilmesi için haklarının bilmesi ve farkında olması gerekir. Bu nedenle araştırmaya çocuk olarak haklarının farkına varmasındaki en önemli belgelerden bir olarak BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ile başlanmıştır. Bugün insan haklarına yönelik olarak çok sayıda insanlık suçu işlenmektedir. İnsan haklarına yönelik ihlallere karşı çözüm üretme bir zorunluluk haline gelmekte olup, insan haklarına yönelik çok sayıda sözleşme imzalanmaktadır. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi de bu sözleşmelerden en önemlilerinden biridir. Bu sözleşme, çocuğa mensubu olduğu toplumda sahip olduğu halkaların varlığından haberdar etmenin yanında evrensel anlamda da çocuk olarak haklarının güvence altına alındığının hissettirilmesi açısından önemlidir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin hepsi öğrencilerinin BM Çocuk hakları sözleşmesinden haberdar olduğunu ifade etmişlerdi. Öğretmenler bu konunun öğretim programları içerisinde zaten var olduğunu ifade ederek, konu ile ilgili sınıf içi etkinlikler gerçekleştirdiklerini ve velilere de yönelik çalışmalar yapıldığını belirtmişlerdir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesine 5. Sosyal Bilgiler Dersinin Birey ve Toplum Öğrenme Alanının, Haklarının Öğreniyorum ünitesinde *Çocuk olarak haklarını*

fark eder (4. Kazanım) kazanımında İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplinindeki kazanımları ile ilişkilendirilerek verilmiştir. Öğretmenler, derste verildi, Sosyal Bilgiler dersinde var, verildi şeklinde ifade etmenin yanında panoya asma, ödev verme gibi etkinliklerle de bunun gerçekleştirildiği ifade edilmiştir.

Öğretmenlerden Ö1 konu ile ilgili *Ö.1. çocuk hakları sözleşmesini sene başında konumuzda da vardı. İşledik. Sınıflara asıp haberdar ediyoruz...* İfade ile konuya yönelik yaptığı çalmayı açıklarken *Ö.4. Haberdar. Konularımızda da vardı ya. Aynı zamanda oradan haberdarlar...* Ö1 ve Ö.4 program sınırı çerçevesinde konunun işlendiğini belirtmişlerdir. Ö5 de. *Ö.5 evet haberdar sınıfta belli bir zamanda asılı olarak bulundurduk. Öğrencilerin görüşlerin aldık bilgi verdik bunlarla ilgili.* Şeklinde bir açıklaması ile sözleşmenin bir metin olarak sınıfa asıl olarak bulundurdıklarını söyleyerek aslında sözleşmenin bir metin olarak öğretildiğini ve önemine yönelik olarak üzerinde çok fazla durulmadığı anlaşılmaktadır.Ö13 konu ile ilgili... *Çocuk hakları sözleşmesinde biz çıkardık panomuza astık okuduk bununla ilgili araştırma ödevi verdim. Bu müfredatta da var o yüzden haberdarlar. O yüzden haberdarlar ve kullanıyorlar* diyerek çocukların hem bu sözleşmeyi bildiği hem de haklarını kullandıklarını altını çizmiştir. Ö17 sözleşmenin günlük yaşamla ilişkilendirilerek verildiğini ifade ederek çocukların haklarından haberdar edildiği anlaşılmaktadır. Bu öğretmen BM Çocuk Haklarına değil İnsan Hakları Evrensel beyannamesine gönderme yapmıştır. Ö17'nin açıklaması şu şekildedir:

Ö17.Evet. Sosyal Bilgiler Dersinin 1. döneminde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi diye bir konumuz vardı. Tek tek okuduk not aldırarak kendi günlük yaşamlarından da tek uygulayarak gösterdik onlara.

Ö3'ün *Ö3 Evet biz okuduk onu okul veli işbirliği çerçevesinde çocuklarımıza velilerimize de imzalatık bunu* şeklindeki açıklaması ile okul içi etkinliklerinin yanı sıra konuların evrensel bir nitelik taşıyan bu belgenin öğrenci velilerine yönelik etkinliklerle de gerçekleştirdikleri anlıyoruz.

Öğretmenler Ö10 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne çok özel olarak sosyal bilgiler dersinden yer aldığına vurgu yapmıştır. Diğer taraftan konun öğrenciler tarafından bir süre sonra unutulduğunu ifadesinde aslında konunun sadece bilgi düzeyinde verildiği ve öğrencilerin sadece bir metinden haberdar olup bunun öneminin fark ettirilemediği söylenebilir. Ö10 soruya şu şekilde cevap vermiştir:

Ö10 Şöyle söyleyeyim bizim o konuyla ilgili bazı sosyal bilgiler derslerinde konularımız oluyor çocuk hakları sözleşmesi onları işlediğimiz zaman haberleri oluyor ama bilahare unutuyorlar.

Öğretmen ifadelerinden bu kazanıma yönelik etkinlikleri program çerçevesinde verdikleri bu nedenle de sadece bilgi düzeyinde çalışmaların gerçekleştirildiği ve öğrencilerin sözleşmeyi içselleştirmesini sağlayamaya yönelik etkinliklere yer vermedikler sonucu çıkarılabilir. Öğretmenlerin *BM' in Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin varlığından haberdar olur* Kazanına yönelik çalışmalara yer verdikleri ancak *Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin önemini kavrar* kazanımının gerçekleştirilmesini sağlayacak çalışmalara çok fazla yer verilmediği şeklinde değerlendirilebilir. Civek (2008) tarafına gerçekleştirilen çalışmada BM Çocuk Hakları sözleşmesinin yeteri kadar kazandırılmadığı öğretmenler tarafından belirtilmiştir. Narin (2007) tarafından yapılan çalışmada genel olarak öğretmenlerin %34.3'ü programda yer alan değerlerin Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin varlığından haberdar olmasını sağlamada yeterli olduğu görüşünü desteklerken, öğretmenlerin %42.6'sı değerlerin kısmen yeterli olduğu görüşündedir. Bu konuda olumsuz görüş belirtenlerin oranının %23.0 olduğu görülmektedir. İlgili araştırmanın bulguları bu araştırmanın bulgularıyla benzerlik gösterdiği şeklinde yorumlanabilir.

4.1.1.2.Hak ve Özgürlüklerinin Paylaşımı

Hak ve özgürlüklerin paylaşılması gerektiğinin farkına varır kazanımları doğrultusunda da *Öğrencileriniz hak ve özgürlüklerin paylaşabiliyor mu? Nasıl?* Sorusuyla öğrencilerin hak ve özgürlük bilincine yönelik görüşleri yer almıştır. Öğretmenlerin konu ile ilgili görüşleri Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5

Öğrencilerin Hak ve Özgürlüklerini Paylaşma Becerilerine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcılar	f
Hak ve özgürlüklerini paylaşma durumu		
Paylaşabiliyor		
Birbirine saygı	Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö8,Ö11,Ö12, Ö16, Ö21, Ö28	11
Kolektif çalışma	Ö25,Ö26	2
Sınırlarını bilme	Ö6, Ö24,Ö2,	2
Özür dileme	Ö22,Ö14	2
Paylaşamıyor		
Aile yapısı	Ö13, Ö14, Ö17, Ö19, Ö20	5
Çevre	Ö15, Ö19	2
Ben merkezilik	Ö16, Ö23	2
Farkında değiller	Ö9	1
Yaş özelliği	Ö10	1
Kısmen		
Birbirine saygı	Ö18	1

Tablo 5’de öğrencilerin hak ve özgürlüklerini birbiri ile paylaşımına yönelik öğretmen görüşlerine yer verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu öğrencilerin hak ve özgürlüklerini paylaşabildiklerini belirtmişlerdir. Bu paylaşımı birbirine saygı, kolektif çalışma, sınırlarını bilme ve özür dileme şeklinde açıklamışlardır. Kısmen diyen bir öğretmende bunu birbirine saygı ile açıklamıştır. Öte yandan hak ve özgürlüklerini paylaşamadıklarını ifade eden öğretmenler bununda aile, çevre, benmerkezcilik, farkında olamama ve yaş özelliği gibi çeşitli sebeplere dayandırarak açıklamıştır.

Birey olma beraberin de özgür ve özerkliği getirir. Özgürlük herkese tanımış bir insan hakkıdır. Hak ve özgürlükler vatandaşlık kavramının temel dayanağıdır. Hak ve özgürlüklerini bilme, kullanma ve paylaşma vatandaşlığın gereğidir. Dolayısıyla yetişecek neslin bu bilince ulaşmış olması beklenir.

Bu çalışmada hak ve özgürlüklerin temel donesi olarak öğretmenle vurgulanan görüş öğrencilerin birbirine karşı saygı göstermesi tanımlanmıştır. Öğretmenlerden Ö2 bunu...*paylaşıyorlar. Örnek birisi konuşurken diğerinin sözünü kesmemek gibi ee işte? O konu üzerinde titizlikle duruyoruz...* açıklaması ile öğrencilerin birbirine karşı hakları konusunda duyarlı davranış sergilediklerini ve öğretmen olarak kendisinin bunu konuya özel bir önem verdiğini ifade etmiştir. Bir diğer öğretmen ise Ö6 *Yani kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi bir arkadaşına yapılmasını da kesinlikle kabul etmez*

açıklaması ile öğrencilerin birey olduğunun birey olarak haklarını ve özgürlüğünün farkında olduğunu buna bağlı olarak sınırlarını bildiğini ifade ederek, birbirine karşı saygılarında kesin sınırlarının olduğunu vurgulamaktadır. Yazıcı (2008) insan haklarının temelinin saygıya dayandığını ifade eder. Çiftçi (2006: 254) toplumda herkesin istediği gibi davranmasının kaos ortamı yaratacağını ve bu nedenden ötürü mutlak özgürlük (hürriyet) yerine... sınırlı özgürlüğün esas olduğunu ve toplumda herkes birbirinin hak ve özgürlüğüne saygı gösterirse birlik ve huzur içinde yaşanacağını belirtir. Erdoğan (1999: 163) hakkın varlığının unsurlarından birinin saygı gösterilme zorunluluğu olduğunu vurgular. Çiftçi (2006: 253) özgürlüğü ferdin başkasına zarar vermeden istediği gibi davranması olarak özgürlüğü tanımlar. Öğretmenlerin görüşleri bu açıklamalar ile benzerlik göstermektedir.

Bir diğer öğretmende konu ile ilgili açıklamasında hak ve özgürlüklerin demokratik ortamda geliştiğine ve varlık gösterdiğine dikkat çekmiştir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö8. ...o konuda sınıfım şey, rahat yani. Hak ve özgürlüklerine düşkün çocuklar. Yani demokratik ortamda olmaktan hoşnutlar. Sınıfta da bunu uyguluyorlar zaten. ...biri tahtada sunun yapıyorsa, mesela bugün yani öyle bir olay oldu. Diğeri arkadaşlarını uyarıyor: “Arkadaşlar, arkadaşımıza saygısızlık oluyor hani, onu dinleyelim, haksızlık yapıyoruz” diye uyarıyorlar birbirlerini

Açıklaması ile bir başkasına gösterilen olumsuz davranışlara karşı öğrencilerin birbirini uyardığı kendi haklarının ve özgürlüğünü korumanın yanında başkalarının haklarını ve özgürlüklerini koruduğu aynı zamanda kendisini ifade etme özgürlüğünü de sergilediği söylenebilir

Öğretmenlerden Ö3.öğrencilerin çevresine karşı duyarlı olma farkındalığına vurgu yaparak hak ve özgürlüklerin paylaşımdan ziyade durumu bilme boyutu ile açıklamıştır.

Tabi başkalarını rahatsız ettikleri zaman mesela sınıfta çok yüksek sesle konuşmak sizin hakkınız değil dediğim zaman bunu biliyorlar çevreyi ne kadar rahatsız edecek durumlardan kaçınmak için, işte fazla müzik işte yüksek sesle yüksek sesle konuşma bunların farkındalar

Öğretmenler haklarının ihlal edildiğini düşündüğü durumlarda tepki verildiğini ve yanlış yapan öğrencilerin ise durum karşısında arkadaşlarında özür dileme davranışına dikkat çekmiştir. Ayrıca öğretmen Ö21 kişinin kendi hoşlandığı şeyleri yaparken başkalarının sınırlarını ihlal eden davranışlardan öğrencilerin haberdar olduğunu da bize aktarmaktadır. Bu açıklamadan öğrencilerin hak ve özgürlüklerinin sınırlarını bildiğini

ve bunu yanı sıra başkalarının haklarını ihlal eden davranışlar gösterdiği durumlarda bunu telafi eden davranışlardan sergilediği şeklinde bir anlam çıkarabilir. Ayrıca öğretmenin ifadesinde dikkat çeken bir noktada da konu açıklarken ifadesinde *bilme* fiilini kullanmasıdır. Yine burada da öğrencilerin daha çok haklarını bilme boyutuna vurgu yapıldığı görülmektedir. Ö21 de soruya şu açıklamayı getirmiştir:

Evet koruyorlar. Evet bile bile mesela öğrenci geldi şişeyi bir atmış ama onun şişeyi atma hakkı değil Yaptığın doğrumu mu değil mi doğru değil arkadaşlarından özür diledi. Mesela yüksek sesle konuşmak diğer arkadaşlarına rahatsızlık verdiğini biliyor. Onun haklı olmadığını biliyor. Onun içinde özür dilemeyi biliyorlar

Öğretmenlerden Ö25 açıklaması ile hak ve özgürlüğün ihlali durumunda öğrencilerin ortak tepki verdiğini vurgulamıştır. Bu durumdan da öğrencilerin hakların ve özgürlüklerin paylaşılması gerektiği bilincine ve bazı durumlarda kamuoyu oluşturma düzeyine ulaştığı söylenebilir. Öğretmenin konu ile ilgili yorumu aşağıda verilmiştir:

Ö25 ... Yani birisi haksızlığa uğradı herkes onun tarafında olabiliyor. Yani organizasyon yapabilme ortak hareket edebilme özellikleri var benim öğrencilerimin... Maddi manevi onun sorunlarını çözebilecek durumdalar şeklindeki

Öğretmenlerden Ö27 de... *kimse kimsenin hakkını almamaya çalışıyor. Yani sınırlarını kaybeden olursa ona uyarılar yapılıyor* açıklaması ile hak ve özgürlüğün sınırlılıklarına vurgu yaparak öğrencilerin hak ve özgürlükler konusunda birbirinin eşiklerini geçmediği ancak ihlal durumlarında da öğrencilerin ikaz edildiğine dikkat çekerek öğrencilerinin bu konudaki bilincine vurgu yapmaktadır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu öğrencilerin hak ve özgürlüklerinin farkında olduğunu ve paylaştığını ve kendilerinin bu beceriler edindirmek için özel bir çaba harcadıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenler kendilerinin insan haklarına uygun davranışlar sergilediği ifade etmişlerdir. Kasapoğlu (2001) tarafında gerçekleştirilen çalışmada öğretmenler kendilerinin okul ortamında insan haklarına uyguna davranışlar sergilediklerini ifade etmişlerdir. İnan (2005) tarafından yürütülen çalışmada öğrencilerin %43.61’lik kısmı hak ve özgürlüklerini günlük yaşamda kullanabildiklerini ifade etmişlerdir. İlgili bu çalışmanın bulguları ile benzerlik göstermektedir. Sonuç olarak araştırmaya katılan öğretmenlerin açıklamaları

öğrencilerin özgür ve özerk birey olarak hak ve özgürlüklerinin farkında oldukları ve bunları diğer öğrencilerle paylaşabilme becerisi gösterdikleri şeklinde yorumlanabilir.

Hak ve Özgürlüklerini Paylaşamama

Öğrencilerinin hak ve özgürlüğünü paylaşmadığını ifade eden öğretmenler ise bu durumu sebebini farklı şekillerde açıklamışlardır Bunların en başında gelen sebebinin aile yapısı olduğu ifade edilmiş ve özellikle alt sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gruptan gelen öğrencilerin bu bilince ulaşamadığı öğretmenler tarafından vurgulanmaktadır. Ardından çevre, kendini gösterme, farkında olmama, yaş grubunun özelliği şeklindeki ifadelerle durumu açıklamışlardır.

Öğretmelerden Ö14 özellikle kırsal kesimden gelen öğrencilerin haklarını paylaşma konusunda sıkıntılı olduğunu ve bununda ailenin sosyo ekonomik ve kültürel yapısı ile ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Ö14'ün açıklaması şu şekildedir:

Ö14 ..kırsal kesimden gelen öğrenciler bu tür haklarını çok doğal bir şekilde kullanamadıklarını görüyorum. Yani bunun sebebi işte diyorum tekrar. Ailenin ekonomik durumu ailenin sosyal çevresi buna etki ediyor çocuklarda.

Öğretmenlerden Ö20'nin konuşması şu şekildedir:

Onu tam ediyorlar diyemem bir kopukluk var, kavgalı bir durum bir hırlaşma var biraz da bu çevreden mi aileden kaynaklanıyor galiba ailelerin eğitime duyarsız olmaları.. konuya ailelerin eğitimi olan duyarsızlığı ile açıklamıştır

Ay Zöğ (2008) tarafından yapılan çalışmada anne babayı eğitim durumu yüksek olan çocukların haklarını algılama düzeyinin daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ay Zöğ (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın bulguları bu çalışmanın bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Öğrencilerin hak ve özgürlüklerini paylaşamamasının nedeni çevre ile ilişkilendirerek açıklayan öğretmenler, aslında konu ile ilgili çocuklara özgürlük kavramını ve eğitimi verdiklerini özellikle saygı duyma boyutuyla ele aldıklarını ancak bunun davranış boyutuna dönüşemediğini ve bunu sebebinin aile ve çevre olduğunu ifade etmektedir. Bu durumdan her ne kadar okul ortamında bu konu üzerinde durulsa da bu tür davranışların ediniminde asıl önemli rolü aile ve çevrenin üstlendiğine öğretmenler dikkat çekmektedir. Konu ile ilgili öğretmen görüşü şu şekildedir:

Biz onlara özgürlüğü başkasının hayatını kısıtlamadan özgür olmaya falan öğretiyoruz ama davranış olarak bizde bunu tam gösterdiklerini sanmıyorum. Gerçekleşmiyor yani başkasının haklarına saygı duyma o aşamada tam yeterli değiller... Bence buda çevresel çünkü küfür etmeme yanlış olan davranışları onlara doğruyla kıyaslayarak öğrettiğimiz halde aile ortamında gördüğü yaşantıyı burada da sergiliyorlar. Bunun için arkadaşlarının hak ve özgürlüklerine saygı göstermemiş oluyor...

Öğretmenlerden Ö23 öğrencilerin rekabetçi ve baskın olma gibi davranışlar içinde olduğunu ve hak ve özgürlüklerini paylaşmaya yaklaşmama eğilimi gösterdiklerini belirtmiştir. Öğretmenin bu açıklaması şu şekildedir:

Ö23 ..hak ve özgürlüğünü paylaşamamasının nedenini ise Hayır paylaşımları tam istediğimiz şekilde değil. Kendilerini göstermeleri açısından. Kendilerin ispat etmek istemesi

Bunun yanı sıra öğretmenlerden Ö10 yorumuyla öğrencilerin hak ve özgürlüklerini paylaşamamasını hem yaşının özelliği hem de öğrencilerin bu konunun farkında olması ile açıklamıştır. Öğretmenin bu açıklamasından bu tür bir davranış için belirli bir yaş düzeyine ulaşılması gerektiğini düşündüğü sonucunu çıkarabiliriz. Bir çocuğun özerk bir birey olduğunu daha iki üç yaşında farkına vardığı, haklar ve özgürlüklerle ilgili bilinci ilk yaşlardan itibaren toplumsal normlarla verilemeye başladığı ve okul ortamında resmi örtük program aracılığıyla öğrenciye verildiği düşünülürse öğretmelerin bu konu üzerinde aslında yeterince durmadığı şeklinde yorumlanabilir. Ö10 bu bilincin oluşmamasının sebebini şöyle ifade etmiştir:

Ö10..zaten bunların yaş gurubu olarak pek paylaşma şeyleri yok. Tam olarak farkında olmadıklarından bu yaş grubu pek paylaşmıyor yani itişip kakışma yönünde şeyler oluyor. Bu şekilde halletmeye çalışıyorlar

Hak ve özgürlüklerini kısmen paylaşıldığı ifade eden Ö18 aslında konu olarak bunlara yer verildiğini, öğretmenin bu konu üzerinde durduğunu ve öğrencilerin bilince sahip olmasına karşın toplum içinde bunlara uyulmamasının öğrencilerde davranışa dönüşmesini engellendiği öne sürmektedir. Toplumsal gerçekle okulda verilen değerlerin örtüşmediğini Ö18 şu şekilde açıklamaktadır:

Ö18 ...Bazı insan müziği son sesine kadar dinler bu benim hakkım der bazı da çevremi rahatsız edemem diyip yani kuralına göre dinler. Benim anlattığım hak kelimesine tam olarak dikkat etmese bile yüzde verecek olursak % 50 diyelim. Yan çocuk toplumda bu davranışı görmüyor ki

Sonuç olarak hak ve özgürlüklerini paylaşama konusunda ailenin ve çevrenin daha etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca alt soysa-ekonomik ve alt sosyo-kültürel

grupta yer alan ailelerin çocuklarında bu davranışların gerçekleşmediği yönünde görüş bildirildiği gözlenmiştir.

Öğrencilerin Haklarını Koruması

Bir diğer önemli noktada öğrencilerin haklarını koruması boyutudur. Öğrencilerin haklarını korumaya yönelik öğretmen görüşleri Tablo 6’da verilmiştir. Tablo 6’da öğretmenlerin *Öğrencilerine haklarını koruyabiliyorlar mı? Örnek verebilir misiniz?* Sorusuna dayalı olarak *“Haklarını korumanın önemini açıklar kazanımına yönelik görüşlerine yer verilmiştir.*

Tablo 6

Öğrencilerin Haklarını Koruma Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcılar	f
Haklarını koruma		
Gerçekleşiyor		
Okul içinde		
Hakkını arama	Ö6,Ö8, Ö16, Ö21, Ö27,Ö28	5
Seçimlere katılma	Ö17,Ö26,Ö22	3
Düşüncelerini ifade etme	Ö1,Ö3,	2
Haklarının farkında olma	Ö1,Ö27	2
Kanuni yolları kullanabilme	Ö25	1
Kendini gerçekleştirme	Ö21	1
Kendi görevleri dışındaki görevleri kabul etmeme	Ö2	1
Okul dışında		
Şiddet karşısında tepki gösterebilme	Ö4,Ö13	2
Zorla çalıştırılmama	Ö13	1
Gerçekleşmiyor		
Okul dışında		
Ailenin sosyo-kültürel yapısı	Ö1,Ö7,Ö11, Ö18	4
Toplumun geleneksel yapısı	Ö7,Ö15, Ö18	2
Ailenin sosyo-ekonomik yapısı	Ö1,Ö14	2
Utanma duygusu	Ö7	1
Öğretmenlerin bu konu üzerinde durmaması	Ö5	1
Yetişkinlerin tutumu	Ö12	1
Kısmen		
İşlerine geldiği gibi kullanmaları	Ö9	1

Tablo 6’da öğrencilerin okul içinde ve dışında haklarını koruma becerisine yönelik öğretmen görüşleri yer almaktadır. Öğrencilerin okul içersinde haklarını koruma becerisi göstergesi olarak hakkını arama, seçimlere katılma, düşüncelerini ifade, etme hakkını farkında olma, kanuni yolları kullanma, kendini gerçekleştirme, kendi görevleri dışındaki görevleri kabul etmeme, olarak sırlamışlardır. Okul dışında da şiddet

karşısında tepki gösterme, zorla çalıştırılmama gibi durumları göstermiştir. Kısmen gerçekleştiğini ifade eden bir diğer öğretmen bunu öğrencilerin işlerine geldiği gibi kullanması ile açıklamıştır. Haklarını koruma becerisinin gerçekleşmediğini belirten öğretmenler bunun okul dışında yaşamları için ifade etmişler ve ailenin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı, toplumun geleneksel yapısı, utanma duygusu, öğretmenlerin konu üzerinde durmaması ve yetişkinlerin tutumu olarak açıklamışlardır. Öğretmenlerin konu ile ilgili açıklamaları bulgularla ilişkilendirilerek sunulmuştur.

Bireyin hakların farkında olması haklarını kullanma, koruma ve geliştirme aşamasının ilk basamağıdır. Bunu nedenle sadece haklarını bilmek yeterli değildir. Asıl önemli olan haklarının diğer aşamalarını gerçekleştirme becerilerini gösterilmesidir. Öğretmenler bu durumu birbirine saygı, sorun çözme, kolektif çalışma, sınırlarını bilme, özür dileme, şeklinde tanımlamışlardır. Haklarını korumada hak bilincinin bir diğer boyutudur. Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu öğrencilerinin haklarını koruduklarını ifade etmişlerdir. Soruya okul içerisindeki durumlardan örnekler açıklayarak haklarına yönelik eylemleri okulda daha fazla gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir.

Öğrencilerin haklarını koruduğuna hakkını arama ile ilişkilendirerek ifade eden Ö6. *Tabi. Gayet net bir şekilde. Örneğin bir sınavda herhangi bi yanlışlık olduğu zaman eğer kendi yaptığı doğrulara inanırsa bunlara itiraz etme hakkını kullanabilirler* şeklindeki görüşü ile öğrencinin karşılaştığı durum karşısında hakkını arama girişiminde bulunabilmesi ile açıklamaktadır.

Ö2. ... *Bu öğrencilere o hakların dışında bir şey söylediğiniz zaman haklarımıza aykırı diye itiraz ediyorlar. Şimdi olaylar karşısında sınıfı süpürün desem bu benim görevim değil diyor. Evet, benim görevim değil diyor bu hizmetlinin yapması gerek diyor ama yere attığı çöpleri alma konusunda itiraz etmiyor...* Açıklaması ile öğrencilerin haklarını bilmenin yanında korumaya yönelik davranışlarda sergilediklerini söylenebilir. Açıklamadan öğrencinin kendisinden talep edilen şeylerde sergilediği tavırla da kendi görevi olan ve olmayana ayırabildiği ve bu durumlara karşı tavrını net bir şekilde ortaya koyabildiği anlaşılmaktadır. Yine öğretmenlerden Ö8, *Kullanıyorlar. Mesela, haksız, ceza verdiğim zaman mesela bunu hak etmediklerini, iddia edebiliyorlar hani. Hak etmedik öğretmenim diyebiliyorlar* açıklaması ile mağdur

edildikleri inandıkları durumlarda itiraz edip hem haklarını kullandıkları hem de haklarını koruduklarını anlıyoruz.

Yine öğretmenlerden *Ö4...şiddet gören bir çocuğum vardı. Karşı çıkmış, buradan aldığı şeye göre...* Açıklamasıyla öğrencilerin okulda haklarını kullanma ve koruma beceri kazandırıldığını ve öğrencilerin hak ve özgürlüklerinin ihlali durumunda harekete geçebilecek tepki gösterecek becerilere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan bazı öğretmenler konuyu bilme boyutu ile açıklamışlardır. *Ö1 Genelde... Mesela diyelim ki en azında sağlık şeyinde söyleyebiliyorlar. Okuldaki eğitimde mesela sınıf ile ilgili olan konularda mesela ..* açıklaması ile öğrencilerin haklarını bildiklerini ve bunu ifade ettiklerini bize aktarırken haklarını kullanma ve korumadan daha çok bilme ve bunu ifade edebilme olarak vurgulamıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenler öğrencilerin haklarını kullanma ve koruma becerisini sergilediklerini ifade etmiştir. Narin'in (2007) gerçekleştirdiği çalışmada öğretmenlerin %39.6'nın programda yer alan değerlerin haklarını korumanın önemini kabul etmesini sağlamadığı görüşünü destekledikleri görülmektedir. İnan'ın (2007) çalışmasında öğrencilerin %47.70'inin temel haklarının korunmasına yönelik farkındalığının olduğu ve ailelerinin eğitim düzeyi ve gelir düzeyi yüksek olan öğrencilerde bu bilince daha çok ulaşıldığı gözlenmiştir. Çubukçu ve Gültekin (2006) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da öğretmenler öğrenciye kazandırılması gereken becerilerin başında haklarını savuma ve koruma becerisi geldiğini belirtmişlerdir. İlgili çalışmaların bulguları bu çalışmanın bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Haklarını Kullanamama ve Koruyamama Nedenleri

Araştırmaya katılan öğretmenler öğrencilerin haklarını korumada ve kullanma beceri göstermemesini sebebini en çok aile ile ilişkilendirmişlerdir. Öğretmenlerden *Ö1. ...Ama aileye gelince ailede pek kullanamıyorlar, kullandıkları pek söylenemez. Çünkü geri bir aile ortamı burada... Ekonomik nedenler. İstedikleri gibi eğitimden faydalanmıyorlar, sosyal şeylerden faydalanamıyorlar yani* açıklaması ile öğrencilerin bulundu okulun aile yapısını alt soysa ekonomik ve kültürel gruba dâhil olduğunu, bu nedenle öğrencilerin hakları davranış boyutuna taşıyamadığını ifade etmektedir.

Öğretmenlerden *Ö14* sorunu şu şekilde açıklamaktadır:

Yani bizim okulumuz çok şanslı bu yönden hemen de % 80 i bu hakkını çok rahat bir şekilde kullanıyor ve koruyor. Ama okulumuza kırsal kesimden gelen öğrenciler hala bu haklarını bilseler dahi kullanmakta sıkıntı çekiyorlar.... kırsal kesimden gelen öğrenci ekonomik düzeyi iyi olmayan öğrenci bu ailelerin çocukların çekimser kalıyor. Diğerleri daha aktif ...

Öğretmenin bu açıklamasından şehirde yaşayan çocukların kırsal kesimden gelen öğrencilere göre haklarını kullanma ve koruma konusunda daha iyi oldukları ve kırsal kesimden gelen öğrencilerin özellikle ailesinin ekonomik durumu iyi olmayan öğrencilerin haklarını bilseler dahi davranışa dönüştüremediklerini ifade etmektedirler. Bacanlı (2004) anne babanın çocuğa yaklaşım biçimi, uyguladığı disiplin tarzının çocuğun gelişimin ve diğer bireysel özelliklerini etkilediğini ve bu tutumlarının öğrencinin okul başarısında etkili olduğu belirtmektedir. Bacanlı (2004: 116) gelir düzeyi düşük öğrencilerin çekingen tavır sergilemesi ailelerin otoriter bir yapıya sahip olduğunu düşündürebileceğini çünkü otoriter ailelerin çocukları sıklıkla ceza ve emre maruz kaldıklarını ve çocuklar genelde çekingen, mutsuz ve huzursuz olduklarını bize aktarır. Güler, Uzun Boztaş ve Aydoğan (2002) tarafında gerçekleştirilen çalışmada eğitim düzeyi düşük ve gelir düzeyi orta ve alt grupta yer alan annelerin çocuklara karşı diğer gruplara yer alan annelere göre daha fazla şiddet ve ihmâl/istismar uyguladıklarını tespit etmişlerdir. Bu açıklamalara dayanarak alt sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel grupta yer alan öğrencilerin aile içinde olumsuz durumları mazur kalması öğrencilerin hak ve özgürlüğü kullanma ve koruma boyutuna ulaşamamasının nedeni olarak kabul edilebilir.

Öğretmenlerden Ö7 hakkın korumasında ve kullanmasında birçok faktörü birlikte sıralamıştır

...zannetmiyorum olsalar mesela, aile içinde zaman zaman şiddet yaşıyorlar. Belki haklarını arama derecesinde nereye, ne şekilde kendilerini savunacaklarını bilemeyebilirler. Ama en azından, yakın gördükleri bir sınıf öğretmene bile iletebilirler... , şeyden de kaynaklanabilir: Hakkını bilmemekten değilde, örf ve adetlere göre belki hareket etme, utanma duygusu, bunlardan kaynaklanabilir diye düşünüyorum.

Katılımcı Ö7 açıklaması ile öğrencilerin aile içerisinde maruz kaldığı olumsuz durumlarda kendini savunamadığını böyle bir durumda hangi kuruma başvuracağını bilemediğine dikkat çekerek öğrencilerdeki yaşam becerilerinin aslında gelişmediğine değinmiştir. Ö7 öğrencilerin ayrıca haklarını bilme boyutuna vakıf olduğunu ancak toplumsal nedenlerin, öğrencinin utanma duygusunun, hakkını arama ve savunma

eylemine dönüşmesinin önündeki engeller olarak nitelemiştir. Yine Ö7 ifadesinde aslında kedisinin de bu konularda yeterli olmadığını hakkını araması ve savunması gereken durumlarda hangi kurumlara gideceğini bilmediğini söylemektedir. Aslında konunun bilgi düzeyinde kalmasının daha öteye geçememesinde öğretmenlerin haklarını kullanma, arama ve korumada yeterli olmamasının öğrencilerin bunları kazandırmada etkili olamayışıyla da ilişkilendirilebilir. Ö7'nin açıklaması aşağıdaki şekilde devam etmiştir:

....Ben bile bir eğitimci olarak, belli bir eğitim almış ve üstelikte eğitimin içinde olan bir insan olarak o çocuğa nasıl yardımcı olacağımı bilemiyorum. Nereye gideceğimi, ne yapabileceğimi, o veliye nasıl bir ceza verdirebileceğimi bilmiyorum. Yani o çocuğu mesela o yaştaki bir çocuğu ne yapabilirimdim..

Öğretmenlerden Ö5 haklarını korumanın önündeki bir diğer engeli *Belki de yeterince bu konu üzerinde durulmadığından. Öz eleştiri yapmak gerekir. Belki de yeterince durmuyoruz* şeklindeki bir özeleştirisini ile açıklamakta ve bunun neticesinde de öğrencilerin haklarını koruma bilincine ulaşamadığını belirtmektedir.

Öğrencilerin haklarını koruma konusunda olumsuz rolü olan faktörlerden bir diğeri de yetişkinlerin olumsuz tutumu olduğu ifade edilmiştir. Ö12 soruya *...onlar şu anda alma düzeyinde veriliyor onlara ancak alabilme düzeyinde çok kuvvetli olduğunu zannetmiyorum büyüklerden, büyükler verdiği sürece bunlar oluyor...* yönündeki görüşü ile bu dönemdeki çocukların konuyu sadece bilgi düzeyinde alabildiği ve uygulamaya geçiremediğini ve öğrencilerin haklarını kullanma ve korumasında yetişkinlerin sınırlayıcı bir tavır sergilediğini ifade etmiştir. İnan'ın (2005) çalışmasında da öğretmenler vatandaşlık ve insan hakları dersinin her insanın hakkını temel hak ve özgürlüklerin herkes için her yerde korunması gerektiğini orta düzeyde kazandığını ifade etmişlerdir.

Haklarını koruma konusunda kısmen şeklinde ifade eden Ö9 durumu öğrencilerin işine gelip gelmeme ile açıklamıştır. *Bazen işlerine geldiği gibi geldiği şekilde mesela oyun hakları olduğunu çok iyi biliyorlar. Aile içerisinde ailenin işte onları beslemek, onları büyütmek sağlıklı bir ortamda büyütmek hakkı olduklarının farkındalar* ifadesi ile koruyor mu? Sorusuna biliyorlar açıklaması ile aslında öğrencilerin bunun farkında olması ile koruma ilişkisini kurmaktadır.

Tablo 7

Öğretmenlerin Hak ve Özgürlükler İle İlgili Kazanımlara İlişkin Gerçekleştirdikleri Etkinliklere Yönelik Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcılar	f
Yapılabilenler		
Anlatma	Ö3,Ö10,Ö11,Ö16,Ö18,Ö20,Ö21	7
Saygı	Ö3,Ö8,Ö9,Ö16,Ö22,	5
Örnek olaylar verme	Ö2,Ö3,Ö6,Ö7,Ö8	5
Demokratik ortam oluşturma	Ö4,Ö12,Ö14,Ö15	4
Sözlü uyarılarda bulunma	Ö3,Ö10, Ö16,Ö18	4
Sorunları tartışma	Ö1, Ö17,Ö19	3
Fırsat tanıma	Ö4,Ö5,Ö12	3
Eşitlik	Ö4,Ö12,Ö14	3
Eğitsel kulüp çalışmaları	Ö19,Ö26	2
Belirli gün ve haftalar	Ö23, Ö26	2
Aile ile iletişim	Ö22, Ö28	2
Disiplin sağlama	Ö3,Ö4	2
Basit cezalar verme	Ö3	1
Ödüllendirme	Ö3	1
Öğrenciyi dinleme	Ö25	1
Davranış takibi	Ö27	1
Seçim	Ö19	1
Hak ve özgürlüğün sınırlı olduğunu vurgulama	Ö6	1
Dünyadan örnekler verme	Ö13	1
Model olma	Ö4	1

Tablo 7’de öğretmenlerin hak ve özgürlüklerin kazandırılmasına yönelik olarak ne tür çalışmalar gerçekleştirdiklerin ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Öğretmenler öncelikle bu konuların resmi programın içersinde yer aldığını bu konuları program çerçevesinde işlediklerini vurgulamışlardır. Başta günlük yaşamla ilişkilendirilme olmak üzere, bilgi verme, saygı, demokratik ortam oluşturma, sorunları tartışma, belirli gün ve haftalar, eğitsel kulüp çalışmaları şeklinde açıklamalar getirmişlerdir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere öğretmenler hak ve özgürlüğe yönelik olan bilinci en çok anlatım yoluyla kazandırmaya çalıştıkları söylenebilir. Yeşil (2003) hoşgörü, sorumluluk, dayanışma, hak bilinci, uzlaşma, katılım gibi demokratik değerlerin öğrenilmesinin, davranışlarla gösterilmesinin en iyi, belki de tek yolunun uygulamadan geçmekte olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin bunları kazandırmak için uygulamaya ağırlık veren bir program izlemeleri gerekmektedir. Ancak bu çalışmada öğretmenlerin uygulama boyutuna yer vermediği daha çok öğretmen odaklı bir yaklaşımla ilgili kazanımları benimsetmeye çalıştıkları gözlenmiştir.

Katılımcı öğretmenler, bu konuların program içerisinde mevcut olduğunu ve özellikle Sosyal Bilgiler dersinde yer aldığını ve çalışmalarını program sınırları içerisinde gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerden *Ö17 Haklarımı öğreniyorum ünitesi var biz çocuklarla beraber yaptık çocuklar öğrendiler. Biraz benden, biraz aileden, biraz kendilerinden öyle devam etti. Sadece 1 ay haklarımı öğreniyorum konusu var bu gerçekleşti..* Ö17 Konun program içerisinde yer aldığına dikkat çekerken bunların çok kısa bir sürede öğrenildiği ve kendi çalışmalarını yanı sıra ailelerin de bunların gerçekleşmesinde etkili olduğu ifade etmiştir. Konuyu sadece programdaki ilgili ders ünitesiyle öğrencilerine aktardıklarını ifade eden Ö17 aslında hak kavramını oldukça dar bir pencereden bakarak ele aldığı anlaşılmaktadır. Oysa hak ve özgürlük bilinci sadece programdaki belli bir konu ile değil okul içerisinde ve çevrede gerçekleştirilecek tüm etkinliklerle öğrenilecek bir yaşam tarzıdır.

Öğretmenlerden Ö25 konu ile ilgili açıklamasında birçok noktaya dikkat çekmektedir. *Hiç bir şey yapmadım sadece programı takip ettim.* İfadesi ile konuyu sadece program çerçevesinde çok sınırlı verdiğini söylemektedir. *Birde onları hep dinledim ben. Denedikten sonra doğruları kendileri buldular. Yani onlar aslında kendi kendilerini şey yapabiliyorlar doğru yolu bulup gerçekleştiriyorlar yalnızca imkân vereceksin başka bir şey yapmaya gerek yok.* Ö25 öğrencilerini önemseydiğini ve öğrencilere bunu hissettirdiğini söylerken öğrencileri bazı şeyleri kendilerini bulmasına fırsat tanıdığını söylemektedir. *Ö25 Zaten insan hakları çocuk hakları haftası oluyor onları biz internetten indirdik. Ben indirmediğim kendileri indirdiler onları, okumalarını istedim en beğendiğiniz kısmı ya da en ilginç gelen kısmı madde madde sınıfta söyleyin eğitim hakkı, savaşta öncelikli yaşama hakkı o dönemde savaşa denk gelmişti o zaman. Öyle şeyleri birde ailesine karşı çocuğun barınma hakkı, eğitim görme hakkı, beslenme, bazı çocuklar çalıştırılıyor hani onların çok ilgisini çekti.* BM Çocuk Hakları sözleşmesini ile ilgili öğrencilerine araştırma yaptırdığını, bu araştırmada öğrencilerinin birçok hakkı olduğunun farkına vardığını dile getirmektedir. Öğretmenin açıklamalarından hak konusunun bilgi boyutuyla aktarıldığı anlaşılmaktadır. Ancak *Ö25 Haklarınızı bilin haklarınızı söyleyin tabiki bizim hakkımız var diye fazla direnmeyin sopayı yersiniz ama haklarını öğrensinler..* diyerek öğrencilerin haklarını bilmesi gerektiğini ancak kullanma ve koruma düzeyinde harekete geçtiklerinde de olumsuz durumlara maruz kalabileceklerini söyleyerek aslında öğrenciyi bu boyutta korkutmaktadır. Ö25 öğrenci ailelerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısına

dikkat çekerek *Yani her aile kültür seviyesi farklı çocuklar var benim sınıfta. Kültür seviyesi yüksek ailelerde çocuklar bu haklarını kullanabiliyorlar, ama çok kalabalık ailelerde dokuz kardeş beş kardeş dört kardeş olan maddi durumu çok düşük ailelerde var onlar kullanamıyor tabi ki kültür durumuyla ilgili ifadesi ile üst sosyo-ekonomik gruptaki öğrencilerin haklarını kullanabildiğini ancak aile birey sayısının fazla olduğu, alt sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel grupta yer alan öğrencilerin bu konuda yetersiz olduğuna dikkat çekmektedir. Katılımcı öğretmen hak ve özgürlük bilincinin ailenin ekonomik ve sosyal yapısı ile ilişkili olduğu yönünde görüş bildirmiştir.*

Öğretmenlerin büyük çoğunlu kazanımların gerçekleşmesinde anlatım yoluyla bunları kazandırmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcı öğretmenlerden Ö10 toplumun kurallar üzerine ilk sınıflardan itibaren durduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

Ö10 ... ee toplu ortamda kuralların olduğunu birisinin konuştuğu zaman diğerlerinin dinlemesi gerektiğini ... ta birinci sınıftan itibaren çocuklara vermeye gayret adıyoruz yani bunu ikinci sınıfta üçüncü sınıfta sürekli vurguluyor yani...

Katılımcı Ö10 açıklaması ile daha çok toplumsal kurallara vurgu yaparak öğrencilere hak ve özgürlükler yönelik çalışmalara ilk sınıflardan itibaren yer verdiklerini ve devamlı olarak bu konuların gündemde tutularak öğrencilerine bunlara kazandırmaya çalıştıklarını ifade etmektedir. Bu açıklamanda öğrenciye daha çok uyarı ve telkin yolu kullanılarak bu bilincin kazandırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerden Ö16 ilgili konuyu anlatım yolu kullanarak kazandırdıklarını şöyle açıklamaktadır:

Ö16 Gerçekleşmesi için sınıfımızda işte öğrencilerin zaman, zaman böyle bir hataya düştüklerinden bunun yanlış olduğunu aynı siz konuşurken arkadaşının sizin sözünüzü kesmiş olsa veya siz eee işte bir soruya cevap veriyorsunuz arkadaşınız işte sizin sözünüzü kesse siz nasıl hissedersiniz karşılırsınız doğru bulur musunuz bunu dediğimizde yanlış bulurum sen niye yapıyorsun diye söylüyoruz o zaman. Genelde sözlü uyarı

Bu öğretmen açıklaması ile sözel uyarılarda bulunduğunu, empati becerisine yönelik hususlara değindiğini ve sözel uyarılarda bulunarak bu kazanımların benimsetmeye çalıştığını vurgulanmaktadır.

Öğretmenlerden Ö18 bu kazanımlara yönelik sadece anlatım yolunu kullandıklarını bunun yanı sıra uygulama yaptıklarını ancak bunun yeterli olmadığını belirtmektedir.

Ö18 öğrencilerine sürekli telkinde bulunduklarını ve sosyal kurumlardan biri olan din kurumundan yararlandığını ifade etmiştir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Sadece anlatmakla yetiniyoruz. Yaparak yaşayarak öğretmeye de çalışıyoruz örnek vererek ama tam olarak yeterli oluyor mu bilmiyorum. Mesela bazı çocuklar var onların agresif davranışları var arkadaşlarına zarar verdikleri oluyor, vermemesi gerektiğini hiç kimsenin canının istediğini istediği gibi yapmaması gerektiğini anlatıyorum. Hem okulun kurallarına aykırı olduğunu, bazen dinen bile günah olduğunu bir canlının diğer canlıya zarar vermemesi gerektiğini sözle anlatıyorum, özür dilemesi gerektiğini, barış yapması gerektiğini söylüyorum...

Ö18 olumsuz davranışlarda bulunan öğrencilere sözel uyarılarda bulundukları ve nasihat vererek olumsuz davranışı düzeltme yoluna gitmeye çalıştığını ifade etmiştir. Ayrıca olumsuz durumlarda özür dilemenin normal bir davranış olduğunu ve problemlerini barışçı yöntemlerle çözmesi gerektiğini ifade ederek yine anlatım yoluyla olumlu kazanımlar verilmeye ve olumsuz durumlarında giderilmesine çalışıldığı vurgulanmıştır.

Öğretmen Ö20'nin *Ben zaten sosyal derste her zaman bunu ele alıyorum. Bunu kurmadığımız zaman eğitim olayını zaten oturtamıyoruz. ...Fikirlerini açıkça bildirmelerini, burada biraz görüş sorunu yaşanmıyor. Çocuk çirkin şu cümleyi kullanmayacağım tepki alacam diye çekindiğini görmüyorum...* Açıklaması konunun program içerisinde yer aldığını vurgulamaktadır. Bu kazanımlar gerçekleşmeyince eğitimin olamayacağını vurgulamaktadır. Öğrencilerin birey olduklarını fakında olduğuna ve özgürlüklerini ise düşüncelerini ifade ederek vurguladıklarını ve sınıf ortamının demokratik bir yapıya sahip olduğunu bize aktarmaktadır.

Ö28 yapılan çalışmaları sadece anlatımla sınırlı olduğunu biz şöyle aktarmaktadır:

Haklarını kullanması için anlatıyorum, benim yapabileceğim şey anlatmak örneklerle göstermek, çocuğa bilgi olarak veriyoruz ama bilginin davranışa dönmesi çok önemli. Kuru bilgiyi ne yapacak ki çocuk kuru bilgiyi, onu 1.sınıftan aldığımız için mesela ben hep çocukları tahtaya kalkmalı tahtaya kalkmayan bir kişi varsa söylerler “öğretmenim ben kalktım” yani örneklerle yaşayarak,

İfadeden de anlaşıldığı gibi öğretmenimiz sadece kuru bilgi aktarmanın bu konuları kazandırmada etkili olmayacağına dikkat çekmekte ve esas olanın bilginin davranışa aktarılması olduğunu belirtmektedir. ...benim yapabileceğim tek şey anlatmak. .derken kendisinin elinden bundan daha fazlasının gelmediğini ifade etmektedir. Bu

açıklamadan öğrencilerin hak ve özgürlüklere yönelik bilgi düzeyinde sıkıntı olmadığını ancak uygulamada durumun daha farklı olduğunu anlamaktayız. Ö28 anlatmanın dışında fazla bir şey yapamayacağını söylemesi kendine bu sınırları çizdiğini ve konuya yeterince hâkim olamadığı ve bunları gerçekleştirmek için çok da çabalamadığı şeklinde yorumlanabilir.

Hak ve özgürlükler bilincine ilişkin olarak Ö3 saygı ve sınırlarını bilmeyi geliştirmeye yönelik etkinlikler kullandıklarını aktarmaktadır. Ö3 birbirine karşı saygı duyması gerektiğini öğrencilerinin bildiğini ve herkesin birbirinin sınırlarını koruduğunu şu şekilde aktarmaktadır. *Ö3 Ya işte biz şey diyoruz ya bir söz var sana yapılmasını istemediğini başkasına yapmayacaksın ya da tam tersi bu şeyden yola çıkarak. Herkes sınırlarını sınıf içinde biliyor...* açıklaması ile kendisini başkasının yerine koyarak düşünmesi gerektiği öğrenciye telkin edildiği diğer bir deyişle anlatıldığı görülmektedir.

Öğrencilerin sosyalleşmesinde aynı zamanda hak ve özgürlüklere yönelik kazanımları edinmesinde kulüp çalışmaları aslında önemlidir. Çünkü kulüp çalışmaları öğrencinin sosyalleşmesinin birbirini tanımasını, birbirini kabullenmesini sağlayan ortamlardır. Öğretmenlerden Ö26 kulüp çalışmasında dikkat çekerek... *bu ders kitaplarımızda da var, bunlarla ilgili kol çalışmaları da var kol faaliyetleri içersinde bunları öğrenmeye çalışıyorlar* gerek kitapların gerekse kulüp çalışmalarının bu kazanımları kazandırmada etkililiğine ve önemine değinmiştir.

Ö7 söyleminde öğrencilerin kendi aralarında yaşadığı olaylarla ilişkilendirerek bu bilinci kazandırmaya çalıştığını vurgulamaktadır. Öğretmenlerden Ö7 konuya yönelik örneklerle yer verdiklerini şu şekilde açıklamaktadırlar:

Ö7 Örneklendiriyoruz. Zaman zaman yeri geldiğinde sınıf içeririnde, eğitim-öğretim sürecince, yani bu bir gün iki gün, belli bir arada yapalım bu işi şeklinde değil de, zaman içerisinde kendi aralarında yaşananlar olsun, sınıflar arasında olsun, işte ondan sonra tutuyoruz diyoruz ki: Bak, hakkını biliyorsun, koruyabiliyorsun, yaşayabiliyorsun yeri ve zamanı geldiğinde.

Söylemi ile öğrencilerin kendi içinde yaşadığı olaylardan yola çıkarak örnekler yoluyla kazandırmaya çalıştığını vurgulamaktadır. Gündelik yaşamdan örneklerle ilişkilendirme ilgili konunun öğretilmesinde

Öğretmenler tarafından vurgulan bir diğer nokta ise eşitlik ve sınıf içi demokratik ortamlara oluşturarak fırsat tanımadır. Öğretmenlerden Ö12 konuyu şu şekilde aktarmaktadır:

Ö12 Sınıf kurallarını buna göre düzenliyoruz. Düzenlerken bütün çocukların verilen eğitim ortamında aynı şekilde faydalanmasını sağlıyoruz. Çocukları aynı şekilde faydalanmasını sağlıyoruz. Sağlıyoruz. Çocukları aynı derece tutmaya çalışıyoruz. Mesela bazı çocuklar öne çıkmak istiyor... bu kişilikten kaynaklanıyor. Bazı çocuklar öne çıkmak istiyor. Kendini ifade etmek istiyor. Ders yaparken soru sorarken veya bir görev dağılımını eşit yapmaya çalışıyoruz

Ö12 Sınıf ortamının demokratik olmasına dikkat ederek demokrasinin temel ilkelinden eşitliğe göndermek yapmaktadır. Özgürlüğünün, özerkliğin farkında olan bazen diğer öğrencilerin haklarını ihlal eden davranışlar sergileyen öğrencilere karşı dizginleyici davranışlarda bulunduğu da anlaşılmaktadır. Öğretmenlerden Ö15 Sınıf ortamının demokratik olmasında hak ve özgürlüklerin kazandırılmasında etkililiğine dikkat çekmiş Ö15 ... *demokratik hani demokrasi yani demokratik ortam oluşturmaya, ben sınıfımda hep hak yani başkasının hakkını yememeye ben hep ona önem verdim... ben hep böyle bu şekilde adil olmayı onlara öğretiyorum* açıklaması ile adalet duygusunun önemli olduğunu ve bunun öğretilmesinin hak ve özgürlüklere yönelik davranışların kazandırılmasında etkili olacağına dikkat çekmiştir. Öğretmenin herkese karşı adil olarak model olduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır

Bunun yanı sıra bir diğer öğretmende model olmanın ve eşitlik ilkesinin, hak ve özgürlüğe yönelik kazanımların öğretiminde etkili olduğunu bunun yanı sıra sınıf içi disiplinin gerekli olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

Ö4 Diyorum ya bu 1 yıllık olay değil bu öğretmenin sınıfındaki disiplin çok önemli. Taviz vermediğin sürece ve herkese eşit davrandığın sürece çocuklar onu öğreniyorlar, aynen de o şekilde devam ediyor. Eşit davranıyorum kesinlikle ve yani herkesin... bir konuda mesela bir ceza vereceksem hepsine aynı cezayı veriyorum. Biri bir olumsuz davranış gösterdiği zaman ona vereceğim tepkiyle diğer bir kişi aynı davranışın göstermiş ona vereceğim tepkide aynıdır. Öğretmenin davranışı, bunu öğretmenin disiplini bence sağlayacak. Sınıf yönetimi becerisi ki haklar öğrenilsin, öğretmen pasif kalırsa, aktif çocuklar öne geçiyor pasif çocukların hakkı yeniliyor.

Ö4 sınıf ortamındaki disiplinin hak ve özgürlükler yönelik kazanımların verilmesinde etkili olduğunu ifade ederek sergilediği tavırla sınıfta herkese eşit davrandığını hiçbir şekilde ayırıma gitmediğini her zaman davranışlarında tutarlı bir

tavır sergilediğini aynı zamanda her öğrenciye bu şekilde fırsat vererek öğrenciler arasında birebirlerinin hak ve özgürlüklerini ihlal etmesini önlediğini vurgulamaktadır. Ö4 bu bilincin oluşmasının kısa bir süreci kapsamadığını ifade etmiştir. Ayrıca sınıf yönetimi becerisinin de bir diğer önemli nokta olduğunun altını çizmekte ve sınıf içerisine öğrenciler arasında denge kurmanın önemine değinmektedir.

Hak ve özgürlüğü yönelik kazanımlara ilişkin olarak öğretmenlerden Ö3'ün farklı bir yaklaşım sergilediği görülmektedir.

Ö3 Telkin, ödül bazen basit cezalarda verdiğim oldu. Evet, bu davranış. Çünkü aile bu bizim yöre olarak biraz ne köylü ne kentli bir yapıda şu ellinci ilköğretim. Ne köylü olabiliyorlar ne şehirli olabiliyorlar eğitim seviyeleri de çok düşük. Çocuklar birinci sınıfta okula geldiklerinde birçok kazanımı dayaktan almışlar yani davranış değişikliği ancak telkin, şiddet, ceza yani ödül az bu yörenin çocuklarından biraz mağdur bu konuda yani hani bizde davranış değiştirmek için illa çocuklar böyle yüksek sesle konuşmak, biraz ceza istiyor...

Öğretmen Ö3 açıklaması ile sözel uyarıların yanında basit ceza ve bazen de sert olarak nitelendirilecek davranışlarla bunları kazandırmaya çalıştığını anlaşılmaktadır. Ö3 uyguladığı tutumun gerekçesi olarak ta öğrencilerin ailelerinin sosyal yapısına dayandırmaktadır. Öğrencilerinin ailelerin tabiri caizse Araf'ta kalmış bir aile yapısı olduğunu yani köy ve kent kültürü arasında sıkıştığını ve öğrencilerin aile içinde ihmale ve şiddete maruz kaldığı bu nedenle sınıf içerisinde de olumsuz davranışları olduğunu belirtmektedir. Öğretmen Ö3 olumsuz durumları ortadan kaldırmada ve sınıf içi disiplini sağlama adına otoriter tavır sergilemek gerektiği şeklinde açıklaması ile olayları çok basite indirgeyerek anti demokratik bir yaklaşım sergilediği anlaşılmaktadır. Ö3'ün açıklamasından sorunları çözme yerine sorunları bastırdığı ve kendisinin olumsuz durum ve ortamları pekiştirecek davranışlar sergilediği görülmektedir. Ayrıca öğretmenin bu açıklamasında konuya çok hâkim olmadığı, demokratik sınıf ortamı becerisi ve sınıf yönetimi becerisi anlamında yeterli olmadığı söylenebilir.

Ö13 gerek dünya gündemini gerekse ülke gündemini takip ederek gerçek yaşamdan örnekler üzerinde durduğunu ifade etmektedir. Bu şekilde bir açıklamadan öğretmenin konuları gerek ulusal gerekse evrensel anlamda örneklerle yaşamla ilişkilendirdiği görülmektedir. Ö13 öğrencilerinin günlük yaşamdan örnekleri sınıf ortamına bu şekilde getirmesi ve öğretmenin böyle bir yol takip etmesi öğrencilerin konuya hem ilgisini

artırır hem de konunun daha kalıcı öğrenilmesini sağlamada etkilidir. Öğretmenin konu ile ilgili açıklaması şu şekildedir:

Ö13 *Şimdi özgürlükler üzerinde zaten müfredatımız almış bunu sosyal bilgiler dersinde oldukça güzel bunu sınıf ortamında tartışmaya açıyoruz. Dünya ülkelerinde durum nasıldır. Bunu biraz incelemeye çalışıyoruz.bunları zaten güncel haberlerden de takip ediyor çocuklar tabi tabi çok güzel örnekler getiriyorlar tabii ki olan haberlerden de örnek getiriyorlar.*

Sonuç olarak öğretmenler, öğrencilerinin çoğunluğu hak ve özgürlüklerin tarafından fakında olduğunu özgür ve özerk bir birey olduğu bilincine ulaştıkları ve hak ve özgürlüklerini koruyup, paylaşabildiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Bunun yanı sıra hak ve özgürlüklerini yukarıda ifade edilen boyutlarda kullanılmamasında olumsuz rol oynayan faktörlerin başında aile ve toplumun geldiğini ifade etmişlerdir. Bu kazanımlara yönelik olarak da resmi program çerçevesinde anlatım yolunu kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin ifadelerinde yukarıda belirtilen tüm kazanımlara yönelik çalışmalar yaptığı ve öğrencilerin bu kazanımları edindirdikleri yönünde görüş bildirdikleri söylenebilir.

4.1.1.3. Atatürk İnkılâplarının, İnsan Haklarının Ülkemizde Gelişimi İçin Önemli Olduğunu Fark Eder. Kadın ve Erkeklerin Cumhuriyetle Birlikte Yeni Haklar Elde Ettiğini Bilir Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri

İlgili kazanımlar doğrultusunda öğretmenlere *Hak ve İnsan haklarını kavramını kazandırırken Atatürk İlkeleri'nin ve cumhuriyetin, kadın ve erkeğe sunduğu haklar ile nasıl bağlantı kurdunuz? Açıklayabilir misiniz?* Bu sorular aracılığıyla ilgili kazanımları nasıl kazandırdıkları. Tablo 8'da öğretmenlerin Atatürk ilkeleri ve cumhuriyet ile haklar ve insan haklarını ilişkilendirmesine yönelik görüşleri bulunmaktadır.

Tablo 8

İnsan Hakları Düşüncesini Kazandırırken, Atatürk İlkeleri'nin ve Cumhuriyetin, Kadın ve Erkeğe Sunduğu Haklarla İlişkilendirilmesine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcılar	f
Kullanılan yol yordam		
Sözel aktarım yoluyla	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö14,Ö15,Ö16,Ö17,Ö18,Ö19,Ö20,Ö21,Ö22,Ö23,Ö24,Ö25,Ö26,Ö27,Ö28,	27
Görsel araçlar kullanarak	Ö7	1
Belirli gün ve haftalar	Ö27	1
İlişkilendirmede kullanılan Kıyaslamalar		
Cumhuriyet öncesi ve sonrasını karşılaştırma	Ö1,Ö2,Ö3,Ö5,Ö6,Ö7, Ö8, Ö11, Ö12,Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö19, Ö20, Ö21, Ö22,Ö23 Ö25, Ö26, Ö27, Ö28	22
Diğer ülkelerle karşılaştırma	Ö17, Ö24, Ö25	3
Kadına yönelik haklar		
Seçme-seçilme	Ö1,Ö2, Ö3,Ö6, Ö8,Ö9,Ö10, Ö11 Ö12, Ö15, Ö18, Ö19,Ö20, Ö21, Ö22, Ö25, Ö26, Ö28	18
Kadın hakları ve özgürlüğü	Ö1,Ö2,Ö3,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö13,Ö16, Ö18,Ö21,Ö22,Ö25,Ö26,Ö15	17
Eşitliğin sağlanması	Ö1,Ö3,Ö6,Ö8,Ö12,Ö13Ö19,Ö20,Ö21,Ö24, Ö27,Ö28,Ö18	13
Eğitim hakkı	Ö1,Ö3,Ö6,Ö8,Ö9,Ö10,Ö12,Ö16,Ö24,Ö26	10
Genel olarak haklar		
Medeni kanun ve haklar	Ö1,Ö21, Ö22	3
Hakların verilmesi	Ö7,Ö18	2
Miras konusu	Ö20,Ö25	2
Vurgulanan haklar		
İnsan hakları	Ö11	1
Düşünce Özgürlüğü	Ö13	1
Konuşma özgürlüğü	Ö16	1
Özgürlük	Ö24	1
Seyahat özgürlüğü	Ö13	1
Atatürk'e yönelik görüşler		
Atatürk'ün liderliği	Ö10, Ö12,Ö24, Ö25	4
Atatürk'ün için bilim	Ö17,Ö18,Ö24	3
Atatürk'ün hedefleri	Ö23	1
Atatürk'ün düşünceleri	Ö24	1
Günlük yaşama yönelik düzenlemeler		
Yönetim şekli	Ö11,Ö13	2
Meclis	Ö7, Ö8	2
Ölçü birimleri	Ö2,	1
Kılık kıyafet düzenlemesi	Ö16	1
Sosyal yaşamda eşit değil	Ö18	1
Ulaşıp ulaşmadığına yönelik görüşler		
Kadınların haklarını kullanamadığına vurgu	Ö7,Ö19,Ö24	3
Kısmen kavrandı	Ö23, Ö24	2
Gerçekleşmedi	Ö7	
Diğer		
Aile uygulamasının önemi	Ö13, Ö17	2

Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu Cumhuriyet'in ve Atatürk ilkeleri getirdiği değişikliklerin programda mevcut olduğunu ve çalışmalarını öğretim programlarının sınırları içerisinde gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Bunları öğrenciye kazandırırken en çok cumhuriyet öncesi ve sonrasını kıyaslama yoluna gittiklerini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin tamamı konuları anlatım tekniğini kullanarak öğrencilere kazandırdıklarını vurgulamışlardır. Katılımcılar cumhuriyetle birlikte özellikle kadın hakları konusunda düzenlemeler yapıldığının altını çizmişler ve çoğunlukla kadının siyasal yaşama ilişkin haklarını üzerinde durmuşlardır.

Cumhuriyet döneminde bireysel özgürlükler açısından geline aşamanın önemi inkâr edilemez ve Anadolu insanını ümmetten millete dönüştüren laik ve cumhuriyetçi Türkiye'nin mimarı Atatürk'ün inkılâplarının ülkeye yepyeni bir dinamizm kazandırdığı bugün varılan sosyal-ekonomik ve siyasal gelişme düzeyinin tartışılmaz ateşleyicisi olduğu açıktır (Barındır, 2004: 4). Türkiye Cumhuriyetin temel değerleri Atatürk ilke ve İnkılâpları ve cumhuriyet rejimin genel esasları çerçevesin şekillenmiştir. Anayasamızın 2. maddesinde cumhuriyetin nitelikleri “ Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru ve milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde insan haklarına saygılı Atatürk milliyetçiline bağlı başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan demokratik laik ve sosyal bir hukuk devletidir” şeklinde tanımlanmaktadır. Her eğitim sistemi uzak hedeften yakın hedefe doğru hareket eder. Eğitim sistemiz temel amaçları de anayasadan hareketle düzenlenmiştir. Milli Eğitim Temel Kanunu'nun da bu şu şekilde ifade edilmektedir. 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu' Türk Milli Eğitim Sistemini Düzenleyen Genel Esaslar, Birinci Bölüm, Türk Milli Eğitiminin Amaçları, I - Genel amaçlar: Madde 2 *Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini, (Değişik: 16.6.1983 – 2842/1 md.) Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;* (MEB, 2009). Dolayısıyla vatandaşlık eğitiminde yukarıda ifade edilen başlıklar önemlidir ve vatandaşlık eğitimin kıstaslarından biridir.

Kıyaslama ve Kadına Yönelik Haklar

Araştırmaya katılan öğretmenler ilgili kazanımlara yönelik sorulara ilişkin daha çok geçmiş ve bugünü kıyaslama ve özelliklere kadın haklarına yönelik düzenlemelere yer verildiği şeklinde açıklama getirmişlerdir.

Öğretmenlerden Ö3 soruya şu şekilde cevap vermektedir:

Bizim sosyal bilgiler dersimizde bu çok güzel anlatılmış. Yeni programda biraz işte basite indirgense de ezbere kaçılmadan davranış olarak kazandırılmaya çalışılmış yani bilgi fazlalığından öte biz karşılaştırmalar yapıyoruz

İfade edilen soru ile ilgili olarak programda özellikle Sosyal Bilgiler öğretim programında buna yer verildiğini dikkat çekmektedir. Ö3 konuyu programdaki sınır dâhilinde ele aldığını belirtmiştir. Ö3 konuyu ayrıca şu şekilde aktarmaktadır:

Ö3 Atatürk ilkelerinden, inkılaplarından cumhuriyet öncesinde kadınların eee işte oy kullanamadıklarından okuma yazma oranının bile çok düşük oluşundan cumhuriyet ilkeleri Atatürk'ün sayesinde kadın ve erkeğe bir eşitlik sunulduğundan seçme ve seçilme hakkının verildiği verildiği konularımızda geçiyor çocuklarda tabi beyin fırtınası yaparaktan bunu geçmişle geleceğe kıyaslamalarla görüyorlar yani hani soruyoruz geçmişte mi yaşamak istersiniz yoksa cumhuriyet dönemi şimdi mi?

Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere cumhuriyet inkılâpları öncesi dönemde kadının gerek sosyal, gerek siyasal ve gerekse eğitim alanında geri planda kaldığı görüşüne yer verilmiştir. Kadın ve erkeğin eşit olmadığı ve cumhuriyet ve inkılâplar sayesinde kadınların haklarına kavuştuğuna değinerek özellikle kadının her yönden değişen statüsüne dikkat çekilmiştir.

Katılımcılardan Ö14 kadının cumhuriyet ve Atatürk inkılâpları öncesi dönemdeki sosyal statüsüne vurgu yaparak günümüzde konumunun nasıl değiştiğine ve her açıdan erkekler ile eşit haklara sahip olduğuna açıklaması yer vermiştir. Ö14 İnkılâplar ve cumhuriyetle birlikte erkeklerden ziyade kadına haklarına yönelik düzenlemelere gidildiği vurgulanmaktadır. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö14 Şimdi kadın hakları dersek kadınların eskiden sahip olduğu haklar ile şimdi sahip olduklarını karşılaştırıyoruz sürekli aynı zaman da erkeğe de eşitlikler açısından eskiden nasıldı şimdi nasıl tabii ki bu haklarımızı korumak için biz nasıl davranmalıyız biz nasıl davranmalıyız nasıl sahip çıkmalıyız bunlar zaten müfredat dediğim gibi bunları güzel ele alıyor.

Bir diğer öğretmen kadının siyasal yaşama katılması ile açıklamaktadır:

Ö.2 Mesela seçme ve seçilme hakkı kadınlara verilen seçme ve seçilme hakkı diyelim ki öyle bir konu geldiği zaman veya sınıfta bir başkan seçiyorsak kızlar aday oluyorsa bakın işte daha önce şu andaki sınıf başkanı da kız olduğu için daha önce Osmanlı dönemi olsaydı siz başkan aday olamayacaktınız işte burada Atatürk ün getirmiş olduğu kadınlara vermiş olduğu seçme ve seçilme hakkıyla bu hakkı elde ettiniz şu anda da sizi başkan seçebileceğiz şeklinde böyle yeri geldiği

Ö2'nin açıklamasında kadınların özellikle demokratik siyasal yaşama katılma hakkı kazandığına vurgulamıştır. Osmanlı döneminde kadınların siyasal yaşamda aktif olarak yer almadığı ve kadının bugünkü siyasal ve sosyal yaşamdaki konumu elde ettiği vurgulanmıştır. Ayrıca Ö2. ...mesela uzunluk ölçüsüne geçtiğimiz zaman orada bu nerden gelmiştir nasıl gelmiştir önceki ölçü birimleri nelerdi Osmanlı döneminde nelerdi şimdi neler... açıklaması ile sosyal yaşamda özellikle ölçü birimindeki kargaşanın ortadan kaldırılmasıyla iktisadi hayattaki düzenlemelere ve batının ile ticari ilişkilerde bir açılım yapılmasına vurgu yapılmıştır.

Ö21 sosyal aladaki düzenlemelerden birine şu şekilde dikkat çekmiştir.Ö21. ...Atatürk döneminden önce kadına “boş ol” denince bitiyordu, artık öyle olmadığını biliyorlar. Bu öğretmen medeni haklara vurgu yarken getirilen düzenlemelerle birlikte kadın haklarının güvence altına alındığına ifade edilmiştir.

Öğretmenlerden Ö6'nın kadın ve erkeğin eşit hale getirildiği ifade etmiştir. Öğretmenin konu ile ilgili görüşü şu şekildedir:

Ö6... Toplumda iki kesim olduğunu ve bu iki kesiminde tamamen eşit olarak aynı haklara sahip olduğunu, bunu Atatürk ilkelerinden yola çıkarak demokratik kurallar içerisinde kimsenin kimseye üstünlüğü olmadığını anlatarak bu şeyi kurduk. Atatürk 'ün kadınlara ne kadar önem verdiğini, kadınında toplumun yüzde ellisini oluşturduğunu, yüzde ellisinin katılmadığı işlere katılmadığı bir toplumda sadece yüzde elliyle hiçbir zaman ilerlemenin kaydedilmeyeceğini açıkça ifade ettik, şey ifade ettik

Yukarıdaki açıklamada demokrasinin temel ilkelerinden biri olan eşitliğe vurgu yapılmıştır. Cumhuriyet ve inkılâplarla kadının sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda erkekle eşit hale getirildiği belirtilmiştir. Ö6 kadının toplumun dışında itilmesinde toplumun gelişmesinde olumsuz bir neden olabileceğini söyleyerek kadını toplumsal rolüne dikkat çekmiştir.

Ö13 cumhuriyet ve inkılaplarla özellikle siyasal yaşamdaki düzenlemeleri şu şekilde açıklamıştır:

Ö13... Yöneticileri seçebiliyoruz o şekilde cumhuriyeti tanıyabiliyoruz cumhuriyetin eğitimle fırsat eşitliği kadın erkek herkese, eğitim öğretim birliği kız çocuklarının okula gönderilmesi eskiden gönderilemedi işte kız erkek karışık karma eğitimin cumhuriyetle birlikte geldiği falan bunlar yeri geldiğinde şu anda aklıma gelmiyor sürekli bunları açıyoruz

Yukarıdaki ifade siyasal ve sosyal alanda yalpan değişikliklerle cumhuriyet ve inkılâpların getirdiklerinden bahsedilmiş. Özellikle siyasal yaşama katılım, kadın ve erkeğin eğitim hakkına vurgu yapılmıştır. Ö13 eğitimde karma eğitime geçildiğini ifade etmiştir.

Öğretmenlerden Ö18 ise konuları Atatürk'ün bilime verdiği değer açısından ele aldıklarını ifade eder. Ö18 Atatürk'ün bilime verdiği değer Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişmesi ve geleceği açısından önemli olduğunu öğrencilerine aktardığını ifade etmiştir.

Ö18. Tüm derslerde sürekli işliyoruz zaten şimdide işlediğimiz konu sosyal bilgilerden Atatürk'ün bilime verdiği önem bu gerçekten Türkiye cumhuriyetinin geleceği açısından çok önemli bir konu olduğu için üzerinde sık, sık duruyoruz hemen, hemen her gün bahsediyoruz diğer Müslüman olan o Arap ülkelerinden örnek veriyoruz...

Bu öğretmenimiz konunun program içerisinde yer aldığına ve konuları programın sınırları içerisinde verdiklerini belirtmişlerdir. Sarıcan (2006) ve Narin (2007) tarafından yapılan çalışmada öğretmenler Atatürkçülük konularına yeterince yer verilmediğini ifade etmişlerdir. Sarıcan (2006) ve Narin'in (2007) çalışmasındaki bulgular bu çalışmadaki bulgularla farklılaşmaktadır.

Atatürk'ün bilime verdiği değer üzerinde duran Ö18'in açıklamasına dayalı olarak bugün gelişmiş toplumlarının birçok sorununu çözdüğü ve demokratik bir yapıya sahip oldukları düşünülürse gelişme ve ilerlemenin kişi hak ve özgürlüklerini sağlamada önemli bir gücü olduğu ile ilişkilendirildiği söylenebilir. Müslüman ve Arap ülkelerin kıyaslandığı açıklamada bu ülkelerin özellikle sosyal ve teknolojik gelişmişlik düzeyleri göz önüne alındığı düşünülebilir. Getirilen yeniliklerle Türkiye Cumhuriyeti devletinin birçok açıdan bu devletlerden önde olduğu vurgulanmıştır denilebilir.

Olumsuz Durumlar

Öğretmenlerden bazıları konunun oldukça yoğun bir şekilde üzerinde durulduğunu ancak bunun kazandırılması konusunda sıkıntılı olduklarını dile getirmişlerdir.

Öğretmenlerden Ö19'un konu ile ilgili açıklaması şu şekildedir:

Ö.19... çocukları da bilinçli yetiştirmek için yani her zaman büyük yüksek düşünmeleri için teşvik ediyorum anladıkları sanıyorum ama çocuklar sonuçta ne kadar anlarlar bilemem inşallah anlıyorlardır

Öğretmenlerden Ö19 konu ile ilgili aslında çaba gösterdiklerini ifade ederken bu konunun kadar öğrenilebildiği konusunda şüpheleri olduğu görülmektedir. Ö19 ayrıca

Ö.19 Atatürk'ün zaten Türk kadınlarına hep bir hediye paketi gibi hakları verdiği için Türk kadınları aslında tam olarak verilen hakları tam önemini kavrayamamış durum

Bu açıklama haklar ve özgürlüklerin bir mücadele neticesi sonucu elde edilmeği için toplumda bunlarının öneminin kavranmadığını öne sürmektedir. Ö19 kadınların bu haklarını tam olarak içselleştiremediğini görüşünü aktarmaktadır.

Öğretmenlerden Ö24 Atatürk'ün yaşamını ve Türk Milleti için çizdiği hedefi öğrencilerine sürekli telkin ettiğini ancak bunun davranışa dönüşmediğini şu şekilde aktarmaktadır:

*Ö24. Mutlaka Atatürk'ün sözleriyle onların yaşamış olduğu hayat ve göstermiş oldukları hedefleri çocuklara hatırlatıyoruz. Bu bilinci ama istediğimiz gibi davranışlarına yansıtamıyoruz. **Neden?** Demek ki tam benimseyemediklerinden mi tam bilemiyorum. Çok uğraştıklarımız oluyor bildikleri halde olmuyor.*

Bu katılımcı bu bilincin tam kazanılmadığını vurgulamış ve bunun nedenini tam açıklayamamakla birlikte, öğrencilerin bunu tam benimseyememesi olarak düşündüğünü belirtmiştir.

Öğretmenlerden Ö18... bizim söylememiz dikta etmemiz çocuğa bir şey kazandırmıyor. Eğer ailede bir demokratik davranış gelişme ortamı bulamıyorsa çocuk yaşayarak görüyor zaten. Şeklindeki açıklaması ile cumhuriyet ve inkılâpların kazandırılmamasının nedenini ailenin demokratik olmaması ile ilişkilendirerek hak ve insan haklarının yaşanması için demokratik ortamın gerekli olduğu ve ailenin bu konudaki bilinç ve tutumun etkili olduğuna dikkat çekildiği söylenebilir.

Görüşüne başvurulanan Ö7'nin açıklaması ise şu şekildedir:

Ö.7.... Daha önceki kadınların yaşadığı şartları, yinede Atatürk 'ün ve cumhuriyetin getirmiş olduğu bu hala hazırda Cumhuriyetin ilanından onca yıl geçmesine rağmen kırsal kesimlerde, özellikle kırsal kesimlerdeki, işte CD lerle olsun, bazı programlarla, dizilerle izlemelerini isteyerek mesela, bunların bir dizi olduğunu film olduğunu ama gerçek hayattaki kadınların halen daha eski dönemlerde yaşadıklarını, haklarını bilmediklerini, koruyamadıklarını, alamadıklarını, ama okuyan, eğitim gören, kendi ayakları üzerinde durabilen, belli ekonomik güce sahip olan kadınların ancak bunları elde edebildiklerini, onların tam anlamıyla yinede haklarını kullanmadıklarını, özellikle mesela şu konuda çok duruyorum: Türkiye'de kadınlar Cumhuriyetin ilanından sonra elde etmiş oldukları hakları kendileri, belli bir mücadele vererek almadıkları için, onlara verildiği için diyeyim açıkça. Bir güç sarf ederek almadıklarından kaynaklandığı gibi böyle baya belirtiyoruz.

Bu öğretmen cumhuriyet ve inkılâplarla birlikte getirilen değişimin özellikle kırsal kesimde gerçekleşemediğine dikkat çekerek sosyolojik bir gerçeğe değinmektedir. Bu durumun nedenlerinden birinin eğitim bir diğer nedeninin ise haklarının kazanılmadan tabanın bir talebi olmadan tavandan verilmesi olduğunu ifade etmiştir. Eğitimli kadının aynı zamanda meslek sahibi kadın olduğu ve meslek sahibi olmanın beraberinde kadına bir sosyal statü getirdiği ve ekonomik özgürlüğü olduğuna değinmektedir. Bu kadınların bile haklarını kullanma konusunda istenilen düzeyde olmadığına belirtmiştir. Bu bilincin tam oluşmasının nedenini olarak hakların bir talep karşısında alınmayıp tavandan verilemesi ile ilişkilendirmiştir.

Öğretmenler ilgili soruya yönelik olarak özellikle kadın ve erkeğin cumhuriyetle birlikte elde ettiği haklarla ilgili olarak hem kadına hem erkeğe sunulan haklara değinilmesine karşın daha çok kadın haklarına vurgu yapılmışlardır. Öğretmenler tamamı kazanımları gerçekleşmesi için çaba gösterdiklerini ifade etmişlerdir ancak bir kısmı, eğitim, aile ve haklarının tavandan verilmesi gibi nedenlerden ötürü bu kazanımların edinilmediğini ifade etmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin ifadelerinde bu konuların verilmesinin daha çok öğretmen merkezli olduğu sonucu gözlenmektedir. Delen (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada araştırmaya katılan öğretmenler konuların öğretimde daha çok anlatım tekniğini kullandıklarını ifade etmişlerdir. Ancak Demir (2007) tarafından gerçekleştirilen araştırmada Atatürkçülük konularının görsel materyal, gezi gözlem gibi tekniklerinin kullanılmasının daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak öğretmenlerin açıklamalarından *Atatürk inkılâplarının, insan haklarının ülkemizde gelişimi için önemli olduğunu fark eder, Kadın ve erkeklerin Cumhuriyetle birlikte yeni haklar elde ettiğini bilir*. Kazanımlarının gerçekleşmesine yönelik çalışmalar yapıldığı ve öğrencilerin çoğu tarafından bu kazanımların edindikleri yönünde görüş bildirmişlerdir.

4.1.1.4. Sorumluluklarını Evde ve Okulda Yerine Getirir Kazanımını Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri

İlgili kazanım doğrultusunda *Öğrencilerin eve ve okula karşı sorumluluklarını biliyor mu? Eve ve okula karşı hangi sorumluluklarını yerine getiriyor?* Soruları yöneltilmiştir. Öğretmenlerin öğrencilerin sorumluluklarının bilmesine ve yerine getirmesine, hangi sorumluluklarını yerine getirdiği ve sorumluluklarını yerine getirilmemesinin nedenlerine yönelik görüşleri Tablo 9 ve Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 9
Öğrencilerin Okulda ve Evde Sorumluluklarını Yerine Getirme Becerisine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler		Katılımcılar	f
Sorumluluklarını biliyorlar			
Okula karşı		Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11, Ö12, Ö13, Ö14,Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö20,Ö21, Ö22, Ö23, Ö24, Ö25, Ö26,Ö27, Ö28	28
Eve karşı			
Sorumluluklarını yerine getirme			
Tamamen	Okulda	Ö24,Ö25,Ö27,Ö28	4
	Evde	Ö20,Ö24,Ö25,Ö26,Ö27,Ö28	6
Çoğunlukla	Okulda	Ö9,Ö10,Ö12,Ö14,Ö15, Ö16,Ö17,Ö21,Ö22	9
	Evde	Ö3,Ö4,Ö9,Ö10,Ö12,Ö14,Ö15,Ö16,Ö17,Ö18,Ö21,Ö22,Ö26	13
Kısmen	Okulda	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö11,Ö20,Ö23	10
	Evde	Ö2,Ö5, Ö7, Ö11,Ö23	5

Tablo 9’da öğretmenlerin, öğrencilerinin sorumluluklarını yerine getirip getirmemesine yönelik görüşleri yer almaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin tümü öğrencilerin okul ve eve karşı sorumluluklarını bildiği belirtmişlerdir ve öğrencilerin okula ve eve karşı sorumluluklarını çoğunlukla yerine getirdiklerini belirtmişlerdir.

Sorumluluk vatandaş olmanın temel unsurlarından biridir. Kişinin haklara ve özgürlüklere sahip olması beraberinde sorumlulukları getirir. Bu nedenle vatandaşlık becerisi olarak sorumluluk alma ve sorumluluklarını yerine getirme oldukça önemlidir. Okul içerisinde de sorumluluk eğitiminin bu noktada ortaya çıkmaktadır. Öğretmenler öğrencilere sorumluluklarını okulda ve evde yerine getirilmesi gerektiği bilincinin kazandırdıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcı öğretmenlerden Ö14, sorumluluk bilincinin oluşmasında kendilerinin çaba sarf ettiklerini vurgulamıştır ve ayrıca programda bu konuların varlığında dikkat çekmiştir. Bir diğer taraftan da sorumluluklarını yerine getirmenin her açıdan sağlıklı ortamlar oluşturacağına vurgu yapmıştır. Öğretmenin konu ile ilgili söyledikleri şöyledir.

Okuldaki sorumluluklarını ilk geldiklerinde bilmiyorlar ama daha sonra öğretmenleri nezaretinde ve arkadaşları ile birbirlerine bakarak uygulamaya çalışıyorlar. Evdeki sorumluluklarını da derste ki konular itibariyle eğitimini vererek evde ve okulda nasıl davranması gerektiğini öğretiyoruz. Evde anne babaların sorumlulukları gibi çocuklarında evde sorumluluklarının olduğu ve yerine getirildiğinde huzurlu ve mutlu bir yaşam içinde olunacağını açıklayarak anlatarak ve drama ederek bunları gerçekleştirmeye çalışıyoruz.

Öğretmenler öğrencilerini sorumluluklarının yerin getirmemesinin bazı nedenlerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Yerin getirilmesi gereken sorumluluğun niteliğine ve sorumluluğun yerine getirilmesinde rol oynayan faktörlere değinmişlerdir. Öğrencilerin sorumluluklarını yerine getirememe nedenleri Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10

Öğrencilerin Sorumluluklarını Yerine Getirememe Nedenlerine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Sorumluluklarını yerine getirememe nedenleri		
Aile	Ö5,Ö7,Ö9,Ö13,Ö15,Ö19,Ö20,Ö24	8
Geleceğe bakış açısı	Ö6, Ö15, Ö19	3
Sosyo-kültürel nedenler	Ö5, Ö7	2
Okul aile ilişkisi	Ö15	1
Çevre	Ö23	1
Evde alınan fazla sorumluluklar (okulda yerine getirmeme nedeni)	Ö5	1
Gelişimsel özellikler	Ö6	1
Öğrencinin çalışma hayatında olması	Ö9	1
Çocuğun o anki durumu	Ö22	1
Sorumluluğun niteliği		
Yaş	Ö3,Ö10	2
Fiziksel güç	Ö2	1
Sorumlulukların yerine getirilmesinde rol oynayan faktörler		
Aile	Ö4,Ö7,Ö9,Ö12,Ö13 Ö14,Ö27	7
Denetim	Ö6,Ö17, Ö18,Ö21, Ö27	5
Okul Aile işbirliği	Ö17, Ö27	2
Başarı	Ö13	1
Rehber olma	Ö17	1
Disiplin	Ö21	1

Tablo 10’da öğretmenlerin, öğrencilerin sorumluluklarını yerine getirmeme nedenlerine, yerine getirilen sorumluluğun niteliğine, sorumluluğun yerine getirilememesinde rol oynayan faktörleri yönelik görüşlerine yer verilmiştir.

Sorumluluklarını Yerine Getirememe

Öğretmenler, öğrencilerin sorumluluklarının yerine getirememesinde ailenin, geleceğe bakışın, sosyo-kültürel nedenlerin, çevrenin, sosyo-ekonomik etkenlerin olumsuz rol oynadığını ifade etmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler evden ziyade okuldaki sorumlulukların yerine getirilemediğini vurgulamıştır.

Öğretmenlerden Ö5 öğrencilerinin okula karşı sorumluluğunu yerine getirmemesinin temel nedenini öğrencinin aile içerisinde gereğinden fazla sorumluluk

alması olarak iletmektedir. Evdeki sorumluluğun, çocuğun yerine getirmesi gerekenden fazla olması diğer taraftaki sorumluluğun ihmal edilmesine neden olabilmektedir. Bu durumda da öğrencilerin sorumluluklarını her kurumda yerine getirebilmesi için fiziksel gücü, yaşı, yer aldığı toplumlardaki konumları ile doğru orantılı olmalıdır denilebilir. Ö5 Ailedeki durumunu şu sözlerle açıklamıştır:

Çocukların dersten fazla düşünecekleri çok şeyleri var. Çoğunun aile yapıları bozuk kimi öğrencimiz var son derste izin istiyor eve gidecek evde çocuklara bakacaklarmış anneleri de iş yapacakmış yani küçücük çocuk kardeşlerine bakacakmış birçok sorumlulukları var belki kardeşlerinin karınlarını doyurmak onlara bakmak gibi. Okuldaki faaliyetleri dışında birçok sıkıntıları var bu çocukların evdeki sorumluluklarını asgariye indirebilse okuldaki sorumlulukları artacak.

Öğretmenlerden Ö7 de sorumluluğun neden yerine getirilmediğini şu şekilde açıklamaktadır:

Ödev yapma ve ders çalışma konusunda sıkıntılarımız var. Ama sorumluluğu olduğunu biliyor, yapmaya geldim mi yapmıyor. Ama bilmeye geldim mi biliyor. O onun sorumluluğu, onu biliyor. Ama yaptırmakta zorlanıyoruz... Yine aileden kaynaklanıyor. Aileden kaynaklanıyor. Yani, birçok veli, bizim işimiz çok zor. Çünkü velilerimiz, birçoğu okuma yazma dahi bilmiyor. Ailenin yönlendirmesi çok önemli ocuk evde gürültü yapmasın yeter ki gitsin belirli bir süre benden uzaklaşsın diye okula gönderiyorsa sizin o çocuktan bir şeyler almanız mümkün değil, işte siz mesela ahlaklı bir insanın ahlaklı bir insanın nasıl yetiştirilmesi gerektiği sorumluluk sahibi bir insanın nasıl olması gerektiğini konusunda çocuğu yönlendiriyorsunuz ama eve bir gidiyorsunuz baba affedersiniz anne küfrediyor siz ne yapabilirsiniz öğretmen olarak çünkü yanlış olsa bunu anne baba yapmaz. Gerçek hayatla eğitim hayatı örtüşmüyor. Gerek hayat farklı. Sizin dediğiniz gibide var yok değil ama azınlıkta onu anlatmaya çalışıyorum.

Ö7 öğrencilerinin sorumluluklarının farkında olduğunu ancak özellikle okula karşı sorumluluklarını yerine getirilmediğini ifade etmiştir. Bunun temel sebebi olarak aileyi işaret eden Ö7 özellikle ailenin alt sosyo-kültürel yapısının ve ailenin okula bakış açısının sorumluluklarını yerine getirmede olumsuz rol oynadığını belirtmektedir. Ö7 ahlaki değerler açısından bakıldığında okulda bunların verildiğini ancak okul hayatı ile sosyal hayatının senkronize olmadığı dolayısıyla çocuğa okulda verilen değil okul dışında aldıklarının çocuğun davranışlarında daha etkili olduğunu belirtmiştir. Bu durumda ailenin tutum, davranış ve değerlerin okuldan daha etkili olduğu şeklinde bir anlayışın kabul gördüğü söylenebilir.

Yine öğretmenlerden Ö5 sorumlulukların yerine getirilmemesinin temel nedeni olarak aileyi işaret etmiş ve bunun yanı sıra eğitime gereken önemin verilmemesi ve

okul ile iletişiminin olamaması sorumluluklarını yerine getirmemesi nedeni olarak açıklanmıştır. Ö15'in konuya ilişkin sözleri şöyledir. *Ö15 Ailenin eğitime önem vermemesi, okulla diyalogun iyi olmaması ve çocuğunda geleceğini okuyarak planlamaması...*

Öğretmenler Ö23 Sorumluluğun yerine getirilmesinin bir diğer nedeni olarak çevre olduğu ifade edilmiştir. Ö23 ilk sınıflarda sorumluluğun yerine getirilmesinde sıkıntı olmadığını ancak üst sınıflara geçildikçe bu durum değiştiğini şu sözlerle belirtmektedir.

Ö23 Okulun kurallarına uyma konusunda okuldaki okul kuralları uygulama konusunu biliyorlar. Evde de yine aynı şekilde. Ama çevreden etkileniyorlar ilk sınıflarda böyle değil ama sonraları uygulamada sıkıntılar doğuyor

Bir diğer öğretmen ise sorumluluğun yerine getirilmemesinin nedenin öğrencinin yaşı ile ilişkilendirmektedir. Çocukların bu yaşta bazı şeylerin farkında olmadığını ve ileriye dönük düşünemediğini bu nedenle sorumluluklarını yerine getiremediği şeklinde açıklamaktadır. Öğretmenin ilgili açıklaması şu şekildedir:

Ö6 Şuan için bu yaşta kontrol gerekli. Çünkü çocuk bu yaşta şunu bilmiyor: Yani ben ileride bugün kazanmış olduğum alışkanlıklar ileride benim hayatımı kolaylaştıracak ya da bana bir gelecek sağlayacak, bunu kavrayabilecek yaşta değiller şuanda. Onlar sadece şuanda işte bazı kuralları kavriyorlar işte, birlikte yaşamının paylaşım olduğunu öğreniyorlar ama bu, şunu açıkça ifade etmek lazım çocuk şuanda bir lise son öğrencisi değil. Bunlar beşe giden öğrenci. Bunlar şuan ki kazanmış oldukları davranışlar ileride kendilerine ne kadar fayda getireceğini ya da toplumda ne kadar onları kucaklattıracağını veya toplumda kendilerini ne kadar gerekli pek farkında olduklarını zannetmiyorum

Bir diğer öğretmen ise yine okula karşı sorumluluklarını yerine getirmeyen öğrencilerin olduğunu bunun nedeni olarak da çocuğun çalışma hayatın da yer alması yani ekonomik anlamda ailesine destek olmasını göstermektedir. Bu açıklamadan çocukların aslında aile içinde fazla sorumluluk aldığını ve bu durumdan ötürü diğer sorumluluklarını yerine getirmediği anlaşılmaktadır. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö9.Çoğunluk yerine getiriyor getirmeyende var. Çalışıp para kazanıp eve para getiren var işte ayakkabı boyayarak. Onlar ailesine karşı sorumluluklarını yerine getiriyorlar. Hatta fazla olduğu içinde bazen de okulu ihmal ediyorlar. Çalışmak zorunda kaldıkları için.

Kepenekçi de (2003) öğrencinin sorumluluk duygusunu geliştirmeyi etkileyen birçok etmen olduğunu belirtir Bunların başında öğrencinin geldiği sosyo-ekonomik çevre, okul ortamı ve öğrenci-öğretmen ilişkisi gelmektedir. Öğrencinin ait olduğu sosyo-ekonomik çevre, sınıf ve okul ortamını etkilemekte ve bu çevre üzerinde okulun doğrudan bir etkisi olamadığını ifade eder. Elde edilen bulgular Kepenekçi'nin (2003) görüşünü desteklemektedir.

Sorumluluğun Niteliği

Öğretmenlerden Ö2 öğrenci tarafından yerine getirmesi gereken sorumluluğun fiziksel gücünü aşmayacak sorumluluklar olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Açıklaması ile öğrencilerin yerine getirmesi gereken sorumlulukların sınırlarını çizirken olumsuz durumlarda da öğrencileri tepki göstermeye teşvik ettiği görülmektedir. Öğretmenin konu ile ilgili açıklaması şu şekildedir.

Ö2...evde annenin babanın verdiği ama seninle ilgili alakalı işleri yapmak diyelim ki seni tarlada çalıştırmak veya gidip bir yerde simit satmak gibi bu tür şeylere itiraz edeceksiniz diyoruz onlarda itiraz ediyoruz diyorlar...

Öğretmenlerden Ö3'te öğrencinin sorumluluk bilincinin oluşmasında her şeyin öğretmenden beklendiğini ifade ederken öğrenciye sorumluluklarını yerine getirmesi için çaba sarf ettiklerini de belirtmektedir. Bunun yanı sıra öğrenciye verilen sorumlulukların yaşına uygun olması gerektiğini ifade ederek sorumlulukların yaş ile doğru orantılı olarak verilmesine dikkat çekmektedir. Öğretmenin konu ile ilgili görüşü şöyledir.

Ö3.Her şey okulda öğretmene endekslenmiş durumda... Ailede bazı şeylerin yaşının gerektiği işleri işte ekmek almadır, çöp dökmektir bu aynı zamanda sosyal davranışların kazandırılmasına da uğraşıyoruz yani sadece sorumluluk dediğimiz zaman ödevle kalmıyoruz. Bunun dışında sen bir bireysin artık o yaşın gerektirdiği davranışlar evde senden annen baban ne bekler

Sorumluluğun Yerine Getirilmesinde Rol Oynayan Faktörler

Öğretmenler, sorumluluğun yerine getirilmesinde bazı unsurların etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Bunları, denetim, aile, başarı, okul aile işbirliği, rehber olma, disiplin, öğretmen tavrı şeklinde tanımlamışlardır. Öğretmenlerden Ö12 öğrencilerin sorumluluğunu yerin getirmesinde rol oynayan çeşitli nedenler olduğunu ifade etmiştir. Ö12 kişilik, eğitim, aile olarak sıralamıştır. İlgili açıklaması şu şekildedir.

Ö12 Bu öğrencilerin okula zamanında gelme okul kurallarına uyma bu öğrenciden öğrenciye değişiyor işte kişilikle ilgili veya eğitimle ilgili ailede gördüğü eğitimle ilgili bunu tam yapan öğrenci var yarı yapan öğrenci var

Öğretmenlerden Ö17 de sorumluluğun yerin getirmesinde tek bir kurum veya kişinin etkisinin olamayacağını, okul, öğretmen veli üçgeninin eş güdümlü faaliyetlerinin sorumluluk bilincinde etkili olacağını belirtmiştir. Ö12 konuyu ilişkin yorumu aşağıdadır.

Ö17 Yani bu okul öğretmen anne baba sürekli bir iş birliği içerisinde olursa gerçekten velilerde çocuğunun öğretmenini bir nebze dinlerlerse ya da yol gösterici olarak alırlarsa gerçekleşiyor.

Bir diğer öğretmende sorulan sorunu konular içerisinde yer aldığını ve rehberlik derslerinde bunun ile ilgi faaliyetler gerçekleştirdiklerini belirterek konuyu programda yer aldığını ve program dahilinde bunu işlediklerine vurgu yapmıştır.

Ö13... buda yine çok var bizim konularımız da biliyor musunuz? Evdeki sorumluluklarım nelerdir. Rehberlik derisinde bile var. Daha yeni form doldurdular bunun ile ilgili yatağını toplamak, ailesine yardım etmek eee işte sofrayı hazırlarken yardım etmek, işte bebeğe bakması gerekiyorsa onunla ilgilenmek.

Bir diğer öğretmen ise disiplin ve kontrolün sorumluluk kazandırılmasının şart olduğunu belirtmektedir. Kontrolün olmadığı durumlarda öğrencilerin sorumluluğunu yerine getirmediğini vurgulamıştır. Öğretmenin konuya yönelik açıklaması şu şekildedir. *Ö21. Biraz da kontrol etmiyoruz ya hata ondan. Kontrol edilince hepsi yapıyor sorumluluğunu biliyorlar. Sürekli kontrol edilince yapılmadan gelinmiyor disiplin şart.*

Tablo 11

Öğrencilerin Yerine Getirdikleri Sorumluluklara Yönelik Öğretmen Görüşleri

Kategoriler	Katılımcılar	f
Okulda		
Ödev ve ders çalışma	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5, Ö6, Ö7,Ö8, Ö11, Ö12, Ö13,Ö14, Ö15, Ö16, Ö18,Ö21,Ö24,Ö27	18
Okula geliş gidiş saati	Ö1, Ö6,Ö8, Ö11, Ö15,Ö19,Ö20,Ö21, Ö24,Ö27	10
Okul kurallarına uyma	Ö6, Ö9, Ö10, Ö12, Ö13,Ö15, Ö19,Ö23,Ö24,Ö28	10
Saygı	Ö10,Ö16,Ö19, Ö28	4
Okul nöbeti	Ö4, Ö11,Ö22	3
Hepsi	Ö10,Ö25,Ö28	3
Verilen görevi yerine getirme	Ö11,Ö15,Ö24	3
Dersi dinleme ve katılım	Ö6, Ö10	2
Öğrencilerin arasındaki ilişki	Ö20,Ö24	2
Okuldaki tüm sorumluluklar	Ö10	1
Sınıfı düzenleme	Ö11	1
Küçüklere sevgi	Ö19	1
Gürültü yapmama	Ö22	1
Paylaşımında bulunma	Ö24	1
Grup sorumluluğu alma	Ö24	1
Evde		
Anne-babaya yardım	Ö2,Ö4,Ö6,Ö8,Ö10,Ö12,Ö13,Ö14, Ö16, Ö19,Ö20, Ö21,Ö22,Ö24	15
Odasını toplama	Ö3, Ö13,Ö17,Ö21,Ö22	5
Kız çocuğun anneye yardımı	Ö3,Ö6, Ö7, Ö9, Ö16	4
Küçük alışveriş	Ö3, Ö16,Ö22,Ö24	4
Kardeşine bakma	Ö9, Ö13,Ö19,Ö24	4
Erkek çocuğun babaya yardımı	Ö7, Ö9, Ö17	3
Geliş gidiş saati	Ö21,Ö23,Ö24	3
İrdelemedim ve bilinmiyor	Ö1, Ö11	2
Kişisel bakım	Ö3	1
Ortak karar alma	Ö7	1
Ebeveynden izin alam	Ö8	1
Yaşanın gereği olanlar	Ö10	1
Ödev ve ders	Ö22	1
Ders çalışmak	Ö13	1
İşbölümü	Ö18	1
Tarlada çalışma	Ö19	1
Aileye saygı	Ö26	1

Tablo 11’de öğretmenlerin öğrencilerin yerine getirdiği sorumluluklar ile ilgili görüşleri verilmiştir. Tablo incelendiğinde öğretmenlerin okulda başta ödev ve ders çalışmak, okula geliş gidiş saati, kurallara uyma okul nöbeti, saygı, verilen görevi yerine getirme, saygılı olma, dersi dinleme ve katılım, küçüklere sevgi, öğrenciler arasındaki ilişkiler, sınıfı düzenleme, okuldaki tüm sorumluluklar şeklinde ifade

etmişlerdir. Evdeki sorumlulukları ise, anne babaya yardım, odasını toplama, kişisel bakım, kız çocuğunun anneye, erkek çocuğunun babaya yardımı, kardeşine bakma, ödevler ve ders çalışma, iş bölümü ortak karar alam, aileye saygı şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerden Ö10 da okulda, dersi dinleme, ders çalışma, okul kurallarına uyma, saygılı olma olarak sıralarken, evde sorumlulukları yönelik, ev işlerinde anne babaya yardımcı olma, şeklinde açıklarken sorumluluğunu yerine getirirken sorumluluğun yaş ile doğru olması gerektiğini belirtmiştir. Kepenekçi (2003) sorumlulukla yaşı öneme dikkat çekmiş ve verilen sorumluluğun öğrencinin yaşı uygun olması gerektiğini vurgulamamıştır. Katılımcı öğretmenin görüşü Kepenekçi'nin (2003) ile benzerlik göstermektedir. Katılımcı öğretmenin görüşü şu şekildedir:

Ö10 ...dinlemenin gerekliliğini biliyorlar eee ders yapmanın gerekliliğini biliyorlar büyüklerine karşı saygılı olmanın gerekliliğini biliyorlar okulda kurallara uymanın gerekliliğini biliyorlar evde de biz ara sıra evdeki işlerle de konuşuruz çocuklarla evde neler yaptıklarıyla yani anneye babaya karşı sorumluluklar biliniyor evde o yaş grubunun neler yapması gerektiğini biliyorlar yapıyorlar yani çocuk yaşı gereği evde ne yapması gerekiyorsa onu yapıyor anneye yardımsa anneye babaya yardımsa babaya ve evde uyulması gereken kurallar varsa mutlaka uyuluyor yani

Öğretmenlerden Ö12 öğrencilerine okula, aileye ve devlete karşı sorumlulukların olduğu ve yerine getirilmesi gerektiği vurguladığını. Sorumluluklarını yerine getirilmediği takdir de okuldan aileden ve devletten bir hak talebinde bulunamayacağına belirtmiştir. Bir kişinin haklarına kavuşabilmesinin birinci şartı sorumluluklarını yerine getirme olarak açıklanmıştır. Ö12 evde anne babaya yardım etme sorumluluğuna, okulda ders çalışmak, okula zamanında gelmek şeklinde sorumlulukların olduğunu vurgulamıştır. Aşağıda öğretmenin görüşüne yer verilmiştir.

Ö.12 Eve karşı: evde ailelerine yardımcı olmaları gerektiği çünkü bazı hakları elde etmek için önce herkesin vatandaş olarak da birey olarak da ailede okulda veya devlette önce sorumluluklarımızı yerine getirmeden haklarımızı elde edemeyeceğimizi ben söylüyorum sorumluluklarını yerine getirmeyen hak iddia edemez diye şeklinde Okula karşı: okulda daha çok biz onlardan ne istiyoruz işte bir öğrenci ne yapması gerekir okula zamanında gelmesi gerekir derslerine çalışması gerekir, bunlar sizin sorumluluklarınız ama sizde bunun karşısında bizden ne isteyeceksiniz öğretmenden iyi bir eğitim isteyeceksiniz okul yönetiminden iyi şartlar okul şartları ısınma falan bunları isteyebileceksiniz ki bunları yapacaksınız bunları da isteyeceksiniz diye şeklinde vurguluyoruz.

Lewis (2001) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğrenciler kendilerini sorumlu bireyler olarak tanımlamışlar ve okul ve sınıf içersinde sorumluluklarını yerine getirdiklerini belirtmişlerdir. Carol (1997) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin öğretmen ve öğretmen tarafından günlük olarak sorumluluklarını yerin getirilip getirmediği gözlenmiş ve bu gözlemleri öğrencilerin sorumluluğunu yerine getirme düzeyinde bir artış olduğu görülmüştür. Carol'un (1997) çalışmasında aileler sorumluluk bilincinde ailenin okuldan etkili olduğunu belirtmişlerdir. Martello (1998) sorumlu öğrenci profilin ortaya çıkarmaya çalıştığı çalışmasında öğretmenler öğrencilerin okulda sorumlu bireyler olduklarını ve yine öğrencilerde kendilerini sorumlu bireyler olarak görmüşlerdir. Üste (2007) gerçekleştirdiği çalışmada okulun sorumluluk duygusunu geliştirmede rol oynadı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada elde edilen bulgular yer verilen çalışmaların bulguları ile benzerlik göstermektedir. Görüşülen öğretmenlerin hepsi öğrencilerin sorumluluklarını bildiklerini belirtmişlerdir. Öğretmenler öğrencilerin çoğunun okul ve eve karşı sorumluluklarını yerine getirdiğini belirtmişlerdir. Açıklamalardan öğrencilerin sorumluluklarını bilmesi ve yerine getirmesine yönelik etkinliklerin gerçekleştiği görülmektedir.

4.1.1.5. Vatandaş Olmanın Anlamını Kavrar Kazanımın Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri

Aşağıda Tablo 12'de öğretmenler *vatandaş olmanın anlamını kavrar.* kazanımı doğrultusunda Vatandaş olmanın anlamını nasıl fark ettirdiniz? sorusuna öğretmenlerin verdiği cevaplara yönelik bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 12

Öğrencinin Vatandaş Olmanın Anlamının Fark Ettirilmesi Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Vatandaşlık görev ve sorumluluklarını yerine getirme		
Görev ve sorumluluklar	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö8Ö10,Ö13Ö14,Ö16,Ö17,Ö18,Ö19,Ö20,Ö21,Ö25,Ö26,Ö27,Ö28	11
Vergi verme	Ö1,Ö2,Ö4,Ö6,Ö8,Ö12,Ö13,Ö15,Ö19,Ö21,Ö28	11
Askere gitme	Ö1,Ö2,Ö3,Ö6,Ö8,Ö13,Ö18,Ö19,Ö27, Ö28	10
Oy kullanma	Ö1,Ö3,Ö4,Ö25	4
Devletin vatandaşa sorumluluğu	Ö15,Ö16,Ö24,Ö28	4
Milli duygular	Ö23,Ö25,Ö28	3
Çevreyi koruma	Ö9,Ö28	2
Güvenli bir ülkede yaşama	Ö1,Ö15	2
Anayasadaki yasalar	Ö12,Ö26	2
Devletin devamının önemi	Ö2	1
Devlete bağlılık	Ö22	1
Devlet malına sahip çıkma	Ö12	1
Bir ülkede söz sahibi olma	Ö3	1
Bir ülkeye ait olmanın önemi	Ö8	1
Katılımcı boyut		
Birey olduğunu hissetme	Ö4,Ö6,Ö7,	3
Problem çözme	Ö4,Ö6,Ö27	3
Günlük yaşamla ilişkilendirme	Ö2,Ö4,	2
Kendini değerli hissetme	Ö4	1
Çalışkanlık	Ö28	1
Kendini kanıtlama	Ö7	1
Hak boyutu		
Haklarının olması	Ö1,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö14,Ö18,Ö24,Ö27	9
Eşitlik	Ö10	1
Diğer		
Bilimsel bakış açısı	Ö16,Ö22	2
Ailenin rolü	Ö27	1

Tablo 12’de öğretmenlerin vatandaş olmanın önemini kavranmasına yönelik görüşleri bulunmaktadır. Tablo incelendiğinde öğretmenler öğrencilere genel olarak vatandaşlık kavramını devlete karşı yerine getirilmesi gereken görev ve sorumluluk olarak aktardıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenler vergi verme, askerlik, oy kullanma, devletin vatandaşa karşı sorumluluğu, milli duygular, çevreyi koruma, güvenli bir ülkede yaşama, anayasadaki yasalar, devletin devamının önemi, devlete bağlılık, devletin malına sahip çıkma, bir ülkede söz sahibi olma, bir ülkeye ait olma gibi devlete karşı sorumluluk bilincinin ön plana çıktığı bir vatandaşlık anlayışı aktaran genel ifadeler kullanmışlardır. Bunun yanı sıra birey olduğunu hissetme, problem çözme,

günlük yaşamla ilişkilendirme, kendini değerli hissetme, çalışkanlık, kendi kanıtlama gibi tanımlarda da sivil vatandaşlık anlayışının yansıtıldığı görülmektedir. Öğretmenler ayrıca hak ve eşitlik gibi kavramlarında vatandaşlığın ögesi olduğunu vurgulamışlardır. Öğretmenlerin konu ile ilgili açıklamalarına aşağıda yer verilmiştir.

Vatandaşlık Görev ve Sorumluluğu

Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğunun vatandaş olmanın temel anlamını görev ve sorumluluğunu bilme ve yerine getirme, özelliklere devlete karşı görev ve sorumluluğun yerine getirme olarak tanımladıkları gözlenmektedir. Öğretmenlerin bu açıklamalarından itaatkâr bir vatandaşlık yaklaşımının benimsendikleri gözlenmektedir. Aşağıda bu konuya yönelik açıklamalardan bazı örneklerle yer verilmiştir.

Öğretmenlerden Ö3 konuyla ilgili olarak şu açıklamayı getirmiştir:

Ö3... Sosyal Bilgiler dersinde yani işte vatandaş olmanın gereğini, oy kullanmak, vergi vermek, askerlik yapmak bunların öneminden bahsettik. Nasıl fark ettirdiğimizi bilemiyorum ya nasıl fark ettirdik inşallah ama.

Bu açıklamada vatandaşlık konularının Sosyal Bilgiler derisinde yer aldığını ve konuların devlete karşı temel görevleri içerdiğini ve bunları yerini getirmenin öneminin vurgulandığı anlaşılmaktadır. Açıklamada öğrencilere geleneksel diğer bir değişle hukuksal vatandaşlık anlayışını aktarıldığı söylenebilir. Görüşülen öğretmenin bu vatandaşlık anlayışının fark edilip edilmediği ya da nasıl fark ettirdikleri konusunda emin olmadığı gözlenmektedir.

Aynı noktaları vurgulayan bir diğer öğretmen konuyu şu şekilde açıklamaktadır:

Ö9. Nasıl getiriyoruz zaman içerisinde derslerin içerisinde geçiyor. Devletimizin olduğunu bizde Türk milleti olduğumuzu onlara millet olarak sorumluluklarımızın olduğunu, vatandaş olarak yaşamak için bazı kurallara uymamız gerektiğini, daha çok görev boyutunda ve görev boyutundan da şeye gidiyoruz herkes görevini yaptığı zaman belki toplumunda düzeleceğini onların kendi istekleri var işte diyor ki benim mahallem çok düzensiz. Yerler çöp diyor, trafik kurallarına uyulmuyor işte bunların bu şekilde düzeleceğini anlatıyorum ona.

Bu açıklamada da vatandaşlık konularının ders içerisinde yer aldığı belirtilmektedir. Bir devletin üyesi olmanın vatandaş olarak uyulması gereken kuralları

da beraberinde getirdiği vurgulanmaktadır. Vatandaşlığın en temele şartının görevlerini yerine getirme olduğunu belirten bu katılımcı görevlerin yerine getirilmesi neticesinde hem toplumunun düzeninin sağlanacağı hem de talep edilenlerin elde edilebileceği belirtmiştir.

Bu görüşleri destekleyen bir diğer öğretmende vatandaşlığın yerine getirilmesi gereken sorumluluklar olduğunu şu şekilde açıklamıştır.

Ö12 vatandaş olmak için önce iyi koşullarda yaşamak için vatandaş olarak önce herkesin sorumluluklarını yerine getirmesi işte önce anayasa belirtilen kurallara herkesin uyması gerekir

Bir diğer öğretmen görüşünde vatandaş olmanın sorumluluklar yüklediğini bunun yanı sıra başkalarına saygılı olmanın da vatandaş olmanın gereği olduğu vurgulanarak geleneksel vatandaşlık anlayışının öğrenciye aktarıldığı söylenebilir. Görüşülen öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö11.. Sorumluluk boyutunda daha fazla yani herkesin kendinden sorumlu olduğunu bir başkasına davranışlarında konuşmalarında önce kendisine yapılmasını istemediği her türlü davranışı ve konuşmayı da başkasına yapmamasını öneriyoruz...

Ö28 vatandaş olma bilincinde birçok duruma değinmiştir. Öncelikle devlete karşı yükümlüler ve vatandaşlık görevlerine değinen Ö28 milli duyguların güçlü olmasının vatandaşlık bilinci için önemli olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte hem lokal hem de evrensel anlamda olaylara karşı duyarlı olunması gerektiğine, geleceğini düşünmesi gerektiğine dikkat çeken bu öğretmenin Hikcs'in (2001) sorunlara küresel bağlamda bakma, çevreyi koruma için yaşam tarzını değişme gibi özelliklerin tarif edildiği etkile vatandaş özelliği, NCSS de tarif edilen etkin vatandaş özelliği ve bugün kabul gören aktif vatandaşlık özelliklerinin yüklendiği bir vatandaşlık anlayışını yansıttığını söyleyebiliriz.

Ö28. Siz vatandaş olarak nedir vatandaşlık görevleri, iyi bir çocuk olmak, ödevlerini yerine getirmek artı milli duygularını güçlendirmek hani onu yapıyoruz da az önce söylediler vergi vermektir, erkek çocuklar askere gider, çevreye karşı duyarlılık en azından onlara şunu söylüyorum, dünyanın gidişatı çevre kirliliği her yönden ekonomik koşullar birçok etken var, bunu kimse bize miras bırakmadı bu bir emanettir bugün nasıl bakarsanız yarın sizin çocuklarınız öyle yararlanır. Vatanına nasıl bakarsan vatan o derece yükselir, ülkenin yükseldiği yerde de vatandaşların refahı yükselir diyorum elimizden geldiğince.

Öte yandan dikkat çeken ifadelerden biriside öğretmenlerin bunu fark ettiremedikleridir. Bu yönde görüş bildiren öğretmenlerden Ö9 konunun programda yer almadığını ve nedenle vatandaş olmanın anlamının öğrencilere fark ettirmediğidir. Bu açıklamadan öğretmenin vatandaşlık eğitiminin farkında olmadığı ve vatandaşlık anlayışının kazandırılması için illaki bazı konuların çok açık ve net keskin hatlarla verilmesine ihtiyaç duyduğu ve ilköğretim temel amaçlarını gerçekleştirme yönünde girişimi olmadığı söylenebilir. Araştırmacı tarafına sorulan sonda sorunun ardından öğretmen özellikle Sosyal Bilgiler dersinden aslında bu konulara yer verildiğini belirtmiştir. Bir devlete yaşamının gereği olarak devlete karşı yerine getirmemiz gereken sorumluluklar olduğunu vurgularken vatandaşlığın herkesin yerine getirmesi gereken sorumluluklar bütün olarak değerlendirmektedir. Yine bu öğretmenin görüşüne dayalı olarak geleneksel vatandaşlık anlayışının vatandaş olmanın temelini oluşturduğu ve öğrenciler bu şekilde aktarıldığı söylenebilir. Öğretmenin ifade şu şekildedir:

Ö9. Valla bunu fark ettirmedim. Fark ettirseydim söylerdim çünkü öyle bir şey geçmedi. Vatandaş olmanın önemini hissettirecek bir şey yapmadık bu sene sınıfta. Valla bunu fark ettirmedim. Fark ettirseydim söylerdim çünkü öyle bir şey geçmedi. Vatandaş olmanın önemini hissettirecek bir şey yapmadık bu sene sınıfta.

Fark ettirmek için illa bunun yazılı olması mı gerekiyor?

Yo olması gerekmiyor. Normal bunları günlük Sosyal Bilgiler dersinde vatandaş olmanın önemini dile getiriyoruz. Nasıl getiriyoruz zaman içerisinde derslerin içerisinde geçiyor. Devletimizin olduğunu bizde Türk milleti olduğumuzu onlara millet olarak sorumluluklarımızın olduğunu, vatandaş olarak yaşamak için bazı kurallara uymamız gerektiğini, işte vergi vermek askere gitmek, çevreyi temiz tutmak ve çevreyi güzelleştirmek kurallara uymak vatandaş olarak bunun bizim görevimiz olduğunu. Vatandaş olarak herkesin böyle yapması gerektiğini ve sonucundan bizimde faydalanacağımızı falan sürekli söylüyoruz. Trafik konusunda, vergi konusunda, çevre konusunda bunlara değiniyoruz özellikle vatandaş olmanın daha çok görev boyutunda ve görev boyutundan da şeye gidiyoruz herkes görevini yaptığı zaman belki toplumunda düzeleceğini onlarında kendi istekleri var işte diyor ki benim mahallem çok düzensiz. Yerler çöp diyor, trafik kurallarına uyulmuyor işte bunların bu şekilde düzeleceğini anlatıyorum ona.

Görüşülen öğretmenlerden Ö26 da bu konuya görev ve sorumluluk anlayışı doğrultusunda değindiklerini ancak öğrencilerin bunu kavrayabildikleri konusunda çok emin olamadığını şu şekilde açıklamaktadır.

*Bir kere çalışmanın ne kadar önemli olduğunu, vatana karşı sorumlulukların ve görevlerimizi yerine getirmenin önemini kavratarak. **Kavraya bildiler mi?** Yani kavrayanlar da oluyor kavrayamayanlar da onu ayırt edebilmek için o kadar zamanımız da yok.*

Caymaz (2008) vatandaşlık meselesinin ulusal kimliğe aidatı ve vatanseverlik çerçevesinde düşünen ve yorumlayan yaklaşımların genellikle hukuki bir statüye hapsedildiğini ve hukuki olarak sınırları çizilmiş haklar ve ödevler uyumluluğun indirgenen vatandaşlık anlayışının vatandaşın katılımı ve kendi kendilerini yönetme eğilimlerinin ve yeteneklerinin göz ardı edilmesine neden olduğunu belirtir. Bugün vatandaşlık eğitimi anlayışı devlete bağlılık, haklar, görev ve sorumluluklar boyutunun yanında katılımcı, problem çözen, lokal, ulusal ve global konularla ilgilenen bir vatandaşlık anlayışı hem Avrupa Birliği ülkelerinde hem de Amerika da demokratik, aktif vatandaşlık anlayışı benimsenmiştir. Öğretmenlerin geleneksel vatandaşlık anlayışını öğrenciye aktarması vatandaşlık bilgisi ve vatandaşlık eğitimi konusunda çok yeterli olmadığı duygusunu uyandırmaktadır.

Devlete Bağlılık Boyutu

Vatandaşlığın anlamını öğrenciye aktarmada vurgulan bir diğer nokta devlete bağlı olmanın getirdiği gereklikler ve devlete duyulan derin bağlılık duygusudur. Görüşülen öğretmenlerden Ö2 devletin vatandaşa sağladıklarına değinerek devletin vatandaşa sunduklarına karşı devlete karşı görevlerimiz yerine getirmesi gerektiğini belirterek geleneksel itaatkâr vatandaşlık anlayışını aktarmaktadır. Öğretmenin ifadesi şu şekildedir:

Ö2... Devlet insanların can ve mal güvenliğini koruyor bu konuyu anlatıyoruz bu devlet olmazsa hiçbir hakkımız olmayacak bu devletin devamı için neler yapmamız gerekiyor vergi vermemiz gerekiyor, askerlik yapmamamız gerekiyor iyi bir vatandaş olmamız gerekiyor

Bu görüşü destekleyen bir diğer ifadede şu şekildedir:

Ö28. Onu da şöyle anlatıyoruz anlattık biz bu ülkede yaşıyorsak bu ülke bize bir şeyler veriyorsa bizimde yapmamız gereken bir şeyler var. Ben şöyle diyorum çocuklarıma “ne kadar verirseniz o kadar alırsınız”.

Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere bir devlete ait olmak ve bu devletin vatandaşa sunduklarından yararlanmak vatandaşın devlete karşı sorumluluklarla yüklemektedir. Birey olarak ne kadar sorumluluklarını yerine getirirsen vatandaşlık olanaklarından o kadar yararlanırsın anlayışı ile devletle birey arasındaki karşılıklı ilişkinin çıkar üzerine kurulu olduğunu belirtmektedir. Öğretmenin bu görüşünde yine geleneksel vatandaşlık anlayışının hâkim olduğunu söyleyebiliriz.

Ö24 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmanın öncelikle vatandaşlık görev ve sorumluluğunu bilmeyi gerektirdiğini bunun yanı sıra bir takım haklarda sahip olduğunu belirtmektedir. Ö24 konuyu şekilde ifade etmiştir:

Ö24. Türkiye Cumhuriyetinin bir üyesi olduğumuzdan önce vatandaşlık görev ve sorumluluklarını bilecekler işte onları kavratıyoruz. Bir takım hakları olduğunu, bunları kullanmasını öğretmeye çalışıyoruz zamanı geldikçe.

Vatandaşlığın devlete aitliğin doğal bir sonucu olduğunu ifade eden Ö25 ayrıca vatanını sevmek ve milliyetçi olmak gerektiğini vurgulayarak milliyetçi bir vatandaşlık anlayışına, öte yanda ülke sınırları içinde farklı grupla içerisinde yer alsa da vatandaşlığın aslında ortak noktada birleştiren bir unsur olduğuna vurgu yaparak anayasal vatandaşlık anlayışını yansıttığı söylenebilir. Bu öğretmen ayrıca devletin temel değerlerinin değerlerinden biri olan Atatürk milliyetçiliğinde vatandaşlık anlayışının vurgulanması gereken temel unsurlarından olduğuna da dikkat çekmiştir. Öğretmenin görüşleri şu şekildedir:

Ö25. Vatandaş olmak bir ülkeye sahip olmak o ülkenin vatandaşı olabilmek, vatan sevgisi milliyetçilik sonra vatandaşlık bilimci işte bu millette değişik değişik insanlar olduğunu ancak aynı topraklar üzerinde yaşadığını işte o şekilde. Atatürk milliyetçiliği üzerinden, oy kullanmayı falan anlatıyoruz.

Katılımcı Boyut

Öğretmenlerin bildirdikleri diğer görüşlerde öğrencinin birey olarak daha ön plana çıktığı ve öğrenciyi daha katılımcı olmasını sağlama yönündeki görüşlerdir.

Öğretmenlerden Ö4 vatandaşlık olmanın pek çok boyutu olduğuna değinmiştir. Vatandaşlığı klasik kalıplar dışında anlatan Ö4 vatandaş olmanın beraberinde söz sahibi olmayı getirdiğine değinmiştir. Ö4 hakkını arayan, çevresinde problemler duyarlı ve bu problemler çözüm arayan, dayanışma içinde olan, günlük olaylar takip eden ve bu olaylar üzerinde tartışan ve öğrencinin kendisini değerli hissetmesini sağlayan bir yaklaşım sergilemesi öğretmenin aktif vatandaşlı yaklaşımı doğrultusunda vatandaşlığın anlamını öğrencilere kazandırdığını söyleyebiliriz. Görüşülen öğretmenin konu ile ilgili açıklamaları şu şekildedir:

Ö4 Ya her şeyden önce şeye çok görürüm şeyin üstünde, hepimizin bu ülke üstünde söz sahibi olduğunu. İşte bazı haksızlık olduğu zaman veya haklarımız yenildiği zaman susmamamız gerektiğini, çevrede bir problem olduğu zaman o problemin üzerine gitmemiz gerektiğini ben her zaman söylerim. Çünkü yarında o problem bizim başımıza bela olacağı için günlük bunları konuşuruz.

Problemleri sürekli konuşuruz ve bizimde yapmamamız gerekenleri de tartışırız aynı zamanda. Yapmışızdır da dayanışma konusunda falan mesela ihtiyacı olan ölen velilerimiz oldu onların çocuklarına sahip çıkma açısından sınıf hep tek yürek olduk yani. Konuşuyoruz sık sık bu konular konuşuluyor. Haberler izleniyor ertesi günü bu konunun bilinci anlatılıyor h... erkesin kendi çapında değerli olduğu bizimde ülkede bir yer tuttuğumuz her seferinde tartışıyoruz bunu konuşuyoruz bildiklerine inanıyorum. Yani bir günlük olay değil yani hani bir derslik olayda değil bu öğrenci bence kendini değerli hissetmeli vatandaş olduğunu o zaman daha iyi anlayacaktır.

Bir diğer öğretmen ise öncelikle birey olduğunun ve değerli olduğunun farkına varmasını sağlayarak bunun yanı sıra kendisini kanıtlamasına fırsat vererek vatandaş olmanın anlamını kavratıldığını ifade etmiştir. Görüşülen öğretmenin ifadesi şu şekildedir:

Ö.7. Birey olduğunu hissettirerek. Varsın, sende varsın. Önemlisin. Vatandaş olmak, nasıl bir sorumluluksa aynı zamanda da, kendisini kanıtlayanın, var olduğunu ortaya koymanın bu görevi yerine getirmekle ancak oluşacağı konusunda çalışmalar yaparak. Yani, bunu yaparsa ancak o var. Eğer yerine getirmezse o zaten yoktur. Kabul görmeli... yani olay odur

Bir diğer öğretmen ise vatandaşlık eğitiminde öğretmenin verdiklerini yanı sıra ailenin de öneli olduğuna dikkat öğretmenimiz eğitilmiş ailelerde bu bilincin yerleştiğini şu şekilde aktarmaktadır.Ö27... *hak ve sorumluluklarınızı bilin. Aileler bilinçli zaten çocuklara da onu veriyorlar. Tek taraflı biz vermiyoruz ikisi de paralel gidiyor tek taraflı değil aileler bilinçli eğitilmiş aileler.* Kurt (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretmenlerin okulda her şeyin dorusunun öğretildiğini ancak çevrenin ve ailenin etkilerinin önemli olduğunu vurgulamıştır. Öğretmenlerin bu açıklaması bu çalışmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Hak Boyutu

Görüşülen öğretmenler tarafından vatandaş olmanın anlamı kazandırmada haklar olduğunun vurgulanması görüşlerin bir diğer boyutudur.

Öğretmenlerden Ö1 vatandaşlığın sorumluluklarını yerine getirmek olduğunu sadece yerine getirilmesi gereken sorumluluklar olarak nitelendirilemeyeceğini ayrıca sorumlulukların yanında demokratik haklarının olduğunu vurgularken vatandaş olmanın beraberinde haklara sahip olmayı getirdiğini vurgulamaktadır. Yine sadece seçimlere katılmadan bahsedilse bile katılım hakkının özellikle siyasal katılım hakkı olduğunu vurgulamıştır. Öğretmenin vurguladığı önemli konulardan biride Atatürk ilke ve

inkılâplarının benimsemiş vatandaş olmaya vurgu yaparak vatandaşlıkta devletin temel unsurlarına vurgu yapılmıştır. Konu ile ilgili olarak öğretmen görüşü şu şekildedir:

Ö1 Vatandaş olarak oraya vergi vermek vatandaşlıktır ama vatandaş olarak bir başkasının hakkına saygı göstermek gerektiğini, sadece vatandaşlık hani gel vergini ver geç git, mesela demokratik bir şekilde seçimlere nasıl katılacağını katılması gerektiğini, seçme seçilme hakkının ne olduğunu, e bunların vatandaşlığın insan olarak, değimiz gibi Atatürk ilke ve inkılâpları çerçevesinde yapacakları, yapılması gerekenleri söylüyoruz.

Bir diğer görüşte de vatandaşlık hak ve sorumluluklu ilişkisine vurgu yapılmıştır. Vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirme olarak ifade edilmenin yanında bireyin haklarını talep etmesinin tek kıstası olarak ele alınmıştır. Konu ile ilgili öğretmen görüşü şu şekildedir.

Ö12 çünkü bazı hakları elde etmek için önce herkesin vatandaş olarak da birey olarak da ailede okulda veya devlette önce sorumluluklarımızı yerine getirmezsek haklarımızı elde edemeyeceğimizi ben söylüyorum sorumluluklarını yerine getirmeyen hak iddia edemez diye şeklinde

Eşitliğe vurgu yapan bir başka öğretmen herkesin doğuştan eşit olduğunu vurgulamış ve ayrıca cumhuriyet rejiminin eşitlik prensibine dayandığını söyleyerek cumhuriyetin rejiminin faziletlerine gönderme yapmıştır. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö11 Valla bireysel olarak insanların herkesin doğuştan birbirine eşit olduğunu e cumhuriyet de zaten yani insan eşitliğine dayalı olduğundan bunu üzerinde duruyoruz insanlar doğduğu zaman hepsi zaten eşit diriyoruz.

Bu soruya verilen cevaplar değerlendirildiğinde öne çıkan vatandaşlık anlayışının devlete karşı sorumluluklarını yerine getiren ve haklarını bilen bir vatandaş profili çizilmiştir. Öğretmenler vatandaş olmanın anlamını sorumluluk ve hak ele aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu çalışmaya benzer konulara değinen çalışmalarda vatandaşlık anlayışına yönelik çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Öğretmenlerin açıklamalarında vatandaşlık hak ve sorumluluk eksenini üzerine oturtulduğu ve bu amaca yönelik eğitim verildiği görülmüştür. Gürbüz'ün (2006) çalışmasındaki “vatandaşlık hak ve sorumlulukları okullarda öğretilmelidir.” ifadesine ilköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin %77'sinin katıldığı, %5'inin katılmadığı, %18'inin kararsız kaldığı sonucuna ulaşılması öğretmenlerin vatandaşlığın hak ve sorumluluk boyutuna yönelik görüşlerini desteklemektedir. Caymaz (2008) yaptığı çalışmada devlete karşı görev ve sorumluluk bilincinin ön plana çıktığı vatandaşlık anlayışının katılımcılar tarafından

vurgulandığı sonucuna ulaşmıştır. Ersoy (2007) tarafından yürütülen çalışmada etkili vatandaşın özellikleri haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını bilen ve yerine getiren, başkalarının haklarına saygılı, düşüncelerini ifade eden, vatanını milletini seven, yasalara uyan etkili olan, kendini tanıyan, dürüst, çevresine duyarlı, yaptığı işte en iyisi olan, dünyayı tanıyan çevresine duyarlı olan, yaratı olan şeklinde sıralanmıştır. Zaman (2006) öğretmenlerin görüşüne dayalı olarak yaptığı çalışmada iyi vatandaşın özelliğini askerlik hizmeti ve vatansever olma ayrıca katılımcı ve eleştirel vatandaşlık özelliklerinin göstermesi olarak tanımlamıştır. Riley'in (1996) çalışmasında öğretmenlerin %92'si vatandaşlığın en önemli özelliğinin ilgi olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra ailesine karşı sorumluluklarını yerine getirme, toplumsal değişime hoşgörülü olma, etik ve ahlaki davranışlar iyi vatandaşın tanımlanmasındaki nitelikler olarak sıralamışlardır. Stuen'nin (1996) çalışmasında öğretmenler iyi vatandaşın temel niteliğinin ahlaki ve etik davranışları sergileme olarak nitelendirmişlerdir Stuen (1996) çalışmasında öğretmenler ayrıca toplumsal konulara ilgili olmanın, kurallara ve kanuna uymanın, saygılı, topluma karşı sorumluluklarını yerine getiren iyi bir rol model olarak hizmet etmenin iyi vatandaş olmanın özellikleri olarak sıralamışlardır Güven, Tertemiz, Bulut (2008) çalışmasında öğretmenlerin vatandaşlık anlayışında hak ve sorumluluğa dayalı bir vatandaşlık anlayışının ön plana çıktığı bulgusuna ulaşılmıştır. Kurt (2007), tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretmenler sorumluluk ve görev bilinci gelişmiş haklarının farkında bir vatandaşlık yaklaşımı bulgusuna ulaşılmıştır. Doğanay (2009) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretmen adaylarının 209'u (%89.7) geleneksel vatandaşlık anlayışına, 24'ü (%10.3) ise sosyal-aktif vatandaşlık anlayışına sahiptir. Yine Martin (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğrenciler vatandaşlık özelliği olarak çok sıkı çalışmak ve kurallara uymanın önemli olduğunu vurgulamışlardır. Koutselini'nin (2008) çalışmasında stajyer öğretmenlerin çoğunluğu, vatandaşlığı aktif bir kavram olarak görmüştür 50 kişiden 45'i vatandaşlığı bir Görevler ve Zorunluluklar sistemi (%22), bağlılık (%36) ve yapılandırıcı çalışma (%32) ile bağdaştırmıştır. vatandaşlığın en az desteklenen kavramları, yalnızca üç öğrenci tarafından (%6) ifade edilen Görev ve hakların tanınması ile iki öğrenci tarafından (%4) ifade edilen etkileşimli tutum ve çalışma'dır.

Ayrıca Narin (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretmenlerin %44,3'ü programda yer alan değerlerin vatandaş olmanın anlamını farkına varmasını sağlamada

yeterli olmadığı yönünde görüş bildirmiştir. Çalışmanın bulguları bu araştırmada elde edilen bulgularla farklılaşmaktadır.

Tablo 13

Öğretmenlerin Vatandaşlığın Anlamını Kazandırmak Amacına Yönelik Kullandıkları Yöntem ve Tekniklere İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Kategori	Katılımcılar	f
Yöntem ve teknikler		
Anlatım,	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10, Ö11 Ö12,Ö13,Ö14,Ö15,Ö16,Ö17,Ö18,Ö19,Ö20 Ö21,Ö22,Ö23,Ö24,Ö25,Ö26,Ö27,Ö28	28
Tartışma	Ö4,Ö13	2
Problem çözme	Ö4	1
Telkin	Ö7	1
Drama	Ö12	1

Tablo 13’de öğretmenlerin ifadelerinden yola çıkarak vatandaş olmanın anlamını kavratmak amacı ilgili kullandıklarına yöntem ve tekniklere yönelik tespitlere yer verilmiştir. Tablo 13’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğretmenlerin vatandaşlığın anlamın kavratma için çoğunlukla anlatım yoluna başvurdıklarını belirtirken öğretmenlerin sadece üçü anlatım yolunu kullanmanın yanında farklı yöntem ve teknik kullandıkları gözlenmiştir. Zaman’ın (2006) çalışmasında öğretmenler, vatandaşlık konularının öğretmen merkezli bir yaklaşımla işlediklerini ifade etmişler ve öğrencilerin okul dışında gerçekleştirilen aktivitelere katılımına ilgisiz olduklarını belirtmişlerdir. Öte yandan Stuen (1996) çalışmasındaki katılımcılar vatandaşlık konusunda toplumsal projelerde yer almanın iyi vatandaşın gelişmesindeki en önemli aktivite olduğunu belirtmişlerdir. Ersoy (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretmenler etkili vatandaşlık eğitiminde başta görsel ve işitsel materyalleri, bilgi ve iletişim teknolojilerini, kaynak kişilerden, gerçek nesnelerden yararlandıklarını ifade etmişlerdir. Yine Ersoy (2007) vatandaşlık eğitiminde başta seçim olmak üzere drama, araştırma, örnek olay, gezi, tartışma, proje, anlatım, soru cevap, görüşme, gösterip yaptırma, sınıf gazetesi çıkarma, sınıf sözleşmesi hazırlama ve performans ödevlerinden yararlandıklarını bulgusuna ulaşmıştır.

Sonuç olarak öğretmenler vatandaşlığın temel anlamını görev somluluklarını bilme ve yerine getirme, bunu yanı sıra haklarını bilme ve kullanma devlet karşı itaat şeklinde açıklamışlardır. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri cevaplarda öğrencilerde sorumluluk

bilincini geliştirmeye yönelik bir vatandaşlık anlayışının telkin ve faaliyetlerin öne çıktığı bulgusuna ulaşılmıştır.

4.1.1.6. Oyun Oynarken Kurallara Uymanın İnsan Haklarına Uygun Bir Davranış Olduğunu Bilir Kazanımına Yönelik Öğretmen Görüşleri

İlgili kazanım doğrultusunda öğretmenlere *Öğrencileri oyun esnasında gözlemlediniz mi? Oyun esnasında insan haklarını ve sorumluluklarını nasıl uyguluyorlar?* Sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin konu ile ilgili görüşü tablo 14’de sunulmuştur.

Tablo 14

Öğrencilerin Oyun Esnasındaki Davranışlarına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Hak ve sorumluluklarına uygun davranış		
Uyguluyor	Ö1,Ö3,Ö4,Ö5,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö15,Ö16,Ö17,Ö18,Ö19,Ö20,Ö21,Ö23,Ö24,Ö25,Ö26,Ö27,Ö28	24
Uygulamıyor	Ö2	1
Kısmen	Ö6,Ö22	2
Gösterilen davranışlar		
Kurallara uyma	Ö1,Ö5, Ö7,Ö8,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö15,Ö16,Ö17,Ö18,Ö19,Ö20,Ö21,Ö22,Ö24,Ö25,Ö26,Ö27	20
Haklara saygı	Ö2,Ö8,Ö12,Ö17,Ö2,Ö23,Ö26	7
Haksızlığa tepki gösterme	Ö3,Ö4,Ö28	3
Kazananı ödüllendirme	Ö7,Ö24	2
Bencil olmama	Ö2	1
Ayırım yapmama	Ö20	1
Kurallara uymayanla öğrencilere yönelik tavır		
Dışlama	Ö3,Ö5,Ö6,Ö8,Ö9,Ö10,Ö15,Ö16,Ö18,Ö21,Ö22,Ö23,Ö24,Ö26	14
Şikâyet etme	Ö12,Ö13,Ö16,Ö17	5
Oyuna almama	Ö1,Ö2,Ö6	3
Önce uyarı	Ö7,Ö8,Ö16	3
Ceza	Ö4	1
Kendi aralarında çözme	Ö17	1
Hak ve sorumluluğun yerine getirilmemesinin nedenleri		
Evdeki baskı	Ö1,Ö17	2
Liderlik özelliği olan öğrencilerin tavrı	Ö23,Ö25	2
Oyunun yarış olarak algılanması	Ö6	1
Fiziksel üstünlüğün ezici gücü	Ö14	1
Diğer		
Gözetimde yerine getiriliyor	Ö1,Ö3,Ö5,Ö14	4

Tablo 14’de katılımcı öğretmenlerin, oyun esnasında öğrencilerin hak ve sorumluluğunu yerine getirmesine yönelik görüşlerine yer verilmiştir. Oyun oynarken öğrencilerini gözlemlediklerini ifade eden öğretmenlerin tümü öğrencilerin çoğunlukla oyunda insan haklarına ve sorumluluklarına uygun harekete ettiklerini ifade etmişlerdir. Görüşülen öğretmenler öğrencilerin oyun esnasında oyun kurallarına uyduğunu, haklarına riayet ettiklerini ifade ederken oyunda uygun davranışlar göstermeyen öğrencilerin oyun dışında bırakıldığını belirtmişlerdir. Ayrıca oyunda uygun davranış

göstermeyen öğrencilerin bu davranışının kaynağının ailesi, liderlik özelliği, oyunu algılama şekli ve fiziksel güçle ilişkilendirerek açıklamışlardır.

Oyun bir çocuğun yaşamındaki en önemli anlarından biridir. Çünkü oyun çocuğun gerçek yaşama ilişkin bilgi tutum değer ve davranışlarını hem yansıması hem de öğrencinin gerçek yaşama hazırlanmasını sağlar. Oyun çocuğun kendini özgürce ifade ettiği, yeteneklerini geliştirdiği, ahlak ve toplum kurallarını öğrendiği, yaratıcı potansiyelini kullandığı dil, zihin, sosyal, duygusal ve motor becerilerini geliştirebildiği doğal bir öğrenme ortamıdır (Pehlivan, 2005; Mangır ve Aktaş, 1993; Yavuzer, 1996)

Oyun bireyin sosyalleşme sürecidir. Oyun esnasında birey toplumsal kuralları yansıttığı birey olarak haklarını ve sorumluluklarına burada hem öğrenir hem de yerine getiri. Bu nedenle hak, sorumluluk, görev, katılım, paylaşma, dayanışma, problem çözme, hoşgörü gibi birçok vatandaşlık davranışlarının lokal olarak oyun içerisinde görmek mümkündür. Kısacası oyunun vatandaşlık davranışların yansıtıldığı bir ortamdır denilebilir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin oyun esnasında öğrencilerin insan haklarına davranmasına yönelik görüşlerinden örneklerle yer verilmiştir.

Görüşülen öğretmenlerin büyük çoğunluğu öğrencilerin oyun esnasında kurallara uyma davranışı sergilediğini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerden Ö2 öğrencilerin oyun esnasında haklara ve kurallara dikkat ettiğini ifade etmektedir. Öğrencilerin oyun esnasında yaşadıklarını sorunları kendisine iletiliği ifadesinden öğrencilerin sorunları kendi arasında çözmekten ziyade öğretmene yansıtarak çözmeye çalıştığı ve öğretmeninde kurala uymayan öğrencinin oyun dışında tutulması şeklinde dışlanması gerektiğini öğrenciler söyleyerek bu durumu çözdüğü görülmektedir. Bu durumdan öğrencilerin genel olarak oyun kurallarına uyma davranış sergilediği ve oyun içerisinde hak ve kurallara riayet etmeyen öğrencilere karşı hak arama ve sorun çözme yolu olarak öğretmene şikâyet etmeyi kullandıkları söylenebilir. Ayrıca oyun esnasında uygun davranış göstermeyen öğrencilerin sorun öğrenmek ve çözmek yoluna gitmediği görülmektedir. Öğretmenin görüşü şu şekildedir:

Ö2 Ya şimdi o konu da ne söyleyebilirim ki yani uyduklarını zannediyorum hak hukuklarına riayet ediyorlar gibi geliyor bana. Bazen şikâyetlerde geliyor bana teneffüslerde nöbetçi öğretmen olduğum zaman falan

G: Örnek verebilir misiniz mesela, uygulayıp uygulamadıklarına dair?

Ö2. Şimdi bir konuda mesela bir haksızlık olduğu zaman diyo ki işte bu oyunun şu kuralına uymadı diyo işte nöbet ondayken tutmadı veya hile yaptı gibisinden

bu tür şikâyetler geliyor... Almıyor arkadaşını bizde onu diyoruz uymuyorsa kurala almayacaksın arkadaşını almayacaksın kurala uyacak.

Konuyla ilgili benzer bir görüş sunan bir diğer öğretmen ise şu şekilde görüş aktarmaktadır:

Ö16.Oyunda oyunu bozan arkadaşlarını uyardıklarını eğer dinlemezlerse hemen öğretmenine gelip öğretmenin bizim oyunumuzu bozuyor. Oyunu bozmaması gerektiğini kurallara uyması gerektiğini biliyor ve uyguluyorlar. Eğer uygulamayan varsa bizden yardım istiyorlar ya da kendileri uzaklaştırıyorlar. Veya biz seni oyuna almıyoruz diyip dışlamış oluyorlar

Öğretmenlerden Ö3 ve Ö8 bu açıklamaya benzer görüş belirtmişlerdir.

Ö3... İyi birey olma yolunda sorumluluklarının farkında olan öğrenciler daha güzel tabi ki oyunlarına da yansıtıyorlar. Arkadaşlarının haklarına da saygılılar. İşte bencil değiller... Zaten dışlıyorlar yani sorumluluğunun farkında olmayan öğrenciyi de dışlıyorlar sen mızıkçısın şeyinde dışlıyorlar öğrenciler kendileri de dışlıyorlar.

Öğretmenlerden Ö8'in açıklaması şu şekildedir:

Ö8. Getiriyorlar veya mızıkçılık yapan olursa hemen müdahale ediyor zaten, çoğunluk müdahale ediyor. "Kurala uymadın" işte veya "senin sıran değildi, sıranı bekleyeceksin" diye, yani haklarını arıyorlar. Arada hani uyanıklık yapıp öne geçmeye çalışan çocuklar olursa mesela uyarıyorlar. "Sen yandın, oyundan çıkman gerekiyor. Sıra senin değil" diye çocuklar, şey... Yani kimse kimseyi ezdirmiyor diyeyim yani. Haklı olan mutlaka şey yapıyor

Bu öğretmenler oyun içerisinde gelişen olumsuz durumlar karşısında öğrencilerin hakkını arama, uyarılarda bulunma gibi davranışlar gösterdiğini ifade etmiştir. Bu açıklamalardan öğrencilerin bir birey olduklarının farkında olduklarını ve genel olarak insan hak ve sorumluluklarına uyguna davranış gösterdiği ancak haklarının ihlale uğradığı zaman kendini savunma, haklarını kullanma koruma becerisi gösterdikleri söylenebilir.

Görüşülen bir diğer öğretmende öğrencilerin haklarını savunup sorumluluklarını yerine getirdiğini ifade etmektedir. Bunu yanı sıra öğrencilerin aksi bir durum yaşandığında gerek kendisinin gerekse öğrencilerin tepki verip olumsuz davranış sergileyen öğrenciye karşı yaptırım uyguladıklarını ifade etmiştir. Öğretmenin açıklaması aşağıda verilmiştir:

Ö.4.Fazlasıyla haklarını savunuyorlar. Sorumluluklarını da yerine getirirler. Diyorum ya yani... Getirmezlerse bazı cezaları uyguluyoruz... Arkadaşları, zaten hemen tepki veriyorlar. Yapmaman gerekiyor niye böyle yaptın deniliyor

Olumsuz Durumlar

Görüşülen öğretmenler öğrencilerin oyun esnasında genel olarak insan hak ve sorumluluğun uygun davranış sergilediklerini ancak bazı durumlarda bu davranışın gösterilmediği ifade etmişlerdir

Katılımcı öğretmenlerden Ö5 öğrencilerin oyunda uygun davranışlar sergilediğini ancak kontrollü ortamlarda öğrencilerin oyunlarının daha sorunsuz oynadıklarını ifade ederek çocukların dıştan denetimli davranışlar sergilediklerine dikkat çekmektedir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö5 Hani birlikte dışarı çıkarak her hangi bir oyunu kuralları dâhilin de oynuyorlar. Başlarında bir öğretmen olursa daha iyi oluyor ancak kendi başlarına oynadıklarında bazı aksaklıklar oluyor ama %60 da olsa bunu yapabiliyorlar.

Aynı yönde görüş bildiren bir diğer öğretmende konuyu şu şekilde açıklamaktadır:

Ö1 Kontrollüyen uyguluyorlar ama tek başlarına kaldıklarında bu söylenemez...

Bu yönde görüş bildiren bir diğer öğretmen ise öğrencilerin olumsuz davranış gösteren kişiye karşı direk yaptırım uygulamadığını önce uyararak hoşgörülü barışçı bir yol izlendiği davranışın devam etmesi halinde öğrencinin dışlandığını ifade etmiştir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir.

Ö.7. Oyun kurallarını eğer ihlal eden varsa onu hemen dışlayabiliyorlar. Önce uyarıyorlar, baktı ki halen devam ediyor, onu geri plana itebiliyorlar

Oyun esnasında olumsuz durumlar karşısında öğrencilerin genel olarak haklarını aradıklarını söyleyen bir başka öğretmenimiz çoğunluğun kurallarla riayet edip hakkını savunduğunu ancak bazı öğrencilerin yaşanan haksızlıklar karşısında sesiz kalabildiğini ifade etmektedir. Ö28 konu ile ilgili açıklaması şu şekildedir:

Ö28 Çok güzel kurallara uyanlar var. Çok güzel yeri geldiğinde hakkını arayanlar. Kendisine yapılan haksızlığın üzerine gidenlerde var sessiz kalanlarda var.

Öğrencilerin fiziksel üstünlüğü olan öğrencilerin oyun esnasında bazen insan hak ve sorumluluğuna aykırı davranışlarda bulunabildiğine değinmiştir. Ö14 öğrencilerin aile

ve çevresinden edindiği olumsuzlukları oyun ortamına aktardığını ifade etmiştir. Ö14'ün açıklaması şu şekildedir:

Ö14...gelişik öğrenci gelişik olmayan öğrenciyi ezmek istiyor. Öğrenci başıboş bırakılırsa öğrenci aileden ve çevreden gördüklerini uygulamaya çalışıyor ailenin ve çevrenin kültürüne göre davranıyor. Bunu düzeltmek her zaman diyorum öğretmene görev düşüyor.

Öğretmenlerden Ö23 liderlik özelliği olan çocukların daha dominant karaktere sahip olması nedeniyle oyun esnasında sıkıntı yaşandığını aktarmaktadır. Ö23 açıklaması şu şekildedir:

Ö23 Tabii ki liderlik özelliği olan çocuklarda hak ve özgürlüklerde sıkıntılar yaşıyor. Ama genel olarak haklara riayet ediliyor. Uymayanlarda oyun dışında kalarak dışlanıyorlar.

Benzer yönde görüş bildiren bir diğer öğretmen oyunda hoşgörülü olduğunu ancak lider özelliği olan çocukların bunu gerçekleştiremediğini belirtmiştir. Soruya verdiği cevap şöyledir:

Ö25 Şimdi ideal çocuklar var. İşte onlara lider hoşgörülü olur falan oyun bozulmadan uzunca devam ediyor ama lider çocuğun yüksek egosu olursa hep ben hep ben diye o zaman gruplaşmalar ve kopmalar oluyor. Bunu çocuklara hep hatırlatıyorum bunu benim sınıfta böyle bir durum var mesela birkaç lider çocuk var herkesi yönlendirmek istiyorlar ama oyun esnasında sorumluluklarını çoğu yerine getiriyorlar.

Oyunda insan hak ve sorumluluklarını uygulanmadığını söyleyen bir başka öğretmen ise bunun nedenini demokratik aile ortamı olmaması ile açıklamaktadır. Otoriter aile ortamından demokratik okul ortamına geçişte öğrencilerin davranışlarını kontrol edemediğini bu nedenle oyunda hak ve sorumluluklara riayet etmediği ifade edilmektedir. Konu ile ilgili açıklama aşağıda verilmiştir.

Ö1Uyguladıkları pek söylenemez. Neden olabilir. Evdeki baskında sınıftaki şeyde de serbest kalınca, demokratik ortamlarda yetişsinler dğince çocuk şimdi orda baskı burada bu ikisi arasında bocalıyor.

Bir başka öğretmen ise oyununu bir eğlence ortamından ziyade rekabet ortamına dönüştürülmesinin oyun içinde hak ve sorumluluklarını uygulanmamasının nedeni olarak açıklamıştır. Öğretmenin ifadesi şöyledir:

Ö6...fazla haklara riayet ettiklerini söyleyemem. Çocuklar bunlar. Oyunu onlar bir yarışma olarak görüyorlar. Bu yarışma esnasında da pek fazla kural tanımıyorlar...

Öğretmenlerin açıklamalarında ortaya çıkan bir diğer noktada öğrencilerin okul içinde kullandıkları oyun oynamayı tercih ettikleridir. Kurallı oyun tercihleri Tekcan (2004) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın verileri ile benzerlik göstermektedir.

Öğrencilerin genel olarak insan hakları ve sorumluluklarına uygun davranışlar sergilediği ancak oyundaki problemlerini daha çok öğretmenlere yansıtarak çözmeye çalıştıkları gözlenmektedir. Bu doğrultuda öğrencilerin *Oyun oynarken kurallara uymanın insan haklarına uygun bir davranış olduğunu bilir* kazanımının öğrenciler tarafından kazanıldığı söylenebilir. Ancak öğrencilerin oyun içinde sorun çıkartan çocukları dışlaması ve sorunları daha çok öğretmene yansıtması, öğrencilerin sorunlarını demokratik yola başvurarak çözme konusunda yeterli olmadığı söylenebilir.

4.1.1.7. Hukuk Kurallarının Toplumsal Yaşamı Kolaylaştıran Bir Değerler Sistemi Olduğunu Kabul Eder. Kazanımına Yönelik Öğretmen Görüşleri

Yukarıda ifade edilen kazanıma yönelik olarak öğretmenlere *Toplumu düzenleyen kuralların hukuk kuralları olduğu ve toplumsal yaşamı kolaylaştıran bir değerler sistemi olduğunu öğrencilerinize nasıl fark ettirdiniz?* sorusu yöneltilmiştir. Soruya yönelik öğretmen görüşleri Tablo 15’te verilmiştir.

Tablo 15

Öğrencilerin Hukuk Kurallarının Toplumsal Yaşamı Kolaylaştıran Değerler Sistemi Olduğu Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Vurgulanan başlıklar		
Kuralsızlığın kargaşa yol açacağına vurgu	Ö2,Ö3,Ö5,Ö6, Ö7,Ö8,Ö9,Ö10, Ö12,Ö13,Ö14,Ö15,Ö16,Ö17,Ö19,Ö20,Ö21, Ö22,Ö23,Ö24,Ö26,Ö27, Ö28	23
Suç ve cezalardan bahsetme	Ö1,Ö4,Ö5,Ö6,Ö8,Ö10,Ö12,Ö15,Ö18, Ö19,Ö20,Ö22,Ö27	13
Sınıf kuralları oluşturma	Ö1,Ö2,Ö9,Ö12,Ö14,Ö15,Ö21,Ö25,Ö26	9
Yazılı kurallar olduğu	Ö12,Ö13,Ö16,Ö20	4
Özgürlüklerin sınırlı olduğu	Ö2,Ö22,Ö25,Ö27	4
Geçimle bu günü kıyas	Ö7,Ö14,Ö15	3
Okul kurallarına vurgu	Ö1,Ö6,Ö12	3
Kuralara uymanın zorunluluğu	Ö8,,Ö11,Ö16	3
Eşitlik sağladığı	Ö7,Ö10	2
Devletin hukuk devleti olduğu	Ö1	1
Herkesin hakkını güvence altına alması	Ö5	1
Gerçek hayatla ilişkilendirince farkında	Ö13	1
Olumsuz durumlar		
Seviyesinin üstünde	Ö3,Ö6,Ö8	3
Üzerinde durulmadı	Ö4,Ö18	2
Hukuk kurallarının toplumda ihlali	Ö1	1
Okulda veriliyor ancak gerçek yaşamda uygulanmıyor	Ö1	1

Tablo 15’de öğretmenlerin hukuk kurallarının toplumsal yaşamı kolaylaştıran bir değerler sistemi olduğu bilincini öğrenciye nasıl kazandırdığına ilişkin görüşleri verilmiştir. Görüşülen öğretmenlerin büyük çoğunluğu hukuk kurallarının olmamasının kargaşaya yol açacağını vurguladıklarını bunun yanı sıra, kuralların ihlalinin cezalandırılacağı, sınıf kuralları oluşturarak hukuka dayalı ortam yaratıldığı, hukukun yazılı kurallar olduğu, özgürlüğün sınırlı olduğu, geçmişe bugünü kıyaslandığı, hukuk kurallarının eşitliği sağladığı, eşitliği ve huzuru sağladığı, devletin hukuk devleti olduğu, hakların güvence altına aldığı ve gerçek yaşamla ilişkilendirilmesi gerektiğini vurgulandığı gözlenmiştir.

Görüşülen öğretmenler hukuk kurallarının gereğini çeşitli nedenlerle ifade etmiştir. Öğretmenler hukuk kurallarının toplumdaki kaosu önlediğini ve topluma düzen getirdiğini belirtmişlerdir. Toplum hayatı içinde çeşitli kurallar vardır. Bunlar din kuralları, örf ve adet kuralları, görgü kuralları, ahlak kuralları ve son olarak da hukuk kurallarıdır. Hukuk kuralları devletin koyduğu yazılı kanunlardır. Aristo “kanun

düzendir. İyi kanun iyi düzendir” diyerek kanunların yani hukuk kurallarının düzeni sağladığını ifade eder. Güriz (2001) ve Çiftçi (2006) hukuk kurallarının insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek amacıyla çıkarıldığını belirtir. Güriz (2001: 36) hukuka uymanın gereklerinden biri olarak insanların kişiliklerinin oluştuğu çocukluk yıllarında hukuka uymanın gerektiği fikri ile yetiştirildiğini belirtir.

Ö3 hukuk kurallarının bireyin yararına olduğunu ve toplumdaki kargaşayı önlediğini belirtir. Hukuk kurallarının toplumda herkesin her istediğini yapmasını engelleyerek toplumdaki düzeni koruduğu belirtilmiştir. Güriz’e göre (2001: 39) hukuka uymanın toplumun ortak çıkarı ve huzuru bakımından gerekli olduğunu, hukuka uymakla kişinin aynı zamanda kendi çıkarını kollamış ve huzurunu sağlamış olduğu bilincinin hukuka uymasında rol oynamaktadır. Öğretmenlerin açıklamaları Güriz ve Çiftçi’nin açıklamalarını destekler niteliktedir. Öğretmenlerden Ö3 hukuk kurallarının hem toplumsal düzeni ve hem de kendi huzurunu sağladığını belirtmektedir. Ö3 hukuk kurallarının kargaşayı önlediğini ve kişinin olumsuz duygularını dizginlemesini sağladığını ifade etmiştir. Öğretmenin konu ile ilgili görüşü şöyledir:

Ö3...Yani kurallar bizim yararımıza olduğunu çocuk biliyor. Mesela o zaman öğretmenim başka bir dördüncü sınıftaydı herhalde herkes istediği kızdığını öldürse, işte ben buna kızgıyım, ben buna nefret duyuyorum herkes kendi cezalandırsa ok büyük bir anarşi, kaos yaşandığını da anlatmışlardı.

Görüşülen bir diğer öğretmen toplumu düzenleyen bir diğer kuralın örf ve adetler olduğunu ve bunların yazısız olduğunu ancak toplumdaki düzen için gerekli olduğunu vurgulamıştır. Bunun akabinde hukuk kurallarının yazılı olduğunu ve huzurun garantisi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca hukuk kurallarının herkes için eşit uygulandığını belirterek hukuk sistemi ile yönetilen devletin içinde ayrıcalıklı bir sınıf bulundurmadığına dikkat çekmiştir. Öğretmenin görüşü aşağıda verilmiştir:

Ö7 Örf ve adetlerin olduğunu, bunlarında insanların daha rahat, sakin, huzurlu ortamlar yaşayabilmeleri için bu kuralların gerektiğini, bunların yazılı değil, sözlü olduklarını... Yazılı kuralların mutlaka gerekli olduğunu, insanların dediğim gibi yine, mutluluk içerisinde, rahat, vefa içerisinde yani mutluluk içerisinde yaşayabilmeleri için, huzurlu olabilmeleri için bu kuralların gerektiğini, onlar olmadığında insanların özgürlüklerinin dışına taşarak, güçlü olanların güçsüz olanları ezebileceklerinden bahsettik.

Bir diğer öğretmende hukuk kurallarına uymamanın bir zorunluluk olduğunu ve hukuk kurallarının ihlalinin toplumsal huzuru bozacağına dikkat çekmiştir. Güriz (2001:

39) insanların büyük çoğunluğunu her zaman toplumda hukuka kendiliğinden itaat ettiğini belirtir. Öğretmenin aşağıdaki görüşü aslında itaat düşüncesinin ifade edildiği bir görüş olarak açıklanabilir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö14.Sınıfın bir topluluk olduğunu ailenin de topluluk olduğunu bunların hukuk kuralları içinde yaşamaları gerektiğini bu kuralların toplumun sağlıklı olarak yaşamasın için gerekli kurallar olduğunu anlatıyoruz günlük yaşamda sürekli devam etmesi gerektiğini yoksa huzursuzlukların olacağını söylüyoruz...

Toplumundaki düzeni sağlayan hukuk kurallarının uyulmadığı takdirde cezai yaptırımlara karşı karşıya kalınacağı öğretmenlerin öğrenciye aktardığı bir diğer boyut olarak vurgulanmıştır. Güriz (2001: 39) göre insanlar hukuku çiğnedikleri zaman mahkemelerin kendileri hakkında verecekleri cezadan ... korktukları için hukuka uymayı tercih edeceklerini belirtir. Osborn (Aktaran: Güriz, 2001: 39) ayrıca bir suçtan hüküm giymenin veya yakışsız ya da şerefsiz bir davranışta bulunmuş damgası taşımanın, insanda yarattığı huzursuzluk hukuka uygun davranmaya insanları yönlendirmede kuvvetli bir etkisi olduğunu belirtir. Öğretmenlerin bu dürtülerle aşağıdaki konulara yer verdiği söylenebilir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö5 Toplumda düzenin sağlanabilmesi için her suçun bir cezası vardır, uyulması gereken bazı kurallar vardır. Bunları söyledik kurallar olmazsa kimsenin, zayıfların haklarını savunamayacağını, güçlülerin zayıfları ezeceğini anlattık bilgiler verdik. Hukuk kuralları olmazsa kaos olacağını en azından haklarını almak ve koruyabilmek adına güvenebilecekleri kurumun olması gerektiğini onlara açıkladık.

Aynı yönde görüş bildiren bir diğer öğretmen hukuk kurallarını hukuki bir dil ile açıklamadıklarını ve çocukların seviyesine uygun olarak bunu verdiklerini söyleyerek öğrencilerine kavramları kazandırırken bulunduğu gelişimsel özellikleri dikkate alarak işledikleri söylenebilir. Öğretmen Ö6 hukuk kurallarının ihlallinin bir suç olduğunu ve öğrenciler kurallara uymamanın ya da itaat etmemenin doğuracağı sonuçların neler olacağı vurgulanarak konunun anlatıldığını ifade etmiştir. Ayrıca kuralların ihlali karşısında ceza verecek kuramlarında mahkemeler olduğu belirtilerek öğrencilerin yaptırım mercileri konusunda bilgilendirildiği de söylenebilir. Öğretmenin ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

Ö.6. şimdi öğrencilerimize biz kural olarak vermiyoruz bunu. Bu kurallar işte olarak vermemiz çok zor. Yani okulun ne olduğunu bilmeyen bir çocuk buna kural olarak değil de işte bazı şeylerin suç olduğunu, bu suçun karşılığının da devletin güvenlik güçleri tarafından bunun bir cezası olduğunu, işte mahkemeler

tarafından bunun yargılanacağını anlatıyoruz ama bu kuralları şeyine indirgemiyoruz, bu çok zordur. Çocuk okulun ne olduğunu bilmiyor çünkü.

Öğretmelerden Ö9 da konuyu öğrencinin seviyesine indirilerek anlatıldığını şu şekilde açıklamaktadır:

Ö9. Daha çok onların seviyesine inerek anlatıyoruz. Sınıf içi kuralları, toplumsal kuralları, okul kuralları olduğunu, bu kurallar olmadığında düzensizlik olacağını o şekilde hissettiriyorum.

İnsanların özgürlüğünün sınırlı olduğu ve hukuk kurallarını toplumu düzenlediğini ve insanın özgürlüğünün iyi yönde bu kurallarla sınırlandığı ve toplumdaki karışıklığı önlediğini belirten Ö27 hukuk kurallarının ihlalinin beraberinde cezayı getireceğini öğrenciler aktardığını belirtmiştir. öğretmenin konu ile ilgili görüşü şu şekildedir.

Ö27 Yani toplumda her birey özgürdür dedik. Hepimiz özgürüz düşünce özgürlüğü var. Her türlü özgürlüğümüz var ama sınırsız değil dedik. Belirli hukuk kurallarıyla da sınırlı dedik o kurallara uyulmazsa bunu şeyini mahkemeler belirler bu kişiler değerlendirilir ve ceza alıp hapse girer dedik. Kurallar olmazsa kargaşa olacağını özgürlüklerinin belirli bir yere kadar sınırsız olduğunu anlattık.

Bir diğer öğretmen öğrencilerin bunun farkında olduğunu öğrencisinin sözleri ile aktarmaktadır. Ancak ilginç olan ise öğretmenin öğrencinin karşısında şaşkınlık duymasıdır. Bu durumu öğrencilerin bu kazanımlarını edindiklerinin ve bunu nasıl kazandıklarını öğretmenin farkında olmaması ile açıklayabiliriz. Öğretmenin ifadesi şöyledir:

Ö25 Dün bu konu vardı biri dedi ki benim özgürlüğümün bittiği yerde başka birinin ki başlar özgürlükler sınırsız değil her istediğini yapamazsın dedi bende şaşırdım. Kurallar ve kanunlar var herkes hak sahibi yani öyle düşünüyorlar. Bilmiyorum nasıl oldu ama öyle düşünüyorlar

Katılımcılardan Ö25 ise hukuk kurallarını okul ve sınıf kuralları ile ilişkilendirerek açıkladıklarını ifade etmiştir. Öğretmenin burada yakından uzağa doğru ilkesinden hareket ettiğini söylenebilir. Öğretmenin konu ile ilgili açıklaması şu şekildedir:

Ö25... Okulun başında bu sınıfın düzenlenmesi için bazı kurallar var ona ne diyoruz sınıf anayasası. Sınıf nasıl olmalı nasıl bir düzen istiyorsunuz birbirinize karşı davranışlarınız nasıl olmalı ne olursa rahatsız olursunuz gibi. ...

Olumsuz Durumlar

Bu görüşlerin yanı sıra öğretmenlerden bazıları bu konunun öğrencilere verilmediğini ifade etmiştir. Ö4 bu konunun üzerinde hiç durmadıklarını çünkü yaşlarının küçük olduklarını belirtmiştir. Ayrıca bu konuyu hiç yeri gelmediğini söylemektedir. Oysa hukuk kuralları Hayat Bilgisi dersinden itibaren sezdirilen konulardır. Direk hukuk kuralı olarak vurgulanmasa bile toplumsal yaşamı düzenleyen kuralların olduğu öğrenciye mutlaka sezdirilmektedir. Sınıf kurallarını hazırlamak bile aslında bir çeşit hukuk ortamı yaratmaktır. Bu nedenle öğretmenin bu görüşünü konuyu göz ardı ettiği şeklinde yorumlayabiliriz. İlgili öğretmenin görüşü şu şekildedir:

Ö4...o konu üstünde hiç durmadık yani yaşları küçük olduğu için hani şunu yaparsanız şu cezayı alırsınız, öyle yaparsanız böyle yaparsınız hiç öyle bir şey yapmadık... O bağlantıyı kurmadık hiç yeri gelmedi demek ki.

Bir diğer öğretmen ise Ö.8. *Yani çok hani, eeee, belki soyut gelebilir çocuklara şimdi hukuk kuralları...* Görüşü ile hukuk kurallarının soyut kalabileceğini ifade etmektedir.

Hukuk kurallarının gerekliliği ve birey tarafından bilinmesi ve uygulanması tartışmasız bir gerçektir. Güriz (2001: 39) “modern toplumlarda toplum üyelerinin saygısını kazanmak ve kazanılan saygıyı devam ettirme isteği insanlarını hukuka uymaya sevk ettiğini” belirtir. Bunu yanı sıra toplumun huzurunu sağlamadaki en temel yaptırım aracıdır. Bu nedenle yetişen vatandaşlarını hukuka saygılı olması hem toplum hem de kişinin kendi çıkarı için gereklidir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu öğrencilerin hukuk kurallarının toplumsal düzeni sağladığı bilincini edindiklerini ifade etmişlerdir. ancak katılımcılardan bazıları hukuk kavramının öğrencilerin seviyesinin üstünde bir kavram olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir.

4.1.1.8. T.C Anayasasının Varlığının Farkına Varır Kazanımın Yönelik Öğretmen Görüşleri

İlgili kazanım yönelik olarak öğretmenlere *Devletin temel esaslarının anayasa çerçevesinde düzenlendiğini öğrencilerinize nasıl fark ettirdiniz? Açıklar mısınız?* sorusu yöneltilmiştir. Soruya yönelik öğretmen görüşleri Tablo 16’de verilmiştir.

Tablo 16

Öğrencilerin T.C Anayasasının Varlığına Farkındalığına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcılar	f
Vurgulanan konular		
Kuralların bütün	Ö1,Ö2,Ö5,Ö6,Ö8, Ö10,Ö11 Ö12,Ö13,Ö16,Ö19,Ö20,Ö21,Ö24	14
Devletin temel esaslarını vurgu	Ö1,Ö3,Ö8,Ö11,Ö12,Ö14,Ö20,Ö22, Ö25, Ö28	10
Hak ve sorumluluklar yazılı	Ö6,Ö12,Ö28	3
Devletin organlarından bahsetme	Ö9,Ö27	2
Okul kurallarıyla ilişkilendirme	Ö13,Ö14	2
Devletin bir sistem olduğu	Ö6,Ö14	2
Anayasada hak ve özgürlükler	Ö1,Ö19	2
Kanun metni olduğu	Ö1,Ö2,	2
Kanun önünde eşitlik	Ö6,Ö11	2
Suç ve ceza	Ö26,Ö28	2
Sınıf sistemini devletle ilişkilendirme	Ö14	1
Görevlerin yazılı olduğu	Ö10	1
Devletin görevlerinden bahsetme	Ö27	1
Ülkeniz bölünmez bütünlüğünün temeli	Ö1	1
Sınıf anayasası oluşturma	Ö2	1
Huzurlu toplum için anayasa	Ö24	1
Toplumsal yaşamın gereği	Ö26	1
Devletin tanımını yapma	Ö27	1
Devletin görevlerini söyleme	Ö27	1
Olumsuz ifadele		
Seviyenin üstünde bir konu	Ö3,Ö4,Ö7,Ö18	4
Kitapçık gösterilmedi	Ö22	1
Kavranmadı	Ö1	1

Tablo 16’da öğretmenlerin T.C Anayasası’nın varlığını öğrenciye kazandırılmasına yönelik görüşlerine yer verilmiştir. Görüşülen öğretmenlerin tamamı öğrencilerin T.C Anayasası’nın varlığından haberdar olduğunu ve öğretmenlerin büyük çoğunluğu ise sınıf kitaplığında anayasa kitapçığının bulunmadığını belirtmişlerdir. Anayasayı öğrenciye anlatırken devletin temel esaslarının yazıldığı, kurallarının yazıldığı, hak, sorumluluklar ve özgürlüklerin, eşitlik, gibi kavramların yazılı olduğu devletin temel organlarının tanımlandığı, okul ve okul kurallarıyla ilişkilendirildiği, görevlerin yazılı olduğu, ülkenin bölünmez bütünlüğünün temeli olduğu gibi noktaları vurguladıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra öğretmelerin bazıları anayasa kavramının öğrenciler için üst bir kavram olduğunu, bunun kazanılamadığı ve üzerinde durulmadığını belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerde yukarı verilen temel anayasa tanımı doğrultusunda öğrencileri anayasanın varlığına haberdar ettikleri gözlenmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenler anayasa kavramını öğrenciye kazandırırken devletin temel yapısını ve kurallarının yazılı olduğu metin olarak tanımlamışlardır. Güriz (2001: 49) Anayasa devletin şeklini, kişilerin haklarını ve ödevlerini, devlet organlarını ve bu devlet organları arasındaki ilişkileri belirten en soyut ve en genel hukuk kurallarını içeren yazılı kanun olarak, Çiftçi (2006) anayasayı devletin temel yapısını, örgütlenişini ve işleyişini düzenleyen kurallar bütünü olarak ve Erdoğan'da (1999: 44) anayasayı devletin temel yapısını ve dayandığı güvence ilkelerini gösteren kurallarını bütünü olarak tanımlar. Bugün ülkemizde yürürlükte olan anayasa bilindiği gibi 1982 anayasasıdır ve yazılı bir anayasadır. Erdoğan (1999) anayasa devletin temel düzenini ve dayandığı ilkeleri normatif bir yapıya kavuşturan kurallar bütünü olduğunu göre onun diğer bütün hukuki normların üzerinde olmasının zorunlu olduğunu ve zaten yazılı bir anayasa bunun böyle bir üstünlüğünü sağlamak için tesis edildiğini belirtir. Dolayısıyla anayasa her şeyin üstündedir dinilebilir. Her şekilde üstünlüğü kabul edilen anayasanın her kesimden insanın bilmesi gereklidir. Çünkü anayasa hem kişiyi ilişkin kanunları hem de devlete temel yapısına ve işleyişine ilişkin kanunları tanımladığı için her vatandaşın bu konuda haberdar olması gerekir. Büyükdüvenci, (1995: 4)” anayasanın yalnızca toplumsal yaşamın değil, eğitimin de temellerini oluşturduğunu, çünkü yurttaşlar anayasanın gerektirdiği niteliklere sahip olması gerektiğini” belirtir. Bugün NCSS (2009) etkin vatandaşın özelliklerini tanımlarken *Ulusunun kurucu belgeleri, sivil kurumlar ve siyasal süreçler hakkında bilgilidir* maddesi ile vatandaşlık eğitiminde öğrencilerin anayasadan haberdar olası gerektiğini belirtir. Öğretmenlerin anayasa ile ilgili açıklamaları Güriz (2001), Çiftçi (2006), Erdoğan (1999), Büyükdüvenci (1995) ve NCSS'nin (2009) tanımlamalarını kapsamaktadır.

Öğretmenlerden Ö11 anayasayı benimsetirken öncelikle devletin temel kanunu ifadesi ile kanun metni olduğunu ve aynı zamanda yazılı bir metin olduğuna vurgu yapmıştır. Ayrıca herkesin anayasa çerçevesinde eşit olduğuna ve haklarının anayasada belirtildiğini ifade ederek anayasanın devlete yönelik hükümlerinin yanında kişiye yönelik hükümleri olduğunu da ifade etmektedir. Öğretmenin konuya yönelik açıklaması şöyledir:

Ö11. Anayasanın, yani, her devletin temel kanunu olduğunu, Anayasadaki insanların, anayasamıza giren insanların eşit olduğunu, tavır ve davranışlarımızın, her kesin anayasada yazılı maddelere göre, yani kanun karşısında eşitlik olduğunu, eşit olduğunu, herkese aynı uygulanacağına dair

eğitim, yaşama hakkın, eğitim hakkı, bu çocuk haklarıyla ilgili, bütün maddeleri oradan, önemli olanlarını açıp kendileri de bakıyorlar, bende okuyorum.

Bir diğer öğretmen açıklamasında sınıfta anayasa kitapçığını olduğu ve öğrencilerin zaman zaman kitapçığı gördüğünü belirterek öğrencilerin anayasa kitapçığından haberdar edildiği anlaşılmaktadır. Öğretmen Ö10 Anayasada özellikle kişinin yerine getirmekle yükümlü olduğu sorumluluklarının varlığından öğrencileri haberdar ettiklerini belirtmesi öğrencilere anayasanın sadece sorumlulukların yazılı olduğu bir metin olarak aktarıldığı anlaşılmaktadır. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö10 -Evet anayasa el kitapçığı var benim dolabımdadır onu ben yer yer çocuklara gösteririm. İşte bizim Türkiye Cumhuriyeti devletinin anayasası budur bunun içinde yazılanlara biz uyarız herkes üzerine düşeni alır yani o bu kitapçığın içerisinde benim sorumluluklarımda yazılıdır sizin sorumluluklarınızda yazılıdır. ... tabi o kitapta yazılanlar bizim yaşam kurallarımızdır biz iste nasıl yaşıyorsak nasıl davranıyorsak hepsi orda yazılıdır bizim buna uymamız gerekir diye benim anayasa kitapçığını çocuklara sürekli gösteririm.

Görüşülen bir diğer öğretmende konunun öğrencilere fark ettirildiğini belirtmiştir. Sınıftaki kurallardan hareket ederek sınıf gibi küçük bir toplulukta uyulması gereken kurallar varsa devlette de uyulması gereken kurallar var olduğu vurgulamıştır. Öğrencilere yakından uzağa ve soyuttan somuta ilkesi doğrultusunda Anayasa kavramının kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Ayrıca öğretmen anayasanın yazılı kurallar bütünü olduğu ve anayasa kitapçığını sınıfa getirilerek incelendiğini vurgulayarak anayasanın öğrencilerin gördüğünü de ifade etmiştir. İnan (2005) tarafından yürütülen çalışmada da öğrencilerin %44.92'si anayasa kitapçığını gördüklerini belirtmişlerdir. Bu bulgu öğretmenlerin öğrencileri anayasa kitapçığından haberdar ettiğini farklı çalışmalarda ortaya konduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Öğretmenin ifadelerinden anayasanın özellikle kanunlara uyma boyutunda ve devletin temel esaslarının bilinmesi boyutunda ele alındığı görülmektedir. Öğretmenin görüşü şu şekildedir:

Ö13. Şimdi bunu fark ettirirken en basitinde sınıfta uymamız gereken kurallardan alıyoruz. Bu kurallar yazılı değildir. Ama bazen ne yapıyoruz. Yazıyoruz okulun duvarlarına asıyoruz. Çocuklar bu kurallar var dimi peki neden çünkü bu kurallara gerek duyulmuş. E şimdi aile içinde de uymamız gereken kurallar vardır. Ve bir koskocaman ülkeyiz. Bu ülkeyi yönetmek için ne gerekir. Herkesin kurallara uyması gerekir. Ona uyması gerekir çocuklara tartışmaya açıyoruz bunu. Peki bunlar nasıl belirlenmiştir. Bu nedir? Çocuklar zaten çok bilinçli onlalar var. Anayasa kitabı getirdik biz sınıfa. İnceledik. Tabi akıllarında ne kadar kalmıştır bilemiyorum ama ilk maddelerinin özellikle kalsın diye söyledim

hatta ben masanın üstünde bıraktım onu gidip gelip bakın çocuklar dedim tema boyunca tabi farkındalar.

Öğretmenlerden Ö3 *Yani devlette kendi aklına göre kendi şeyine göre kural koyamayacağını onlarında ellerinde hepimizin uyması gereken devletinde vatandaşında bir kitabı olduğunu biliyorlar* açıklaması ile anayasayı vatandaşın yerine getirmesi gereken görevlerinin yazılı olduğu bir kitap olarak tanımlamıştır. Ayrıca bireylerin kendi istediği kuralları koyamayacağı çünkü zaten hale hazırda bir yasalar metninin var olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenlerden Ö6 ise anayasayı devletin idaresi için gerekli kuralların varlığına dayanarak anayasanın bir gereklilik olduğunu şu açıklamaları ile öğrenciler aktardığını belirtir.

Ö.6. şimdi devletin bir yapı olduğunu, devletin millet için var olduğunu, artı bu kadar büyük bir toplumu bir arada idare etmek içinde bazı kurallara ihtiyaç olduğunu, bu kurallarında belli bir tüzük içerisinde anayasada bulunması gerektiğini izah ediyoruz onlara.

Bir ifadede anayasanın bir gereklilik olduğu vurgulanmıştır. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö14.Burada sınıfta 40-50 öğrenci var bunun büyük şeklinin de devlette uygulandığı ve bunun için de mutlaka bir yasanın olması gerektiğini devletini ise anayasası kanunları olduğunu anlatıyoruz.

Bu açıklamalardan öğretmenlerin devlet adı verilen kalabalık kitlenin sevk ve idaresinde anayasanın bir gereklilik olarak algıladığı anlaşılmaktadır. Öğretmenlerden Ö8 derslerde yeri geldikçe anayasa kavramına değinildiği belirtmiştir. Bu öğretmen anayasanın devletin temel yapısına ilişkin maddelerinin öğrenciye kazandırıldığını ifade ederken anayasanın kişi hak ve özgürlüğe yönelik boyutuna değinmediği anlaşılmaktadır. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö.8. Eee, mesela anayasadan bahsediliyor derslerde yeri geldiği zaman. İşte eee, kurallar olduğunu, anayasada değişmeyen maddelerin olduğunu, bunları benimsetiyoruz çocuklara..... Devletin yönetiminin cumhuriyet olduğunu, bayrağın renginin, şeklinin değişmeyeceğini, dilinin değişmeyeceğini kavratıyorum düşünüyorum.

Öğretmenlerden Ö28 anayasayı öğrenciye kavratırken sınıf kurallarından hareket ettiğini ve kuralların huzur ve düzeni sağladığına dikkat çekmiştir. Ö28 anayasanın devletinde oluşturan kurallar olduğunu vurgularken devletin aynı zamanda kişiye yönelik hak ve sorumluluklarının olduğunu belirtmiştir. Öğretmenin bu ifadesinden anayasayı tüm boyutları ile ele aldığı söylenebilir. Bu öğretmenin değindiği bir diğer

nokta ise anayasada belirten kanunlara aykırı davranış gösteren bireylerin yine anayasadaki temel kanunlar çerçevesinde cezalandırılacağına dikkat çekmesidir. Öğretmenin konuyu şu şekilde aktarmaktadır:

Ö28 Onu da şöyle izah ettim, dedim ki sınıfımızda kurallar var bu kurallara herkes uyduğu zaman her şey düzenli sistemli yürüyor. Devletinde hani böyle bir takım kuralları var. İşte en büyük yasanın Anayasa olduğunu, herkesin haklarını sorumluluklarının Anayasa da belirtildiğini ve bunların dışına çıkanlarında toplum karşısında kanunlar karşısında suçlu duruma düştüğünü, mesela hırsızlık yapmak suçtur yaparsan nolur kanunlar önünde suçlu olur cezayı çekersin ama bu arada çevreye zarar vermiş olursun gibi bir takım örneklemelerle ifade ettim. Okulumuzda Anayasa kitabı yoktur.

Olumsuz Durumlar

Öte yandan öğretmenler anayasa kavramının sınıf içerisinde verildiğini ancak çeşitli nedenlerden ötürü bunu kazandıramadıklarını ifade etmişlerdir. Görüşülen öğretmenlerden Ö1 anayasa kavramını verirken devletin temel esaslarını vurgulayarak verdiğini ifade etmiştir. Ancak Ö1 her ne kadar anayasa okulda verilse bile bunun öğrencilerin yaşamlarına etkisi olmadığını çünkü okul dışındaki yaşamda bunların gerçekleşmediği, yetişkinlerin anayasayı tam olarak hayatlarında yaşatmadığını ifade ederek bu bilincin oluşmasında özellikle çevrenin ve bunun yanı sıra görsel medyanın olumsuz etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Öğretmenin okulda verdiklerinin dışarıda uygulanmadığından okul eğitiminin bunları kazandırmada etkisi olmadığını bunu yanı sıra öğretmenlerin inandırıcılıklarını yitirebildiğini söyleyerek okul ve sosyal hayat arasında tam anlamı ile bir paralellik olmadığını görüşünde olduğu söylenebilir. Bayram (1998) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da anayasanın temel hedeflerini kavrayabilme hedefinin öğrenci, öğretmen ve veli beklentilerine uygun olmadığı belirtilmiştir. Öğretmenin konu ile ilgili görüşü şu şekildedir:

Ö1 ... Ama çevredeki uygulamalara baktığında çocuk farklı... Ö1.Ama o kadar bunu kavrayıp da anayasayı pek şey yapamıyorlar. Uygulayamıyorlar daha önce söylediğim gibi çünkü yasaları tam olarak öğretebilmek, büyüklere öğretmedik ki küçüklerin öğrenmesini pek bekleyemiyoruz... bu çocuk bunu görüyor, sen burada diyorsun ki bu olmaz öğretmenin diyor burada bu nasıl oldu. Buyur ikna et, inandır ve bilsin çocuk, yapsın hadi. ... İnsanlarımızdan da kaynaklanan bir şey var ama bakın, inandırıcı olmuyor nasıl inandırıcı olsun çevreye bakıyorsunuz haberlere bakıyorsunuz, izliyorsunuz televizyonlarda hepimiz izliyoruz. Bir yerde bir şey oluyor, adam direk suçlu

Görüşülene başvuru alan bir diğ er öğretmen anayasa kavramının bu yaş grubu için soyut kaldığını bu nedenle anlayamadıklarını belirtmiştir. Anayasa kavramının konular içinde yer aldığını vurgulayan öğretmen Ö4 devletin temel esaslarını vurguladıkları şeklindeki söyleminden anayasanın sadece devlete yönelik boyutunu elde aldığı da anlaşılmaktadır. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö4 Belli başlı bazı şey oldu. Yani çok seviyede olmadı. Kullanılan ifadeler 4.sınıfta işlediğimiz için bide çocuklar tamamen anlayamadılar bide. Ama en azından ilk üç maddesini falan kavradılar. Bağımsızdır, değiştirilemez maddelerimiz var. Türkiye cumhuriyetinin ismi, kuruluşu en azından onları kavradılar. Ama tüm anayasayı kavradılar diyemem.

Bir diğ er öğretmen ise Ö22 *Şimdi Anayasada çok sık değişiklik olması açıkçası üzerinde pek fazla durmadık* ifadesi ile anayasa kavramının üzerinde durulmasının bu şekilde açıklamaktadır. Her ne kadar bazı maddelerinde değişikliğ e gidilmiş olsa bile yürürlükte halen 1982 anayasası mevcuttur. Dolayısı ile bu öğretmenin açıklaması inandırıcılıktan uzaktır.

Sonuç olarak öğretmenlerin açıklamalardan öğrencilerin anayasanın varlığından haberdar olduğu ve öğrenciye anayasanın kurallar bütünü ve devletin temel esaslarının yazılı olduğu metin şeklinde tanıtıldığı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra anayasa kavramının öğrencinin seviyesinin üstünde olduğu belirtilmiştir. Civek (2008) tarafında gerçekleştirilen çalışmada öğretmenler öğrencilerin anayasa kavramını orta düzeyde edindiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu çalışmada öğrencilerin Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın varlığından haberdar olduğu söylenebilir.

4.1.1.9. Grup Çalışmalarında Sorumluluk Üstlenir ve Bu Sorumlulukları Yerine Getirmek İçin Çaba Harcar, İşbirliği Yapmayı Sever ve İşbirliği İçin Olanaklar Sağlar, Dayanışmanın Önemi ni Kavr ar Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri

İlgili kazanımları doğrultusunda öğretmenlere *Öğrencilerinizin grupla çalışmasını, yani işbirliği yapmasını ve dayanışma içinde olmasını nasıl sağlıyorsunuz? Bu bilince yeterince ulaşılp ulaşılamadığına yönelik görüşleriniz nelerdir?* Sorusu yönetilmiştir. Öğretmenlerin soruya yönelik verdikleri cevaplar aşağıdaki Tablo 17'de verilmiştir.

Kepenekçi (2003a) Dayanışmayı: Paylaşma, yardımlaşma, işbölümü, işbirliği, bağlılık, ziyaret etme, selamlaşma ve birliktelik gibi anlamlar şeklinde tanımlamaktadır.

Bu nedenle üç kazanıma yönelik ayrı ayrı soru sorulamayıp bu kazanımları kapsayan bir soru sorulmuştur.

Tablo 17

Öğrencilerin Dayanışma İçinde Olmasına Yönelik Öğretmenlerin Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Bilince ulaşma düzeyleri		
Çoğunlukla ulaşıldı	Ö1,Ö2,Ö4,Ö5,Ö6, Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö14,Ö 15,Ö16,Ö17,Ö19,Ö20,Ö21,Ö25,Ö26, Ö27,Ö28	23
Ulaşılmadı	Ö3,Ö18,Ö23,Ö24	3
Kısmen	Ö22,	1
Bu bilincin oluşmasına yönelik faaliyetler		
Konuları gruplara dağıtma	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10, Ö11,Ö12,Ö13,Ö14,Ö15,Ö18,Ö20, Ö21,Ö22,Ö24,Ö27	21
Performans proje ödevleri	Ö6,Ö7,Ö9,Ö10,Ö11,Ö15,Ö17,Ö18,Ö 21,Ö23,Ö25,Ö26,Ö27	13
Deneyler	Ö22	1
Kulüp çalışmaları	Ö22	1
Olumlu durumlar		
İşbirliğini seviyor	Ö2,Ö10,Ö11,Ö13,Ö16,Ö17,Ö18,Ö22	8
İşbölümünü kendileri yapıyor	Ö1,Ö3,Ö13,Ö14,Ö15,Ö16,Ö21,Ö25	8
İstedığı arkadaşını seçme	Ö6Ö12,Ö16,Ö18,Ö22,Ö23,Ö25	7
İşbirliği içinde yapıyorlar	Ö1,Ö2,Ö10,Ö11,Ö13,Ö17	6
Grup içinde sorumluluğunu yerine getirme	Ö1,Ö2,Ö4,Ö5,Ö14	5
Fırsat verme	Ö1,Ö2,Ö3	3
Öğrencileri yarıştırmama	Ö6	1
İlişkileri güçlendirme	Ö11	1
Olumsuz durumlar		
Dışarıda bir araya gelememe sorunu	Ö22,Ö23,Ö27,Ö28	4
Grup arkadaşlarının seçimi	Ö12,Ö13,Ö16,Ö17	4
Görevini yapmama	Ö6,Ö8,Ö14	3
Gruptaki baskın karakterlerin durumu	Ö5,Ö12,Ö22	3
Başarısız öğrencilerin sorumluluğunu yerine getirmemesi.	Ö3,Ö4,Ö11	3
İşbirliğinde sıkıntı oluyor	Ö21Ö22	2
Alt yapı eksikliği	Ö24,Ö28	2
İşbirliğini sevmiyor	Ö3	1
Ailenin rolü	Ö8	1
Gruplar arası rekabet	Ö13	1
Sınıfın kalabalık olması	Ö14	1
Öğrenciler arasında uyum olmaması	Ö19	1
Öğretmelerin geleneksel tutumu	Ö24	1
Kişî başarısızlığını gruba mal etme	Ö25	1
Zaman sıkıntısı	Ö28	1

Tablo 17’de öğretmenlerin dayanışmaya yönelik görüşleri verilmiştir. Görüşülen öğretmenlerin büyük çoğunluğu öğrencilerinde dayanışma bilincinin olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenler, konuları gruplara dağıtım, performans ve proje ödevleri ve deneylerle öğrencilerin birlikte çalışmasını sağladıklarını ifade etmiştir. Ayrıca öğretmenler birlikte çalışmanın yarattığı olumlu durumların yanı sıra grup çalışmalarında olumsuz durumlarında yaşandığının ifade etmiştir.

Eğitimin işlevlerinde biride kişinin sosyalleşmesini sağlamaktır. Eğitim içerisinde özellikle grupla çalışmaları yapılarak bireyin toplumsallaşma sürecine katılması sağlanır. Dolayısıyla öğrencilere grupla, işbirliği ve dayanışma halinde çalışma imkânı vermek öğrencilerin sosyalleşmesinde önemli katkı sağlayacaktır. Öğretmenler öğrencilerin çeşitli etkinliklerle grupla çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Okullarda gerçekleştirilen proje ve performans ödevleri grupla işbirliği ve dayanışma içinde çalışma faaliyetlerinin yürütülmesinde önemli etkinliklerdir. Öğretmenler özellikle bu etkinliklerde öğrencilerin bir araya geldiğini belirtmişlerdir.

Görüşülen öğretmenlerden Ö10 performans ve proje ödevlerinin öğrencilerin grupla çalışması sağladığına değinmiştir. Bu etkinliklerin öğrenciler grupla çalışma ve grup içi faaliyetlerdi temel davranışları yerini getirmede önemli bir araç olduğunu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu öğretmenin yeni eğitim programının bireysel çalışmalardan ziyade işbirliğini teşvik eden bir yaklaşım izlediği kanısında olduğu anlaşılmaktadır. Ö10 öğrencilerin grupla çalışmaktan zevk aldığını ve sürekli grupla çalışması talebinde bulunduklarını şeklindeki açıklamasını öğrencilerin grupla çalışma bilincine ulaştığı ve grupla çalışmalarında sorunlar yaşanmadığı ve grupla çalışmanın getirdiği işbirliği, sorumluluk ve görevlerini yerine getirme ve dayanışmanın grup içinde sağlandığı şeklinde yorumlayabiliriz. Özdemir ve Ubuz (2006) tarafında gerçekleştirilen çalışmada grup çalışması yapmanın sorumluluk kazanmalarını ve öğrenme için motivasyonlarının artmasını sağladığı gözlenmiştir. Şimşek, Doymuş ve Kızıloğlu (2005) grupla çalışmanın öğrencilere olumlu davranış ve tutumlar kazandırdığını sonucuna ulaşmışlardır. Özdemir ve Ubuz (2006) tarafında gerçekleştirilen çalışmada grup çalışması yapmanın sorumluluk kazanmalarını ve öğrenme için motivasyonlarının artmasını sağladığını göstermiştir. Şimşek, Doymuş ve Kızıloğlu (2005) grupla çalışmanın öğrencilere olumlu davranış ve tutumlar kazandırdığını sonucuna

ulaşmışlardır. Öğrencilerin üretmesine fırsat tanıyan bu çalışmalar onların kişisel gelişimine katkıda bulunmaktadır. Öğretmenin görüşü şu şekildedir:

Ö10. Evet, şimdi biz performans ve proje ödevlerimiz var yeni sistemde eski sistemdeki küme çalışmaları yanı eski sistemde de var dı bu çocukları ara sıra altışar yedişer kişilik veya beser dörder kişilik gruplara ayırırız her gruba da değişik görevler verimiz herkes oturup bir araya gelir o görevleri birlikte hazırlarlar çalışırlar çalıştıkları hazırladıkları görevi getirirler sınıfa sunarlar yanı grup çalışmalar verimli çalışmalardır güzel çalışmalardır. bir kaç kısmın bir araya gelip bir şeyler çıkarması çok hoşlarına gidiyor yanı grup çalışmasını seviyorlar... Seviyorlar yanı sürekli istiyorlar...

Yukarıdaki açıklamaya benzer bir yaklaşımı ifade eden bir diğer öğretmen öğrencilerin grupla birlikte ve dayanışma içinde çalışmasını teşvik ettiklerini belirtmiştir. Ö1 öğrencilere ders konularını vererek grupla çalışmasını sağladıklarını belirtmiştir. Öğrencilerin grup içinde paylaşımı kendilerinin yaptığını söyleyerek öğrencilerin kendi başlarına karar alıp uygulayabildiği, dayanışma içinde olup sorumluluklarını sorun olmadan yerine getirebilme becerisi gösterebildikleri anlaşılmaktadır. Öğretmenin ifadesi şöyledir:

Ö.1 Evet onu yapıyoruz yaptırıyoruz,

G. Nasıl

Ö.1 Bazı konuları gruplara ayırarak veriyoruz. Her grubun bir sorumluluğu var. Onları yerine getiriyorlar. Ve sunum yaparak sınıfta iş birliğini bu şekilde yapıyorlar

G. Bu bilinççe ulaştılar mı sizce

Ö.1 evet. Benim sınıfım ulaştı. .tabi tabi onlar grup çalışmasını yapıyorlar ben konuyu veriyorum, onlar aralarında paylaşıyorlar. Ve sorumluluklarını yerine getiriyorlar.

Görüşünden yararlanılan bir diğer öğretmen grup çalışmalarının dayanışmayı sağladığını, sorumluluk gösterme bilincinin oluşmasına etkili olduğunu ve öğrenciler arasında çeşitli farklılıklar olsa bile grup çalışmasında herkesin ortak olarak hareket ettiği bize aktarmaktadır. Bu tür çalışmaların tüm sevideki öğrencileri bir arada olma ve öğrencilerin birbirini tanıma ve sevmeye fırsatı vermenin yanında öğrencilerin başarı duygusunu, kendilerine karşı güvenlerini geliştirdiği aynı zamanda karşısındaki kişiye de güvenmeye başladığı ve birlikte çalışmaya istekli olmaya teşvik ettikleri söylenebilir. Grupla çalışma aynı zamanda öğrencilerin birbiri ile etkileşim halinde olmalarını ve birbirlerine öğretme fırsatı da sunar. Görüşülen öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö11. Tabi, daha fazla, o zaman yanı hiç çalışmayanları, geri durumda olanları içinde bu arkadaşları sayesinde, bir resim bulsa dahi getiriyor, arkadaşına veriyor bu araştırmalarda. O zaman biraz daha, arkadaşlarıyla daha samimi oluyor, daha uyum içinde oluyor. Yani bir şeyler yaptım bilincini kazanıyor.

Öğretmenlerden Ö11 öğrencilerin dayanışma içinde olup grupla çalışmasını sağladıklarını belirtmiştir. Öğretmen öğrencileri yarıştırmamanın yararlı olmadığını vurgulamaktadır. Dayanışma ve işbirliğinin öğrenciler arasındaki maddi ya da manevi farklılıkları hem normal olarak kabul etmeyi sağlamada, farklı özellikte olan öğrencilerin ortak bir amaç etrafında toplanabilmesi sağlamada önemli olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmenin burada açıklamasından hem karşısındakini kabullenmeye hem de ortak paydalarda birleştirmeye teşvik ettiği anlaşılmaktadır. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö6... Yani bunu sağladık. Zaten ben şunu düşünüyorum: yani öğrencileri yarıştırmak çok iyi bir şey değil. En önemlisi bunların bir uyum içerisinde olmalarını sağlamak ki benim o konuda bir sıkıntım yok... Burada şunu söylüyoruz, yani içinde işte maddi durumu iyi olan vardır, iyi olmayan vardır, maddi durumu olan biraz daha fazla katkıda bulunsun, işte veya herkes sizin kadar becerikli olmayabilir. Yanınızda sizin kadar becerikli olmayan bir arkadaşınız daha vardır, ama onu da aranızda idare edin şeklinde biz onlara telkinlerde bulunarak bir araya getirip çalıştırabiliyoruz.

Görüşülen bir diğer öğretmen öğrencilerin grupla çalışmayı işbirliği yapmayı sevdiğini ve sorumluluk aldığını ifade etmiştir. Ancak grup dağılımının öğretmenin yapmasını istemediğini ve grup içinde grubun sorumluluk ve görevlerini yerine getiremeyecek kişilerin alınmasını öğrencileri tedirgin ettiğine de değinmiştir. Ö15 grupta sorumluluğun yerine getirme bilincinin olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenin görüşü şu şekildedir:

Ö15 Ulaştılar. Grupta görev almayan kimseyi bırakmıyorlar. Grup dağılımını ben yaparsam hoşlarına gitmiyor çünkü aralarına zayıf birisini aldıklarında tedirgin olup görevini yapmayacağından çekiniyorlar. Grupları kendileri kurarlarsa çok mutlu oluyorlar.

Öğretmenlerden Ö16 akademik anlamda öğrencilerin seviyelerinin eşit olmadığını belirterek grup dağılımında öğrencilerin farklı seviyelerde olmasının sağlayarak gruplarda denge kurmaya çalıştığını vurgulamıştır. Bunun yanı sıra grup içindeki dayanışma, görev dağılımı ve işbirliği etkinliklerinin öğrenciler tarafından sorunsuz gerçekleştiğini ifade etmiştir. Öğretmenin görüşü şu şekildedir:

Ö16 Çok ileri seviyedeki öğrenciler, orta seviyedeki ve geri seviyedeki öğrencileri karıştırarak biz kendilerine bırakalım kendileri yapsın diyince iyi seviyedeki öğrenciler hep biz birlikte olalım diyorlar. Biz gruplar arasından serpiştirerek oluşturuyoruz. İş birliği yapmayı beraber bir şeyler araştırmayı seviyorlar. Araştırdıklarını beraber sunmak işte senin resmin güzel sen resmi,

senin yazın güzel sen yazıyı, senin internetin var sen araştırmayı gibi kendi aralarında görev taksimi yapıyorlar

Olumsuz Durumlar

Grupla çalışma işbirliği ve dayanışma dayalı çalışmalarda sorunların olduğu öğretmenler tarafında dile getirilen bir diğer husustur. Öğretmenler, öğrencilerin seviyelerinin farklı olmasının getirdiği sorunlar, grup içinde sorumluluğunu yerine getirmeyen öğrencilerin grup çalışmalarına istenmemesi, okul dışında ki çalışmalarda bir araya gelememe, gruptaki baskın öğrencilerin tutumları, grupların yarışmaya dönüşmesi gibi nedenler gibi olumsuz durumlar yaşandığını ifade etmişlerdir. Grup içinde bireyin tavrı tüm gruba mal olur dolayısıyla grup içinde tüm öğrencilerin üzerine düşeni yapması gerekir. Ayrıca grup ve dayanışmaya dayalı çalışmalar ilerdeki sosyal yaşmalarında topluluklarda nasıl davranacağını öğrenmesi açısından önemli olduğu bilincinin erken dönemde başlanması sağlıklı iletişim ve sosyalleşme açısından önemlidir.

Ö22 öğrencilerin sosyal etkinliklerde, deney yaparken ve kulüp çalışmalarında grup çalışmalarını gerçekleştirdiğini ifade ederek öğrencilerin aslında okul içerisinde birçok durumda grupla çalışmasını, işbirliği yapmasını, dayanışma içerisinde olmasını ve sorumluluklarını yerine getirmesini sağlayacak ortamların olduğu vurgulanmıştır. Ancak grup içerisinde lider pozisyonunda birden fazla kişinin olması bu tür çalışmalarda sıkıntı yarattığını belirtmektedir. Aslında ortak bir amaç için bir araya gelen öğrencilerin farklı özellikler sahip olduğu ve amaca ulaşmak için birlikte çalıştığı, kişilerin olumlu yönlerini kabul ettiği gibi olumsuz yönlerinde herkesin kabul etmesi ve bu yönlerini kontrol edecek tavırlar sergileme gerekir ki istenilen amaca ulaşmak için birlikte hareket edilebilsin. Bu nedenle okul ortamında öğretmenlerin, öğrencilerin bu yönünün oluşmasını ve gelişmesini sağlayacak çalışmalar gerçekleştirmesi gerekir. Değinilen bir diğer nokta ise dayanışma, sorumluluk alma ve grup çalışmalarının sadece okul ortamıyla sınırlı kaldığı okul dışında gerçekleştirilecek çalışmalarda bir araya gelinememesidir. Yukarıda ifade edilen kazanımları gerçekleştirmek için öğrencilerin okul dışı gündelik yaşama dönük etkinlikler yapması şarttır. Çünkü dayanışma, yardımlaşma, sorumluluk alma, grup çalışma gibi değerler sadece sınırlı bir ortamda edinilecek değerler olmayıp okul dışı yaşama dönük çalışmalar yapılarak oluşturulabilir

ve öğrencinin sosyalleşme süreci ancak bu şekilde gerçekleşir. Konu ile ilgili öğretmen görüşü aşağıda verilmiştir:

Ö22. Bazen onları sosyal etkinliklerde deney yaparken gruplara ayırıyorum orda kendileri seçiyorlar. Dün bir sosyal etkinliğimizde sosyal kulüpler vardı. Kızılay, Yeşilay gibi buların faaliyetleri. ...Ö22 Çok fazla kazandıklarını düşünmüyorum. Burada lider iki tane olduğunda uyum sağlanmıyor zaten. Her zaman iyi sonuç alınmıyor biri başka türlü yapmak istiyor diğeri başka türlü. bazen hoşlarına gidiyor bazen uyumsuzluk oluyor... birde çok uzak olduğu için birbirine bir araya gelme sorunları oluyor çocukların.

Bir diğer öğretmen ise öğrencilerin çoğunluğunun bu bilince ulaştığını ancak derslerinde yeterince sorumluluklarını yerine getirmeyen öğrencilerin bu ortamlarda da aynı davranışı sergilediklerini belirtmiştir. Öğretmenin konu ile ilgili görüşü şöyledir:

Ö4 Bu bilince büyük bir çoğunluk ulaştı ama benim o kadar titiz davranmama rağmen yinede kaçamak yapanlar var. Yani o belli başlı hani derslerinde çok sorumluluk sahibi olmayan çocuklar, grup çalışmalarından da kaçmışlar.

Başka bir öğretmen grup içi sorumluluğun her öğrenci tarafından gerçekleştirilmediğini ancak kişilerin başarısı ve sorumluluğu olmayıp grubun başarısı algısının olduğuna dikkat çekerek kişilerin grup içi davranışlarının gruba mal olduğunu vurgulamaktadır. Bir diğer değinilen nokta öğrencilerin okul dışındaki durumlarıdır. Öğrencilerin okul dışı etkinlikleri gerçekleştirememesinin başlıca nedenini aile olarak ifade eden bu öğretmenimiz okul dışındaki sorumluluklarının okul ile ilgili çalışmalarını olumsuz etkilediğini ifade etmektedir. Bu açıklamadan öğretmenin bu kazanımlara yönelik çalışmalar yaptırdığı ancak tüm öğrencilerin bu bilince ulaşamadığı ve bunun da çeşitli nedenlerden kaynaklandığını belirtilmektedir. Öğretmen durumla ilgili açıklaması aşağıdadır:

Ö8... araştırmaya mesela üç kişi gidiyorsa iki kişi gitmiyor gibi. Ama hani, sonuçta hani ödev geldiğinde beş kişi yapmış gibi gözüküyor. Ama iki kişi daha pasif, daha arkada kalıyor..... ama tabi yapamayan veya eksik yapan çocuklarda oluyor. Bu biraz çevre şartlarıyla da alakalı. Hani, ailenin bilinçlilik düzeyiyle de alakalı. Hani, öğleden sonra gelip araştırma yapmaları gerekiyor, hani aile ona izin veriyor, vermiyor, çocuğun evdeki durumu da çok önemli yani. Kardeş bakıyor, anne tarlaya gidip çalışıyor, yani, evdeki durulmada çok alakalı diyeyim yani, bu yüzden, yani yapamayan çocuklarda çok fazla şey yapamıyorum. Yani durumunu bildiğim için...

Öğrencilerin işbirliğini gerektiren çalışmalarda herkesin üzerine düşeni tam anlamı ile yapmadığını söyleyen bir diğer öğretmen bu tür çalışmaların kalabalık sınıf ortamında gerçekleştirilemediğine dikkat çekmiştir. Görüşülen öğretmen öğrencinin

yukarıda ifade edilen bilince ulaşp ulaşmadığını denetleyemediğini ve öğrencilerin bu konuda bilinçlendiremediklerini söylemektedir. Bu açıklamadan öğrencilerin bu kazanımları edinebilmesi için hem öğretmen kontrolü gerektiği hem de sınıfın çok kalabalık olmaması gerektiği görüşü ortaya çıkmaktadır. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö14. Konulara göre grup çalışmaları yapıyoruz ama sınıflar kalabalık olduğu için çok iyi denetleme yapamıyoruz. Grup çalışmalarına katılan herkesin mutlaka taşın altına elini koyması lazım, koymayan öğrenci zamanla grup çalışmalarının arasında kaynayıp gidiyor. Bunun için küçük gruplar olması lazım daha iyi öğrenciyi bilgilendirebilmemiz için.

Görüşülen bir diğer öğretmen ise programda dayanışmanın grupla ve işbirliğine yönelik çalışmayı amaçladığı ancak okuldaki şartların bunları yerine getirmek için uygun olmadığını belirtmiştir. Buna rağmen öğretmenlerin bu konuda çalışmalara devam ettiklerini ancak öğrencilerin bu bilince ulaşmadığını belirtmiştir. Katılımcı öğretmen bunun nedenini öğretmenlerin, özellikle hizmet süresi fazla olan öğretmenlerin programın misyonunu kavrayamadığı ve öğretim ortamında öğretim yöntem teknikleri ve yaklaşımı konusunda tavırlarını değiştirmediğini şeklinde ifade etmiştir. Öğrencilerin sosyalleşmesini sağlayacak bu kazanımların bir şekilde göz ardı edildiği anlaşılmaktadır. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö.24. Yapılandırıcı sistem getirileli bu sene 4. yılda okulların alt yapısı ve imkânları bunları sağlamaya uygun olmamasına rağmen tüm imkânlar zorlanarak işbirlikçi grupla çalışma dayanışma içinde olma etkinlikleri uygulanmaya çalışılmaktadır... Türkiye genelini düşünerek olursak bu bilince ulaşılmamıştır. Çünkü öğretmenler özellikle eski öğretmenler yeni programa direnç göstermekte ezberci sınavlara yönelik davranışı eğitim modelini sıkı sıkıya uygulamaktalar. Ayrıca okulların alt yapı eksiklikleri de bunu önemli ölçüde engellemektedir

Araştırmaya katılan öğretmenler öğrencilerin grupla çalışmasını, işbirliği ve dayanışma içerisinde olmasını sağlayacak etkinlikler yer verdiklerini ve öğrencilerin büyük çoğunlu tarafından ifade edilen konularda bilince ulaştıklarını bulgusuna ulaşılmıştır. Ancak yukarıda ifade edilen bazı nedenlerden dolayı bu konuda çeşitli sıkıntıların yaşandığı aktarılmıştır.

4.1.1.10. Her İnsanın Saygıyı Hak Ettiği Bilincini Taşır. Ön Yargı , Ayrımcılık ve Çatışmanın Olumsuzluklarını Bilir. Kendisinin ve Başkalarının Hata Yapabileceğini ve Bunun Normal Olduğunu Kabul Eder. Farklılıkları İnsanlığın Kültürel Zenginliği Olarak Görür. Arkadaşlarının Fiziksel ve Kişisel Özelliklerine Saygı Duyar Kazanımların Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri

Yukarıdaki kazanımlar doğrultusunda öğretmenlere *Öğrencilerinizin hoşgörüsü sahibi (sonda sorular: birbirlerine tahammül edebilen, birbirlerine saygılı, ayrımcılık yapmayan ön yargıları olmayan, farklılıkları zenginlik olarak gören, çatışmacı değil uzlaşmadan yana olan sonda sorular ile) bireyler olmasını nasıl sağlıyorsunuz?* Sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin konu ile ilgili görüşleri Tablo 18’de verilmiştir. Tüm bu kazanımlar hoşgörü kavramı altından yöneltilmiştir.

Kepenekçi (2003) Hoşgörü: Anlayış gösterme, anlayışla karşılama, başka ve farklı olanlara saygı ve sevgi, zora ve baskıya başvurmada farklılıkları kabul etme, uzlaşma gibi anlamına geldiğini belirtir. UNESCO tarafından yapılan tanım şöyledir: “Hoşgörü, temelde başkasının yani farklı olanın kendileri gibi olma hakkına saygı göstermek ve ötekine verilen zararın kendine ve herkese verilen zarar anlamına geleceği için zarar vermekten kaçınmaktır” (Aktaran: Kaymakcan, 2009). Bu tanımlara dayanarak her kazanım için ayrı ayrı soru sorulmamış bu kazanımlar hoşgörü başlığı altında verilmiştir.

Tablo 18

Öğrencilerin Hoşgörü Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Hoşgörü bilincine ulaşma düzeyi		
Çoğunlukla	Ö1,Ö2,Ö3,Ö6,Ö7,Ö8,Ö11, Ö15, Ö16,Ö17,Ö18,Ö20, Ö21,Ö23,Ö24,Ö28	16
Kısmen	Ö4,Ö5,Ö9,Ö10,Ö12,Ö13,Ö14, Ö19,Ö22,Ö24,Ö26,Ö27	12
Hoşgörü bilinci nasıl kazandırılıyor?		
Farkları sevdirmeye çalışma	Ö2,Ö7,Ö8,Ö15,Ö17,Ö18,Ö20, Ö24,Ö28	9
Eşit davranma	Ö1,Ö3,Ö5,Ö10,Ö11,Ö16,Ö20, Ö24	8
Olumlu telkin ve konuşma	Ö4,Ö8,Ö15,Ö19,Ö21	5
Model olma	Ö3,Ö10,Ö13,Ö25	4
Empati yaptırma	Ö12,Ö19,Ö23	3
Uyarıda bulunma	Ö4,Ö15,Ö21	3
Sınıf içi ilişkileri kontrol	Ö4,Ö5	2
Olumlu teşvikler	Ö3,Ö13	2
Demokratik ortam oluşturma	Ö11	1
Sosyal etkinlikler	Ö5	1
Kıyaslamama	Ö6	1
Din	Ö20	1
Paylaşımını sağlamak	Ö16	1
Olumlu davranışları övme	Ö17	1
Kardeşçe yaşamaya vurgu	Ö18	1
Günlük yaşamdan örnekler	Ö18	1
Birbirleri ile kaynaştırmaya çalışma	Ö22	1
Hataları hoşgörüne	Ö25	1
Uzlaşmacı yaklaşım	Ö26	1
Başarıyı takdire teşvik	Ö28	1
Bu bilincin oluşmasında olumsuz etkiler		
Aile	Ö3,Ö8,Ö9,Ö12,Ö13,Ö1,Ö21	7
Çevre	Ö3,Ö8,Ö9, Ö12,Ö14	5
Medya	Ö3,Ö12	2

Tablo 18’de öğretmenlerin öğrencilerin hoşgörü bilincine ilişkin görüşleri verilmiştir. Görüşülen öğretmenlerin büyük çoğunluğu tarafından öğrencilerin bu bilinci ulaştığı yönünde görüş bildirilmiştir. Öğretmenler öğrencilerin bu bilince ulaşması için farklılıkları sevdirmeye, eşit davranma, empati yaptırma, model olarak uyarılarda bulunma, sınıf içi ilişkileri kontrol etme, demokratik ortam oluşturma, olumlu teşvik demokratik ortam oluşturma gibi yollara başvurdıklarını belirtmişlerdir. Ancak bu bilinci oluşmasında aile, çevre ve medyanın olumsuz etkileri olduğunu ifade etmişlerdir.

Hoşgörü bilinci demokrasinin temel unsurlarındandır. Bu nedenle demokratik değerleri benimsemiş vatandaşlar yetiştirilmek isteniyorsa eğitim sisteminin öğrencilerin hoşgörü kültürünü benimsemesi kazandıracak şekilde kurgulanması ve düzenlenmesi şarttır. Araştırmaya katılan öğretmenler hoşgörü bilincinde özellikle farklılıklara saygı ve eşitlik değerlerinde birleşmişlerdir. Kıncal ve Isık' (2003) göre, öğrencilere kazandırılmak istenen baslıca demokratik değerler; eşitlik, yasama saygı, özgürlük, adalet, dürüstlük, iyiyi arayış, işbirliği, özgüven, hoşgörü, duyarlılık ve sorumluluk, farklılıkları kabul etme, güvenlik, barış, gelişim, mükemmellik ve etkililiktir. Öğretmenler tarafından aktarılan görüşler bu açıklama ile benzerlik göstermektedir.

Görüşünle öğretmenlerden Ö7 yukarıda ifade edilen kazanımları edindirmek için öğrenciler farklılıkların aslında olumsuz bir şey olmadığı bilakis olumlu olduğunu vurguladığını dile getirmiştir. Farklılıkların aslında birbirimizi tamamlamamızı sağladığı vurgulamıştır. Duman (2004) tarafına yapılan çalışmada da öğretmenlerin 175(% 77,8)'i farklı görüş ve düşünceleri doğal karşıladıklarını belirtmişlerdir. 14 (%6,2)'ü farklı görüş ve düşünceleri doğal karşılamadıkları 36 (%16)'sının farklı düşünceleri doğal karşıladıkları görülmektedir Farklılıkların doğal olduğu ve hatta farklılıkların olması gerektiği bu söylemden çıkarılabilir. Öğretmenin kazanımlara gerçekleştirmek için vurguladığı yaklaşıma şu şekildedir.

Ö7 farklılıklarımız olmasaydı hepimiz ayrı birey olmazdık. Hepimiz bir birimize benzer, hepimiz bir birimiz gibi düşünür. O zamanda hayatın getireceği birçok eksiler olacağını, ama bu farklılıkların yaşadığımız süre içerisinde birçok olumlu, pozitif yönlerle karşımıza çıktığını, birimizin düşünemediğini diğerimizin düşünebileceğini, birimizin işte becerisinin, olmadığı bir becerinin diğerini kapatabileceğini, onların hep bir araya geldiğinde, işte o zaman tam böyle bir, yaşanacak ortam oluşabileceğini, gelişebileceğini, gerçekleştireceğini

Bu görüşe benzer bir görüş bildiren bir diğer öğretmen sınıf içerisinde zaman zamanda olsa çatışmaların olduğu ancak sürekli olumlu yönde yapılan söylemlerle öğrencilere birbirine tahammül etmeyi, toplumda yaşamının birbirine saygı duymayı gerektirdiğini, öfkeyi kontrol etmek gerektiğini, aslında birbirini her şeyi ile kabul etmeyi kabullenmeyi kazandırmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Öğretmenin söyleminde sınıf içerisinde öğrencilerin çatışmalarını önlemek adına yapıcı bir dil kullanarak bunu çözmeye çalıştığı ve öğrencilere birbirinde farklı olmanın doğal olduğunu asla homojen bir ortamda olunmayacağı, sosyalleşmenin gereği olarak hoşgörü kültürünün

kabullenilmesi gerektiğinin vurgulandığı görülmektedir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir.

Ö8.ya bunla ilgili işte, örnekler vererek, mesela sınıfta bu çok yaşıyor hani bir birlerine fazla tahammül edemedikleri şey oluyor, zamanlarda oluyor ama o sürekli konuşarak, eeee “bir sınıfta yaşıyorsanız bir birinize saygı göstermek zorundasınız”, sonuçta toplum içinde de yaşayacağız, ya da her fikride beğenmediğimizi kızıp bağırarak öfkelenemeyiz, yani, bir arada yaşamak zorundayız yani bu sınıf içinde de böyle, aile içinde de böyle, toplum içinde de böyledir. Bu şekilde çeşitli örnekler vererek, konuşmalar yaparak onları hazırlıyorum yada bilgilendiriyorum bu şekilde... bu konuda duyarlı çocuklar

Görüşülen bir diğer öğretmen bu konunun sürekli üzerinde konuşarak yani öğrenciler sürekli telkinlerle bu bilincin oluşmasını sağladığını ifade etmiştir. Öğretmen, bunların programın içersinde vurgulandığına dikkat çekerek öğrencilerin farklı dil ve dinden olanlar saygı duyduğu ve bunu normal karşılandığını belirtmiştir. Ancak bazen bunları kazandırmak adına sert tutum sergilediğini söylemektedir. Fakat bu şekilde bir tavır öğrencilerin bu kazanımları yani hoşgörü kültürü bilincini edinmesinde hiçbir şekilde doğru yol değildir. Bu şekilde diktacı bir tutum öğrencilerin o ortamda olumlu bilincin oluşmasından çok duygu ve davranışlarını bastırmasına neden olabilir. Çünkü hoşgörü eğitiminde asla diktacı bir tavırla bu bilinç sağlanamaz. Öğretmenlerin açıklamaları şu şekildedir:

Ö15 Sürekli söyleyerek sürekli. Konularımız zaten bunları konu almış. Birinin kusuruna gülmemeyi, affetmeyi bunlar sürekli verdiğimiz şeyler. Bunları kabullenmek çoğunlukla çocuğun kendi elinde eğer umursamazsa çocuğa hiçbir şey veremezsiniz. Çoğunlukta hoşgörü kültürü oluşmaya başladı... Ben bu sınıfla 1 den 5 e kadar beraberim farklılıkları benimsediler. ...ben sürekli telkin vererek biraz sert bir dille de olsa bunları aştık. Yeni biri gelse farklı bir dilden ve dinden onu dışlamazlar. Dış ortamda bunu gerçekleştirirler kişilikleri oluşmaya başladı artık.

Bir diğer öğretmen ise bu bilinci nasıl oluştuğunu fark etmediğini ancak sınıf içerisinde okuduğu örnek hikâyeler ve kendisinin gerek sınıf ortamında gerekse okul yaşantısı dışındaki yaşamıyla model olmasıyla bu bilinci kazandırmaya çalıştığını ifade etmiştir. Ayrıca toplumumuzda farklı kültürlerin yer aldığını vurgulayarak ayrımcılık, ön yargı gibi anti demokratik davranışlardan uzak durulması gerektiğini ve birlikte yaşama kültürünün hoşgörüden geçtiğini telkin ederek öğrenciler bunu kazandırmaya çalıştığını ifade etmiştir. Öğretmenin konu ile ilgili açıklaması şöyledir:

Ö3 Nasıl sağlıyoruz bilmiyorum ama ben böyle kısa hikâyeler sınıfta örnek olmam açısından başımdan geçen tecrübeler işte bu hatta geçenlerde Hristiyan

komşumla olan diyalogumu anlattım. Önce model olmaya çalışıyorum daha sonra işte Türkiye içerisindeki farklılıklarımızı anlatıyorum Kürt, Laz, Çerkez ama işte güzel bir ülke olması içinde bu ayrımcılık yapmadan önyargılı olmamız gerektiğini bilinçaltına vermeye çalışıyorum. Yani bu kitaplarda birbirimize karşı oyunlarımızda hoşgörülü olmak, sağlamaya çalışıyorum.

Bu görüşü destekleyen bir başka öğretmen, öğretmenin sınıf içindeki tutumunun çok önemli olduğunu sınıf içerisinde her zaman eşit davrandığını ve asla öğrencilerin ayırmadığını vurgulayarak sınıf içi öğretmen tutumunun hoşgörü bilincindeki etkisine değinmiştir. Öğretmenin konuya yönelik görüşü şu şekildedir:

Ö24... Onlara hoşgörülü yaklaşarak, Hiçbir öğrenciyi ayırım yapmadan yaklaşarak Bunda da kendi sınıfımda oldukça başarıya ulaştım. Kaynaştırma öğrencisi olan öğrencisi olan arkadaşlarını hiçbir zaman dışlamadılar. Ayrıca sınıfta cinsiyet ayrımı yok. Bireysel farklılıklarda ise oldukça hoşgörülüdürler.

Ö24'ün görüşünü destekleyen bir diğer öğretmende, önce öğretmenin bu bilince ulaşması gerektiğini ve bunu davranışlarına yansıtması gerektiğini belirterek sınıf içi demokratik ortamın ve hoşgörülü davranışın önemine değinmiştir. Öğretmenin görüşü şu şekildedir:

Ö25 Bence öğretmenin tutumuyla çok ilgisi var. Ben bunun nasıl olduğunu bilmiyorum ama böyle oldu yani sınıfım. Diğer sınıflarımda öyleydi. Siz hoşgörülü olup öğretmeninde hata yapabileceğini, hatayı kim görüp düzeltere biliyorsa onun normal olduğunu yavaş yavaş kavriyorlar. Çoğu öyleler.

Öğretmenlerin sınıf içerisinde sergilediği davranışlarla model olmanın önemli olduğu bulgusu Absalom (2005) tarafında gerçekleştirilen çalışmada model olmanın demokratik vatandaşlık özelliklerini kazandırmada etkili olduğu bulgusuyla benzerlik göstermektedir.

Öğretmenlerden Ö20 öğrencilerin farklılıkların tümün din ortak paydasında birleştirilerek hoşgörü bilincini öğrenciye kazandırmaya çalıştığını ifade etmiştir. Hiçbir topluluğun bir diğerine üstünlüğü olmadığını önemli olanın güzel ahlak sahibi olmak olduğunu öğrenciye kazandırmaya çalıştığını vurgulamıştır. Öğretmenin bu söyleminde hoşgörü bilincini gerçekleştirmek için din ve ahlak eğitimi kullandığı söylenebilir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö20. ..Dini yönden yaklaştım. Öldüğünüze sağlı sollu sorgu melekler geliyor din kültürü dersinde görüyorsunuz, sen Kürtsün sen Lazsın diye mi soracak,... Çocuklar gördünüz insanın ırkı hiç bir şey ifade etmiyor bu dünyada. Biz o zaman insanın rengi siyahmış beyazmış önemli değil kişiliği bizle konuşması davranışı önemli

Bir diğerk öğretmende öğrencilerin kişisel ve fiziksel özelliklere saygı duyulması gerektiğini öğrencilere kazandırmaya çalıştığını bunun içinde empati kurmalarını sağladığını ifade etmiştir. Ö12'nin açıklaması şu şekildedir.

Ö12 bunu için bizim sınıfta çok güzel bir örnek var kaynaştırma öğrencimiz var işte sizde o durumda olabilirsiniz diyorum onu yani empati kurun onu eee yani yerene kendinizi koyun siz o zaman ne hissedersini size aynı şekilde davranılsa onu onları arasında katmaya çalışıyorum.

Olumsuz Durumlar

Öğretmenlerden bazıları bu konuda ne kadar çaba harcansa da bu bilincin istenilen düzeyde olmadığını çünkü aile, çevre ve medyanın sınıf ve okulda gerçekleştirilen faaliyetleri gölgelediğini belirtmiştir.

Öğretmenlerden Ö12 okulda bu bilincin oluşmasına yönelik çaba gösterdiklerini ancak medyanın, ailenin ve çevrenin bu bilincin oluşmasında olumsuz rol oynadığını ifade etmiştir. Okulda ne karda verilirse verilsin öğrenciler okul yaşantısı dışındaki durumları daha çabuk edindiği ancak okula verilenin gerçekleşmediği şu açıklaması ile ifade etmiştir:

Ö.12... fazla hoşgörü sahibi değil çocuklar daha hırçın, çocuklar hırçın G. Neden kaynaklanıyor Ö.12. bilemiyorum yani ortamdan yani gördükleri izledikleri filmlerden mi her zaman değil de heee dışarıdaki çevreden zaman zaman hırçınlık yapıyorlar yani belki örnekler görüyorum diyorum bu şekilde örneklerin fazla gösterilmesi de doğru değil medya olsun çevrede görmeleri çok doğru değil olumsuz örnekleri görmeleri pek doğru değil çünkü bende yapabilirim diye düşünüyorlar çocuklar ister istemez Ö.12 Doğallaşılıyor tabi hayatına giriyor farkında olmadan çocuğun hayatına giriyor mesela evde anne baba kavga ediyorsa o çocuk daha bir kavgacı oluyor hayatına giriyor iste istemez yani farkında olmadan bazı şeylerden kapıp bazı şeylerden bazı şeyleri kapıyor çevreden... Tabi çevre bazen, çevre okuldan daha fazla etkiliyor çocuğu aile mesela ailesi, aile çevresi mahallesi çok şeyse çocuğun okulda verilenlerin dışında bir uygulamalar varsa sizin okulda verdiğiniz daha şey kalıyor sönük kalıyor kendini gerçekleştiremiyor bu tür öğrencilerde var

Öğrencilerin bunları kazanamadığını söyleyen bir diğerk öğretmene ise aslında programın bu konulara yer verdiğini kendilerinin de bunun neticesi olarak hoşgörü kültürüne yönelik çalışmalar gerçekleştirdiklerini, ancak bu kültürü oluşturmadıklarını ifade ederek okuldaki çabanın sonuç vermediği düşüncesine kapıldığı görülmektedir. Ö9 öğrencilerin olumsuz davranışlar gösterdiklerinde onları uyardığını, sorunlarını barışçı yollardan çözmesi gerektiğini anlattığını ancak bunun gerçekleşmediğini ifade

etmiştir. Öğretmen Ö9 bunun bir nedenini tam olarak açıklayamasa da aileden ve toplumdan kaynaklanabileceğini ifade etmiştir. Hoşgörü bilincinin ve kültürünün başka toplumlarda zenginlik olarak görüldüğü ve farklı kültürlerin buralarda bir arada bu kültür ekseninde yaşayabildiklerini ancak bu ortamın bizim ülkemizde olmadığı ve birbirine tahammül edebilen, birbirine kabul edebilen bir toplum yaratılamadığını ifade etmiştir. Öğretmenin bu açıklamasından toplumda hoşgörü bilinci olmadığı ve bunun çocukların bu duyguyu ve bilinci edinmesini engellediği sonucunu çıkarabiliriz. Ö9'un konu ile ilgili açıklaması şu şekildedir:

Ö9.Zaten çocuklardaki sorunumuz da bu. 4 sınıfta ilk konulardı bunlar. İşte farklılıklar farklar zenginlik getirir. Üzerinde çok durduk ama bizim çocuklar bunun pek farkında değil. İşte örnek olarak birbirinden farklı 2 çocuğu çıkarıyorum işte bu bundan memnun değil kavga etmek zorunda değilsiniz ama bir birlerinin isteklerini ve farklılıklarını ortaya koyup paylaşmaya ama bizim toplumumuzdan mıdır ne dir bu şey olmuyor. Aileden ve çevreden dolayı Avrupa ülkelerindeki hani hoşgörü şeyi var ya bir arada yaşama bir zenginlik katıyor ya bizim toplumumuzda olmuyor sen ne yaparsan yap bizim dediğimiz olacak diyor. Çocuklarda uygulayamıyoruz birbirlerine tahammül etmiyorlar. Her kes karşımdaki benim düşündüğüm gibi düşünsün diyor bir şekillendirme yapıyor. Terslik yapıyorlar ne kadar da tamam deseler de bir türlü olmadı

Ö13 aslında okulda hoşgörü kültürünün verildiği ve ancak okul dışındaki yaşamın hoşgörülü kültürüne dayalı olmadığını belirtmiştir. Bu nedenle öğrencilerinde bu bilincin oluşmadığını ifade etmiştir. Aile ve çevrenin hoşgörü bilincinin oluşmasında olumsuz rolü olduğuna değinen bu öğretmenin konu ile ilgili görüşü şöyledir:

Ö.13 Tabi çevre bazen, çevre okuldan daha fazla etkiliyor çocuğu aile mesela ailesi, aile çevresi mahallesi çok şeyse çocuğun okulda verilenlerin dışında bir uygulamalar varsa sizin okulda verdiğiniz daha şey kalıyor sönük kalıyor kendini gerçekleştiremiyor bu tür öğrencilerde var

Araştırmaya katılan öğretmenler okulların hoşgörü kültürü üzerinde kurulduğunu ve öğrencilerine bu bilinci aktardıklarını belirtmişlerdir. Araştırmanın bulguları Üste (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada okulda hoşgörü ortamı bulunduğu bulgusuna benzerlik göstermektedir. Sonuç olarak öğretmenler hoşgörü bilincine yönelik çalışmalarını sınıf içerisinde gerçekleştirildiği ve öğretmenlerin çoğu tarafından öğrencilerin hoşgörü kültürüne yönelik kazanımları edindiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Ancak aile, çevre ve medyanın öğrencilerin bu davranışları olumsuz rolü olduğunu belirtmişlerdir.

4.1.1.11. Çatışmaları Şiddete Baş Vurmadan Çözebilme Becerisi Gösterir. Okulda Karşılaştığı Sorunlara Yönelik Demokratik Çözüm Yolları Üretir Kazanımlarına Yönelik Öğretmen Görüşleri

Yukarıda ifade edilen kazanımlara yönelik olarak öğretmenlere *Çatışmalarını çözmek için neler yapıyorsunuz?* Sorusu yöneltilmiştir. Çatışma çözme becerisini kazandıracak birey olan öğretmenin çatışa çözümünde izlediği yol öğrencinin gelecek hayatta öğrencilerin çatışma durumlarında izleyeceği yolu kullanması açısından önemlidir. Bu nedenle öğretmenlerin çatışmaları nasıl çözdüğü direkt olarak sorulmuştur.

Tablo 19

Öğretmenlerin Çatışmanın Çözümünde İzledikleri Yollara Yönelik Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Çatışmaların çözümünde izlenen yol		
Her iki tarafı dinleme	Ö1,Ö2,Ö8,Ö9,Ö12,Ö13,Ö18,Ö24	8
Olumlu telkinler	Ö1,Ö5,Ö16,Ö20,Ö25,Ö27	6
Birlikte çözüm arama	Ö1,Ö13,Ö17,Ö18,Ö27	5
Kendilerinin çözüm üretmesini sağlama	Ö6,Ö10,Ö11,Ö17,Ö21	5
Uyarı	Ö4,Ö13,Ö22,Ö27	4
Özür dilemesini sağlama	Ö6,Ö21,Ö27	3
Birebir görüşme	Ö13,Ö15,Ö21	3
Şikâyeti engelleme	Ö4,Ö21	2
Müdahale etme	Ö4	1
Saygı göstermenin zorunluluğuna vurgu	Ö8	1
Çatışma olmuyor	Ö6	1
Diğer		
Rehberlik servisinden destek alma	Ö20	1

Tablo 19’da öğrencilerin çatışma durumunda izledikleri yol ve öğretmenlerin çatışmalarını çözmeye nasıl yardımcı olduklarına yönelik görüşleri yer almaktadır. Öğretmenler öğrencilerinin genellikle sorunların kendisine taşıyıp çözüm aradığını ifade etmişlerdir. Öğretmenler çatışma durumunu her iki tarafı dinleme, olumlu telkin, özür diletme kendilerinin çözüm üretmesini sağlama, birlikte çözüm arama daha çok karşılıklı konuşma, saygı, ceza ve müdahale etme yoluna gittiklerini ifade etmişlerdir ve öğretmenler davranışları etik boyutta ele almışlardır. Aşağıda öğretmenlerin konu ile ilgili görüşlerin yer verilmiştir.

Öğretmenler öğrencilerin genellikle sorunlarını kendisine yansıttıklarını ifade ederek bu sorunlara çeşitli şekillerde çözdüklerini belirtmişlerdir. Duman (2004) tarafında gerçekleştirilen çalışmada da empati mekanizmasını kendini başkalarının yerine koyma (%61.8) mekanizmasını kullandıkları, daha sonra sorunları çözmeye istekli olmanın çatışmaları çözeceğini (%19.1) demokratik kimlik kazandırmanın (%18.2), sorunları kendi haline bırakmanın (%0,9), çatışmaları azaltacağı bulguları elde edilmiştir. Ayrıca Duman (2004) öğrenciler arasından tartışma çıktığında Öğretmenlerin %61,3'ü “arabulucu rol üstlenerek çözüme yönelik adımlar atarım” %29,3'ü “tartışma çıkaranları ayırıp dinlerim” %5,3'ü “rehberlik servisine gönderirim”, %2,7'si “katı kurallarımı uygulayım”, %1.3'ü “disiplin kuruluna gönderirim” şeklinde çözüm üretti bulgusuna ulaşılmıştır. Önür (1994) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da öğretmenlerin uyuşmazlıklara arabuluculuk, otoriteye başvurma ve kaçınma tepkisi gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Benzer bulgulara bu çalışmada da ulaşılmıştır.

Ö1 öğretmenimiz öğrencilerin yaşadıkları problemlerle ilgili olarak her ikisiyle de konuşup olumlu telkinde bulunarak çözüm aradığını belirtmiştir. Öğretmenin öğrencilerin davranışlarını toplumsal düzen açısından ele almasını olayı etik boyutta düşündüğünü söyleyebiliriz. Öğretmenin vurguladığı bir nokta ise okul içerisinde çeşitli problemler yaşansa bile bunların çok ciddi olmadığı asıl problemlerin birinci kademedен sonra yaşandığıdır. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö.1. İkisini de dinliyorum tek tek veya ikisini beraber. Bunun için mi? Değer miydi? Bakın işte arkadaşsınız kardeşsiniz. Bu buradaki dirlik düzen olmazsa ülkede aynı şekilde olur gibi telkinlerle çözmeye çalışıyoruz. ... şimdi ilkokul hani ilköğretimde ilköğretim de çocuk bizi örnek alıyor. Ama bizden çıktıktan sonrası bozuluyor. Daha fazla. Mesela bir iki, üç, dört, beşte pek fazla problem olmuyor

Görüşülen bir diğer öğretmen de öğrencilerin kendi aralarında tartıştıklarını ve kendisine yansıttıklarını ve sorunlarını kendi aralarında çözmesi konusu da onları yönlendirdiğini belirtmiştir. Öğretmenin bu davranışını öğrencilerin sorunlarını demokratik çözüm yolları bulması için yönlendirdiği ve öğrencilerin davranışlarının etik olarak ele aldığı şeklinde açıklanabilir. Öğretmenin açıklamalarından öğrencilerin bu bilince ulaştıkları anlaşılmaktadır. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö18 genel olarak çok taşıyorlar, o huyları var o huylarını hatta çok fazla sevmiyorum.hadi baş başa konuşun kendi sorununuzu kendiniz çözün dediğim çok fazla oluyor ama ilk etapta hemen bir öğretmene geliyorlar. Çok fazla büyümüyor olay yani en sonunda sınıfa girdikleri zaman güler güle giriyorlar yani

Bir diğerk öğretmende Ö14...birebir görüşme neticesinde onu düzeltme yoluna gidebiliyorsunuz. Eğer bunlara göz yumarsanız zaman içerisinde bozukluklar devam ediyor... Şeklindeki açıklamasıyla öğrencilerin bu tür davranışlarını görüşmelerle çözdüklerini ve bu tür olumsuz davranışlara herhangi bir şekilde düzeltme yoluna gidilmeze ileride olumsuzlukların devam edeceğini vurgulayarak öğrencilerin erken dönemde çatışma eğitimi verilmesi gerektiğinin önemin değışmiştir.

Erken dönemde çatışmaların çözümün önemli olduğunu vurgulayan bir diğerk katılımcı öğretmende özür dileme, beraber çözüm arama yollarıyla bunların oluşturulduğunu ve öğrencilerin artık sorunları çözmekte daha başarılı olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

Ö27... Anla dinle ya da benimle paylaş önce özür dileterek yapalım yani. Onun yaptığı şeyi bana söyle beraber konuşalım halledelim. Bu bilinç baya oluştu o eski kavgaları takışmaları birbirlerini yanlış almaları baya azaldı. Onlara bakın genç olma yolundasınız genç bir kız, bir delikanlı olma yolundasınız şuan 5. sınıftalar birbirlerine olan davranışları daha güzel. Bir birlerini üzecek kırarak şekilde değil oturdu

Öğretmen Ö20 ise okulda öğrencilerin çatışmalarını engelleyecek etkinlikler gerçekleştirdiklerini ancak çatışmayı şiddete başvurarak çözen öğrencilerin bu sorununu çözemediği durumlarda okul rehberlik servislerinden hizmet alarak sorunun kaynağını tespit etme ve buna yönelik çözümler getirme yolun gittiklerini belirtmişlerdir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö20 Bu konu ile ilgili çeşitli etkinlikler mevcut. Öğretmeninde kendi geliştirdiği etkinlikler vardır mutlaka. Buna rağmen şiddet uygulayan öğrenciler rehberlik merkezine yönlendirilmekte aile ile görüşülmekte ve gerekirse psikiyatr ve psikologa yönlendirilen öğrencilerimiz mevcuttur. Bu öğrencilerin genellerde aile sorunları olduğu gözlemlerimiz arasındadır

Öğretmenlerin açıklamalarından genel olarak öğrenciler arasında çatışmanın çok fazla olmadığı ve öğrencilerin bunları kendi arasında çözebildiği demokratik barışçı yoları kullanabildiği anlaşılmaktadır. Bulguların Üste (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğrenciler aralarında uzlaşma sağlaya bildiklerini ve anlaşmazlıkları barışçı yoldan çözebildikleri bulgusunu desteklemektedir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö6 Çocuk kavriyor ya da bir yanlış yaparsa, o yaptığı yanlışlığın sonradan farkına varıyor. Yani bir arkadaşına bir yanlışlık yaptığı zaman, arkadaşından özür dilemesini kendileri artık öğrendiler... diğer arkadaşları onun yaptığı işin yanlış olduğunu kendisine anlatıyor. Bunu sağladık yani bunda bir sıkıntımız yok.

Bir diğer öğretmende öğrencilerin kendisine şikâyet edip çözüm aramaktan ziyade sorunlarını kendi aralarında çözebilme becerisinin olduğunu şu açıklaması ile aktarmaktadır.

Ö10. Genelde olmuyor olsuda aralarında hallediyorlar o ısı yanı ben hiç iki kavga eden iki öğrenciyi gelin bakım buraya niye kavga ettiniz diye bir olay yaşamadım yanı hatta yan yana oturuyorlar belki ufak bir tartımsa geçmiştir aralarında ama dersinki ikisinin yan yana otururken görmüşüzdür yanı bana arkadaşlarından gelip öğretmenim teneffüste Hasandan Mehmet kavga ettiler falan bir bakıyorum ki Hasan la Mehmet kavga ediyor birbirinden silgi alıyor kalem alıyor yanı işi çözüyorlar bana da yansıtmıyorlar

Yukarıdaki görüşe benzer bir açıklamada bulunan bir diğer öğretmende öğrencilerin çatışmanın öğrencinin toplumun dışın iteceğini bu nedenle öğrencilerin sorunları barışçı yollardan çözülmesi gerektiğini vurgulayarak toplumsal kabul ve sosyalleşmeye vurgu yaptığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu davranışların toplum tarafından kabul gören etik değerler olduğu göz önüne alınırsa öğretmenlerin konuyu bu açıdan da ele aldıkları söylenebilir. Ö16'nın açıklaması şu şekildedir:

Ö16. ... Eğer çatışmacı olunursa toplumdan dışlanacaklarını ve tek başlarına kalacaklarını söylüyoruz. Çoğunluk bunu gerçekleştiriyor. Bazı öğrencilerde kendi aralarında halledebiliyorlar olayları iyi aile çocukları olayları kenara çekip anlatarak halledebiliyorlar.

Öte yandan görüşüne başvurulmuş bir başka öğretmen ise tüm çabalarına rağmen aralarındaki problemi şiddet yoluyla çözmeye çalıştıklarını bunun kaynağını da televizyondaki şiddet içerikli programlar olduğuna dikkat çekmiştir. TV'de şiddet görüntülerini izleme, özellikle gelişimsel özellikleri dolayısıyla gerçek-fantezi ayrımını yapamayan küçük yaştaki çocukları olumsuz bir biçimde etkilemektedir (Ayrancı, Köşgeroğlu ve Günay, 2004: 134). Buluç (2005) tarafından yapılan araştırmada katılımcılar televizyondaki şiddet içerikli programların okuldaki şiddeti etkilediğini yönünde görüş bildirmişlerdir. Akpınar ve Dilci (2006) tarafından gerçekleştirilen çalışmada okul dışı şiddet nedenlerini TV filmleri, internet, medya, arkadaş çevresi, aile sorunları, akol madde bağımlılığı ve yasal boşluklar olarak sıralamışlardır. Ayrancı ve diğerleri (2004) tarafında gerçekleştirilen çalışmada televizyon kanallarında genel şiddet oranının oldukça yüksek olduğu şiddet türünün başında da fiziksel şiddetin geldiği

ortaya konmuştur. Bu bulgular öğretmenlerin konu ile ilgili açıklamasını destekler niteliktedir. Ö17'nin açıklaması şu şekildedir:

Ö17 sen ne kadar uğraşırsan uğraş benimsemiyor yine o arkadaşı ile şiddetle arasındaki problemi çözmeye çalışıyor bizim amacımız zaten ona da onu benimsetmeye çalışmak. Peki, çoğunlukta mı şiddet? Yok, yok çoğunlukta değil de televizyon programları çok etkiliyor televizyonda böyle dizileri seyrediyor seyrettiği diziler hep şiddetle ilgili yani televizyonda haberleri seyreteceklerini biz yönlendiriyoruz belli dizileri var hepsi dizi bakıyorsun yani böyle pek olumlu davranış geliştirmiyor çocuklarda

Öğretmenlerin açıklamalarından öğrencilerin okul içerisinde yaşadıkları sorunları genellikle öğretmene yansıttıkları ve öğrenci ile beraber çözüm arama yoluna gittikleri anlaşılmaktadır. Yine bu açıklamalardan öğrencilerin çok fazla çatışma yaşamadığı ve sorunlarını çözebildikleri anlaşılmaktadır. *Çatışmaları şiddete başvurmada çözebilme becerisi gösterir. Okulda karşılaştığı sorunlara yönelik demokratik çözüm yolları üretir kazanımlarını öğrencilerin kazanmasına yönelik çalışmalarını öğretmenler tarafından gerçekleştirildi şeklinde yorumlanabilir ve öğrencilerin bu açıklamalara dayanarak bu kazanımlara ulaştıkları yönünde görüş bildirdikleri şeklinde yorumlanabilir.*

4.1.1.12. Aile Kavramının Önemi Fark Eder, Aile İçinde Demokratik Bir Ortamın Oluşmasının Önemli Olduğunu Bilir Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri

İlgili kazanımları doğrultusunda öğretmenlere *Aile bir toplumun yapı taşı olduğuna göre, öğrencilerinizde ailenin ve demokratik aile ortamının önemli olduğu bilincini nasıl oluşturdunuz? Öğrencilerinizin ailelerini demokratik aile ortamı açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?* Soruları yöneltilmiştir. Aşağıdaki Tablo 20'de öğretmenlerin görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 20

Öğrencilerin Ailenin ve Demokratik Aile Ortamının Önemine İlişkin Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Ailenin önemi		
Aile ile önemi ile ilgili bilgi verme	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9, Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö14,Ö15,Ö16, Ö17,Ö18,Ö19,Ö20,Ö21,Ö22,Ö23, Ö24,Ö25,Ö26,Ö27,Ö28,	28
Demokratik aile ortamının özellikleri		
Aile içinde söz hakkı olduğunu söyleme	Ö8,Ö14,Ö16,Ö17,Ö21,Ö22,Ö23.Ö24, Ö26,Ö27,Ö28	11
Ailede iş bölümüne vurgu	Ö2,Ö13,Ö14,Ö15,Ö16, Ö24,Ö25,Ö27,Ö28	9
Ortak karar almaya vurgu	Ö2,Ö10,Ö22,Ö23	4
Aile içi hoşgörü	Ö3,Ö24,Ö25	3
Ailede saygının önemi	Ö20,Ö26	2
Velilerle temel demokratik değerleri telkin	Ö4	1
Huzurun önemin vurgu	Ö6	1
Birey olduğunu söyleme	Ö8	1
Olumsuz durumlar		
Demokratik olmayan ailelerin çocuklarının özellikleri	Ö4,Ö8	2
Oluşturamadık	Ö7	1
Aile demokratik değilse bu gerçekleşmiyor.	Ö6	1

Tablo 20’de öğretmenlerin ailenin ve demokratik aile ortamının önemine öğrenciler nasıl kazandırdıkların yönelik görüşlerine yer verilmiştir. Öğretmenlerin tamamı öncelikle ailenin ne kadar önemli olduğunu öğrencilere aktardıklarını belirtmişlerdir. Demokratik aile ortam bilincine yönelik olarak aile ortamında başta işbölümü, fikrini söyleme, ortak karar alma konuları olmak üzere hoşgörü, saygı, huzur ve birey olanın önemli olduğunu vurgulandığı belirtilmiştir. Demokratik olmayan ailelerinin çocuklarının özelliklerinin nelere olduğu, aile demokratik değilse demokrasinin kazandırılmayacağı ve demokratik aile bilincinin kazandırılmadığı yer verilen görüşler ararsındadır.

Aile bir toplumun yapı taşıdır. Tarihin başlangıcından günümüze kadar toplumdaki en temel kurum aile olmuştur. Çocuğun her türlü eğitiminde anahtar rol oynayan faktör ailedir. Aile kurumunu güçlü, düzenli, huzurlu ve sağlıklıyla olası çocuğun gelişiminde önemlidir. Kendisini sıcak, güvenli bir ortamda hisseden çocuk toplumla daha yapıcı ilişkiler sergiler. Çocuğun ilk eğitim kurumu da ailedir. Çocuk okula gelinceye kadar aslında birçok davranış, tutum ve değeri edinmiştir.

Ailenin önemenin inkâr edilemez gerçeğini öğrencilere kazandırıldığı belirten öğretmenlerden Ö28 ailenin çocuğun mutluluğu ve huzuru için çabaladığı ve ailenin olmamasının düşünülmemeyecek kadar zor bir durum olduğuna değinerek bir aile sahip olmanın değerine dikkat çekmiştir. Öğretmen konuya şu şekilde değinmiştir:

Ö28 Çocuklara söyle ifade ediyorum diyorum ki bizim her zaman yanımızda olan doğduğumuz günden itibaren annemiz babamız ailemiz var bizim için çalışıyorlar çabalıyorlar hiç kimsemizin olmadığını düşünün... Yaşantınızdaki yeri nedir dediğimde onlarsız bir yaşam olmaz bizim için ailemiz çok önemli,

Öğretmenlerden Ö3 ailenin bir topluluk olduğunu ve aslında toplumsal kuralların burada başladığını değinerek ailenin sosyal işlevini vurgulamıştır. Öğretmenin bu açıklaması Tezcan'ın (1994) ailenin yüz yüze ve samimi ilişkilerinin yaşandığı birinci grup olduğu ve bu nedenle bireyin tutum ve değerlerinin oluşmasında birincil etkileşimi sağmasının ayrı bir önemi olduğu ve temel kurumlardan birisi olarak yer almasının nedeninin birisinin bu olduğunu ve Tezcan (1994) ve Büyükkaragöz (1992) göre aile çocuğun sosyalleşmesinin temellerini atıldığı görüşünü içermektedir. Bu öğretmen toplumun huzur ve mutluluğunu ailenin huzur ve mutluluğu ile doğru orantılı olduğunu vurgulayarak aile içindeki bireysel mutluluğunun, kişinin davranışlarının aile şekillendiğini ve bununda toplumu şekillendirdiğini vurguladığı söylenebilir. Aile içindeki görevleri yerine getirme, hoşgörülü ve çocuğun değer verilmesi çocuğun değerli hissetmesinin çocuk üzerinde olumlu etkileri olduğu belirten öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö.3... Aile en küçük topluluk. Kurallar burada başlıyor. Toplumun huzurlu ve mutlu olabilmesi için önce bunun ailede sağlanması gerekir. Bu da kurallara uyup görevlerimizi yaparak, hoşgörülü olarak olur. Bunun yanında çocuğun da bir aile ferdi olarak fikrinin alınması ona değer verildiğini gösterir ki bu da çocuğun aileye olumlu katkılarının sağlanmasına yol açar...

Ailenin demokratik olması demokratik değerlerin kazanılması açısından oldukça önemlidir. Demokrasi bilincinin önce aile başladığına değinen Ö1 *Herkesin bir ailesi olduğunun ailelerin bütünlüğü ile toplumun (devletin) oluştuğu, demokrasinin de önce ailede yaşanması gerektiğinin bilicini oluşturarak.* Şeklindeki açıklaması ile aslında demokrasi bilincinin önce ailede başladığına dikkat çeker. Demokrasi bilincinin oluşmasında bununla birlikte demokratik vatandaşların yetişmesinde ailenin önemli rolü önemlidir. Kışlalı'ya göre (1989 Akt: Şahin-Fırat, 2009: 749) demokrasi eğitimi ailede başlar, okulda devam eder, yaşandığı ölçüde güçlenir ve yerleşik değerler yaratır.

Demokratik ortamda yetişen bireyler özgüveni yüksek sorumluluk alan ve yerine getiren, problem çözebilen, hoşgörülü, adaletli ve ileri görüşlü olurlar. Duman (2004) “demokrasi eğitimi ailede başlar, toplum tabanına yayılır, devletle filizlenir. Onun içindir ki bu filizlenme sürecini başlatabilecek bireyin yetişmesinde büyük rol oynayan aile kurumunun öneminin” çok açık olduğunu görüşü öğretmenlerin ailenin bu değerleri edinmesindeki önemine yönelik görüşlerini desteklemektedir. Bu görüşü destekleyen bir diğer öğretmen aile içinde haklarının olduğunu ve bunun bilinmesinin demokrasi bilinci açısından ve demokratik aile ortamı açısından önemli olduğunu şu şekilde ele alır:

Ö21. Çocuğa ilköğretim veren yer ailedir. Eğitimi de ilk önce ailede alıyorsun demek ilk önce aile geliyor. Şimdi çocuklara diyorum ki herkes haklarını bilecek, ailedeki ve buradakileri bilecek.

Programda demokratik aile ortamının önemine yer verildiğine dikkat çeken öğretmen Ö10 aile içerisinde iş bölümünün demokratik ortam açısından önemli olduğuna değinerek demokrasi bilincinde sorumluluk ve dayanışmanın önemli olduğu düşündüğü şeklinde yorumlanabilir. Aile içerisinde herkesin görüşünün alınması yönündeki açıklaması ile demokrasinin hoşgörü, eşitlik, saygı gibi değerlerini vurguladığı da görülmektedir. Öğretmenlerden Ö10 aile içi demokrasiyi şu şekilde açıklamaktadır:

Ö10.Yanı tabiki bizim yerli hayat bilgisinde birden üçe kadar hayat bilgisi dersinde dört beş saat te sosyal bilgiler derslerinde bizim aile ile ilgili ünitelerimiz konularımız vardır ailede ısbolumu vardır biz o ailede ısbolumu konusunu yada ailemiz konusu vardır ünitesi vardır biz o üniteleri islerken ailenin demokratik olması gerektiğini ailede herkesin görevi olduğunu sorumluluğu olduğunu ve ailede bir karar alınacağı zaman herkesin fikrinin alınacağını en küçük yanı konuşan duyan anlayan çocuğa dahi bir şeyin sorulması gerektiğini söyleriz

Bir diğer öğretmen ise ailenin demokratik olmasının çocuğa bu kavramları zaten bu ortam da kazanmasını sağladığı, demokrasinin ve demokrat aile ortamının farkında olduğunu söylemektedir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö6. ...Çocuk iyi bir aile ortamındaysa zaten demokrasiyi özümsüyor. Başka bir şeye ihtiyacı yok. Ailede demokrasi kavramını öğreniyor çocuk. Ailedeki haklarını biliyor, ailedeki görevlerini biliyor, ailedeki herkesin bir birine nasıl davranması gerektiğini öğreniyor. İyi bir ailede ise sıkıntı çıkmıyor...

Bir diğ er  ğretmen sadece  ğrenci değil velilerin demokrasi ve demokratik aile ortamı konusunda bilin lendirdiğini, çocuklarına demokratik davranışlar sergilemesi gerektiği yönünde telkinlerde bulunduğunu bize aktarmaktadır. Katılımcı bu açıklamasında okulda öğrenciye verilecek demokratik değerler ve demokratik aile ortamının öneminin kazandırılmasında ailelerin demokratik davranış sergilemesiyle gerçekleştirileceğinin ifade etmiştir. G ndoğu (2004) tarafından gerçekleştirilen  alımda da etkili bir demokrasi eğitimi için okul – aile işbirliğinin olması gerektiği bulgusuna ulaşılmıştır. Yeşil'in (2001) gerçekleştirdiği  alımda da öğretmenlerin, öğrencilerin demokratik davranışları göstermesinde sınıf ve aile büyük bir etkiye sahip olduğuna, ancak ailenin küçük bir farkla da olsa daha etkili olduğuna inandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenin bu yöndeki görüşü bu çalışmaların verileri benzerlik göstermektedir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

 4 Teşvik ediyorum. Çünkü veli toplantılarından da bunu şey yaparım sık sık uyarırım ben. Yani  ocuklara eşit davranılması, çocuklara karşı davranışlarımız, derslerine yardımcı olmak. Belirtiyorum.

Öğretmenlerin ifadelerlerin dayanarak ailenin ve demokratik aile ortamının önemli olduğu bilincinin öğrencilere kazandırılması yönünde etkinliklerin gerçekleştirildiği ve öğrencilerin büyük oranda bu bilince ulaştıkları anlaşılmaktadır şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 21

Öğrencilerin Ailelerini Demokratik Aile Ortamı Açısından Değerlendirmelerine Yönelik Öğretmen Görüşleri

Kategoriler	Katılımcı	f
Ailenin demokratik olarak değerlendirilmesi		
Çoğunluğu demokratik	Ö4,Ö13,Ö14,Ö16,Ö17, Ö20,Ö21Ö22, Ö24,Ö27,Ö28	11
Demokratik değil	Ö1,Ö3,Ö5,Ö8, Ö10,Ö15,Ö18, Ö19	8
Kısmen	Ö2,Ö6,Ö7,Ö9,Ö11,Ö12,Ö23,Ö25,Ö26	9
Demokratik Olmamasının Nedenleri		
Sosyo ekonomik faktörün etkisi	Ö1,Ö3,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11Ö12Ö15, Ö19,Ö20	13
Sosyo kültürel faktörler	Ö1,Ö2,Ö3,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö12,Ö20,Ö23	11
Babanın otorite olması	Ö3,Ö8,Ö15,Ö18,Ö20	5
Aileler çok çocuk sahibi	Ö1	1
Kadının ekonomik bağımsızlığının olmaması	Ö3	1
Geniş aile olması	Ö25	1
Ailenin eğitimi ile ilgili	Ö26	1
Ailenin parçalanmış olması	Ö8	1
Demokratik Ailelerin Özellikleri		
Sosyo ekonomik ve sosyo kültürel durumu iyi olanlar		
demokratik	Ö14,Ö21,Ö28	3
Veliyi bilinçlendirme	Ö24	1
Çekirdek aileler daha demokratik	Ö25	1

Tablo 21’de öğrencilerin ailelerinin demokratik olup olmamasına yönelik görüşleri verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin üçte birinden biraz fazlası ailelerin demokratik olduğunu üçte birine yakını kısmen ve yine üçte biri yakınıda demokratik olmadığını ifade etmiştir. Öğretmenler ailelerin demokratik olmamasının nedenlerini sosyo-ekonomik ve kültürel, babanın otoriter tutumu ve geniş aile yapısı, ailenin sevgisizliği ve eğitime bakışı olarak açıklamışlardır. Sosyo-ekonomik ve kültürel durumunu iyi olma, velilerin bilinçli olması ve çekirdek aile yapının demokratik aile ortamının özellikleri olduğunu belirtmişlerdir.

Kuzgun’a göre (2002) demokrat toplumlarda insan davranışlarının temelinde (1) her bireyin değerli olduğu, (2) her bireyin kişisel düşüncelerini ifade etmede özgür olduğu, (3) her bireyin kendini gerçekleştirme hakkı bulunduğu, (4) her bireyin kararlarının ve davranışlarının sorumluluğunu taşıması gerektiği, (5) bireysel hak ve özgürlüklere sahip olmanın, bireyci olmak anlamına gelmediği, (6) demokratik toplumun bireyinin kul

değil, yurttaş olduğu ve (7) demokratik toplumun bireyinin başkalarının görüşlerine açık olduğunu, insan anlayışı vardır. Şahin-Fırat (2009) “demokrasinin tam yerleşip güçlenmesi isteniyorsa, önce ailenin demokratikleştirilmesinin gereği olarak, aileyi de içine alan yaygın eğitim olanakları düşünülmesi” gerektiğini ifade eder. Ö21’in açıklaması bu görüşü desteklemektedir.

Ö21 Evet demokratik birazda aileler kendisini yetiştirmiş. Eğitimli en azından liseyi bitirmiş.

Görüşülen öğretmenlerden biri diğeri öğrencinin demokrasiyi benimsemesinde ailenin önemli olduğunu belirterek bunun nedenini de eğitimin ailede başlaması ile açıklamıştır. Bu nedenle okulda verilen demokrasi eğitiminin ve demokratik aile ortamının önemini ailede verilmesi gerektiğini, ailelerin bu konuda eğitilmesi ve bilgilendirilmesi gerektiğini ve kendisinin velilerle bu konular üzerinde konuştuğunu ifade etmiştir. Ailelerin demokratik olmasını da öğrencilerinin aile içinde söz hakkı laması ile ilişkilendirmişlerdir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö24 Biz öğretmenler öğrencilere demokrasiyi ne kadar vermeye çalışsakta eğitim ailede başladığından zaman zaman veli görüşme ve toplantılarında velileri de bilinçlendiriyorum. Genelde ailelerde demokratik. Çocukları ile ilgili kararlarını onlarla birlikte alıyorlar.

Öte yandan öğrencilerinin ailelerinin demokratik olmadığını ifade eden öğretmenler bunun nedenini de en başta sosyo-ekonomik ve kültürel nedenle ilişkilendirmişlerdir. Duman (2004: 22) “bir ülkedeki demokratik yaşayış, ekonomik gelişmeye şehirleşmeye, refaha, eğitim düzeyinin yükselmesine bağlı olduğunu ve aynı zamanda bunları da etkilediğini” bizlere bildirir. Öğretmenlerden Ö8 ailenin demokratik olmamasını *Ö8. Demokratik aile ortamı eşittir ekonomik yapı ya da sosyo-kültürel yapı. Evet, evet Kesinlikle*, ifadesi ailenin demokratik olmamasının ile kesin bir dille ifade etmiştir. Bu açıklama Duman’ın görüşünü destekler niteliktedir.

Görüşülen bir diğer öğretmende öğrencilerinin ailelerinin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel olarak alt grupta yer aldığını ve babanın otoritesi üzerine kurulmuş bir aile yapısı olması nedeniyle çocuğun baskıcı bir aile ortamında yetiştiğini bu nedenden dolayı ailelerin demokratik olmadığını bize aktarır. Duman (2004: 19) ailede sadece babanın sözünün geçerli olduğu diğer bireylerini dikkate alınmadığı, okulda, kurum ve kuruluşlarda yöneticilerin tek söz sahibi olduğu ortamlarda demokratik bir kültürel

birikimden söz edilemeyeceğini söyler. Bu nedenle anne baba tutumu ailede demokrasi bilincinin oluşması açısından önemli olduğu ve demokrasinin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapı ile ilişkili olduğu çıkarımında bulunulabilir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö3...Eğitim seviyeleri çok düşük ailelerin çocukları bu okulumuzda ben hep tek tek soruyorum tek tek şey yapıyorum hep baba kötü baskın rollerde baba bağırır, babanın dediği olur...

Aynı yönde görüş bildiren bir diğer öğretmen okulunun alt sosyo -ekonomik ve sosyo-kültürel gruba dâhil olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla daha çok ekonomik kaygılarının baskın olduğu, aile ortamının demokratik olmadığı, demokratik ortamın oluşabilmesi için aslında her açıdan rahat bir ortam olması gerektiğini ifade etmiştir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö5. Toplumsal yapı olarak bu öğrencilerimizin yapısı alt düzeyde bu okula gelenlerin çoğu kırsal yerlerden göçüp gelenler. Bunların dertleri daha başka geçim sıkıntısı falan demokrasiyle fazla işleri yok, daha çok karınlarını doyurmanın günü kurtarmanın peşindeler yani o yüzden.

Ekonomik sorunların ailede demokrasinin oluşmasını engelleyen en temel faktör olduğunu ifade eden Ö11 ekonomi eşittir demokrasi ilişkisini kurmuştur. Ö11 aile bireylerinin aile içerisinde sergilediği tavrın demokrasi bilincindeki rolünü şu şekilde açıklamaktadır:

Ö11. . bence orantılı yani, eğer bir ailede para, maddi durum zayıfsa, sinirler gergin olur. Orda pek demokrasi, ne diyim şimdi... Yani durumu düzeldi, çok önemli ailedeki ekonomik güç ve aile ortamı. Yani oradaki anne babanın davranışları, dedenin, baba annenin davranışları çok önemli....

Bir diğer öğretmen demokrasi bilincinin okul içerisinde verildiğini ancak bunun gündelik yaşamda kullanılamadığını aktarmaktadır. Ö6 okulda anlatılanın gerçek hayata aktarılmamasının nedeninin okuldaki bilgi ile okul dışındaki hayatın çelişmesi şeklinde açıklamaktadır. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö6 Ama siz şimdi, bazı ailelerde tabi bunu uygulama şansı hiç olmuyor. Çünkü biz burada başka şey anlatıyoruz, gidiyor orada başka şey görüyor, o zaman çocuklar tabi çelişkiye düştükleri zamanlar oluyor.

Bunun yanı sıra değinilen bir diğer konuda parçalanmış ailelerin demokrasi bilincindeki rolüdür. Bu yönde görüş bildiren Ö8 parçalanmış ailelerde de demokratik ortam olmadığını ve parçalanmış ailelerden gelen çocukların saldırgan tavır

sergilediğini, öğrencilerin evlerindeki mutluluk ve huzurun davranışlarını etkilediğini parçalanmış ailelerde ise bu huzurun yakalanmamasının psikolojik sorunlara neden olması ile açıklamıştır. Öğretmenin konu ile açıklaması şu şekildedir:

Ö.8. Yok, çoğunluk, yok. Yani. Parçalanmış aile çok burada. Yani işsizlik var, geçim sıkıntısı var çocuklarda. O yüzden, yok... Buna bağlı olarak saldırganlık var çocukların genelinde var zaten

Vurgulanan bir diğer önemli husus çekirdek ailelerin daha demokratik olduğudur. Ö25 çekirdek ailenin daha demokratik olduğunu şu şekilde açıklamaktadır. *Ö25 eğer çekirdek aileye daha demokratik oluyolar, eğer kalabalık bir aileye dede falan gibi o zaman çocuğa söz hakkı düşmüyor.* Bir diğer öğretmende ailedeki çocuk sayısının fazla olmasının demokratik aile ortamının olmamasının nedenlerinden biri olarak ifade etmiştir. Ailedeki çocuk sayısının fazla olması çocuklara ayrılacak zamanın kısıtlı olmasına neden olduğunu bu ailenin demokratik olamadığını ifade etmiştir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö1... Pek şey değil. Çağırdığım mesela dediğim gibi konuştuğum velilerde yapamıyor. Adamın dört tane beş tane çocuğu var bir oda. Mesela düşünün ders yapacak hangi birine zaman ayıracak hangi birine ne yapacak. Birini alsa birine alamıyor. Bunu yapamıyor. Böyle olunca adamın demokratik davranması bilmem ne yapması yani bunlar beklenemez...

Görüşülen öğretmenler ailelerin demokratik olduğunu demokratik ailelerin temel özelliğinin ekonomik ve kültürel açıdan daha iyi olmaları ilişkilendirirken, ailelerinin demokratik olmamasının alt sosyo-ekonomik ve kültürel grupta yer alması, otoriter aile yapılarının olması ve çocuk sayısının fazla olması, ailenin eğitime bakışı, parçalanmış aile yapısı gibi nedenlerle açıklamışlardır.

4.1.1.13. Demokrasi Ve İlkelerinin Önemi Kavrar, Demokrasinin İnsan Hakları İçin Vazgeçilmez Bir Değer Taşıdığını Takdir Eder. Demokrasinin Temelinin Özgürlük ve Eşitliğe Dayandığını Bilir Kazanımlarına Yönelik Öğretmen Görüşleri

ilgili kazanımlar doğrultusunda öğretmenlere *Öğrencileriniz demokrasinin temel ilke ve değerlerinin benimsediğini düşünüyor musunuz? Örnekler ile açıklayınız?*

Sınıf ve okul ortamının demokratik olması için neler yapıyorsunuz? Soruları yöneltilmiştir. Öğretmenlerin ilgili cevapları aşağıdaki Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 22

Öğrencilerin Demokrasi Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Demokrasiyi benimseme düzeyi		
Benimsediler	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö6,Ö7,Ö8,Ö11, Ö12,Ö13,Ö14,Ö16,Ö17,Ö20,Ö21, Ö22,Ö24,Ö27,Ö28	19
Benimsemediler	Ö9	1
Kısmen	Ö5,Ö10,Ö15,Ö18,Ö19,Ö23,Ö25, Ö26	8
Benimsenen ilke ve değerler		
Eşitlik	Ö4,Ö6,Ö7,Ö8,Ö12,Ö13,Ö14,Ö20, Ö22,Ö27	10
Seçim ve seçilme	Ö3,Ö4,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö11,Ö27,Ö28	9
Hak boyutu	Ö2,Ö4,Ö7,Ö16,Ö21,Ö24,Ö27,Ö28	8
Birbirine saygı	Ö1,Ö15,Ö16,Ö17,Ö19,Ö25	6
Özgürlük	Ö4,Ö8,Ö13,Ö20,Ö28	5
Adalet	Ö6,Ö27,Ö28	3
Hoşgörü	Ö4,Ö7,Ö12	3
Görevlerini yerine getirme	Ö21	1
Karar alma sürecine katma	Ö25	1
Kamuoyu oluşturma	Ö2	1
Yönetim şekli	Ö13	1
Demokrasinin davranışa dönüşmemesine yönelik görüşler		
Davranışa dönüşmüyor	Ö1,Ö7,Ö10,Ö18,Ö21,Ö23	6
Aile demokratik değil	Ö10,Ö18,Ö28	3
Toplum demokratik değil	Ö1,Ö9	2
Aile ve televizyon	Ö18	1
Sınıfın kalabalık olması	Ö25	1

Tablo 22 incelendiğinde öğretmenlerin çoğunluğu öğrencilerin demokrasiyi ve temel değerlerini benimsedikleri yönünde görüş bildirmişlerdir. Öğretmenler öğrencilerin, başta eşitlik, seçme-seçilme, hak, özgürlükler olmak üzere adalet, saygı, hoşgörü, görev bilici, kamuoyu, yönetim şekli, gibi demokratik değerlerin fakında olduğunu ifade etmişlerdir. Okul içerisinde demokrasinin benimsetilmesi ve kalıcı davranışa dönüşmesi adına faaliyetler yapıldığını ancak bunun davranışa dönüşmediğini belirten öğretmenler bunu aile, toplum, kalabalık sınıf ve televizyonla ilişkilendirmişlerdir.

Demokrasi birçok fazileti içinde barındıran bir sistemdir. Barındırdığı bu faziletlerin yanında demokrasinin olmazsa olmaz prensipleri de mevcuttur. Gerek faziletleri ve

gerekse prensipleri ile insanoğlunun yarattığı hiçbir sistem bu kadar yüceltilmiş ve bu kadar istenmemiştir. Demokrasi kültürünün öğrenciye kazandırılması için okul ortamında fırsat eşitliği, bireyler arasında yakın işbirliği ve saygı, hoşgörü ders dışı etkinliklerde aktif katılımın sağlanması teşvik edilmelidir. Yaşam biçimi olarak kabul edilen demokrasinin kazandırılmasında önemli bir toplumsal kurum olan okul, bu kavramı sadece bilgi düzeyinde verdiğinde demokratik kafa yapısına sahip bireyleri yetiştirmesi mümkün değildir. Demokratik kavramların öğretilmesinden daha çok demokratik değerlerin davranış olarak kazandırılması okulun asıl işlevi olmalıdır.

Öğretmenlerden Ö5 demokrasinin temel olarak benimsendiği ve sınıf içindeki davranışlara yansıdığını ifade etmiştir. Ö5 eşitlik, adalet, hoşgörü, seçme ve seçilme, katılım, hak gibi birçok demokratik kavrama işaret etmiştir. Demokrasi birçok ilke ve değeri içinde barındırır. “Kamu işlerinin vatandaş tarafından denetimi ve bu denetimin uygulanmasında vatandaşlar arasında eşitlik demokrasinin temel ilkeleridir” (Beetham, ty: 136). Öğretmenler arasında eşitlik prensibinin en genel geçer olduğu gözlenmektedir. Bu öğretme açıklaması şu şekildedir:

Ö5 düşünüyorum, İşte sınıfta söz hakkını eşit olarak vermek, adaletli olmak herkese eşit davranmak, hoşgörülü olmak demokratik davranıştır. İşte sınıf başkanını seçmek, mesela bir şey yapılacak oylama yapıyoruz en fazla oylanan şeyi yapıyoruz bu en fazla başvurulmuş bir yoldur. Demokrasi 3 kişiden 2 kişinin ön plana çıkmasıdır 2 kişinin 1 kişiye üstünlüğü oluyor diğeri göz ardı edilmiş oluyor. Gerçek demokrasi şudur: Demokrasi çoğunluğun katılımıdır ama azınlıkta kalanlarında bir gün çoğunluk olabileceğini kabullenen azınlıktakilerin de haklarını savunan siyasal bir sistemdir. Ama diğerlerinde haklarını gözetmek zorunda.

Demokrasinin eşitlik prensibine vurgu yapan bir öğretmen sınıf içindeki demokratik ortamın eşitliğe dayandırarak öğretmen öğrenciye bu düşüncüyü benimsettiği şu sözlerle aktarmaktadır:

Ö14, Düşünüyorum olması gerekenler budur diye düşünüyorum... Mesela sınıfta dersliğin herkese ait olduğunu, herkesin eşit olduğunu, ön sıra benim arka sıra senin gibi değil de, ön sırada arka sırada benim..

Görüşüne baş vurulan bir diğer öğretmede demokrasi kavramını yönetim şekli ile ilişkilendirerek geçmiş ve bugünkü yönetim şeklini kıyaslamış ve cumhuriyetin ilanı ile birlikte demokrasinin temelindeki eşitlik, özgürlük gibi temel değerlerinin elde edildiğine söylenerek cumhuriyet ve demokrasi fikrini birlikte öğrenciye sunduğu görülmektedir. Ayrıca öğretmenin değindiği önemli bir nokta öğrenciler demokrasinin

bir kavram olarak verilemesinin öğrencilerin bunu özellikle ilk sınıflarda anlamasını güçleştirdiği şeklindeki açıklamasıdır. Burada şunu söyleyebiliriz ki demokrasi anlatılarak, özellikle ilköğretim birinci kademedeki öğrenciler tarafından anlaşılması zor olan, ancak yaşanarak öğrenilebilecek bir durumdur. Demokrasi her şeyden önce kavram öğretimi değil bir yaşam felsefesidir. Dolayısıyla sınıftaki demokratik davranışlar ancak demokrasi bilincini pekiştirir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö13 tabii ki en önemlisi cumhuriyet nedir? Nasıldı önceden? Demokrasi deyince bir defa yönetim şekli çok önemli bence. Nasıldı şimdi nasıl? Aradaki farkları kavrayabilmiş mi? O nasıl olmasını istiyor birde öyle soru açarım ben. Sen hangisinde yaşamak isterdin diye. Hangi şartlarda yaşama isterdin diye onları zaten kendileri sıralıyor. Eşitlik özgürlük eskiden bunarla tamamen sahip miydik şimdi nasıl? Sizin hala yeterli görmediğiniz şeyler var mı? Şimdi beşinci sınıflar bu tartışmalı çok daha güzel katılıyorlar. Küçükken tabi daha basit örneklerle açıklıyorlar biraz soyut gelebiliyor. Ama şimdi daha iyi kavriyorlar

Öğretmenlerden Ö20 öğrencilerinin sosyal yaşamındaki davranışlarından yola çıkarak özgürlüklerinin farkında olduklarını ve özgürce davranabildiklerine dikkat çekerek demokrasinin benimsediğini söylemiştir. Bu görüş öğrencilerin sadece okul hayatında değil dışarıdaki davranışlarında demokratik bir ortamda yaşadığı ve demokrasinin sağladığı olanakları da kullandıklarını şeklinde yorumlanabilir.

Ö20 Bu giysi ve kıyafetlerinden çok görüyorum. Rahatlar istedikleri gibi giyebiliyorlar özgürlük var diyorlar. Ben kot giyebilirim, etek giyebilirim, büyük öğrencilerinde ben Cami'ye giderim gitmem gibi o özgürlüklerini görüyorum yaşıyorlar yani. Eşitlik yerleşmiş gibi onun farkındalar.

Katılımcı öğretmen Ö21 öğrencilerin konu olarak değil ama demokratik davranışları sergileyerek demokrasi bilincinin olduğunu ifade etmiştir. Bu açıklamadan öğrencilere demokrasinin kavram olarak verilmediği ancak yaşantılarında gizli program aracılığıyla bunu öğrendikleri şeklinde yorumlanabilir. Çünkü demokrasi, hak ve vatandaşlık kavramları resmi programın parçası olmasının yanı sıra okul içindeki tüm öğretmen, yönetici davranışların örtük programın bir parçası olduğu göz önüne alınırsa öğrencilerin demokratik davranış sergilemesi bununla ilişkilendirilebilir. Öğretmenin görüşü aşağıda verilmiştir.

Ö21 Çocuklar bunu konu olarak bilmiyorlar ama bunu uyguluyorlar. Gerçek yaşamda uyguluyorlar. Okulda genelde hak ve ödevlerini uyguluyorlar beni de takip ediyorlar aslında kendi düşüncesine göre öğretmenim haksızlık yapıyorsun diyorlar.

Yukarıda vurgulanan durumların yanı sıra görüşülen bir öğretmen de öğrenciler arasında hakkını arama ve kamuoyu oluşturma gibi demokratik davranışların varlığına dikkat çekerek demokrasinin okul içinde yaşandığını bize aktarmıştır. Ancak verilen örnekte aslında öğrenciler arasındaki sorun çözme yönetimin demokrasinin uzlaşma ilkesi ile çelişse de öğrencilerin diğer aşamalarda demokratik yollara başvurduğunu şu açıklaması ile aktarmaktadır:

Ö.2.Şimdi sınıftaki herhangi bir olayda eğer bir haksızlık olmuşsa birisi dinesine haksız yere tokat atmışsa diğerlerinin hepsi ona karşı geliyor işte haksız vurmuştur ona hepsi bir şey oluşturuyor kamuoyu oluşturuyor...

Duman (2004) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretmenlerin %12'sini seçim, %55'6'sini insan hak ve özgürlükleri, %13,3'ünü adalet, %12,9'unu eşitliğin demokrasinin unsurları olduğunu belirtmişlerdir. Ersoy (2007) ve Sarı (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da eşitlik öne çıkan demokratik değer olmuştur.

Olumsuz Durumlar

Öte yandan öğretmenler okul içerisine demokratik ilke ve değerlerinin benimsetildiğini ancak bunun davranışa dönüşemediğini çeşitli nedenler koyarak dile getirmişlerdir. Konu ile ilgili açıklamalardan bazılarına yer verilmiştir.

Görüşülen öğretmenlerden Ö1 öğrenciler demokrasiden bahsettiklerini ancak bunu öğretmediklerini dile getirmiştir. Ailenin ve toplumun demokrasi konusundaki sınırsız özgürlük şeklindeki yanılgısının demokrasinin yaşam biçimi haline dönüştürememesinin temel nedeni olarak görmekte olan bu öğretmen başkalarının hak ve özgürlüğüne saygının ihlal edildiğini şu şekilde ele almaktadır.

Ö.1 Burada benimsettiğimizi düşünüyorum. Ama daha öncede ifade ettim, aile ortamında ve dışarıda demokrasiyi her şeyi yapmakla eş değer görüyorlar. Adama demokratik hakların bunlardır diyorsun. Karşısındakine onunda o hakkı olduğuna maalesef öğretmiyoruz.

Bir diğer öğretmen ise demokrasinin konu ve kavram olarak öğrencilerinin bildiğini ancak bunun yaşamın bir parçasına yani hayat tarzına dönüşmediğini söyleyerek demokrasinin kavram olarak verilmesinin yaşama dönüşmesinin temel şartı olmadığı ve demokrasinin yaşatıldığı ortamların oluşmaması nedeninden dolayı bunun içselleştirilemediği söylenebilir. Görüşülen öğretmen ayrıca demokrasiden bahsedilse de demokratik olmayan aile ortamı ve özellikle televizyonundaki şiddet içerikli haber

filmlerin demokrasi bilincinde olumsuz etkileri olduğunu belirtmiştir. Öğretmenin buradaki açıklamalarından aslında demokrasi bilincinin kazandırılmasında konu olarak anlatılmasının benimsenmek anlamına gelmediği asıl önemli olanın hayata geçirmek olduğu ifade ettiği anlaşılmaktadır. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö18, Ya sözel olarak sorsak sizinle beraber sınıfa gitsek güzel cümleler alırsınız böyle parmak kaldırırılar anlatırlar söylerler fakat yaşama dökme açısından tereddütlüyüm zaten bizim Türk eğitiminde de en büyük problem budur öğretmen anlatır, Anlatır çocuğa sorar çocukta söyler ama davranışa dönüştürdüğü zaman zaten verdiği bilginin bir kıymeti var davranışa dönüştürdüğü zaman o bilgi biraz havada kalıyor. Örnekler ile açıklar mısınız? Davranışa dönüşmüyor çünkü ben demokratik ortamdan bahsetsem bile ailede tam olarak o demokratik ortamı görmüyor ailede tam sorumluluğu görmüyor iş bölümünü görmüyor sonra televizyonda aynı şekilde izlemiş olduğu filmlerden şiddet kokan erkeklerin bayanları dövdüğü ne bileyim daha pek çok haberlerde bu sıralar zaten çok şiddetli öldürmeli cinayetli haberleri seyrettiğinden mi artık ben öyle düşünüyorum.

Demokrasi bilincinin oluşmamasının bir diğer nedeni olarak da geleneksel toplum yapısı gösterilmiştir. Katılımcı öğretmenin bu konudaki görüşü şu şekildedir:

“Ö23 Fazla sanmıyorum düşünmüyorum. Neden olabilir? Daha çok geleneksel bir toplum yapısından kaynaklanıyor.” Görüşüdür.

Duman (2004) tarafından yapına çalışmada 119 (%52,9)’u ailede, 73(%32,4)’ü okulda, 14(%6,2)’ü kitle iletişim araçları vasıtasıyla, 8(%3,6)’i de siyasal kurumlardan 4(%1,8)’ ü arkadaşlık gruplarından demokrasi eğitimin verileceği bulgusu demokraside ailenin önemli olduğu görüşünü ortaya koymaktadır. Gündoğdu (2002) tarafından gerçekleştirilen çalışmada demokrasi konusunda hedeflere ulaşılmamasındaki engel olarak okul sosyo-ekonomik ve kültürel nedenler, okul hayatının gerçek hayatla uyuşmaması bulguları bu çalışmanın demokrasinin sosyal hayatta uygulamaması nedenlerine yönelik bulguları ile benzerlik göstermektedir. Yine Duman (2004) gerçekleştirdiği çalışmada demokratikleşmenin ve demokratik eğitimin önündeki engel olarak öğretmenlerin %16’sı öğretim programlarının engel oluşturduğunu, %10,2’si kalabalık sınıfların, %21,8’i kaynak ve alt yapı eksikliğinin %5,8’inin öğretmenin nitelikli olmaması, %3,6’sı okullaşmanın tamamlanmamış olmasına, %26’sı ise sosyal sınıf farklılığına bağlı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Absalom (2005) demokratik değerlerin kazandırılmasında ailenin önemli olduğunu ve bu değerlerin kazandırılmasında aile ile işbirliği yapılması gerektiğini belirtmiştir. Duman (200.) tarafından gerçekleştirilen çalışmada demokratikleşmenin ve demokratik eğitimin

engellin başında sosyal sınıf farklılığının geldiğini belirtmiştir. Sarı (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada yaşam kalitesi yüksek okulların demokratik değerler bakımından yaşam kalitesi düşük okula göre daha olumlu özellikler taşıdığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 23

Öğretmenlerin Sınıf ve Okul Ortamının Demokratik Olmasını Sağlamasına Yönelik Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Demokratik olmak için neler yapılıyor		
Herkese eşit davranma	Ö1,Ö2, Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö11, Ö12,Ö13,Ö16,Ö21,Ö22,Ö23,Ö24, Ö25,Ö26, Ö27,Ö28	19
Herkese söz hakkı verme	Ö1,Ö4,Ö11,Ö16,Ö17,Ö20,Ö22, Ö25,Ö27	8
Seçim etkinlikleri	Ö4,Ö5,Ö7,Ö8,Ö12,Ö13,Ö20,Ö22	8
Fırsat verme	Ö4,Ö7,Ö18,Ö21,Ö27	5
Saygı duyma	Ö6,Ö19,Ö21	3
Karar alma süreçlerine katma	Ö9,Ö17,Ö25	3
Hak ve sorumluluklarını anlatma	Ö23,Ö24	2
Sevildiğini hissettirme	Ö4,Ö6	2
Model olma	Ö24,Ö26	2
Adaletli sınıf ortamı	Ö5	1
Hoşgörü	Ö3	
İşbirliği içinde olma	Ö12	1
Dürüst davranma	Ö14	1
Görgü kurallarını uygulama	Ö15	1
Okul, öğretmen ve veli işbirliği halinde	Ö21	1
Kurallara vurgu	Ö18	1

Tablo 23’de öğretmenlerin sınıf ortamının demokratik olması için gerçekleştirdikleri etkinliklere yer verilmiştir. Görüşü alınan öğretmenle herkese eşit davranma, söz hakkı verme, seçim etkinlikleri, fırsat verme, saygı duyma, karar alma sürecine katma, hak ve sorumluluklarını anlatma, sevildiğini hissettirme, model olma, adaletli sınıf ortamı, hoşgörülü olma, dürüst davranma, görgü kurallarını uygulama, okul aile işbirliği, kurallara vurgulayarak demokratik sınıf ortamı oluşturdıklarını bildirmişlerdir.

Demokrasi bilincinin okul içerisinde kazanılmasına öğretmenin tutum ve davranışları önemlidir. Öğrencilerine sadece sözlü telkinlerle değil sınıf ortamında yarattığı demokratik ortam öğrencinin bulunduğu öğretmeni model alması demokratik davranışları edinmesinde önemlidir. Öğretmenlerin sınıf ortamının demokratik olmasına için öğrencilere yönelik etkinliklerine ilişkin görüşlerine yer verilmiştir.

Doğanay (2009) demokrasinin devamlılığı ve gelişiminin vatandaşların nitelikleriyle yakından ilişkili olduğunu ve vatandaşlığı sadece yasalara uyum ve devlete itaat olarak algılayan insanlardan oluşan bir toplumda, demokrasinin gelişemeyeceği belirtir. Duman'a göre (2004) demokrasi sosyalleşme sürecinde ele alınıp örnek davranış modeller oluşturacak demokratik ortamlarda yaşama geçirilerek öğrenilmesi mümkün bir sistemdir. Bu nedenle sınıf içerisinde öğretmenin demokratik tutum ve davranışları öğrencilerin ileride demokratik ilke ve değerleri benimsemiş vatandaşlar olmalarında önemli rol oynayacaktır. Öğretmenin demokrasi şudur ya da budur demesi demokrasinin yaşanması ve demokrasiye saygı duyulmasını sağlamaktan ziyade sadece kavramların öğrenilmesini sağlar. Demokrasi ve demokratik eğitimin amacı kavram öğretmek değildir. Amaç demokrat kafalı vatandaşlar yetiştirmektir. Bu nedenle okul ve sınıf ortamının demokratik olması okulda demokrasinin öğrenilmesinin ve içselleştirilmesinin en geçerli yoludur. Duman (2004) tarafında yapılan çalışmada öğretmenlerin 154 (%68,4)'ü eğitim, 8 kişi (%3,6)'sı iletişim araçları vasıtasıyla 47(%20,9)'u bireylerin sosyoekonomik seviyesini yükselterek, 11(%4,9)'i siyasete katılımıyla 5(%2,2)'si de hepsiyle demokratik değerlerin kazandırılabilceğini belirtmişlerdir. Bu bulgu eğitimin demokrasinin geliştirilmesinin bir gereği olduğunu ortaya koymaktadır. Demokratik ortam oluşturma'nın vurgulanan en temel ilke eşitlik olmuştur. Görüşülen öğretmenler öğrenciler arasında eşitliği sağlayarak demokratik ortam oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Demokrasinin oluşmasındaki en temel ilkenin eşitlik olduğunu belirtmişlerdir. Sarı (2007) ve Gündoğdu (2002) tarafından gerçekleştirilen demokrasinin önde gelen ilkesinin eşitlik olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Gürbüz (2006) tarafında öğrencilerin görüşüne başvurularak yapılan çalışmada öğrenciler demokrasi ve eşitlik ilişkisine yönelik olumlu yönde görüş bildirmişlerdir.

Araştırmaya katılan öğretmenler öğrencilerin demokrasi bilincine ulaştığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Sınıf içerisinde karşılaşılan durumlar karşısında öğretmenlerin akademik başarısına bakılmadan öğrencilere eşit muamele edildiğini söyleyen öğretmenlerden biri öğrencilerin sınıf içinde sergiledikleri olumsuz durum karşısında aynı muameleye tabi olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö.2.Eşitlik ilkesine dayanarak yani öğrenciler arasında ayırım yapmayarak yani bir öğrenci çalışkansa diğeri tembelse suç işlenmişse onları diyelim ki bir ceza verilecekse ayırım yapmadan cezalar verilir.

Öğrencilerine demokratik ortamı eşitlik ve adalet sağlayarak oluşturduğunu ifade eden bir diğer öğretmen, öğrencilerin eşit ve adaletli bir ortamda özgüvenlerinin arttığını ifade etmiştir. Öğretmenin görüşü şöyledir:

Ö3. İşte eşitlik ilkesine önem vermeye çalışıyorum. Yaaa adalet çocuklarda bu özgüveni geliştiriyor çünkü. ...

Bir diğer öğretmen sınıf içerisine eşitliğin, adaletin, hoşgörünün, karar süreçlerine katılma ve seçimlerin demokratik ortamının ve demokrat olmanın temel öğeleri olduğunu belirtmiştir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö5İşte sınıfta söz hakkını eşit olarak vermek, adaletli olmak herkese eşit davranmak, hoşgörülü olmak demokratik davranıştır. İşte sınıf başkanını seçmek, mesela bir şey yapılacak oylama yapıyoruz en fazla oylanan şeyi yapıyoruz bu en fazla başvurulmuş bir yoldur...

Bir diğer öğretmende dürüstlüğün demokrasi için en önemli öge olduğunu ifade etmiştir. Akabinde yine öğretmenler tarafından çok defa tekrarlanan eşitlik anlayışı yine demokrasinin ve demokratik ortamda olası gerektiğini ifade etmiştir.

Ö14Bunun için bütün öğretmenlerin çok ama çok dürüst olması gerektiğine inanıyorum öğrenciler içerisinde ayırım yapmaması gerekir. Bunları anlatarak en güzelini öğretmesi gerektiğine inanıyorum.

Bir diğer öğretmen ise demokrasinin sevgi ve değerli olduğunun hissettirildiği bir ortamda var olabileceğini ve antidemokratik davranışların öğrencilerin psikolojik sağlığını olumsuz etkilediğini belirterek demokrasinin insan psikolojisinin kabul edilme ve değer verilme gibi temel ihtiyaçlarının karşılandığı yönünde görüş bildirmiştir. Öğretmenin konuya yönelik görüşü şöyledir:

Ö4... Hani öğrenci öğretmen beni hiç sevmiyor veya beni hiç kaldırmıyor psikolojisine girmediği zaman o demokrasiyi öğreniyor zaten ister istemez. Bende kalkıyorum beni de seviyor, beni de kaldırıyor dediği zaman bence o demokrasiyi öğreniyor gibi geliyor bana...

Demokrasinin mutluluk ve huzur kaynağı olarak nitelendiren öğretmenlerden biride aynı zamanda sınıf içi kuralları ve bu kurallara uyulmasının demokratik ortamın öğelerinden olduğunu ifade ederek demokrasinin bir kurallar bütünü olduğunu ifade etmiştir.

Ö18 Sınıfta uymamız gereken bazı kurallar var bu kuralları anlatıyorum güzel bir şekilde onlara o kurallara uymadığımız zaman birbirimize bende öğretmen

olduğum halde beni bile uyarmaları gerektiğini söylüyorum demokratik bir ortamın insanları mutluluk rahat huzur getireceğini anlatıyorum.

Bir diğer öğretmen hem kendisinin hem yönetimin öğrencileri kısıtlamadığını ve özgür bir ortam yaratarak öğrencilerin kendilerini ifade etmelerine fırsat tanıdığını ancak özgürlüğün sınırları olduğunu da öğrencilere hissettirdiklerini belirtmiştir. Bu açıklamadan demokrasinin özürlüğe dayandığını ancak sınırsız özgürlük diye de bir durum olamayacağı ve sınırların varlığına dikkat çekilmiştir. Okul ortamında sadece öğretmenin uygulamaları değil yöneticilerin tutum ve davranışları da demokrasi bilincinin oluşmasında önemlidir. Görüşülen öğretmen bu noktaya vurgu yaparak okul yöneticisinin hoşgörülü ve özgürlüğe fırsat tanıyan bir tutum sergilemesi öğrencilerin değerleri benimsemeyi sağlamada en etkili yoldur. Çünkü demokrasi kazandırmanın yolu demokratik ortamdan geçer. Öğretmenin konu ile ilgili açıklaması şu şekildedir:

Ö27 Çocukları kısıtlamıyoruz. Okul müdürü, öğretmen dahil çocukları fikirlerinde kısıtlamıyoruz. Özgürce bütün fikirlerini bizle paylaşabiliyorlar, şımarabiliyorlar ama bunlar bir ölçü çerçevesinde. Müdürümüz bile onları ürkütmüyor, sindirmiyor. Ben müdürüm deyip. Yanına girip çıkarlar, şımarırlar soru sorarlar, ama kurallara da uyarlar tabi. Sınırı aşmayarak hepimizle konuşuyorlar arkadaş gibiler

Bir diğer öğretmen yine eşitliğin var olduğu ve model olarak öğrenciler demokratik davranışları kazandırdıkları şu cümlelerle açıklamıştır:

Ö 26 Bir kere öğrencilere eşit davranıyoruz. Bu çok önemli. Her konuda onlara örnek olmaya çalışıyoruz.

Araştırmada öğretmenlerin açıklamalarından demokrasiye yönelik temel değer ve ilkelerin kazandırılması için anlatım yöntemini kullandıkları anlaşılmaktadır. Öğretmenler ayrıca aile, çevre ve televizyonun demokrasiyi davranışa dönüşmede olumsuz rolü olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin açıklamalarında öğrencilerin ilgili kazanımlara ulaştıkları kanısında olduğu söylenebilir.

4.1.1.14. Sivil Toplum Kavramının Önemi Kavrar. Sivil Toplum Örgütlerinin Çalışmalarının Yasal Olduğunu Bilir, Yakın Çevresindeki Sivil Toplum Örgütlerinin Faaliyetlerinin Farkında Olur Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri

Yukarıda ifade edilen kazanımları doğrultusunda *Öğrencileriniz ile birlikte sivil toplum örgütleri konusunda neler yapabildiniz? Öğrencilerinizin katılımı nasıl oldu? b)*

Sivil toplum örgütlerine yönelik çalışmalar gerçekleştiremediyseniz nedenini açıklaya bilir misiniz? Sorularıyla öğretmenlerin sivil toplum bilincine yönelik görüşleri alınmıştır. Tablo 24’te öğretmen görüşlerin yer verilmiştir

Tablo 24

Öğrencilerin Sivil Toplum Örgütlerine Yönelik Bilincine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Sivil toplum örgütlerinden haberdar	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö14,Ö15,Ö16,Ö17,Ö18,Ö19,Ö20,Ö21,Ö22,Ö23,Ö24,Ö25,Ö26,Ö28	28
Medya aracılığıyla haberdarlar	Ö8,Ö16	2
Sivil toplum örgütleri konusundaki faaliyetler		
Sadece bilgi verildi	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö11,Ö12,Ö14,Ö15,Ö16,Ö18,Ö19,Ö20,Ö21,Ö22,Ö23,Ö25,Ö26,Ö28	24
Faaliyetler yapıldı	Ö10,Ö17,Ö24,Ö27	4
Yapılan çalışmalar		
Yardım faaliyetleri	Ö3,Ö4,Ö22	3
Kulüp çalışmalarıyla vurgulama	Ö12,Ö22,Ö27	3
Konu olarak verildi	Ö15,Ö17,Ö22	3
Okul içi etkinlikler	Ö19,Ö21	2
Ziyaretler yapıldı	Ö10,Ö24	2
Öğrencilerin dernekler üye olması	Ö17	1
Çevre faaliyetleri	Ö27	1
Dernek kurma girişimi	Ö20	1
Çalışmaların gerçekleşmesinin nedeni		
İmkânlar kısıtlı	Ö1,Ö4,Ö8,Ö12,Ö13,Ö18,Ö21,Ö26,Ö28	9
İzin problemi	Ö3,Ö6,Ö7,Ö9,Ö10,Ö13,Ö21	7
Programın yoğunluğu	Ö1,Ö2,Ö5	3
Öğretmenlerin şevklerinin kırılması	Ö3,Ö13	2
Zaman darlığı	Ö23,Ö28	2
Güvenlik problemi	Ö6	1
İhtiyaç hissetmeme	Ö12	1
Velilerin maddi durumunun kötü olması	Ö11	1
Sınıfın kalabalık olması	Ö14	1
Öğrencilerin saldırgan tavırları	Ö19	1
Aile okulun kopuk olması	Ö25	1
Organize olamama	Ö3	1
Bu tür çalışmalarda çocukların katılımı		
İstekli	Ö1,Ö3,Ö20	1
Bilinen sivil toplum örgütleri		
Tema	Ö2,Ö4,Ö5,Ö7,Ö9,Ö11,Ö12,Ö13,Ö26,Ö27	10
Tüketici derneği	Ö17,Ö24	2
Kızılay	Ö2,Ö26	2
Lösev	Ö5,Ö13	2
Sakatlar derneği	Ö10,Ö16	2
Yeşilay	Ö2	1
Çocuk esirgeme kurumu	Ö1	1
Çevre koruma derneği	Ö4	1
İlçe dernekleri	Ö4	1
Yaşlılar yurdu	Ö7	1
Akut	Ö8	1
Atatürkçü düşünce derneği	Ö17	1
Akut	Ö26	1

Tablo 24’de Öğretmenlerin öğrencilerin sivil toplum kurumlarına yönelik gerçekleştirdiği faaliyetlere ilişkin görüşler verilmiştir. Öğretmenlerin tümü öğrencilerinin sivil toplum kuruluşlarından haberdar olduğunu, bunu kitabi bilgi olarak öğrencilere aktardıklarını sivil toplum bilincine yönelik okul içinde faaliyetler gerçekleştirdiklerini, ancak okul dışında bu faaliyetlerin gerçekleştirmesini, En başta imkânların kısıtlı olması, kurumdan izin alamama, programın yoğunluğu, öğretmenlerin şevklerinin kırılması, zaman darlığı, güvenlik, ihtiyaç hissetmeme, sınıfın kalabalık olması, ailelerin maddi durumu, öğrencilerin tavırları, okul- aile ilişkisi gibi nedenlerle açıklamışlardır. Ayrıca öğretmenler çeşitli sivil toplum örgütlerden de öğrencileri haberdar ettiklerini ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katıla öğretmenler öğrencilerini sivil toplum örgütleri konusunda bilgilendirdiklerini bunu da program dahilinde yaptıklarını ifade etmişlerdir. Sivil toplum örgütlerine yönelik çalışmalar okulla sınırlı kamıştır. Öğretmenlerin konu ile ilgili açıklamalarından bazı örnekler verilmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerden Ö1 sivil toplum örgütlerinin konu olarak programda yer aldığını, kulüp çalışmalarının bunun bir uzantısı olduğunu ancak özellikle maddi sıkıntılar nedeniyle bunun okul dışına taşıyamadıklarını şu şekilde açıklamaktadır:

Ö1 Tamam programda var zaten mesela sosyal kulüplerin kurulması kulüplerdeki faaliyetle bunları yapıyoruz ama bir yere bir geziye gitmek için biraz zor yani maddi sıkıntılardan kaynaklanıyor.

Bir diğer öğretmende bir sivil toplum kuruluşuyla ilgili broşürün tanıtım amacıyla kullanıldığını genel olarak konu ile ilgili bilgi verildiğini ifade etmiştir.Ö5’in açıklaması şu şekildedir:

Ö5 Bunları tanıyorlar ama bunlarla ilgili somut bir şey yapılmadı. TEMA vakfıdır bunları yapıyorlar. Bunlarla ilgili broşürler sınıf panosuna asıyorum ben. Bilgi veriyorum.

Görüşülen öğretmenlerden Ö13 sivil toplum örgütlerine yönelik araştırma ödevi verildiği, bilinçli olunması gerektiğinin vurgulandığı ve çevresindeki örgütlerin farkında olduğunu belirtmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö13 Şimdi onların görevleri hakkında konuşuyoruz da onlar ile ilgili bir şey yaptınız mı dersiniz yapamadık. Sadece bilgi düzeyinde kaldı bunlar, bilgi

düzeyinde kaldı. Bilinçli olalım. Onları araştırdık ama gidip de öyle bir örgütte çalıştınız mı katkıda bulundunuz mu? Ne yaptınız dersiniz yapmadık. Çevresindeki örgütlerin farkında.

Bu açıklamaya benzer bir açılımda şu şekildedir: *Ö8..Eee.. Sadece sivil toplum örgütlerinin toplum için yararını, isimlerini, eeee, ve yaptıkları görevleri anlatabildim ders içinde açıklaması ile öğrencilerin sivil toplum örgütleri ile ilgili ders konularının anlatıldığı anlaşılmaktadır.*

Görüşülen bir diğer öğretmende sivil toplum örgütlerin faaliyetlerinin yararından bahsettiğini ve sivil toplum örgütlere katılıma teşvik ettiğini şu şekilde açıklamaktadır:

Ö8 ... İşte, eeee, sivil toplum örgütlerinin yararlı olduğuna onlarda inanıyorlar. Eee, bunların hani, daha toplumda daha yaygın bir, daha böyle herkesin katılması gerektiğini, o fikrin uyandığını düşünüyorum çocuklarda...

Öğretmenler konuları okul dışına taşımak istediklerinde çeşitli sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu sorunlardan birisi de idari problemlerdir. Görüşülen öğretmenlerden Ö3 sivil toplum örgütlerine yönelik okul dışı etkinlikler gerçekleştirememelerinin en temel sorunun idareden kaynaklandığını, herhangi bir etkinlik için izin almanın ciddi sorun olduğunu bu tür olumsuz durumların sürekli yaşanmasının öğretmenin okul dışı etkinliklere yönelik çaba ve şevklerini kırdığını belirtmiştir. Aslında öğretmenlerin kurum ve kuruluşlara yönelik çalışmalar gerçekleştirmek istedikleri ancak bunun engelleyen durumları aşamadıkları bu yüzden sadece anlatımla konuları verdikleri sonucu çıkmaktadır. Öğretmenin konu ile ilgili ifadesi aşağıda verilmiştir.

Ö3 Bizim bu aslında var ya idare konusunda da sorun oluyor. Yani bir izin almak, bir yere gitmek. Pikniğe gitmek bile işkence artık. İşte arabamız müsait mi? İlçe Milli Eğitimden izin çıkacak, yok şuradan, bu konularda pasif oldum bir sinemaya götürecez mesela sadece bu konuyla ilgili değil de hep sorun oluyor bu yani birinci kademe için yani. Cesaret edemiyorum artık

Sivil toplum örgütlerine yönelik sadece bilgi verme düzeyinde çalışmaların yapıldığı bunun dışında çalışmaların, zaman ve ailelerin ekonomik durumunun kötü olmasından kaynaklandığını belirten öğretmenin konu ile ilgili görüşü şu şekildedir:

Ö11. Valla sivil toplum örgütleri ile ilgili pek bişey yapamadık. Zaman ve imkânlar yani, çevrenin, velilerin, mesela bir gezi yapıcım bizim velilerin maddi durumu zayıf olduğu için toplu halde gidemiyorsun. En yakın nereye gidiyoruz, en

yakın bahçeye parka işte buralara gidebiliyoruz. Başka türlü velilerin maddi durumu çok zayıf.

Görüşülen bir diğer öğretmen ise sınıfın kalabalık olmasının konuya yönelik çalışmalarını engellediğini belirtmiştir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö14. Sınıflar çok kalabalık kulüp çalışmaları bile yapamadık bir konu işliyorsunuz o konuyu drama etmeniz gerekiyor 40-45 öğrenci var hepsini bu grubun içine almanız gerekiyor bu mümkün olmuyor.

Konuya farklı bir açıdan yaklaşan bir başka öğretmen ise konu ile ilgili olarak sivil toplum örgütlerinin okullara yönelik çalışmalarının olması gerektiğine ve kendilerinin okullara gelmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu öğretmen yukarıda ifade edilen görüşlere destekler açıklamalar yapmıştır. Ayrıca sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin haberdar edilmesinde medyanın kullanıldığını dikkat çeken bu öğretmen sivil toplum örgütlerinin okullara yönelik çalışmalar yapması gerektiğini belirtmiştir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö13. sivil toplum örgütleri biraz okullara soksunlar kendilerini onlar gelsinler. Niye seminer vermeye falan teklif etmiyorlar bizim gitmemiz çok zor oluyor. Ben geçen yıl bir belediyeye gezi düzenleyecektim 5 defa gittim geldim yapamadım bıraktım kızdım. Gezi yapmayı çok isterim ama çok zor buralarda ooo otobüsü ayarlayacaksın, gezi yapacağın yerden randevu alacaksın. O kadar zor ki bunların okul tarafında yapılması gerekir bence. Avrupa da bu nasıldır bilmiyorum ama bu çok büyük bir problem. Öğretmenlerin çoğu da bu yüzden bu gezileri iptal ediyor. Hem izin alma süreci hem de araç gereç açısından zor zor... Hani dersiniz sivil toplum örgütleri hakkında, sivil toplum örgütlerinde de şey var gelsinler okullara kendileri seminer vermeyi teklif etsinler. Kendilerini çocukların içine soksunlar. Sadece medya yeterli değildir... Niye okulun bahçesinde havalara güzelken gelsinler. Eeee çeşitli aktiviteler yapsınlar. Bizde yardımcı oluruz bence katılmalı buna.

Bir diğer öğretmen ise imkânlarının kısıtlı olduğunu ancak bu tür konulara yönelik okul dışında herhangi faaliyet gerçekleştirmeye yönelik herhangi bir gereksinim duymadıklarını bu nedenle programdaki bir konu olarak verildiğini ifade etmiştir. Öğretmenin konu ile ilgili açıklaması şu şekildedir:

Ö12. Bunları gerçekleştirmek için size sunulan imkânlar pek yeterli değil herhalde galiba yani öyle bir ihtiyaç hissetmedik. Aslında ihtiyaçtır ama beklide öyle hissetmedik bir şey yapmak içinde neden olması bir şey olması lazım. Sadece konuları anlatırken geçtik. Özel bir çalışma yapmadık

Sivil Toplum Örgütlerine Yönelik Faaliyetler

Görüşme gerçekleştirilen öğretmenlerden azınlığı konuya yönelik bilgi verilmenin yanına sivil toplu kuruluşlarından birini ziyaret ettiği ve faaliyetlerden bulunduğu belirtmişlerdir.

Görüşülen öğretmenlerden Ö24 sivil toplum örgütlerine yönelik programda kazanımların mevcudiyetine dikkat çekerek okulda bu konuya yönelik çalışmalar yaptıklarını bunu yanı sıra bir sivil toplum örgütünü de ziyaret ettiklerini belirtmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö24. Sivil toplum örgütleri ile ilgili kazanımlar mevcut bunlar doğrultusunda genel kitaptaki ve genel sınıf etkinlikleri ile bunlar kavratılıyor. Yaşadıkları örnekler dinleniyor. (tüketici hakları gibi) ayrıca bunlarla ilgili araştırma ödevleri ve ziyaret.

Başka bir öğretmende konuya yönelik bilgi verildiğini bunu yanı sıra bir sivil toplum örgütünün gerçekleştirdiği etkinliğe katıldıklarını *Ö27 TEMA ile ilgili ağaç dikme kampanyalarına katıldık... Sivil toplum örgütleriyle daha çok bilgi verildi. Şeklin de belirtmiştir.*

Civek (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışmada bu kazanımların orta düzeyde kazandırıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Günümüzde önemli bir işleve sahip olan sivil toplum örgütleri demokrasinin gelişmesine ve uygulanmasında önemlidir. Kurt (2006) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretmenler sivil toplum kuruluşlarının toplumu bilinçlendirme ve vatanseverlik duygusunu geliştirmeye katkısı olduğu yönünde katkısı olduğunu yönünde görüş bildirmişlerdir. Kurt (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada görüşüne başvurulmuş öğretmenler sivil toplum kuruluşlarının toplumu bilinçlendirme ve vatanseverlik duygusu geliştirtmede etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Ekonomik ve Sosyal Etikler Konferans Heyeti (1992: 11) sivil toplumu insanların gönüllü olarak katıldıkları rızalarına dayanan, hukuk sistemi ile teminat altına alınmış farklılıklarını güvence altına almak için yaratılmış bir medeni ortaklık olarak tanımlamaktadır. Sivil toplum toplumun örgütleri demokratik toplumların mihenk taşlarından biridir. Erarslan (2008) sivil toplum kavramının geniş tarihsel ve düşünsel arka planına kavramın bakıldığında, özel kültürel koşulların olgunlaşması sonucu ve köklü toplumsal değişimler desteğinde demokrasi ile oluştuğunu” belirtir. Çaha’da

(1999: 76) sivil toplumun en önemli fonksiyonunu demokrasinin yerleşmesi, gelişmesi ve pekiştirme olarak görür. Çaha (1999: 76) “demokrasinin tabandan tavana doğru yaygınlaşması, politik kadroların yerleşmesi, siyasal partilere sosyal bir taban teşkil etmesi ve devlet üzerinde sınırlayıcı bir mekanizma rolünün oynanması gibi konularda sivil toplum çok kritik bir öneme sahip olduğunu” belirtir. Walzer’e göre (Akt. Gündüz ve Gündüz, 2002) vatandaşlığın en önemli zorunluluklarında birisi sivil toplum örgütlerin katılmaktır. Bireyler erdemlerini sivil toplum örgütleri aracılığıyla sürdürürler. Dolayısıyla demokrasinin yerleşmesi ve işler hale gelmesinde sivil toplum örgütlerinin önemli rolü ortadadır. Bu nedenle sivil toplum örgütlerin önemi sık sık gündeme taşınmalı ve okullarda bu konuda ciddi faaliyetler gerçekleştirilmelidir.

Öğretmenlerin açıklamalarında sivil toplum örgütleri ilgili konuların programda ki başlıklar sınır içerisinde özellikle anlatım tekniği kullanılarak öğrencilere verildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarına yönelik okul dışı etkinliklerin idari, mali, sosyal şartlar nedeniyle gerçekleştirilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Buna bağlı olarak öğretmenlerin açıklamalarından *Sivil toplum kavramının önemini kavrar. Sivil toplum örgütlerinin çalışmalarının yasal olduğunu bilir, Yakın çevresindeki sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin farkında olur kazanımlarının gerçekleştirilmesine yönelik faaliyetlerin gerçekleştirildiği ve öğrencilerin kazanımların yüklemelerinde anlaşılabileceği üzere bilgi düzeyinde buna ulaştırdıkları* söylenebilir.

4.1.1.15. Dinleme ve Fikirlerini Savunma Gibi Zihinsel Becerileri Gerçekleştirir Düşünce ve İfade Özgürlüğünün Yaşamındaki Önemi Kavrar Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri

Aşağıdaki tablo da “Öğrencileriniz sizce düşüncelerini ifade etmede ne kadar yeterli? Fikirlerini savunabiliyor mu? Örnekler verir misiniz, açıklar mısınız? Bu becerilerin gerçekleşmesine için siz neler yapıyorsunuz?” Soruları ile elde edilen görüşlere yer verilmiştir.

Tablo 25

Öğrencilerin Düşüncelerini İfade Etme Becerilerine Yönelik Öğretmen Görüşleri

Kategoriler	Katılımcılar	f
Düşüncelerini ifade etme		
Çoğunluğu ifade ediyor	Ö1,Ö3,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö15,Ö16,Ö17,Ö18,Ö19,Ö20,Ö21,Ö22,Ö23,Ö24,Ö25,Ö26,Ö27,Ö28	25
Bir kısmı ifade ediyor	Ö2,Ö4,Ö14	3
İfade edememe nedenleri		
Düşüncelerini ifade etmede kitap okumanın önemi	Ö13,Ö14,Ö22	3
Başarısız öğrenciler yeterli ifade edemiyor	Ö3,Ö20	2
Çocuğun kişisel özellikler	Ö8,Ö22	2
Kitap Okumama	Ö14,Ö22	2
Kelime hazinesin azlığı	Ö15	1
Çocuğun aileden gelen özellikleri etkili	Ö22	1
Fikirlerin ifade etme ve savunma becerisini geliştirmeye yönelik yapılan etkinlikler		
Fırsat verme	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö15,Ö16,Ö17,Ö18,Ö19,Ö20,Ö21,Ö23,Ö26,Ö27	22
Hoşgörü	Ö1,Ö3,Ö5,Ö8,Ö28	5
Model olma	Ö11,Ö22,Ö24	3
Öğrenciyi dinleme	Ö1Ö7,Ö18	3
Kitap okumaya teşvik	Ö14,Ö22	2
Araştırma yaptırma	Ö7	1
Sözlük kullandırma	Ö14	1
Karar alma süreçlerine katma	Ö17	1
Münazaralar	Ö25	1

Tablo 25’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu tarafından öğrencilerinin düşüncelerini ifade etme becerisini kullanma ve öğretmenlerin öğrencilerin bu becerilerini geliştirmeye yönelik görüşlerine yer verilmiştir. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu öğrencilerinin fikirlerini ifade ettiğini fikirlerini ifade edemeyen öğrencilerinin bunu gerçekleştirmemesinin sebebinin kitap okumama, akademik başarısızlık, kelime hazinesi, aile ve kişisel özelliklerle ilişkilendirmişlerdir. Öğretmenler öğrencilerin düşüncelerini ifade edememesine yönelik olarak da başta fırsat verme, hoşgörü olma, öğrenciyi dinleme, kitap okumaya teşvik, model olma, araştırma yaptırma, karar süreçlerine katma, sözlük kullandırma, münazara gibi etkinliklerle hem dinleme hem de ifade etme becerilerine yönelik etkinlikler

geçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Öğretmenin konu ile ilgili görüşlerinden bazılarına yer verilmiştir.

Bu çalışmada öğretmenler öğrencilerinin düşüncelerini oldukça rahatça ifade edebildiklerini belirtmişlerdir. Yeşil (2001) tarafından gerçekleştirilen çalışmada genel olarak öğretmenlerin %4'ü öğrencilerin hiçbirinin ifade boyutundaki davranışları yeterince gösteremediğini ifade etmiştir. Buna karşılık yine öğretmenlerin %40'ı öğrencilerin bazısının, %31'i yarısının, %21'i çoğunluğunun ve %3'ü de hepsinin bu davranışları yeterince gösterebildiğini belirtmiştir. Öğrencilerin ifade boyutundaki davranışları yeterince gösterebilme oranları konusunda öğretmenlerin dörtte üçlük kısmının (%75) olumsuz görüş bildirdiği görülmektedir. Yeşil (2001) tarafından gerçekleştiren çalışmanın bulguları bu çalışmanın bulguları ile farklılık göstermektedir.

Görüşülen öğretmenlerden Ö16 öğrencilerin fikrilerine savunabilmesine yönelik görüşleri şu şekildedir:

Ö.6. Savunuyorlar. Kendilerine göre doğru olan herhangi bir şeyi savunurlar... Yani öğretmenine karşı dahi kendi yapmış olduğu şeyi, ben yanlış dediğim halde doğru olduğunu savunabilecek konumdalar.

Öğrencilerin düşüncelerini yanlış dahi olsa dile getirebildiğini Ö16 şu şekilde açıklamaktadır:

Ö16.Yanlışta olsa kendi bildikleri doğrultusunda benim fikrim doğrudur gibi kendi fikirlerinin sonuna kadar gidebiliyor. Ama bu yanlış desek biz buraya niye geldik doğrusunu bulmak için...

Ancak bazı öğrencilerin kendini ifade etmede yeterli olamadığı öğretmenlerin bir kısmı tarafından dile getirilmiştir. Örneğin Ö8 psikolojik problemi ve ailevi problemi olan öğrencilerin dinlemeye çekildiği ve hatta içine kapanık olduğunu düşüncelerini ifade etmede yeterli beceriyi sergilemediklerini belirtmiştir. Öğretmenin görüşü şu şekildedir.

Ö8...Yani, diyorum ya çocuğun yapısıyla da çok alakalı, hani içine kapanık öğrenci, ona gerek bile duymuyor, bazen hani fikrini söyleme... O kendi dünyasında, eğer ailevi problemleri varsa, psikolojik sorunları varsa...

Öğretmenlerin Gerçekleştirdikleri Etkinlikler

Öğretmenler sınıf içerisinde sergiledikleri demokratik davranışlarla öğrencilerin hem dinleme hem de düşüncelerini ifade etme becerilerini geliştirmeye yönelik faaliyetler gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Duman (2004) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da öğretmenlerin yaratıcı düşünceyi geliştirici, herkesin fikrine değer veren bir ortam oluşturduklarını ve sınıfta katılımı sağlamak için her öğrenciye söz hakkı verdiğini belirtmişlerdir. Öğrencilerin düşüncelerini ifade ve savunma becerisinin gösterdiklerini yönelik görüşü Üste (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğrenciler fikirlerini ifade edebildiklerini İnan (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da öğrencilerin %53.44'ünün düşünce ve ifade özgürlüğünün farkında olduğu ve gelir düzeyi ve anne baba eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin bu konuda düzeylerin daha yüksek olduğu bulguları ile bu çalışmadaki bulgular benzerlik göstermektedir.

Görüşülen öğretmenlerden Ö4, demokratik rahat bir sınıf ortamına sağladığını öğrencileri aynı derecede fırsat vererek kendilerini ifade etmelerini sağladığını söylerken diğer öğrencilerin dinleme becerisine gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö4 Ben sınıfta rahat bir ortam oluşturmaya çalışıyorum. Yani hepsine aynı düzeyde hak vermeye çalışıyorum. Benim için hepsinin önemli olduğunu bir kere vurgularım ben onu kesinlikle yaparım hani

Sınıf içerisinde öğrencilerinin düşüncelerini rahatça ifade etmelerini sağladığını belirten bir başka öğretmen öğrenciler için bir fırsat ortamı yarattığını ve sınıf içerisinde herkesin katılımını sağladığını ifade etmiştir. Kendilerini yeterince ifade edemeyen öğrencileri teşvik ettiklerini belirtmiştir. Ö12 kendi sınıf ortamını öğrenciliğindeki ortamla kıyaslamaktadır. Ö12 kendi öğrenciliği döneminde öğrencilerin öğretmenlerinin tavırlarından korktuklarını ancak kendisinin davranışlarında ılımlı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca şimdi çocukların geçmişle kıyaslandığında oldukça rahat olduklarına dikkat çekmektedir. Öğretmen şu şekilde bir açıklama yapmıştır.

Ö.12 ben mesela eeee çocuklara çok baskı uygulamam herkesi konuştururum. Herkesin konuşma şeyi vardır konuşur yani eee nasıl diyeyim bir soru sorduğum zaman herkese sorarım sırayla yanlıta olsam söyletirim gezerim bütün sınıfı gezerim sınıf içinde adalet parmak kaldırana değil de herkese yaparım öbür türlü çocuklar çok sönük kalıyor kendini ifade edemeyen çocuklar çok sönük kalıyor fırsat tanıyorum orda hepsini dönerim bundan sonra

çocukken biz çok korkardım öğretmen şey gelirdi. Şimdiki çocuklar çok rahat çok ifade ediyorlar. Bende şeyimdir yumuşakımdır. Eski öğretmen davranışları toplumun yapısından da kaynaklanıyordu. Şimdiki çocuklar çok rahat ifade ediyorlar.

Bir başka öğretmen ise dinleme ve sabırlı olma gibi erdemlere değinerek öğrencilerin düşüncelerini ifade etmesine fırsat verdiğini belirtmiştir:

Ö28 Bunun gerçeklemesi için sınıfta veriyorum, onları dinliyorum aynı zamanda sabırlıyım onlara karşı, normalde sabırlı değilim.

Bir diğer öğretmen düşüncelerini ifade etmede kelime hazinesinin önemli olduğunu bu nedenle kitap okumanın önemine ve bununla birlikte sözlük kullanmanın öneminde dikkat çekmektedir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö14.Bunun gelişmesi için bol kitap okumalarını bilmedikleri kelimelerin sözlükten anlamlarını bulma ve gün geçtikçe sözcük dağarcıklarına yeni sözcük katmalarını öneriyoruz çok kitap okumalarını öneriyoruz.

Başka bir öğretmen sınıf içerirse söz hakkının sınıf içerisinde eşit oran verildiğine dikkat çekerek daha dinleme durumunda olan akademik başarısı düşük öğrencileri bile düşüncelerini ifade etme fırsatı sağladığını dile getirmiştir:

Ö18 söz hakkı aldıkça daha çok açılacaklarına inandığım için kendilerine güvenleri artacağı için hepsine söz hakkı vermeye çalışıyorum. Yazılılardan düşük alan çocuklar bile konuşuyorlar öyle konuşmayıp kabuğuna çekilen nadir.

Öğretmenlerin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere öğrencilerin sınıf içerisinde düşüncele savunabildikleri aynı zamanda söz hakkı esasına dayalı bir sınıf ortamında dinleme becerisini gösterebildikleri anlaşılmaktadır. Öğrencilerin kendilerini rahatça ifade ettikleri ve hakkını savundukları için düşünce ve ifade özgürlüklerinin farkına oldukları sonucuna varılabilir. Öğretmenler öğrencilerin ilgili kazanımları öğrenciye kazandırdıkları görüşünde oldukları söylenebilir.

4.1.1.16. Merkezi Yönetimin Hangi Birimlerden Oluştuğunu Bilir. Ülkemizi Yönetenlerin Halkın Oyu İle Yönetime Geldiklerini Bilir, Yerel Yönetimlerin Hangi Birimlerden Oluştuğunu Bilir Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri

Aşağıdaki tabloda öğretmenlere öğrencileriniz merkezi ve yerel yönetimler konusunda bilgi sahibi mi? Açıklar mısınız? a) Bilgi sahibi değilse neden olabilir? Soruları yöneltmiştir. Bu sorulara ilişkin görüşleri Tablo 26’da verilmiştir.

Tablo 26

Öğrencilerin Merkezi ve Yerel Yönetim Bilgisine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Merkezi ve yerel yönetim bilgisi		
Bilgi sahibi	Ö1,Ö2, Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö8,Ö10,Ö11, Ö13,Ö14,Ö15,Ö16,Ö18,Ö19,Ö20,Ö21, Ö22,Ö25,Ö26,Ö27	21
Bilgi sahibi değil	Ö7	1
Kısmen	Ö9,Ö12,Ö17,Ö23,Ö24,Ö28	6
Gerçekleştirilen etkinlikler		
Konularda var	Ö3,Ö6,Ö7,Ö13,Ö14,Ö15,Ö18,Ö20,Ö22	9
Atama ve seçimle gelenleri anlatma	Ö1,Ö2,Ö16,Ö20,Ö22,Ö25,Ö27	7
Seçimin neden yapıldığını açıklama	Ö8,Ö14,Ö17,Ö26	4
Yerel ve merkezi yöneticilerle görüşme talebi	Ö3, Ö4,Ö13	3
Bilgi sahibi olmama nedenleri		
Merkezi ve yerel yönetimi ayıramama	Ö9,Ö12,Ö17,Ö19	4
Bilgi verilmediği için	Ö7	1
Soyut geliyor	Ö12	1
Konuların sadece teorik işlenmesi	Ö24	1
İlgi alanlarına girmiyor	Ö23	1
Seviyesinin üstünde kavramalar	Ö28	1
Diğer		
Ziyaret talebi	Ö4,Ö13	2
Yerel yönetimi daha iyi biliyor	Ö11	1

Tablo 26’da öğrencilerin merkezi yerel yönetim konusundaki bilgilerine yönelik öğretmen görüşleri verilmiştir. Öğretmenlerin çoğu öğrencilerin merkezi ve yerel yönetim konusunda bilgi sahibi olduğunu belirtmişlerdir. Görüşülen öğretmenler konuyu program var olduğunu, atama ve seçim yoluyla gelenleri anlattıklarını, seçimlerin neden yapıldığının anlatıldığı, yerel ve merkezi yönetimle görüşme talebinde

bulunduklarını belirtmişlerdir. Öte yandan öğrencilerinin bu konuda yeterince bilgi sahibi olmadığını söyleyen bunun nedeni olarak, öğrencinin merkezi ve yerel yönetimin ayırımına varamaması, konuya yönelik bilgi verilmemesi, konuyu öğrenci için soyut ve seviyesinin üstünde olması, sadece anlatım tekniğinin kullanılmasına neden olarak belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenler konuya yönelik olarak ziyaret girişiminde bulunduklarını ancak bunun gerçekleşmediğini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin konuya yönelik açıklamalarından bazılarına yer verilmiştir.

Bilgi Düzeyine Yönelik Görüşler

Öğrencilerin bu konuda bilgi sahibi olduğunu ve konuya yönelik çalışmaların yapıldığı dile getiren Ö6 hangi birimin kim tarafından yönetildiğinin öğrenciler tarafından bilindiğini ifade etmiştir. Öğretmenin görüşü şu şekildedir:

Ö6. Tabi yani kendilerine göre ilçedeki yönetimleri bilir.... biraz daha sık gündeme getireceğiz. Bu konuda bir sıkıntı çıkmıyor. Mesela il 'in vali tarafından, ilçelerin kaymakam tarafından idare edildiğini, ayrıca burada, yerel yönetimlerin işte belediye başkanları tarafından doldurulması gündeme getirilmiştir..

Bu görüşe benzer bir görüş bildiren bir diğer öğretmen yönetim birimlerini bildiğini yakın zamanda gerçekleştirilecek seçiminde kimlerin seçimle iş başın geleceğinin öğrenciler tarafından fark edildiği açıklaması ile bizi yönetenlerin halkın oyu ile iktidara geldiğini şu şekilde açıklamaktadır:

Ö19. En azından köyü muhtarın yönettiğini ilçeyi kaymakamın, ili valinin yönettiğini. Mesela gelecek olan seçim var anneleriniz babalarınız ne için oy kullanacaklar, hangi yönetim birimleri seçilecek en azından bunların farkındalar.

Öğrencilerin bu konuda bilgi sahibi olduğunu bir başka öğretmen ise şu şekilde açıklamaktadır:

Ö26 En az seçimin ne işe yaradığını, seçim nedir bunla ilgili bilgileri var tabi. Yerel ve Merkezi yönetimin farkını bilirler mi? Evet muhtarlık seçimiyle milletvekili seçiminin farkını ayırt edebilirler.

Araştırmaya katılan öğretmenlerden bazıları öğrencilerin merkezi yönetimden ziyade yerel yönetim konusunda daha fazla bilgi sahi olduklarını bunun nedenini de yakın çevresinde konu ile ilgili kişilerin varlığı ve tanıma şansı olması ile ilişkilendirmişlerdir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö9. Merkezi yönetim konusunda bilgi sahibi Mahalli yönetim konusunda pek değil. Daha karmaşık mı geliyor ne. Cumhurbaşkanı başbakan onları görüyorlar ya, muhtar ve belediye başkanı onların dışında pek ayırt edemiyorlar. Neden olabilir? Belki önlerinde örnek yok onları pas geçiyorlar örnek almıyorlar onları

Aynı şekilde bir açıklama getiren bir diğer öğretmenin de ifadesi şöyledir:

Ö11. Yerel yönetimin daha iyi biliyorlar. Çünkü bu çevreden örneklerle bu arada şimdi çarşıda gördükleri reklamları falan gelip sınıfta da konuşuyoruz. Yani onların görevlerini falan, belediyenin daha iyi biliyorlar.

Bu açıklamalardan öğrencilerin bu konuyu öğrenmesinde yakın çevresinde bunları bilmesi ve konun çeşitli şekilde özellikle çeşitli şekillerde (TV, reklam gibi) bu kişileri tanıtan ya da gündemde tutan görsellerin olmasının bu bilincin oluşmasında etkili olduğu söylenebilir.

Bir diğer öğretmende öğrencilerin seviyelerine uygun olarak bu konuyu bildiklerini, yönetim ve görev bazında öğrencilerin bilgi sahibi olduğunu bize şöyle aktarmaktadır.

Ö18 Olması gerek yani şu anda bulundukları sınıfın seviyesinde olması gerektiğini kadar belediyelerin olması gerektiğini biliyorlar. Köyü muhtarın yönettiğini ilçede belediyenin olduğunu yapması gereken görevler olduğunu biliyorlar.

Öğretmenlerin Girişimleri

Öğretmenler yerel ve merkezi yönetimlerdeki yöneticilerle görüşme talebinde bulunduklarını fakat bu konu kendilerine herhangi bir şekilde yardımcı olunmadığını dile getirmektedirler. Öğretmenlerin bu konularla ilgili girişimleri olduğu ancak bu girişimlerinin karşılık bulmadığı görülmektedir. Bu gibi sonuçsuz kalan girişimlerin öğretmenlerin cesaretini ve azmini kırdığı görülmektedir.

Görüşülen öğretmenlerden Ö3 öğrencilerin yerel ve merkezi yönetim birimlerinden haberdar olduğu, yerel yöneticilerin oy kullanılarak seçildiğinin farkında olduklarını belirtmiştir. Ancak konunun okul dışı etkinliklerle gerçekleştirilmesi adına yapılan girişimlerin sonuçsuz kaldığını belirten öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö.3.Evet yani valinin, kaymakamın adını biliyorlar. Başbakan, cumhurbaşkanı ama şey hatta onda da yine bir yerel yönetimler konusu geçmişti belediye başkanını ziyaret edelim demiştik o projeyi gerçekleştirememiştik, yine sorun

oldu evet biliyorlar. Yerel yönetimlerin belediye başkanı, muhtarlık seçimleriyle ilgili oy kullanmayla ilgili biliyorlar.

Bu yönde görüş bildiren bir diğer öğretmende konunun kitabi bilgi olarak öğrenciler verildiğini ve öğrencilerin ilgili yönetim birimleri ve görevleri konusunda öğrencilerin haberdar edildiği vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra okul dışı etkinliklerin gerçekleştirilmek istendiği ancak bunun olmadığını belirtmiştir. İlgili görüş şu şekildedir:

Ö4. Bu konuda kitap üzerinde kaldık niye kitap üzerinde kaldık diyeceksiniz? iiii muhtarı ziyaret etmedik etmek istedik, muhtarımız bir türlü müsait olup biz gelin şu gün hazırız röportaj yapmak isteyen çocuklarımız oldu kabul etmemiş. Belediye başkanımıza gitmek istedik müsait değil, ... belediye başkanının görevleri, muhtarın görevlerini kaymakamın görevlerini kitap üzerinden işledik

Öğrencilerinin bu konuda bilgi sahibi olduğunu ifade eden bir diğer öğretmen konuya yönelik olarak bilgi sahibi olmalarına karşın okul dışında bir etkinlik gerçekleştirilemediklerini şu şekilde aktarmaktadır:

Ö.13 Sadece bilgi sahibiler. Yerel yönetimlere geziye gidecektik gidemedik biz kendi sınıfımız içinde bilgi sahibiler. Dedim beş defa gittik bu yerel yönetim ile ilgili gezi yapacaktık maalesef beş defada randevu ertelenince de ben bunu iptal ettim. Zor yani bunlara gezi düzenlenmesi gerekir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerden Ö12 ise merkezi ve yerel yönetim kavramlarının çocuklara göre soyut olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenlerden Ö12 bu kavramların öğrenciler tarafından tam anlamı ile ayrıt edilemediği ve öğrencilere soyut geldiği bu nedenle öğrencinin bu konuyu tam olarak öğrenemediğini ifade etmiştir. Öğretmen konu ile ilgili görüşünü şu şekilde dile getirmiştir:

Ö.12 biraz karıştırıyorlar onu o şeyleri daha çok ayıramıyor. Soyut geliyor onlara biraz daha belki seçimlere katılmadıkları için soyut geliyor evet karıştırıyorlar. Kavramları karıştırıyorlar. Mesela belediyeyi hükümet gönderiyor zannediyorlar. Çocuklara bu soyut kalıyor yaşayarak bu daha kolay öğrenilir.

Sonuç olarak öğretmenler ilgili kazanımların kazandırıldığı öğrenciler kazandırıldığı yönünde görüş bildirdiği söylenebilir. Bu kazanımlara yönelik okul dışı etkinliklerin gerçekleştirilemediklerini belirten öğretmenler ayrıca bu kavramların çocuklar göre soyut kaldığını ifade etmişlerdir.

4.1.1.17. Seçilme Hakkının Önemini Kavrar, Seçme Hakkının Önemini Bilir ve Bu Hakkını Gerekli Yerde Kullanır Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri

Tablo 27’de *Seçilme hakkının önemini kavrar, Seçme hakkının önemini bilir ve bu hakkını gerektiği yerde kullanır* kazanımları doğrultusunda *Seçme ve seçilme hakkının önemini nasıl fark ettirdiniz? Bu konuda ne gibi faaliyetler gerçekleştirdiniz?* Sorularına yönelik olarak öğrencilerin verdiği cevaplara yer verilmiştir.

Tablo 27

Öğrencilerin Seçme ve Seçilme Hakkının Öneminin Bilincine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Gerçekleştirilen etkinlikler		
Okul ve sınıf içi seçim faaliyetler	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö14,Ö17,Ö18,Ö19,Ö20,Ö21,Ö23,Ö24,Ö25,Ö26,Ö27	27
Karar alma süreçlerine katılma	Ö8	1
Vurgulanan noktalar		
Geçmiş ve bu günü karşılaştırma	Ö3,Ö6,Ö11,Ö15,Ö16,Ö17,Ö18,Ö19,Ö22,Ö26	10
Herkesin seçilme hakkı olduğuna vurgu	Ö5,Ö6,Ö18	3
Herkesin eşit olduğuna vurgu	Ö11,Ö18	2
Müfredatta var	Ö14,Ö20	2
Seçme ve seçilmenin bir görev olduğuna vurgu	Ö1,Ö3	2
Seçme ve seçilmenin önemi	Ö9	1
Oy kullanmanın görev olduğuna vurgu	Ö3	1
Oy kullanmanın bir hak olduğuna vurgu	Ö13	1

Tablo 27’de öğretmenlerin seçme ve seçilme hakkına yönelik öğretmen görüşleri verilmiştir. Öğretmenler seçme ve seçilme hakkına yönelik olarak okul ve sınıf içerisindeki seçim faaliyetlerini referans olarak göstermişlerdir. Ayrıca sınıf içerisinde karar alma süreçlerine katarak ve öğrencilerin seçme ve seçilmesine fırsat tanıyarak bu bilincini kazandırdıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra cumhuriyet öncesi ve sonrasını kıyaslama, herkesin seçme ve seçilme hakkını olduğuna vurgu, müfredatta bu konuların var olduğu, seçme ve seçilmenin önemli olduğu, oy vermenin hak ve görev olduğuna vurguladıkları öğretmenler tarafından ifade edilmiştir. Öğretmenlerin konu ile ilgili görüşlerinden bazıları aşağıda aktarılmıştır.

Öğretmenle okul ve sınıf içinde gerçekleştirilen seçim faaliyetlerinin öğrencilerin bu konudaki bilincini oluşturmada en önemli etkinlikler olduğunu belirtmişlerdir. Görüşülen öğretmenlerde Ö1 okulda gerçekleştirilen seçim faaliyetlerinin ve bu faaliyetle ilgili bilgi vermenin öğrencilerin bu konuya yönelik bilincinin oluşmasında etkili olduğunu belirtmiştir. Ö1 bireyin hem seçme hem seçilme hakkı olduğunu ve seçiminde bir görev olduğunu olduğu söyleyerek seçmenin bir haktan ziyade görev olarak algıladığını söyleyebiliriz. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö.1 Benim mesela en basitinden bir sınıf başkanı seçmekten. Kulüp başkanlarını seçmekte. Sosyal kulüplerden bahsediyoruz. Bir de okuldaki okul başkanı seçmekte, seçilmekte sınıf temsilcisi seçmekte seçilmekte ve oyla seçmekle ve seçime katılmanın da seçmeninde görevleri olduğunu hatırlatarak anlatarak gerçekleştiriyorsunuz.

Öğretmenlerden bir diğeri sınıf başkanlığı seçimin örnek vermiştir. Seçimde herkesin aday olabildiğini ifade etmesi ile seçme ve seçilmenin herkesin hakkı olduğu mesajını vermektedir. Görüşülen öğretmen seçimlerin ciddi bir şekilde yapıldığını ve öğrencilerin seçme ve seçilme faaliyetlerine katıldığını şöyle aktarmaktadır:

Ö24 . bunu sınıfta sınıf başkanını seçerken uyguladık. İsteyenler aday oldular. Adaylar bir hafta seçim konuşması yaptılar. Seçim sandığı hazırladık. Herkes gizli oy kullandı ve seçim başkanı eşliğinde oylar bir bir açıldı. Ve kazana başkan seçildi tebrik edildi.

Görüşülen öğretmenlerden Ö25 okul içerisindeki seçim faaliyetlerinin ne kadar önemsendiği ve öğrencilerin bu sürece ne kadar ciddiye aldığını seçim faaliyetlerine yönelik gerçekleştirilen etkinliklerle açıklamıştır. Ayrıca bu öğretmen öğrencilerin bu etkinlikler katılmaktan oldukça hoşlandığını ifade etmiştir. Bu görüşler dayanarak öğrencilerin bu tür bir çalışma içerisinde olması seçme ve seçilmeye yönelik kazanımları edinmesinin yanında sergiledikleri aktif katılım davranışları katılımcı vatandaş davranışı olarak nitelendirilebilir. Öğretmenin ifadesi aşağıda sunulmuştur:

Ö25 Önce sınıf başkanları seçiliyor. Biz ilk olarak aday adaylarını belirliyoruz. Bir iki hafta onlara süre veriyorum propaganda için. Kendi çalışmalarını yapıp anlatıyorlar. Okulda da aynı şekilde. Sınıflara cemal hocamla birlikte okul temsilcisi seçilirken sınıflarda propaganda yapmaları için. Yani böyle şeyler hoşlarına gidiyor pankartlar hazırlanıyor, oy pusulaları, listeler, her kese seçmen kartı falan gönderiliyor

Öte yandan bir başka öğretmen ise seçme ve seçilmenin bir hak olmaktan ziyade bir görev olduğunu ve öğrenciler bu yönde telkinde bulunduklarını ifade etmiştir. Öğretmen seçme ve seçilme yönelik açıklaması şöyledir:

Ö3 ..Oy kullanmanın önemini, herkesin kesinlikle vatandaşlık görevi olduğunu,Seçme seçilme bu soruda bir hak olarak ifade edilse de öğretmenler bunu bir görev addetmişlerdir..

Bir diğer öğretmen ise bu konuya vurgu yapmadığını bunun yanı sıra toplumun seçilmiş insanlar tarafından yönetildiğini ifade ederek öğrencilerine seçme seçilmenin önemine dikkat çektiği görülmektedir. Öğretmenin değindiği bir diğer noktada herkesin seçilmeye aday olabileceğini vurgulamasıdır. Bu açıklama seçme ve seçilmenin öğretmen tarafından bir hak olarak anlaşıldığı şeklinde yorumlanabilir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö5. Üzerinde özellikle durduğum bir konu değil. Toplumun seçilen insanlar tarafından yönetildiğini, kendini yeterli gören herkesin buna talip olabileceğini sınıf başkanlığı seçimde herkes buna talip olabiliyor. Okul temsilciliğinde talip olabiliyor sen olamazsın gibi bir şey yok.

Bir diğer öğretmen ise öğrencileri karar alma süreçlerine katarak öğrenciler seçme fırsatı tanıdığını ifade etmiştir. Bu yolla öğrencilere hayatlarında dayatma yoluyla değil tercih edebilecekleri olduğunun bilincinin kazandırılmasına yönelik bir açıklama olarak nitelendirilebilir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö8. Bir şey olacağı zaman işte çoğunluk karar versin diyorlar, hani birşeyi yapılınsın mı yapılmasın mı dediğiniz zaman: Oylama yapalım öğretmenin çoğunluğun dediği olsun. O şekilde uyguluyoruz.

Öğretmenlerden Ö11 özellikle yönetim şeklinden yola çıkarak bu bilinci kazandırmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Görüşü alınan bu öğretmen cumhuriyet öncesi yönetim şeklinin seçme seçilme şeklinde olmadığı, yönetimde sadece erkeklerin görev aldığını ancak Cumhuriyet ile birlikte kadın ve erkeğin seçme ve seçilme hakkına kavuştuğunu söyleyerek seçme ve seçilmenin kadın ve erkeğin ülke yönetiminde söz hakkı olmasını Cumhuriyetin sayesinde olduğunu dikkat çekmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö11. Onu şeyden önceki, Cumhuriyetten önceki dönemle bu dönemi karşılaştırırken, işte o dönemde kimlerin seçildiğini, kimlerin seçilmediğini, mesela örneğin, Osmanlı imparatorluğunun padişahlarının niye hepsinin erkek

olduğunu, ama cumhuriyet yönetiminde kadın baş bakanın olduğunu, bayanların seçme ve seçilme hakkının işte, veriliş şeylerini anlatıyoruz.

Bu görüşe benzer bir görüş bildiren Ö17 aynı zamanda sınıfta gerçek bir seçim ortamı yaratılarak yaparak yaşayarak öğrenme faaliyetleri gerçekleştirdiklerini ifade etmiştir. Öğretmen açıklaması şu şekildedir:

Ö17. Okuldaki sınıf başkanlarının okuldaki kulüplere öğrencilere hep kendileri seçtiler kendileri okul meclisinde oy kullandılar bunu Osmanlı devleti ile Türkiye Cumhuriyetinin Atatürk kazanımları ile kıyaslama şansını buldular yani görerek yaşayarak uygulayarak oy kullanarak buraya sandıklar kuruyoruz her sene.

Görüşülen başka bir öğretmende seçme seçilme hakkının kişiye aslından bir statü sağladığını belirtmiştir. Görüşü alınan bu öğretmen konuyu özellikle kadının statüsü açısından ciddi önemi olduğunu ve kadının Cumhuriyet ve Atatürk İnkılâpları ile bu hakka kavuştuğunu söyleyerek seçme ve seçilmenin öneminde dikkat çekmiştir. Öğretmen açıklaması şu şekildedir:

Ö19 Belli bir kesimin söz sahibi olması yerine bayanlarda bu toplumda yaşadığına göre bayanlarda seçim seçilebilir. Hani eskiden bayanlar çalışmıyordu, ev hanımı pozisyonundaydı ama artık her meslek dalında, milletvekili olarak ta, başbakan olarak ta çalışabiliği gibi.

Bu görüşlerin yanı sıra bir diğer öğretmen ise öğrencilerinin bu konunun çok fazla bilincinde olmadığını belirtmiştir. Öğretmenimiz bunun nedenini ise yetişkinlerin seçme seçilme iradeleri konusunda yeterli bilince ulaşmaması ile açıklamıştır. Öğretmenlerin bu yöndeki açıklamaları, Öğretmenin açıklaması Ö25 *Tam olarak farkına vardılar diyemem çünkü büyük insanlar bunun farkına varamadılar ki her önüne geleni seçiyorlar* şeklindedir.

Civek (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretmenler seçme ve seçilme hakkına dayalı kazanımlarına tam olarak gerçekleştirildiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu çalışmanın bulguları Civek'in (2008) bulguları ile benzerlik göstermektedir. İnan (2005) tarafından yürütülen çalışmada seçme seçilme hakkı bilincinin öğrenciler tarafına kazanıldığı ve seçme seçilme hakkı bilincin kazanılma düzeyini etkileyen en önemli sorunun programdan kaynaklandığı belirtilmiştir.

Sonuç olarak öğretmenlerin açıklamalarına öğrencilerin ilgili kazanımlara yönelik etkinlikler gerçekleştirdiği ve öğrencilerin bu kazanımları edindiği yönünde görüş bildirdikleri söylenebilir.

4.1.1.18. Yaşama Hakkının Kutsallığını Fark Eder ve Bu Hakkın Önemine Uygun Davranışlar Gösterir. Yaşam ve Eğitim Hakkına Zarar Verecek Kötü Alışkanlıklardan Uzak Durması Gerekliğini Bilir Kazanımlarına Yönelik Öğretmen Görüşleri

Tablo 28’de yukarıda ifade edilen kazanımlar doğrultusunda öğretmenlere *Yaşam hakkı bilincinin öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? (açıklar mısınız?) Yaşam hakkına zarar verecek davranışlardan kaçınması için neler yapıyorsunuz?* Soruları aracılığı ile elde edilen görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 28

Öğrencilerin Yaşam Hakkı Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcılar	f
Bilince ulaşma düzeyi		
Çoğunlukla	Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11,Ö13,Ö15,Ö16,Ö17,Ö18,Ö19,Ö20,Ö21,Ö22,Ö23,Ö24,Ö25,Ö26,Ö27,Ö28	25
Kısmen	Ö1,Ö7,Ö14	3
Nasıl kazandırıldı?		
Birbirine zarar vermekten kaçınmaya vurgu	Ö1,Ö2,Ö6,Ö8,Ö9,Ö13,Ö14,Ö15,Ö16,Ö17,Ö18,Ö20,Ö22,Ö23,Ö27,Ö28	16
Başkasının yaşam hakkına saygı	Ö10,Ö16,Ö20,Ö23,Ö25,Ö27	6
Medyada haberlerden yararlanma	Ö8,Ö17,Ö21,Ö23,Ö28	5
Cezai yaptırma vurgu	Ö11,Ö16,Ö18,Ö22	4
Çocuk hakları sözleşmesi	Ö3,Ö9,Ö12,Ö13	3
Hakların sınırlı olduğuna vurgu	Ö13,Ö14	2
Kendisine zarar verecek davranışlardan kaçınma	Ö6,Ö13,Ö28	2
Kötü alışkanlıklardan uzak durma	Ö1,Ö3	2
Günlük yaşamla ilişkilendirme	Ö5,Ö8	2
Birey olduğunu hissettirme	Ö4	1
Değerli olduğunu hissettirme	Ö4	1
Veli toplantıları yapma	Ö4	1
Zevk veren ürünlerin zararlarına vurgu	Ö22	1
Dışlanacağını vurgulama	Ö26	1
Anayasada olduğuna vurgu	Ö12	1
Birbirine sevmeyi sağlama	Ö25	1
Eğitimin önemine vurgu	Ö21	1
Olumsuz durumlar		
Aile ve çevre	Ö14,Ö17	2
Çocukların kendi yaşamlarındaki zorluklar	Ö1	1
Aile	Ö25	1
Çevredeki olumsuz durumları	Ö11	1

Tablo 28’de öğretmenlerin yaşam hakkına yönelik görüşleri vardır. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu öğrencilerin genel olarak yaşam hakkı bilincine ulaştıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler yaşam hakkı ve yaşam hakkına zarar verecek davranışlardan kaçınma bilincini oluşturmak için birbirine zarar vermekten kaçınma, saygı, medyadaki haberlerden yararlanma, yaptırımlardan bahsetme, çocuk hakları sözleşmesine vurgu, hakların sınırlı olduğuna vurgu, haklarının sınırlı olduğuna vurgu, kendine zarar verecek davranışlardan kaçınmaya vurgu, kötü alışkanlıklardan uzak durmaya vurgu, günlük yaşamlardan örnek verme, birey olduğunu ve değerli olduğunu hissettirme, veli toplantısı yapma, zevk veri ürünlerin zararına vurgu, dışlanacağına vurgu, anayasada olduğuna vurgu, birbirlerini sevmelerini sağlama, eğitimin önemine vurgu yaptıkları yönünde görüş bildirmişlerdir.

Görüşülen öğretmenler yaşam hakkının vazgeçilemez ve ihlal edilemez bir hak olduğunu ifade etmişlerdir. Hakların ve insan haklarının hepsinin önemli olduğu ve bir hakkın diğer hakkın üstün ya da önemli olduğu şeklinde bir dizin yapılması mümkün değildir. Öte yandan yaşam hakkı bu hakları kullanabilmenin ön şartıdır Yaşam hakkı en temel haktır, bu hak bağımsız bir insan hakkı olmasının yanına aynı zamanda bütün diğer insan haklarının ön şartıdır (Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı (BİHB), 2006: 49; Akyüz, 2001). Yaşama hakkını “kişinin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü koruyabilmesi ve varlığının çeşitli etkilerle bozulmasına engel olabilmesi hakkıdır. Bu tanıma göre, yaşama hakkı başlıca iki öğeden oluşmaktadır: Bunlardan birincisi, insanın bedeni içinde her türlü dış korkudan uzak olarak yaşayabilmesi hakkı” olarak tanımlar. Gündoğan ve Güney (2004) yaşama hakkı insan hakları arasındaki en temel hak olduğunu ve diğer bütün hakların kullanılması ve varlığının yaşam hakkını şart koştuğunu vurgularlar. Yaşam hakkı devredilemez ve vazgeçilemez en temel hak olarak ifade edilmektedir. Anayasamızın 9. maddesinde herkes yaşa hakkına sahiptir ifadesi yaşam hakkını temel hakların en ön sırasına koymuştur. Bu açıklamalar öğretmenlerin yaşam hakkının en temel hak olduğu yönündeki görüşünü destekler niteliktedir.

Konu ile ilgili görüşüne başvurulmuş öğretmenlerden Ö2 bir kişinin kasıtlı olarak yaşam hakkına zarar verilemeyeceği aynı zamanda kişinin kendisinin de yaşam hakkını ihlal edemeyeceğine değinmiştir. Çevresinde bu tür olumsuz durumlar olduğu bu durumlardan yola çıkılarak öğrencilere bunun ne kadar yanlış olduğu anlatılarak yaşam hakkının önemi üzerinde durulmuştur. Burada görüşülen öğretmen yaşam hakkını

kişinin hem kendi yaşam hakkının ve hem de başkasının yaşam hakkının ihlal edemeyeceğini ifade etmiştir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö2. Her şey yapılabilir ama bir insanın hayatına son verilemez. İnsanlar yaşamak en doğal hakkıdır. En kötü şartlarda bile yani bir intihar olayları olmuştur burada kaç tane okulumuzda bir veli çocuğunu öldürmüştür yani onları gündeme getirerek hiçbir şekilde kimsenin yaşamına son veremezsiniz..

Bir diğer öğretmenden yaşam hakkını yaşabilmesi için çeşitli koşulların sağlanması olarak ele almıştır. Yaşam hakkının terk edilemez bir hak olduğunu, herkesin yaşam hakkı olduğu ve tüm hakların ön koşulu olduğunun vurgulayan katılımcı öğretmenimiz can güvenliğinin de yaşam hakkının temel unsurlarında bir olduğunu ifade etmiştir. Öğretmen vurgulana noktalardan hareketle öğrencilerin yaşam hakkı bilincinin farkında olduğunu belirtmiştir. Öğretmen Ö6 konuyu şu şekilde aktarmıştır:

Ö6. Onun en vazgeçilemez hakkı olduğunu bilir... Her bir insanın bu hakları vardır. Olmazsa olmazlarıdır. Herkes karnını doyurabilmelidir. Herkesin barınacak bir yeri olmalıdır. İşte, herkes yaşamını sürdürebilmelidir korkusuz bir şekilde. Can güvenliği sağlanmalıdır. Bunları kendileri örneklendirebiliyorlar. Yani çocuğa şunu sorduğunuz zaman yetiyor: Bir insanın yaşayabilmesi için olmazsa olmazlar nelerdir? Diye sorduğumuzda çocuk yaşama hakkını kendisi söylüyor zaten.

Görüşülen başka bir öğretmen öğrencilerine kendilerinin değerli olduğunu hissettirerek bu hakkı kazandığını ifade etmiştir. Öğretmen Ö4 sevginin olduğu ve kişinin önemli olduğunun hissettirildiği ortamlarda yaşam hakkını var olduğu duygusunun geliştiğini ve velilerinde öğrencilerine karşı sevgilerinin gösterdiği aynı zamanda güven duygusunun olduğu ortamda yaşam hakkının farkın olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

Ö4 Bu açıdan baktığımızda diyorum ya çocukların hepsinin benim için değerli olduğunu her zaman onları vurgularım, çocuklarda kendilerini her zaman önemsemişlerdir. Yani benim öğrencim kendini hep farklı hisseder ben önemliyim bak öğretenim beni çok seviyor, annesinin sık sık veli toplantılarında çocuklarla velileri de karşı karşıya getiririm ben. Veli çocuğunu sevdiğini ifade eder ben buna çok şahit olmuşumdur. Çocuk zaten ordan gelen bir güven var çocukta hani öğretmenim benim önemsiyor çok seviyor, annem öyle babam öyle u de demek ki ben bu toplumda önemli bir yer tutuyorum yaşama hakkım vardır diye düşünüyorum. Bunu bununla bağlayabiliriz yani.

Başka bir öğretmen de yaşam hakkının dünyaya gelindiği andan itibaren kazanıldığı ve herkesin eşit düzeyde bu hakka sahip olduğunu, herkesin yaşam hakkının sürekliliği

için dünyaya sahip çıkması gerektiğini ifade ederek öğrencilerin bu hakkın önemini vurguladığını belirtmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö10. Yani çocuk dünyaya geldi artık yaşamaya bu dünyada yaşamaya hakkı var demi yanı ben çocuklara sürekli söylemişim bu dünya benim olduğu kadar sizinde ben nasıl sahip çıkıyorsam sizde sahip çıkacaksınız ben nasıl bu dünyada burada yaşamaya hakkım varsa aynı haklara sizde sahipsiniz bu dünya yanı oksijenini alıyorsam suyunu içtiyorsam bütün güzelliklerinden yararlanıyorsam aynı haklara sizde sahipsiniz bu dünya hepimizin.

Bir diğer öğretmende yukarıdaki açıklamaya benzer bir görüş bildirmiştir. Ö11 İnsan Hakanları beyannamesinde yaşam hakkının varlığın dikkat çekmiştir. Yaşam hakkının doğuştan kazanıldığını ve sadece insan değil tüm canlıların yaşama hakkı olduğunu, bir kimsenin yaşam hakkının ihlal edemeyeceğini vurgulayarak öğrencilere bu bilinci kazandırdıklarını ifade etmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö11.Şimdi insan hakları beyannamesini okurken orda en önemli hakkın yaşama hakkı olduğunu, bütün canlılar için yanı insanlar, hayvanlar yanı kendi şartlarında herkesin yaşama hakkı olduğunu, doğuştan nasıl eşit doğarsak yaşama hakkında aynı olduğunu, kanun karşısında, yanı birine bir kötülük yapıldığı zaman herkesin eşit görüyor yanı, hiç kimsenin kimseye rahatsız etme hakkı olmadığını, üstünlüğü olmadığını vurguluyoruz.

Görüşülen bir diğer öğretmende dünya gündemini meşgul eden savaş gibi olumsuz durumları sınıf ortamına taşıyarak yaşam hakkını nasıl ihlal edildiğini ve yaşam hakkı kavramının önemli olduğunu öğrencilerle sürekli konuşularak fakına vardırıldığını ifade etmiştir. Ayrıca öğretmen yaşam hakkı ihlalinin bir insanlık suçu olduğunu vurgulamıştır. Öğretmenin bu açıklamasından günlük olayları sınıf ortamına taşıyarak ve tartışarak konuyu günlük yaşamla ilişkilendirdiği görülmektedir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö8... İşte İsrail'in Filiskini vurması, oradaki çocukların ölmesi. Yani çocuklarda bundan çok büyük üzüntü duydular, her gün bunun konuşmasında oldu zaten. Yani oradada her insanın yaşama hakkının olduğunu, özellikle çocukların o şekilde öldürülmesinin çok yanlış olduğunu, bunun çok insanlık suçu olduğunu, insanın içini acıttığını hergün derste sürekli konuşarak...

Yaşam hakkı bilincinin soru cevap ve anlatımla aktarıldığını ifade edin bir başa öğretmende mutlu bir ortamda yaşam hakkının elinden alınmasını kişinin üzerindeki olumsuz etkilenin neler olabileceği öğrencilere hissettirildiği ve öğrencilere yaşam hakkının hiçbir şekilde ve şartla elinden alınamayacağını vurgulandığı ve öğrencilere bunun kazandırıldığı ifade edilmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö19 Ailenle mutlu bir şekilde yaşıyorsun okula gelip gidiyorsun sağlığın yerinde senin bu hakkının başkası tarafından elinden alınması durumunda ne hissedersin gibi soru sorulunca verilmesi gereken cevabı veriyor. Bu benim hakkım yaşıyorum bunu kimse benim elimden alamaz. Onu en azından basit cümlelerle ifade edebiliyorlar.

Bir başka öğretmen ise programda yaşam hakkını önemine değinildiği ve konunu program dâhilinde değinerek, konun programın belirttiği şekilde anlatılarak verildiğini şu şekilde açıklamaktadır:

Ö25 Evet. Bu konular Sosyal Bilgiler ve Türkçe derslerinde hikâyeler şeklinde de geçiyor. İşte kimsenin kimseyi öldürme hakkı olmadığı, hayvanların bile böyle yaşama hakkı olduğu gibi. Canlılara nasıl yardım ettikleri gibi örnekler veriyorlar. Kuşlara yuva aldıklarını gibi. Herkesin yaşamaya hakkı var yani

Öğrencilerinin yaşama hakkı bilincine ulaştığı ifade eden bir başka öğretmen ise yaşam ve eğitim hakkını Atatürk ilke ve İnkılâplarının bir parçası olduğunu bu nedenle bu konuya yer verdiklerini şu sözlerle aktarmaktadır:

Ö26 hakkının tabiki öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyorum, ne kadar önemli olduğunu da düşünüyorum. Herkesin yaşama ve olduğunu zaten Atatürk İlke ve İnkılâplarını verirken bunları doyasıya anlatıp üzerinde duruyoruz.

Yaşam Hakkının Zarar Verecek Davranışlardan Kaçınma

Yaşam hakkının farkında olmanın yanından yaşam hakkına zarar verecek davranışlardan kaçınılması vurgulanan bir diğer kazanımdır. Öğrencilerin yaşam hakkı bilincinin olmasını yanında hem kendi hem de bir başkasının yaşam hakkını ihlal etmeyecek bir bilince ulaşması bu yönde davranışta bulunması asıl kazandırılması gereken durumdur. Öğrencinin yaşam hakkı bilincine bilgi düzeyinde değil kullanma koruma ve geliştirme aşamalarına ulaşmasını sağlayarak bu bilinç oluşturulabilir. Araştırmaya katılan öğretmenler yaşam hakkına zarar verecek davranışlardan kaçınmaya yönelik olarak özellikle olumlu telkinlerde bulunduklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin konu ile ilgili görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Görüşülen öğretmenler yaşam hakkına zarar verecek davranışlardan kaçınması için uyarılarda bulunduklarını belirtmiştir. Ö10 yaşmanın güzelliklerine vurgu yaptığı ve yanlış şeyler yaparak yaşama son vermenin doğru olmadığını şu şekilde aktarmıştır:

Ö10 E tabii ki sürekli çocukları bu konuda uyarıyoruz yani onlara yaşamın güzel olduğunu iste yanlış davranışları sonucu bu güzel dünyadan yanlış şeyler yaparak yanlış zamanda ayrılmanın yanlış olduğunu söylüyorum yani yaşantılarına dikkat etmelerini yanlış şeyler yapmamaları gerektiğini sürekli vurguluyorum

Bir başka öğretmen ise kişinin kendisine karşı işlenen suça cezasının kişinin kendisinin veremeyeceğini haklarının ihlali durumunda cezai yaptırımın sadece kanunlara yoluyla olabileceğini söyleyerek yaşam hakkının kanunlarla koruma altını alındığını belirterek öğrencilere aktarıldığı anlaşılmaktadır. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö11.Yani bunu kimseye bu kötülüğü yaptı diye, başka birinin de ona kötülükte ona kötülük yapmak hakkının olmadığını, yani kanunda, anayasamızda çizilen, yargımızda bunların yargılanacağını ve cezasını alacağını, bizim yapmamamız lazım. Yani biri birine kötülük yaptığı zaman karşılığını vermemiz lazım. Yani bunun cezasının kanunlar çerçevesinde verileceğini devamlı konuşuyoruz.

Görüşülen öğretmenlerden bir başkası konuyu program içinde var olduğu ve bu sınırlar dâhilin verildiğini belirtmiştir. Öğretmen yaşam hakkına zarar verecek davranışların olumsuzluğunu hakların sınırsız olmadığı ve başkalarının hak ve özgürlüğüne karşı duyarlı olunması gerektiğini vurgulayarak bu bilinci kazandırmaya çalıştığını ifade etmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö13 Onlar zaten müfredat içinde hep geçiyor bizim. Trafik dersimiz var, eee belirli gün ve haftalarda zaten diğer konular üzerinde hep duruyoruz. Başkalarının yaşama hakkına zarar vermemem kendi özgürlüklerimiz yaşarken başkalarına zarar vermemek konusu çok önemli zaten onalar için. Sınırlarını biliyorlar. .

Bu yönde görüş bildiren bir diğer öğretmen yaşam hakkının en önemli hak olduğunu yaşam hakkına zarar verecek davranışların onaylanamayacağını ve ihlaller karşısında cezai yaptırımların uygulanacağını belirtmiştir.

*Ö18. Yine anlatıyorum sadece anlatma ile yetiniyorum yani. **Neler anlattınız mesela?** İnsanların en büyük hakkının yaşama hakkı olduğunu kimsenin, kimsenin yaşama hakkını elinden alamayacağını eğer böyle bir şeyi yaptığı zaman çok büyük suç olduğunu cezalandırılacağını buları anlattım.*

Yaşam hakkına zarar verecek davranışlardan kaçınmak için günlük yaşamdan örnekler verildiği ve gazete ve dergi haberlerinden yararlanıldığını ayrıca okul içindeki olumsuz davranışların uyarılarak bunun sağlamaya çalıştığını bir başka öğretmenin görüşüdür. Öğretmenin bu açıklamasından konun okul dışı yaşamla ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö23 Gazetelerde, televizyonlarda onlarla ilgili haberler gibi, sınıfımızda gördüğümüz yanlışlar anlatılıyor, koridorlarda koşarken her hangi bir arkadaşına zarar verme konusunda tabii ki onları uyarıyorum.

Bir başak öğretmen ise öğrencileri bu bilinci kazandırmada hoşgörünün önemine dikkat çekmiştir. Öğretmenin konu ile ilgili açıklaması şöyledir:

Ö24 Tüm öğrencilerin yaşam hakkı bilincine erişmiştir. Yaşam hakkına zarar verecek davranışlardan kaçınmaları için birbirlerine sevmelerini, hoşgörülü olmalarını ve herkes tarafından sevicecek insan olmak için çalışmalarını istiyoruz.

Görüşülen bir diğer öğretmende yaşam hakkına zarar verecek bir diğer unsurun da kötü alışkanlar olduğu ve kötü alışkanlıklardan uzak durarak yaşam hakkına zarar verilmeme gerektiğini, kötünün değil iyinin örnek alınması gerektiğini belirterek öğrenciler kazandırmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö1.birbirine zarar vermemesini. Oynarken sınıfta gezerken, bazı tabii ki aksaklıklar oluyor. Kötü alışkanlıklardan uzaklaştırma tabi o örnek alınacaksa kötünün değil iyinin örnek alınması gerektiğini bazı hareketlerin kötü olduğunu anlatıyoruz.

Bir başka öğretmen ise yapılan çalışmalarda dikkatli davranmanın ve güvenlik önlemleri almanın yaşam hakkını ve yaşam hakkına zarar verecek davranışlardan kaçınmak için önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Öğretmen burada can güvenliğinin önemli olduğunu bunun için alınacak her türlü tedbirin kişinin yaşamı için ciddi ehemmiyet teşkil ettiği önemsendiğini söylenebılır. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö.7. Yani, kendisine zarar verecek, ne türlü olursa olsun, mesela bir fen bilgisi dersinde bile, diyelim ki elektrikli cihazları kullanırken, hayatını eğer bir dikkatsizlik yaparsa, hayatına son verebileceğini, mesela bir performans ödevi veriyorum, şey verdik elektrik devresi oluşturduk, sakın ha dedim bunu mesela pille çalışın. Sakın tutupta elektrik fişine takmaya kalkmayın. Sonra örneklendirdim. Mesela geçmiş yıllarda bir öğrencinin hayatını kaybettiğini, yani yaşamının güzel olduğunu. Ama çok ufak bir dikkatsizliğin dahi hayatlarına mal olabileceğini, yeri ve zamanı geldikçe...

Olumsuz Durumlar

Araştırma katılan öğretmenler yaşam hakkının önemi ve yaşam hakkına zarar verecek davranışlardan uzak durulması gerektiğini öğrenciler aktardıklarını ancak toplum, aile, televizyon gibi bazı faktörlerin bu bilincin oluşmasında olumsuz rol oynadığını dile getirmişlerdir.

Yaşam hakkı bilincinin oluşmasında çevrenin olumsuz rol oynadığını ifade eden bir öğretmenimizin öğrencilerin yaşadığı sıkıntıların bu hakka yönelik bilincini olumsuz etkilediğini şu şekilde aktarmaktadır.

Pek fazla değil, pek fazla değilken yani kavrayan var kavramayanda var.

G. Neden?

Ö. 1 Neden. İnsanların en önemli hakkı tabii ki yaşama hakkıdır. Yaşama hakkının korunmasıdır. Bu çocuk hakları sözleşmesinde de var. Bunları anlatıyorsunuz. Dediğim gibi maalesef. Bu tür yaşamayı, sıkıntılarla bilmem nelerle yaşamayı çocuklar, kendilerine pek yediremiyor. O yüzden anlatıyorsunuz ama pek olmuyor.

Bir diğer öğretmende yaşam hakkı bilincinde ailenin rolü olduğunu ve ailenin bu konudaki tavrının bu bilincin oluşmasında daha etkili olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenin bu yaklaşımı okul ve ailenin eşzamanlı bir şekilde çalışması gerektiğini şeklinde yorumlanabilir. Öğretmenin konu ile ilgili görüşü şu şekildedir:

Ö14. Tabi her canlının yaşam hakkı olduğunu mutlaka biliyorlar ama bu konuda aile ve çevre çok önemli ne kadar çok dile getirseniz bile bu yetersiz kalıyor bu konuda aile çok önemli.

Öğretmenlerden Ö17 ise ailenin yanı sıra medyanın özellikle televizyonun yaşam hakkı bilincinin olumsuz rolü olduğunu vurgulamıştır. Görüşü alınan bu öğretmen yaşam hakkını kutsal olduğunu ancak çocuğun aile içi şiddete maruz kalması ve televizyondaki şiddetin çocuğun bu bilincinde olumsuz rolü olduğunu belirtmiştir. Kendisinin bu bilinci oluşturmak için çaba gösterdiğini ancak bu olumsuz durumları bunun önünü kestiğini ifade edilmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö17 Çeşitli olaylar televizyondaki haberler geldiği zaman düşünüyoruz yani tabi cinayet olaylarını falan çocuklar getiriyor yaşam hakkının kutsal olduğunu onlarda söylüyor bizde vurguluyoruz sınıfta. Ama gerçekten hani böyle ailede hani konuştuk böyle terlikle çocuk bazı görevleri yapması için teşvik edildiği zaman ama bu sefer şiddete başvuran çocuklar benimsemiyor...

Öğrencilerin hem kendi hem de çevresindekilerin yaşam hakkı karşı sorumlu ve duyarlı tavır sergilemesi önemlidir. Çünkü yaşam hakkı olmadığı bir durumda diğer hakların olmasının önemi yoktur. İnan (2005) tarafından yürütülen çalışmada öğretmenler yaşam hakkı bilincinin öğrencilerin orta düzeyde edindiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Sonuç olarak öğretmenlerin yaşam hakkı ve yaşam hakkına zarar verecek davranışlardan kaçınması gerektiği yönünde etkinlikler gerçekleştirdikleri ve öğrencilerin büyük çoğunluğunu bu bilince ulaştığı şeklinde görüş bildirmişlerdir. Bunu gerçekleştirmek için daha çok uyarı telkin ve anlatım yolunu kullandıkları

öğretmenlerin açıklamalarından anlaşılmaktadır. Bunu yanı sıra bu bilincin oluşmamasında aile, televizyon ve çevrenin olumsuz davranışlarının etkili olduğu da görülmüştür.

4.1.1.19. Tüketici Olarak Haklarını Bilir ve Kullanır, Tüketici Olarak Hakları İhlâl Edildiğinde Yasal Yollardan Haklarını Arar, Aldığı Ürünlerin Son Kullanma Tarihine Dikkat Etmenin Bir Tüketici Hakkı Olduğunu Fark Eder Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri

Yukarıdaki kazanımlar doğrultusunda“ *Tüketici hakkı bilincinin öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? Örneklerle açıklayınız?* Soruları yöneltilmiştir. Öğretmenlerin konu ile ilgili açıklamalara dayalı olarak elde edilen bulgular Tablo 29’da sunulmuştur.

Tablo 29
Öğrencilerin Tüketici Hakkı Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Üzerinde durulan konular		
Alınan ürünlerde dikkat edilmesi gereken noktalara vurgu	Ö1,Ö4,Ö6,Ö8,Ö9,Ö10,Ö12,Ö14,Ö15,Ö16,Ö17,Ö18,Ö19,Ö21,Ö22,Ö23,Ö24,Ö25,Ö26,Ö27,Ö28	21
Ayıplı üründe iadesinde izlenecek yol	Ö1,Ö2,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö10,Ö22,Ö24,Ö25,Ö26,Ö27	13
Kantin alışverişlerinde olumsuz durumlara yönelik çalışmalar	Ö2,Ö3,Ö18,Ö22,Ö24,Ö25	6
Alışveriş esansında dikkat edilecek kurallar	Ö7,Ö14,Ö15,Ö16	4
Dilekçe ile hakkını arama	Ö3,Ö5,Ö13	3
Tutumlu olmanın önemli olduğu	Ö11,Ö20,Ö21	3
Haklarını savunma	Ö22,Ö25	2
Okula getirilen ürünleri inceleme	Ö9	
Kulüp çalışmaları	Ö25	1
Karşılaştıkları sorunlarda başvuracakları mercii bilme	Ö13	1
Devlet malın sahip çıkma	Ö20	1
Yerli mallı kullanmaya özendirme	Ö21	1
Diğer		
Reklamların olumsuz etkinse vurgu	Ö17	1

Tablo 29’da öğretmenlerin tüketici davranışlarına ve haklarına yönelik görüşleri verilmiştir. Görüşülen öğretmenlerin tümü öğrencilerin tüketici hakkı bilincine ulaştığını ifade etmiştir. Öğretmenler ayıpları ürün iadesi, dilekçe hakkını kullanma,

ürün incele, kulüp çalışmaları gibi etkinlikler gerçekleştirdiklerini, ayrıca alınan üründe dikkat edilmesi gereken noktalar, alışverişte dikkat edilmesi gereken noktalar, tutumlu olma, haklarını savunma, başvuru merciini bilme, devlet malına sahip çıkma, yerli malı kullandırmaya özendirme gibi konular üzerinde durduklarını bunların yanı sıra konunun programda olduğu ve reklamların tüketimdeki olumsuz rolüne değinmişlerdir. Öğretmenlerin konu ile ilgili görüşlerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Öğretmenlerden Ö9 öğrencilerine ürün alırken dikkat edilmesi gereken noktaları, ayıplı ürünlerin iade edilmesini vurguladıkları ayrıca sağlık için zararlı ürünleri almama konusunda öğrencileri uyardıklarını belirtmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö4. Evet. Örneğin tarihi geçmiş ürünü almama, kullanma süresi içinde bozulana iade etme, garanti belgesi arama, TSE arama. Kullanma kılavuzu isteme. Sağlığa zarar verecek şartlarda satılanları almama onları uyarma.

Yukarıdaki açıklamaya benzer görüş bildiren bir öğretmeninde açıklaması şu şekildedir:

Ö6... Ürünleri alırken nelere dikkat etmesi gerektiği işte son kullanım tarihi, işte izin belgesi var mı? Yok mu? Veya aldıkları zaman herhangi bir bozuk ürünle veya tarihi geçmiş ürünle karşılaştıkları zaman ne yapmaları gerektiğini öğretiyoruz. Veya işte, garantili bir ürün alıyorsun, herhangi bir yerden almışsın, evine götürmüşsün. Arızalı çıkarsa ne yapıyoruz çocuklar? Veya ne yapmamız gereklidir? Bu tür örneklerle tüketicilik bilincini kazandırıyoruz.

Görüşülen bir diğer öğretmen sınıfa getirilen çeşitli ürünleri inceleyerek, bir ürünü alırken nelere dikkat etmesi gerektiğini bilincini öğrencilerine kazandırıldığını ifade etmiştir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö9Onu güzel kazandılar. Çeşitli ürünler getirdik okula. Son kullanma tarihleri, üzerlerindeki gıda değerleri, hangi ürünü nasıl almamız gerektiğini, işte marka bilincini onu kazandılar

Öğretmende Ö7 alışverişin nasıl yapılması gerektiği alışverişte fiş almanın önemli olduğu, bozuk bir ürünle neler yapması gerektiği, ürünün maddi boyutunun hakkını aramak için bir engel olmadığını ve tüketici olarak hak aramanın çok önemli olduğunu gerçek hayattan örnekler vererek öğrencilerine aktardığını belirtmiştir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö7 Mesela markete gittin, gıda aldın. Bir kere önce, alışveriş yaparken nelere dikkat etmesi gerektiğini. Alışverişi nasıl yapacak? Ona dikkat etmesi gerektiğini. Eğer eve geldikten sonra, aldığı bir ürünün bozuk

olduğunu gördüğünde, mesela önce nereye gitmesi gerektiğini, eğer oradan bir sonuç alamazsa ondan sonra nerelere gidebileceğini.Çocuk görsün bunu, bir liralık bir şey dahi olsa hemen dedim fişle birlikte ... değişti. Eğer market bunu kabul etmemiş olsa veya elimde fişim olmamış olsaydı benimde böyle bir hakkım, değiştirme hakkım, benden almadın diyebilirdi. Gibi, yani böyle kendi hayatımdan da örneklendirerek...

Öğretmen Ö5 bazı durumlar karşısında öğrencilerin aldıkları ürünü iade edebileceğini ve şikâyetle bulabileceğini becerisine ulaştığını ifade etmiştir. Öğretmen bu gibi durumlarda dilekçe kullanarak yapacağını söyleyerek dilekçe hakkını kullanma becerisinin de oluştuğuna dikkat çekmiştir. Bu açıklamadan dilekçe hakkından öğrencilerin haberdar edildiği ayrıca dilekçenin hangi amaçla kullanılacağını belirtildiği söylenebilir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö5.Evet onu iyi yaptık. Bir mal alındığında onun iade edilebilme hakkı olduğunu üzerinde durduk. Mesela ilçede kaymakamlığa gidip aldıkları şeyle ilgili şikâyetleri varsa dilekçe verilebileceğini anlattık.

Bir başka öğretmen ise yerli malına ve yerli malı haftasına dikkat çekmiştir. Görüşü alınan bu öğretmen yerli malının artık olmadığını söyleyerek yerli malını haftasının da bu nedenle önemini kalmadığını belirtmiştir. Katılımcı öğretmen aslına okulda düzenlene yerli malı gibi etkinliklerin bu tür vatandaşlık bilincine yönelik önemli etkinliklerden biri olduğuna dikkat çekmiştir. Öğretmen ayrıca tüketicinin tutumlu olması gerektiğini vurgulayarak tüketimi daha farklı boyutta değerlendirmiştir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö11 Şimdi, eskiden yerli malını koruma haftası vardı, ama şimdi artık yerli malı kalmadı, yapıyoruz gerçi o gününde, şimdi sadece diyoruz ki tutumlu olmanın yollarını, toplumdan örnek veriyoruz,

Yukarıda belirtilen görüşe benzer görüş bildiren bir öğretmede tüketilen malların yerli olmasına, tutumlu olmaya dikkat çekmiştir. Öğrencilerin tüketim konusunda çevresindeki olumsuz davranışların farkında olduğunu ayrıca ürün alırken çeşitli konulara dikkat ettiğini söyleyerek öğrencilerin bu bilince ulaştığını belirtmiştir. Öğretmenin ilgili görüşü şöyledir:

Ö21 Zaman zaman yerli malı haftasında işleniyor. Kendi ürettiğimiz şeyleri tüketelim. Tükettiğimiz şeylere zarar vermeyelim. Simit'in yarısını yiyip yarısını çöpe atıyor. Bununda yanlış olduğunu biliyor çocuk. Aldığı ürünlerin TSE damgasına, pahalı olup ta ucuzunu alacağına kendine zarar verme parana

zarar ver onlar biliyorlar zaten. Katinden bakıyorum hep bilinen markaları alıyorlar.

Görüşü alınan bir diğer öğretmen konun programda mevcut olduğunu ve program dâhilinde çalışmalar yaptıklarını belirtmiştir. Öğrencilerine çeşitli araştırmalar yaptırdığını ve öğrencilerin tüketicinin başvuracağı bir dernek olan tüketici hakları derneğinden haberdar ettiği ve öğrencilerin bu derneğe ziyarette bulunduğunu söyleyerek başvurulacak örgütler ve kurumlar konusunda öğrencilerin haberdar olduğu belirtilmiştir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö.12 konu onunla yeni programda tüketici hakları ile de ilgili yeterli şeyler var konular geldiği zaman geldikçe değiniyoruz onlar ile ilgili araştırmalar var tüketici hakları derneği var bu derneklerle ilgili kendileri bireysel aileleri ile gitti iki öğrencinin yaptığı araştırmalar var oradan getirdikleri bilgiler var

Görüşülen bir başka öğretmen yine bir ürün alırken dikkat edilmesi gereken noktaların neler olduğuna değindiklerini belirtilmesinin yanı sıra garanti belgesinin alınmasının gerekliliğine değinmiştir. Bu belgenin alınmasının ürünün sorunlu çıkması halinde kullanılacak bir araç olduğunu ifade etmiştir. Öğretmen Ö16 konuyu şu açıklama ile aktarmaktadır:

Ö16. Öğrencilerimize bir mal alırken nelere dikkat etmesini öğretiyoruz. Garanti belgesini, son kullanım tarihini kontrol etmelerini bakmazlarsa neler olabileceğini garanti belgesini almazsa ürün bozuk olsa bile Garanti belgesi olmadan iade edemeyeceğini anlatıyoruz.

Öğretmenlerden Ö19 öğrencilerinin ürün alımından dikkat etmesi gereken noktaları kavradığını ve bunun davranışa dönüştüğünü aktarmaktadır. Ö19'un konu ile ilgili görüşü şöyledir:

Ö19. Bunu bayağı bir öğrendiler. Markete gittikleri zaman alacakları ürünün nelerine bakması gerektiği, TSE damgası, son kullanma tarihi gibi şeyleri baya bir öğrendiler. En azından katinden aldıkları şeyi irdeleyebiliyorlardı. Öğretmenim şu kadar süresiymiş diye gelip gösteriyorlar. Baya bir kavradılar.

Öte yandan bir başka öğretmende tüketimi sadece satın alma olarak değil elinde mevcut ürünlerin de dikkatli kullanmanın bilinçli tüketici açısından önemli olduğunu söyleyerek tüketimi sadece harcama değil var olan ürünü koruma olara önemine değinmiştir. İyi tüketicinin tutumlu ve dikkatli olması gerektiği ve bunun bir vatandaşlık davranışı olduğu da bu öğretmen tarafından aktarılan açıklamalar arasındadır. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö20Bunu derste kitap ve devletin verdiğini korumak gerektiğini, çünkü bir yıl boyunca onu kullanacağını. Babalarının aldıklarını da misal verdim ona para verdiklerini mesela 5 lira verip aldıkları defteri lüzumsuz kullandın veya yırttın, tekrar baban para verip alacak, eğer yırtmasaydın onun parasıyla başka ihtiyacın görülecekti. Biz ne yapcaz elimizdekilerini koruyacağız ki baba parası cebinde kalsın

Görüşülen bir diğer öğretmenden kulüp çalışmaların önemine değinerek bilinçli tüketici kulübünün tüketici bilinci oluşmasında önemli olduğunu ifade etmiştir. Bu açıklamadan kulüp çalışmalarının bu tür vatandaşlık bilincinin oluşmasında önemli olduğu da söylenebilir. Öğretmenin konu ile ilgili açıklaması şu şekildedir:

Ö25. Evet bu okulda bilinçli tüketici kulübü var... Konularımız var etiket okuma son kullanma ve üretim tarihlerine bakma gibi çok hassaslar. Onları hep yapıyorlar. Kantinimiz de sorunlarımız oldu. Bozuk ürünler olunca çocuklar hemen uyarıcı.

Tüketim kültürünün zirveye ulaştığı günümüzde iyi tüketiciler yetiştirilmesi önemlidir. Öğretmen tüketici hakları ve davranışları konusunda öğrencileri sürekli bilinçlendirdiklerini ve bu bilinci kazandıklarını ifade etmişlerdir. Civek (2008), Narin (2007) çalışmada da öğretmenler öğrencilerin tüketici hakkı bilinci edindiği yönünde görüş bildirmişlerdir. İlgili araştırmalar bu araştırmanın bulgularını desteklemektedir. Sonuç olarak tüketici bilincine yönelik etkinliklerin gerçekleştirildiğini ve öğrencilerin bu konuda bilince ulaştığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu açıklamalardan öğrencilerin ilgili kazanımları ulaştırdıkları sonucuna varılabilir.

4.1.1.20. Dilekçe Hakkının Olduğunu Bilir ve Bu Hakkını Karşılaştığı Sorunları Çözmede Kullanır Kazanımına Yönelik Öğretmen Görüşleri

İlgili kazanım doğrultusunda öğretmenler *Dilekçe hakkı bilincinin öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? Örneklerle açıklayabilir misiniz?* Sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenleri dilekçe hakkı bilincine yönelik görüşleri Tablo 30'de sunulmuştur.

Tablo 30

Öğrencilerin Dilekçe Hakkı Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Dilekçe hakkı bilincine Ulaşıldı	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö14,Ö15,Ö16,Ö17,Ö20,Ö21,Ö22,Ö24,Ö25,Ö26,Ö27	21
Ulaşılmadı	Ö7,Ö8,Ö9,Ö18,Ö23	5
Kısmen	Ö19,Ö28	2
Yapılan faaliyetle Dilekçe yazdırıldı	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö17,Ö20,Ö22Ö24,Ö25,Ö26, Ö27	16
Vurgulananlar		
Resmi yoldan talepte bulunma aracı olduğu	Ö1,Ö2,Ö4,Ö5,Ö6,Ö10,Ö13,Ö14,Ö16,Ö17,Ö21,Ö22,Ö24,Ö27	14
Konularda vardı	Ö21	1
Yazılı başvurunun önemi	Ö21	1
Olumsuz durumlar		
Üzerinde durulmadı	Ö23	1
Öğretmenin bu hakka inanmaması	Ö28	1
Aklıma gelmedi	Ö9	1

Tablo 30’de öğretmenlerin dilekçe hakkı bilincine yönelik öğretmen görüşleri verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre öğretmenlerin büyük çoğunluğu öğrencilerin dilekçe hakkı bilincini kazandığı belirtmişlerdir. Öğretmenler öğrencilerine dilekçe yazdırdıklarını belirterek dilekçenin resmi yoldan talebin aracı olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra bazı öğretmenler konuyu üzerinde durmadıklarını, dilekçe hakkına inanmadıklarını söyleyerek olumsuz görüş bildirmişlerdir. Öğretmenlerin konu ile ilgili açıklamalarına yer verilmiştir.

Dilekçe hakkı Türkiye Cumhuriyeti Devleti Anayasası’nın 74.maddesinde vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilme kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir şeklinde ifade edilmiştir. Dolayısıyla dilekçe hakkı anayasal bir haktır.

Görüşülen öğretmenler öğrencilere dilekçe hakkı bilincinin olduğunu ve resmi yoldan hakkını aramak için dilekçeden yararlanılacağını öğrencilerini kazandırdıklarını ifade etmişlerdir. Görüşü alınan Ö5 bir hak arama aracı olarak dilekçe hakkından bahsettiğini ve okuldaki herhangi talep için dilekçe kullanılması gerektiğini söyleyerek dilekçenin resmi bir hak arama aracı olduğunu öğrencilerin aktarıldığı şeklinde açıklanabilir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö5.Evet dilekçe hakkı anlattık okul yönetiminden bir istekte bulunmaları halinde dilekçeyle başvurabileceklerini anlattık.

Görüşülen bir diğer öğretmende dilekçe hakkının hakkını aramanın resmi aracı olduğu vurguladığını ve bunu ile ilgili uygulama yaptıklarını belirtmişlerdir. Konu ile ilgili ifadesi verilmiştir.

Ö1.Dilekçe yazdırdım mesela malın bozuk olduğuna dair ne yapılabileceği hakkında yazdırdım birine şey yaptırdık işte, mesel birini şey yaptık işe tüketici hakları derneğine başkanı birini şey, bozuk bir mal getirip mağaza sahibi ile tartışama tartışmadan sonra almayınca onu da dilekçe ile başvurabileceğini ne yapılacağını uygulamalı olarak yaptık onu.

Bir başka öğretmen yine öğrencilerin resmi bir talepte bulunmak için dilekçe kullandığını şu şekilde aktarmaktadır.

Ö.4.Onunda bilincindeler. Niye diyeceksiniz de şey oldu sınıfımız için bir şey istemiştik müdür beye müracaat edildi. Müdür bey onları sözlü olarak kabul edemeyeceğini yazılı olarak bana müracaat edin demiş. Birleştiler bir dilekçe yazdılar benim yardımımı ve şey oldu dilekçe verdiler yani.

Başka bir öğretmende resmi kurumlarda istek ve taleplerini yapılacağı resmi bir araç olarak dilekçenin önemli olduğunu ifade etmiştir. Bu öğretmen sözlü yapılan isteklerin geçersiz olduğunu herhangi talebin ancak dilekçe kanalıyla yapılacağını söyleyerek dilekçenin resmi yoldan bir talep aracı olduğunu vurgulamıştır. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö6. Resmi kurumlarla herhangi bir sıkıntıya düştüğü zaman, bunu sözlü ifade edemeyeceğini, ifade etse bile oradaki kişinin, bunları kulak ardı edebileceğini, bunların yazılı olması gerektiğini anlatıyoruz.

Dilekçe Hakkının Kazanımı İle İlgili Olumsuz Görüşler

Bazı öğretmenler dilekçe hakkını kazanıldığını düşünmediğini belirtmiştir. Öğretmenlerden Ö23 dilekçe hakkının üzerinde durulmadığı için kazanılmadığını düşündüğünü ifade etmiştir. Görüşülen öğretmenin açıklaması şöyledir: Ö23 *Kazanıldığını şuan pek düşünmüyorum. Üzerinde fazla durulmadığı için.*

Öğretmen Ö28’de dilekçe hakkının kazanıldığını düşünmediğini belirtmiştir. Dilekçenin bir başvuru aracı olduğunu bildiğini ancak bunu eyleme geçirecek düzeye ulaşmadığı öğretmenin açıklamalarında çıkan sonuçtur. Asıl önemli noktada öğretmenin

kendisinin buna inanmamasıdır. Öğretmen yaşadığı olumsuz tecrübeye dayanarak böyle bir görüş bildirmiştir. Öğretmen ayrıca bilinç bir tüketici olarak hakkını arama girişiminin de sonuçsuz kaldığını aktararak okulda öğrenilenin ve öğretilenin dışarıda uygulanmadığı mesajını vermektedir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö28 Onun çok yerleştiğini zannetmiyorum ileriki sınıflarda daha iyi olacak. Başvurmayı bilir ama gerisini bilmez. Ben bir de bir şey diyecem inanmıyorum çünkü ben çok çektim. Bir montu değiştiremedim samsuna git gel olmadı demek ki satıcı her zaman haklı dedim.

İnan (2005) tarafından yürütülen çalışmada öğretmenler dilekçe hakkı bilincinin oluşmasında programın oldukça etkili olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Dilekçe hakkı bilincini etkileyen en temel sorun olarak aileyi işaret etmişlerdir. Sonuç olarak öğretmenlerin büyük çoğunluğu dilekçe hakkı bilincinin öğrenciler tarafında edinildiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Öğretmenler dilekçenin resmi bir talep aracı olduğu ve istek, dilek ve şikâyetlerin ancak dilekçe ile yapılan başvurularda dikkate alınacağını belirtmişlerdir.

4.1.1.21. Çevre Haklarının Varlığını Bilir Çevrenin Korunması ve Gelecek Kuşaklara Aktarılmasının Bir Vatandaşlık Görevi Olduğu Bilincine Uygun Davranışlar Gösterir

Tablo 31’de öğretmenlerin *Çevre haklarının varlığını bilir Çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının bir vatandaşlık görevi olduğu bilincine uygun davranışlar gösterir*. Kazanımları doğrultusunda Çevre hakkı bilincinin öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? Örneklerle açıkla mısınız? Sorusuna verdikleri cevaplara dayalı bulgular verilmiştir.

Tablo 31

Öğrencilerin Çevre Hakkı Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Çevre Hakkı Bilinci Kazanma Düzeyi		
Kazanıldı	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö14,Ö16,Ö17,Ö20,Ö21,Ö22,Ö23,Ö24,Ö25,Ö27,Ö28	23
Kısmen	Ö7,Ö15,Ö17,Ö19,Ö26	5
Yapılan faaliyetler		
En yakın alandan başlama (sınıf ve ev)	Ö1,Ö3,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö12,Ö13,Ö16,Ö21,Ö22,Ö23,Ö24,Ö25,Ö27	16
Konu olarak işlendi	Ö2,Ö5,Ö7,Ö12,Ö14,Ö19,Ö22	7
Çevreyi temiz tutmaya önem verme	Ö4,Ö17,Ö20,Ö22,Ö25,Ö27,Ö28	7
Çevreye yönelik etkinlikler	Ö9,Ö11,Ö12,Ö13,Ö7,Ö18	6
Gelecek nesilleri düşünme	Ö8,Ö14,Ö20,Ö27,Ö28	5
Çevreyi kirletenleri uyarma	Ö4,Ö9,Ö7,Ö13	4
Medyanın etkisi	Ö12,	1
Olumsuz durumlar		
Uygulama yapılamıyor	Ö14,Ö15,Ö19	3
Öğrencilerin dışarıdan olumsuz tepkiler alması (uyarınca)	Ö4,Ö23	2
Özen göstermiyor	Ö15	1
Kontrol olmayınca olmuyor	Ö25	1
Çevre şartlarının kötü olması	Ö26	1
Diğer		
Aile bilinci önemli	Ö13,Ö19	2
Toplum bilinci önemli	Ö4,Ö13	2

Tablo 31’de öğretmenlerin öğrencilerin çevre hakkı bilincine ve bilincin oluşmasına yönelik etkinlikler ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu öğrencilerin bu bilince ulaştığını ifade etmişlerdir. Öğretmenler konunun yakın çevreden başlayarak verildiğini, hale hazırda programın konularından biri olarak işlendiğini, çevreye temiz tutmaya önem verdiklerini, çevreye yönelik etkinlikler gerçekleştirdiklerini, gelecek nesilleri düşündüklerini, çevreyi kirletenleri uyarılması şeklinde başlıklar üzerinde durduklarını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra öğrencilerin dışarıdan bu konu ile ilgili olumsuz tepkilerle karşılaşması, uygulamaların yapılamadığı, öğrencilerin kontrolü gerektiği şeklinde olumsuz durumlar vurgulanmıştır. Ayrıca çevre konusunda aile ve toplumun bilincinin önemli olduğunun altı çizilmiştir. Öğretmenlerin konu ile ilgili açıklamalarına aşağıda yer verilmiştir.

İyi vatandaşın temel özelliklerinden biri de çevreye karşı duyarlı olmaktır. Çevre sorunlarının ciddi boyutlara ulaştı bugünler de çevreye karşı hak ve sorumluluklarını bilen ve buna uygun davranışlar gösteren bireyler yetiştirilmelidir. Türkiye

Cumhuriyeti'nin anayasasının 56. maddesi *Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir* ifadesinde çevre hakkının devletin görevi olmasının yanında vatandaşa da sorumluluk yüklemiştir. Ayrıca BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 29. maddesi “doğal çevre saygısının geliştirilmesinin” çocuğun eğitim hedeflerinde biri olduğu vurgulanmaktadır. İnsan haklarından biri olan çevre hakkı çevreye bilincini edinmiş duyarlı aktif vatandaşların kazanması gereken bir durumdur. Bu nedenle eğitim sisteminde de vatandaş olarak bu hakkının farkında, hakkını savunan bireylerin yetişmesini sağlayacak şekilde düzenlemesi önemlidir. Öğretmenlerin bu konudaki duyarlılığı, bilgisi ve davranışı öğrencilerin bu konuda bilincinde etkilidir. Dolayısı ile öğretmenlerin görüşleri ve uygulamaları öğrencilerin çevre hak ve sorumluluklarını ortaya koymasından önemlidir.

Araştırma katılan öğretmenler öğrencilerin çevre hakkı bilincini edindiklerini ve çevreye korumaya yönelik davranışlar sergilediklerini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu yakından uzağa ilkesini dayalı olarak bu bilice sınıftan başladıklarını ifade etmişlerdir. Bu yönde görüş bildiren öğretmenimiz Ö1 bu bilinci sınıfın temizliğinden başlayarak kazandırmaya çalıştıklarını belirtmiştir. Ö1 sadece çöplerden oluşan kirlilik değil ciddi boyutlara ulaşan gürültü kirliliğine de dikkat çekmiştir. Bilişsel gelişim düzeyini dikkate alınırsa öğrencilerin daha çok kendi yakın çevresinde farkında olduğu bu dönemde yakın çevreye yönelik etkinliklerin bu bilincin oluşmaya başlamasında etkili olacağı söylenebilir. Öğretmenin konu ile ilgili açıklaması şöyledir:

Ö1 Çevreyi önce sınıfımızdan başladık, aynı sınıfta çöp atılamayacağını, sadece çöpün değil gürültünün de böyle olduğunu, yakından uzağa hareket ederek yaptık yani okulda yapılmayacağını bu gibi şeylerin,

Aynı yönde görüş bildiren bir diğer öğretmen ise şu şekilde bir açıklama ise şöyledir:

Ö3.İşte çevre hakkını önce sınıfta, aslan yatağından belli olur atasözüyle sınıfta vermeye çalışıyorum. İşte çöptür sıra aralarında yani dolapları temizliği vermeye çalışıyoruz...

Görüşülen bir diğer öğretmen öğrencilerin çevre konusun da duyarlı olduğu hatta çevredeki olumsuz durumlar karşında endişelerini dile getirdiklerini ifade etmiştir. Görüşü alına bu öğretmen ayrıca öğrencilerinin çevreyi korumaya yönelik davranışlarda gösterdiklerini belirtmiştir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö24 Evet. Çevre konusunda sınıfım oldukça duyarlı. Okul bahçesindeki ağaçları korumalarından, yere düşen çöpleri almalarından anladığım gibi, bu konu ile ilgili endişelerini dile getirmelerinden de anlıyorum.

Bir başka öğretmen ise konuya program içerisinde özellikle fen bilgisi öğretim programında yer aldığını belirterek konuyu sadece program bazında ve bilgi düzeyinde ele alındığını ancak bu konuda etkinlikler gerçekleştirilmediğini ifade etmiştir. Bu açıklamadan, konunun anlatılarak öğrencide bu bilincin oluşturulmaya çalışıldığı şeklinde yorumlanabilir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö5 Konularımız arasında buda vardı bu sene faaliyet olarak soruyorsanız yapmadık ama anlatıldı. Fen bilgisinde en çok anlatılan çevre hakkının korunmasıyla ilgili.

Öğretmenlerden Ö7 öğrencilerin bu bilince ulaşp ulaşmadığını gözlemlemediğini ancak sınıf içi söylemlerinden ve sınıf içerisinde temizlik kurallarına uyulması gibi davranışlardan bu bilinci oluştuğu kansına olduğunu belirtmiştir. Öğretmenin konu ile ilgili açıklaması şöyledir:

Ö7. Tabi onları uygulamalarla herhalde, bilmiyorum. Yani uyguluyorlar derken yüzde yüzde bişey diyemem. Çünkü konuşmalarından ben sadece “böyle böyle yapmalıyız öğretmenim, şöyle şöyle olmalı öğretmenim” demelerinden, bende yapıyor izlenimi uyandırıyor. Ama bir mesela sınıfta diyelim, sınıftaki gözlemlerime göre söyleyeyim: Yerde çöp göremiyorum mesela. Çöp kutusunun kenarında çöp göremiyorum.

Öğretmenlerden bazıları sınıfta ve okulda çevreye yönelik etkinlikler gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Görüşü alınan Ö17 öğrencileri ile birlikte çevre koruma günde çöp toplama etkinliği gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Okullardaki belirli gün ve haftalara yönelik faaliyetler öğrencilerin çeşitli konularda bilinçlenmesini ve bunu davranışa dönüştürmesinde önemlidir. Öğretmenin bu açıklamasında belirli günlerde etkinlikler gerçekleştirildiği şeklinde yorumlanabilir. Diğer yandan Ö17 geri dönüşümü olan ürünleri topladıklarını söyleyerek öğrencilerin geri dönüşüm konusunda dikkatlerini çektiği söylenebilir. Ancak öğretmen bu çalışmalarda sadece kendilerinin çabasının yeterli olmadığını bunun için merkezi ve yerel yönetimlerinde bu tür konularda desteklerini beklediklerini ifade etmiştir. Aslına bu durum yine okul hayatındaki çalışmaların gerçek yaşamda destek bulmadığının ya da uygulanamadığının bir kanıtı olarak değerlendirilebilir. Görüşü alınan öğretmen toplama atıkların belediye tarafından alınmadığı ancak bu tür atık maddeleri toplayan ve bundan geçimini sağlayan

öğrenciler bunun verilerek hem öğrencinin geçimin hem ülkenin ekonomisine hem de çevrenin temizlenmesine katkıda bulundukları söylenebilir. Öğretmenin konu ile ilgili görüşüne aşağıda yer verilmiştir:

Ö17 Çevre koruma gününde öğrencilerle birlikte çıktık çöp topladık işte geri dönüşüm kutuları yapsak iyi olur mu diye kutular falan yaptık kartondan ama işte sadece bizim yapmamızla olmuyor en azından yerel yönetimlerinde buna katkı sağlaması gerekiyor. Belediyeye gittik o zaman söyledik dedik böyle kâğıtları topluyoruz burada öğrencimiz vardı zaten geçimini ondan sağlayan o öğrenciye toplayıp evlerine götürdük kâğıtları kartonları çocuklar başarılı bu konuda yani ama yerel yönetimler olsun merkezi yönetimler olsun yönetimler bazında aksıyor işler

Sınıf içinde geri dönüşüme katkıda bulunmak amacıyla kâğıt topladıklarını ifade eden bu bir başka öğretmen bu davranışla çevresine özellikle doğanın korunmasına hizmet ettikleri söylenebilir. Öğretmenin ifadesi şöyledir:

Ö.11. ... Son beş senedir zaten şey yapıyoruz, geri dönüşüm. Bide ağaçların kesilmemesi için, yani bir ağacın kesilmemesi için ne yapmamız gerektiğini sınıfta şeye başlıyoruz. Sınıftaki kâğıt toplama çöp kutumuz var, iki tane çöp sepetimiz var. Bir tanesi kâğıtlara. Eğer kâğıtlarımızı yere düşüşünde bu çöp kutusuna atarsak bir ağacı kurtarmış oluruz.

Çevre hakkı eğitiminde değinilen bir diğer konuda yaşanan çevrenin gelecek nesiller düşünülerek kullanmasına ve korunmasına hizmet etmektir. Öğretmenler çevre eğitiminde gelecek nesilleri düşünülerek hareket edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Öğretmenlerden Ö14 konuyu şu şekilde açıklamıştır:

Ö14.Tabi bunu da öğretiyoruz bizden öncekiler bu çevreyi kullandığını bizden sonra da kullanılacağını öğretiyoruz. Onun için çevreyi koruması ve kendilerinden sonra gelecek kuşaklara da düzgün bırakmayı öğretiyoruz bunlar ünite konuları ile...

Yukarıdaki açıklamaya benzer bir açıklamada Ö8 tarafından yapılmıştır.

Ö8Veya işte çevreyi temiz tutmazsak gelecek nesillere yaşanılacak bir çevre kalamayacağını sık sık örneklerle işte...

Çevre hakkı bilincine yönelik çeşitli etkinlikler gerçekleştirdiğini ifade eden öğretmen Ö12 konuyu programda yer alğını atık toplama etkinliği gerçekleştirdiklerini belirten öğretmen medyanın da bu bilincin oluşmasına etkili olduğuna dikkat çekmiştir. Öğretmenin konu ile ilgili görüşü şöyledir:

Ö.12 Çevre hakkı bilinci daha çok medya olsun okullar olsun, görsel yazı ile çok şey var eee etkinlikler var hem programın içerisinde hem hayata var hem medyada var bunun ile ilgili çok şey bildiklerini ben düşünüyorum. Çevre bilinci ile ilgili atık toplama kampanyaları mız var bizim çevre ile ilgili, geri dönüşüm kutularımız var bunları getiriyorlar...

Olumsuz Durumlar

Görüşülen öğretmenler okul içerisinde etkinlikler yaptıkların ve öğrencilerin bu bilince ulaştıklarını belirtmişler ancak bazı öğrencilerin bu bilince ulaşmadığını gözlemlediğini ifade etmiştir. Ö13 bunu nedenini ailenin tutum ve davranışlarıyla ilişkilendirmiştir. Ailenin bu konuda duyarlı olmasının çocuğunda duyarlı olmasını sağladığını belirtmiştir. Ö13 okul hayatı ve dışarıdaki hayat senkronize bir şekilde işlediğinde ancak bunun kazanabileceğini söyleyerek okul aile ve ilişkisine dikkat çekmiştir. Öğretmenin ifadesi şöyledir:

Ö13. ...dediğim gibi bunda aile çok önemli bunu biz ne yaparsak yapalım aile çok önemli bakın ben size bir şey diyeyim mi. Bütün öğrencilerin ellerine küçük çöp poşetleri geçtirdim hayat bilgisi dersinde bütün bu okulumuzun bahçesi koca okulun bahçesini temizledik birkaç defa... Biz bunu yaptık farkında olduklarını düşünüyorum. Şimdi uyguluyorlar mı? derken bazen görüyorum uygulamayanları ben yinede yakalıyorum gözlemlediğim zaman buna da bakıyorum biraz aile ile ilgisi var eğer ailede buna önem veriyorsa çocuk daha çok önem veriyor. Sizin okulda öğrettiğiniz orda kalıyor. Ailede de devam etmezse. Dışarıda ki hayâ ile eğiti hayatı örtüştüğü zaman bu gerçekleşebiliyor.

Bir diğer öğretmen de öğrencilerinin bu bilince erişmediğini bunun nedenini olarak da yaşadığı çevredeki sorunlara işaret etmiştir. Öğretmenin bu açıklamasında çevre bilincinin tek yönle bir çalışma ile oluşmayacağı bunun için tüm kurum ve kişilerin aynı duyarlılığı göstermesi gerektiğini sonucu çıkarılabilir. Öğretmenin konu ile ilgili görüşü şu şekildedir:

Ö26 Bu bilincin okulumuz için düşünürsek tam olarak kazanıldığını düşünmüyorum. Neden? Birçok nedeni vardır. Çünkü düzenli bir çevreye sahip değiller. Sokaklar delik deşik, parklar öyle çocukların tam öyle istedikleri gibi olmayışı bunlar hep etken tabi.

Görüşü alına bir diğer öğretmen ise öğrencilerin bu konuda yeterli bilince sahip olduğunu ancak okul dışında yetişkinlerin olumsuz davranışlarına tepki gösterdiklerinde yetişkinlerden sert tepkiler aldığını söylemektedir. Bu durum okulda öğrencilerin bu bilinci edinmesine karşın sosyal hayatta yetişkinlerin çevre karşı duyarlı olmadığı ve öğrencilere bu konuda olumsuz örnek oldukları şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca öğretmenin öğrencilerin bu tepkiler karşısında öğrencilerin ileride bu konuda uygun

davranışı sergilemeyecekleri şeklinde bir ön görüşü olduğu görülmektedir. Görüşü alına bu öğretmende çevre bilin oluşmasında birçok etken olduğunu dikkat çekmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö4... Söylüyorlar ama maalesef büyüklerinden de tepki aldıklarını söylüyorlar. Yani büyükler özellikle dökmemesi gereken yerlere çöpünü atan büyükleri uyardıkları zaman kızdılar öğretmenim diyorlar kendileri biliyorlar ama karşı taraf kızınca bu sefer ne olacak bence zaman zaman pasifleşecek ve banane demeye başlayacaklar diye düşünüyorum. Bir kişinin meselesi değil bu çevre bilinci bence herkes tarafından olması gerekiyor ki bir anlam ifade etsin.

Sonuç olarak öğretmenler öğrencilerinin çevre hakkı farkında olduğu ve öğrencileriyle bu konu ile ilgili etkinlikler gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Görüşü alına öğretmenler öğrencilerinin çevre hakkına uygun davranışlar sergilediklerini belirtmişlerdir. Ancak aile ve çevrenin olumsuz tutumlarının çevre hakkı bilincinin oluşmasında olumsuz rol oynadığını vurgulamışlardır. Ayrıca araştırmanın bulguları Narin(2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada çevre hakkı bilincinin oluşturulduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. İbiş (2009) tarafından yapılan çalışmada öğretmen adayları çevre konularını öğretiminde öğrencilerin çevreyi koruma konusunda aktif olarak yüreklendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu bulgu bu araştırmadaki öğretmenlerin yaptığı etkinlikleri destekler niteliktedir.

4.1.1.22. Trafik Kurallarına Uymanın Bir Vatandaşlık Görevi Olduğunu Bilir Kazanımı Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri

İlgili kazanımı doğrultusunda öğretmenlere *Trafik kurallarına uyma sorumluluğunun öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? Örneklerle açıklar mısınız?* sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin cevaplara ilişkin bulgular Tablo 32’de sunulmuştur.

Tablo 32

Öğrencilerin Trafik Kurallarına Uyma Sorumluluğu Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Trafik kurallarına uyma sorumluluğu		
Kazanıldı	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö14,Ö16,Ö17,Ö19,Ö20,Ö21,Ö22,Ö24,Ö25,Ö26,Ö27,Ö28	24
Kazanılmadı	Ö7,Ö23	2
Kısmen	Ö15,Ö18,	2
Yapılan etkinlikler		
Trafik dersinde işleme	Ö3,Ö4,Ö6,Ö9,Ö10,Ö11,Ö13,Ö18,Ö20,Ö22,Ö26,Ö27	12
Uygulamalı olarak trafik kurallarının verilmesi	Ö1,Ö2,Ö9,Ö10,Ö11,Ö13,Ö16	7
Öğrencileri gözleme	Ö2,Ö3,Ö4,Ö17	4
Kazalar yaşanabileceğine vurgu	Ö5	1
Medyadaki haberleri inceleme	Ö16	1
Olumsuz durumlar		
Konu olarak verildi fakat kazanılmadı	Ö7Ö17,Ö18,Ö19	4
Çevrenin kurallara uymaması	Ö7,Ö19,Ö23,Ö25	4
Büyüdükçe bu daha az gerçekleşiyor	Ö19	1
Burada öğretilenle dışarıdaki farklı	Ö25	1

Tablo 32’de öğrencilerin trafik kurallarına uyma sorumluluğuna yönelik öğretmen görüşleri verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu öğrencilerin trafik kurallarına uyma sorumluluğunu kazandığını ifade etmişlerdir. Öğretmenler bu bilincin kazanılmasında özellikle trafik dersinin etkili olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenler uygulamalı olarak trafik kurallarının belletildiğini, öğrencilerini gözlediklerini, kazalara ve medyadaki haberlere dikkat çektiklerini ifade etmişlerdir. Öte yandan bazı öğretmenler trafik kurallarına uyma sorumluluğunun kazanılmadığını, çevrenin kurallara uymadığını, büyüdükçe kuralların ihlal edildiğini, okul hayatı ile sosyal hayatın uyuşmadığını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin konu ile ilgili görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenler trafik eğitimi derslerinin programda mevcut olduğunu ve bu derste trafik sorumluluğunu öğrencileri verildiği belirtmişlerdir. Görüşü alınan öğretmenlerden Ö6 trafik dersinde trafik kurallarının ihlalinin doğuracağı sonuçların neler olacağını açıkladıklarını aynı zamanda konu ile ilgili görsel materyallerden yararlandıklarını şu açıklamasıyla ifade etmiştir:

Ö6. Zaten trafik denen bir dersimiz var. O derste biz bunları işliyoruz. Trafik kurallarına uymadığı zamanda başlarına neler gelebileceğini anlatılıyor... Veya bununla ilgili CD'ler izletiyoruz Trafik kurallarına uymadıkları zaman ne gibi durumlarla karşılaşabileceklerini gayet net bir şekilde onlara izah edebiliyoruz.

Araştırmaya katılan bir diğer öğretmende trafik dersinde bu bilincin verildiğini belirtmiştir. Ayrıca bu ders saatlerinde bazen sokağa çıkılıp uygulamalar yapıldığı ifade edilmiştir. Bu açıklamalardan öğrencilerin bilgi düzeyinden ziyade uygulama boyutunda yeterli bilinci ulaştıkları sonucu çıkarılabilir. Öğretmenin konu ile ilgili açıklaması şöyledir:

Ö10. Evet hı hı bizim trafik eğitimi dersimiz var haftada bir saat bu trafik eğitimi dersinde işte bazen yer yer sokağa çıkarız işte karşıya nasıl geçilir kaldırımlarda nasıl yürünür kaldırım olmayan yerlerde nasıl yürünür yani trafik kuralları ile ilgili gereken herşeyi yani bilmeleri gereken her şeyi biliyorlar

Yukarıdaki açıklamalara benzer bir görüş bildiren bir diğer öğretmen trafik kurallarına uyma sorumluluğuna yönelik etkinlikler gerçekleştirdiklerini ve uygulamalar yaptıklarını beyan etmiştir. Ayrıca sınıfta yaşana olumsuz örnekler üzerinde tartışıldığını belirtmiştir. Öğretmenlerin bu açıklamalarından konunun gerçek yaşamla ilişkilendirildiği yargısına varılabilir. Öğretmenin beyanı şöyledir:

Ö.13. e evet zaten trafik dersimiz var oradaki konularda çok güzel onarlı bazen drama yaparak anlatıyoruz. Bide ben trafik ile ilgili gezi yapmıştım orda uyguladık onlar söyledi ben onları gezdirirken. Onlar söylüyorlar trafik işaretlerinin anlamlarını işte karşıdan karşıya geçecek drama yapıyorlar. Aynı yolda drama yaptırđm ben onlara yaşlı bir teze oluyor bir tanesi diğeri onu geçiriyor kurallara uygun geçerdi mi geçirmedi mi onları konuşuyoruz. Sonra kötü örnekleri de sınıfta anlatıyoruz. İnşallah kendiler ide uygularlar tabi.

Öğretmenler planlamış gözlemler yoluyla öğrencilerin trafik konusundaki davranışlarını gözlemlemese de karşılaşılan durumlara dayalı olarak öğrencilerinin trafik kurallarına riayet ettiklerini dile getirmektedirler. Konu ile ilgili Ö3 öğrencilerinin okul dışında kurallara uyduğunu ifade ederek öğrencilerin yaya olarak bu bilince ulaştığını bize aktarmaktadır. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö3. ... Beraber yürüyüş yaparken, bakıyorum trafik ışıklarında duruyor çoğu çocuk duruyor özellikle bizim karşı şey var ya anayol çok tehlikeli orada duruyor çocuklar.

Bir diğerk öğretmen öğrencilerinin servislere binen öğrencilerin davranışlarından çıkarımlarda bulunarak öğrencilerin yolcu olarak trafik kurallarına uyduğunu belirtmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö4... onu çok takip edemiyoruz. Çünkü çevremizde trafikle ilgili çok bir alan olmadığı için takip etmemiz zor ama şunu biliyorum, servislerle gelip giden öğrencilerimiz var. Kurallara dikkat ediliyor yani nasıl inmeleri gerektiğini nasıl binmeleri gerektiğini arabada nasıl davranması gerektiğini onlar gayet iyi biliyorlar...

Olumsuz Durumlar

Öğretmenlerden bazıları trafik kurallarına uyulması konusunda öğrencileri gerekli bilgiyi ve eğitimi vermelerine karşın bazı öğrencilerin bu bilince çeşitli nedenlerden dolayı ulaşamadığını ifade etmişlerdir. Görüşü alınan Ö24 bu konuya yönelik olarak çalışmalar yapıldığını ancak çocukların yapısından ve bulundukları çevrenin kurallara uymamasından dolayı çocuklarda bu bilincin oluşmadığını belirtmiştir. Bu açıklamadan çevrenin tutumunun bu kurallara uymadaki etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Ö23 konuyu bize şu şekilde aktarmaktadır:

Ö23 Bu bilinç olarak verildi de uygulamada sıkıntılar var. Belediye kültür merkezine giderken kendilerine sınıfta söylüyoruz, hatırlatıyoruz ama uygulamada sıkıntı oluyor. Neden? Her halde bu çocukların yapısından olan bir durum olsa gerek. Hareketli olmalarından mı kaynaklanıyor bilmiyorum. Yerleşmemiş olabilir, kendilerine çok güvendiklerinden olabilir. Çevremizdeki insanların o kuralları ihlal etmesinden olabilir.

Bir diğerk öğretmen öğrencilerine bu bilinci verdiğini ancak sosyal yaşamda gerek trafik kurallarının ihlali gerekse trafik işaretlerinin işlevini yerine getirememesi gibi nedenlerden dolayı öğrencilerde bu bilincin oluşmadığını belirtmiştir. Ö25 okulda bu bilincin verilemesine karşın sosyal yaşamda bunun olmadığına dikkat çekmiştir. Öğretmenin konu ile ilgili açıklaması şöyledir:

Ö25 Trafik kurallarını biliyorlar uyulması gerektiğini de biliyorlar. Uyulmadığında da sonuçlarının neler olabileceğini biliyorlar. Bazılarının ailelerinde kaza geçirenler var örnekleriyle. Ama burada trafik işaretlerine uyan çok fazla sürücö yok. Çocukları ehliyet kursunun olduğu yere götürmüştüm ehliyet nasıl veriliyor hangi aşamalardan geçiliyor görün diye. Oraya gidene kadar iki üç trafik lambası geçtik hiç biri yanmıyor du mesela. Bizim burada öğrettiklerimizle dışarıda olanlar biraz farklı. O yüzden de örtüşmüyor.

Çevremizdeki en önemli konulardan biride trafiktir. Ülkemizde yaşanan kazaların bilançosu göz önüne alındığında trafik kurallarına uyma sorumluluğun ister yaya olsun,

ister sürücü olsun, isterse yolcu olsun ne karda önemli olduğu gör÷lmektedir. Ülkemiz her yıl trafik terörüne yüzlerce ölü, yüzlerce yaralı ve milyonlarca liralık zarar vermektedir. Bu gerçeklerden hareketle eğitim sisteminde trafik sorumluluğuna sahip bireylerin yetişmesi ve bu konuda düzenlemelere gidilmesi oldukça ehemmiyet kazanmaktadır. İyi vatandaşın sorumluluğu ve görevinden biri olan trafik kurallarına uyma sorumluluğun erken yaşlardan itibaren verilmesi gereklidir. Bu nedenle öğretmenlerin okul içerisinde bu bilince yönelik etkinlikleri oldukça gerekli ve önemlidir.

Narin (2007) Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yer alan becerilerin trafik kurallarına uyma becerisi kazandırmada yeterli olduğunu belirten öğretmenlerin %52.6'lık bir orana sahip olduğu yönünde görüş bildirdiği gör÷lmektedir. Bayram (1998) tarafında gerçekleştirilen çalışmada trafik kurallarına uyma yönündeki hedefin öğrenci, öğretmen ve veliler tarafından beklentilerin uygun bir hedef olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak araştırmaya öğretmenler öğrencilerin trafik kurallarına uyma sorumluluğun yönelik bilinci kazandırdıklarını ifade etmişlerdir. Buna dayanarak konu ile ilgili kazanımın öğrenciler tarafından kazanıldığı söylenebilir. Ayrıca trafik kurallarını bazı öğrenciler tarafından kazanılmamasının temel sebebi olarak çevre gösterilmiştir.

4.1.1.23. Vergi Vermenin Bir Vatandaşlık Hakkı Olduğunu Bilir Kazanımı Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri

Tablo 33'de öğretmenlerin *Vergi vermenin bir vatandaşlık hakkı olduğunu bilir*. Kazanımı doğrultusunda Vergi verme sorumluluğunun öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? Örnekler ile açıkla mısınız? Sorusuna yönelik öğretmen görüşleri sunulmuştur.

Her ne kadar kazanımda vergi vermek bir hak olarak ifade edilse de vergi devletin vatandaşa yüklediği bir ödevdir. Anayasanın 73. maddesinde *Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür* şeklinde ifade edilmiştir. Bu nedenle öğrenciye ve öğretmene vergi sorumluluğu şeklinde sorulmuştur.

Tablo 33

Öğrencilerin Vergi Verme Sorumluluğuna Ulaşma Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Vergi vermenin gerekliliği bilinci		
Bilinçli	Ö1,Ö2,Ö4,Ö5,Ö6Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö14,Ö15,Ö16,Ö19,Ö20,Ö21,Ö22,Ö23,Ö24,Ö25,Ö26,Ö27,Ö28	25
Bilinçli değil	Ö3,Ö7,Ö18	3
Bilinç oluşmasına yönelik faaliyetler		
Devletin hizmetleri karşılığında verildiğine vurgu	Ö6,Ö9,Ö13,Ö14,Ö15,Ö16,Ö18,Ö19,Ö21,Ö23,Ö24,Ö25,Ö26,Ö27	14
Vatandaşlık görevi olduğuna vurgu	Ö2,Ö4,Ö8,Ö11,Ö14,Ö21,Ö22,Ö28	8
Alışveriş fişi almanın önemini	Ö9,Ö23	2
Konu ile ilgili CD İzletme	Ö10	1
Devlet malını koruma	Ö26	1
Devletin devamı için önemli	Ö2	1
Olumsuz durumlar		
Gerçek yaşamda vergi kaçakçılığı	Ö1,Ö13,Ö17,Ö25	4
Soyut bir kavram	Ö3,Ö7,Ö8,Ö12	4
Üzerinde durulmadı	Ö18	1

Tablo 33’de öğrenciler vergi verme bilincine yönelik öğretmen görüşlerine yer verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler öğrencilerinin vergi vermenin gerekli olduğu bilincine ulaştıklarını ifade etmişlerdir. Görüşülen öğretmenler vergi konusunu devletin hizmetinin karşılığı, vatandaşlık görevi olduğu, alışveriş fişi almanın önemi, devletin malını koruma gibi noktaları vurguladıklarını ifade etmişlerdir. Öte yandan vergi kaçakçılığı bu bilincin oluşmasını olumsuz etkilediği ve vergi konusunun çocuklarının geliş düzeyinin üstünde olduğu belirtilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin konu ile ilgili görüşleri aşağıda sunulmuştur.

Görüşülen öğretmenler başta sorulan vatandaş olmanın anlamına yönelik soruda vatandaşlığı sorumluluklarında yerine getirilmesi gereken sorumlulukların başında vergi verme sorumluluğu ifade edilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler yine vergi verme sorumluluğunun öğrenciler tarafından kazanıldığını açıklarken devletin vatandaş hizmetinin karşılığı olarak verildiği yaklaşımının ağırlıklı olarak ifade edilmiştir. Aynı zamanda vergi vermenin bir vatandaşlık görevi olduğu belirtilmiştir. Gürbüz (2006) tarafından öğrencilerin görüşüne dayalı olarak yapılan çalışmada demokratik iyi vatandaşın öğelerinden biri vergi verme sorumluluğunu yerine getirme olarak ifade

edilmiştir. Gürbüz'ün (2006) çalışmasındaki bulgu çalışmadaki bulguları desteklemektedir.

Görüşü alan Ö14 devlet vatandaş ilişkisini karşılıklı sorumlulukların yerine getirilmesi olarak ele almış ve vergi vermenin vatandaşın devlete karşı bir sorumluluğu olduğu ifade edilmiştir. Bireyin ödediği verginin vatandaşa hizmet olarak geri döndüğü bu nedenle hizmetlerin sürekliliği için vergi vermenin gerekli olduğunun vurgulandığı belirtilmiştir. Bu açıklamadan hizmet almak istiyorsan devlete olan vergini vermelisin mesajının öğrencileri iletildiği şeklinde yorumlanabilir. Bu açıklamalardan bireyin devlete karşı sorumluluğun ön plana çıkartılan bir vatandaşlık anlayışı devletin hizmetleri karşısından kendinin devlete minnettar ve borçlu hissettiği şeklinde yorumlanabilir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö14. Tabi devlete vatandaş olarak nasıl sorumluluğu varsa, devletinde vatandaşa karşı sorumluluğu var derken işte yol yapmak, elektrik getirmek su getirmek gibi devlet nasıl yapacak bazı yardımlar yapılacak ki işte buna biz vergi deriz. Bunların insanlara tekrar geri döndüğünü anlatıyoruz.

Bir diğer öğretmen verginin ülke huzuru ve gelişimi için temel kaynaklardan biri olduğu ve vergilerin devletin vatandaşa hizmet sunmadaki kaynağı olduğu ve hizmet alınması isteniyorsa vergi verilmenin şart olduğu şu açıklamalarla aktarılmıştır.

Ö16. Ülkemizin kalkınabilmesi, insanımızın huzurlu olması için vergilerin olduğunu, olmazsa hiçbir şeyin yapılamayacağını yolların, köprülerin, barajların insanlardan alınan vergilerle yapıldığını bizler vergi veremez ki bunlar yapılsın.

Öğretmen Ö2 vergi vermenin devletin devamı ve devlete bağlılığın bir göstergesi olduğunu belirtmiştir. Görüşü alınan bu öğretmen vergilerin devletin güçlendirdiği, vergi verilmediği takdirde bugün ciddi sorunlar yaşayan ülkeler gibi olunacağı vurgulandığı belirtmiştir. Bu açıklamadan vergi vermenin devlete güçlü kıldığı şekilde bir anlam çıkarılabilir. Öğretmenin açıklaması şöyledir.

Ö2 Biz işte ülkenin önemli olduğunu devletin önemli olduğunu devlet olmazsa durumumuzun kötü olacağını bir irak gibi olacağımızı bir Filistin gibi olacağımızı bu devleti de ayakta tutmak içinde verginin esas olduğunu belirterek verdiğimizizi zannediyorum

Bir diğer öğretmen vergi vermenin konu olarak programda yer aldığını ve vergi vermenin bir vatandaşlık sorumluluğu olarak verildiğini şu şekilde aktarmaktadır:

Ö4.Konularımızda geçtiği zaman işlemiştik ve çocuklar ailelerinin ödediği vergilerden bahsetmişlerdi... Biliyorlar vergi vermenin de bir vatandaşlık sorumluluğu olduğunu biliyorlar.

Görüşülen bir diğer öğretmeden alış verişte satış fişi almanın vergi vermenin bir yolu olduğunu öğrencilerine aktardığı görülmektedir. Öğretmen bu yolla devletin vergi aldığını alınan verginin vatandaşa hizmet olarak geri döneceğini farkında olduğunu söyleyerek öğrencilerin bu konudaki farkındalıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

Ö9.Alış veriş yaptığı zaman fişini alması ve aldığında devletten ona hizmet olarak geri döneceğinin farkındalar.

Bir başka öğretmenin öğrencilerinin devletin vergileri ne amaçla kullandığını ve öğrencilerinin vergi verme bilincine *Ö26 Tabiki vergi vermenin ne kadar önemli olduğunu, oturduğumuz sıraların vergilerimizle tekrar bize geri döndüğünü anlatmaya çalışıyoruz. Kazanıldı mı? Tabiki kazanıldı. Sıralara zarar vermekten kaçınıyorlar onları koruyorlar* açıklamasındaki sergilediği davranışla kazandığını belirterek sadece vergi vermenin değil vergilerle yapılanlarını korunması gerektiği bilicinin öğrenciye kazandırıldığı anlaşılmaktadır.

Olumsuz Durumlar

Bazı öğretmenler öğrencilere vergi verme sorumluluğunun verildiğini, bilgi düzeyinde bilindiğini ancak çocuğa göre soyut bir kavram olduğu için bunun kavranmadığını söylemektedir. Bu açıklamadan bu tür kavramların çocuğun düzeyine uygun olmadığı yönünde görüş bildirildiği söylenebilir. Öğretmenin konu ile ilgili açıklaması şöyledir:

Ö3.Bu şimdi çok, çocuklar için 10 yaş olduğu için biraz soyut bir kavram. Yani henüz kazanıp kazancının sorumluluğunu yerine getirmeyi çocuk kavrayamıyor. Yani vergi vermek ama sayıyorlar vergi vermek vatandaşlık görevimizdir diye.

Bu görüşü destekleyen bir başka açıklama öğrencilerin bu konuyu ezber olarak bildiği bunun tam olarak kazanılmadığını yönündedir. Görüşü alınan Ö3 bunun gerçekleşmesi için kendisinin bu durumla karşılaşması ve belirli bir olgunluğa erişmesi gerektiğini söylemektedir. Öğretmenin bu açıklamasını bu kavramını çocukların bilişsel ve duyuşsal düzeyinin üstünde olduğu sonucu çıkarılabilir.

Ö3... sözde kalıyor ben onun vergi vermek, pek kazanıldığı bilmiyor değil yani çocuk onu ezber olarak geçiyor öğretmenin. Ama söylüyoruz işte bir devlet

memuru ya da özel bir yerde çalışıp maaşınız olacak bir geçim kaynağınız olacak işte onların belli bir kısmını ödememiz lazım ki o paralarla şunlar yapılacak, okullar yollar, onu da vermeye çalışıyoruz diyorum açıkçası.

Öğretmenlerde Ö1 vergi vermenin bir vatandaşlık görevi olarak söylenmesine karşın toplum içerisinde olumuz davranışlarını öğrencilerin bu bilincinin oluşmasını engellediğini belirtmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö1. ... Vatandaşlık görevi olduğunu söylüyorsunuz ama maalesef bu olmuyor. Bu aflar veya birinin vergiyi nasıl kaçırdığını duya duya çocuklar pek havada kalıyor bizimki.

Bir başka öğretmen ise konunu okulda verildiği ancak toplumdaki vergi kaçırma suçlarını öğrencilerin bu konudaki bilincini oluşmasında olumsuz ket vurduğunu aktarmaktadır. Öğrenciler sınıf ortamda iyi davranışların kazandırıldığı ancak ilerleyen zamanlarda bu davranışın söndüğünü buna da çevrenin sebep olduğu belirtmiştir. Öğretmenin bu açıklamalarında okul ve sosyal yaşamın paralel olması gerektiği eğer sosyal yaşamdaki durum okuldaki ile örtüşmese birçok konuda öğrencilerin bilinçli davranamayacağı sonucu öğretmenin bu açıklamalarından çıkarılabilir. Öğretmenin konu ile ilgili görüşü şöyledir:

Ö17. Kazanıldı sayılır yani onlara örnek veriyoruz çocuklar kendi yaşantılarından okudukları gazetelerden ama tabiki biz istediğimiz düzeyde inanmıyorum yani kazanıldığına da en ufak bir şey olmuş olsa görüyoruz da biz toplumda vergi kaçakçıları şunları bunları bunlar bizim içimizden yetişiyor biz her güzel davranışı kazandırıyoruz çocuklara ya da kazandırmaya çalışıyoruz sınıf ortamında ama bunlar büyüdüğü zaman şey olduğu zaman bakıyoruz her türlü yolsuzluğu yapıyorlar nerede acaba yanlışlık.

Bir diğer öğretmende öğrencilerin bu bilinci verdiğini fakat öğrencilerinin bu kadar önemli olduğu halde neden insanların vergisini ödemediğini sorguladıklarını belirtmiştir. Bu durum öğrencilerin çevresinde vergi verildiğinin ancak bazı insanların vergi kaçakçılığı yaparak ülke ekonomisini zarara uğrattıklarının farkında olduklarını şeklinde yorumlanabilir. Öğretmenin konu ile ilgili görüşü şöyledir:

Ö25 Vergi verilmesi gerektiğini biliyor ama bazı insanların neden vergi vermediklerini anlayamıyor. Vergi versinler vergi bize yol, su, elektrik, hastane gibi, eğitime geri dönsün ama herkes adaletli vergisini vermiyor. Herkesin bilinçli olarak yapması gerekenleri birileri yapmıyor bunu farkındalar. Soruyorlar açıkçası...

Sonuç olarak öğretmenler vergi vermenin bir vatandaşlık görevi olduğu fikri ve bilincinin öğrencilerin kazandırıldığı öte yandan kavramın soyut olması ve toplumdaki olumsuz örneklerin bu bilincin üzerinde olumsuz rolü olduğunu bulgusuna ulaşılmıştır.

4.1.1.24. Yaşam ve Eğitim Hakkına Zarar Verecek Kötü Alışkanlıklardan Uzak Durması Gerektiğini Bilir Kazanımlar Doğrultusundaki Görüşleri

Tablo 34’de ğretmenlerin *Yaşam ve eğitim hakkına zarar verecek kötü alışkanlıklardan uzak durması gerektiğini bilir*. Kazanımı doğrultusunda Eğitim hakkı bilincinin öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? (açıklar mısınız?) Eğitim hakkına zarar verecek davranışlardan kaçınması için neler yapıyorsunuz? Sorusuna yönelik verdiklere cevaplara dayalı bulgulara verilmiştir. Yaşam hakkı ile ilgili sorular sorulduğu için burada sadece eğitim hakkını ilişkin soru yöneltmiştir.

Tablo 34

Öğrencilerin Eğitim Hakkı Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Eğitim hakkı bilinci		
Farkındalar,	Ö4,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö14 Ö15,Ö16,Ö17,Ö18,Ö19,Ö20,Ö21,Ö22, Ö23,Ö25,Ö26,Ö27,Ö28	24
Kısmen	Ö1,Ö2, Ö3,Ö5,Ö6	4
Eğitim hakkının özellikleri		
Eğitimin anayasal bir hak olduğuna vurgu	Ö1,Ö2,Ö3,Ö6,Ö9,Ö10,Ö12,Ö18,Ö19,Ö24	10
Eğitimin zorunlu olması	Ö4,Ö7,Ö8,Ö17,Ö25,Ö28	6
Eğitimin geleceğe katkısı	Ö1,Ö11,Ö17	3
Okul araç gerecini koruma	Ö5,Ö6	2
Herkesin eşit hakka sahip olması	Ö12	1
Eğitim hakkının engellenemeyeceği	Ö24	1
Eğitimin her şeyin için gerekli olduğu	Ö26	1
Eğitim hakkına zarar vermesini engelleme		
Uyarılarda bulunma	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö19,Ö22	10
Sorunlu öğrencilerin ailesi ile görüşme	Ö8,Ö12,Ö17,Ö22	4
Okul kurallarına uymayı sağlama	Ö1,Ö2,Ö5,Ö8	3
Eğitim hakkın zarar verenlerin cezalandırılacağı	Ö24	1
Öğrencileri denetleme	Ö20	1
Arkadaş seçimini	Ö11	1
Olumsuz davranışları eleştirme	Ö21	1
Diğer		
Eğitimde ailenin tutumu	Ö5,Ö7,Ö14	3
Sosyo-ekonomik nedenler	Ö1,Ö4	2
Eğitim hakkının korunması	Ö7	1
Kız çocukların okula gönderilmesi	Ö15	1

Tablo 34’de Öğrencilerin eğitim hakkı bilincine ilişkin öğretmen görüşleri verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu öğrencilerinin eğitim hakkı bilincine ulaştıklarını belirtmişlerdir. Eğitim hakkı bilincine yönelik olarak özellikle eğitimin bir anayasal bir hakkı olduğu, zorunlu olduğu, gelecek için önemli olduğu, bu hakkın engellenemeyeceği, her şeyin temeli olduğu vurgulanmıştır. Eğitim hakkına zarar verecek davranışlardan kaçınması için, uyarılarda bulunma, kurallara uyulmasını sağlama, aile ile görüşme, ceza denetim, eleştiri gibi yolları izlediklerini belirtmişlerdir. Öte yandan eğitim ile ilgili sosyo-ekonomik düzey, aile ve kız çocukların eğitim hakkı ile ilgili görüş bildirmişlerdir.

Eğitim temel amacı kişiyi topluma faydalı ve uyumlu olmasını sağlayacak iyi vatandaşlar yetiştirmektir. Bugün devletlerin en önemsedikleri konuların başında

eğitimi gelmektedir. Çünkü eğitim bireyin tüm gereksinimlerinin karşılanmasını amaçlar. Akyüz (2001) “Yaşam hakkının yanı sıra, çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlâk gelişimi için eğitime gereksinimi vardır. İnsanın doğuştan getirdiği yetenekleri geliştiren en önemli aracın eğitim olduğunu” söylemektedir. Eğitim konusu beraberinde eğitim hakkını getirir. Eğitim hakkı insan haklarında ilk sıralarda yer alır. Bugün anayasal düzenlemeler ve uluslar arası belgelerde eğitim hakkı tanınmış ve güvence altına alınmıştır. Anayasanın 42. maddesi. *Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz... İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır* ibaresi ile vatandaşın eğitim hakkı tanınmıştır. Okçu (2007) eğitim hakkının temel insan hakları arasında yer almasıyla birlikte, Birleşmiş Milletler ve sivil toplum örgütleri konunun takipçisi olmaya başladığını ve bu yönden birçok projelerin gerçekleştirildiği bu yüzden devletlerin, evrensel düzeyde önem kazanan eğitim hakkını yaygınlaştırmak konusunda daha çok sorumluluk hissetmekte ve bu alana daha çok kaynak ayırmaya başladığını belirtir. Akyüz (2001) toplumun bütünü açısından ele alındığında, eğitim hakkının gerçekleştirilmemesinin, demokrasi ve toplumsal ilerleme, böylece de uluslararası barış ve güvenliğe zarar vereceğini söyleyerek eğitim hakkının önemine dikkat çekmiştir. Bu kadar ciddi bir öneme sahip olan eğitim hakkının öğrencilerin farkında olması da önemlidir. Bu açıklamalar öğretmenlerin eğitim hakkı bilincinin anayasal bir hak olduğu ve gelecek için önemli olduğu görüşünü desteklemektedir.

Araştırmaya katıların büyük çoğunluğu öğrencilerin eğitim hakkını farkında olduğunu çeşitli şekillerde açıklamışlardır. Özellikle eğitimin anayasal bir hakkı olduğunun vurgulandığı görülmektedir. Öğrencilerin eğitimin anayasal bir hak olduğunun vurgulanması eğitimin devlet tarafından sağlandığı, bireyin eğitim hakkının devlet tarafından güvence altına alındığı ve eğitim hakkının ihlali halinde anayasal bir hak olan eğitim hakkını bu yolla aranabileceğinin öğrenciye örtük olarak kazandırılmaya çalışıldığı şeklinde yorumlanabilir. Görüşü altına Ö1 eğitim hakkının Anayasada vurgulandığını ve gelecek için özellikle iyi hayat şartlarına kavuşmak için eğitimin önemli olduğunu öğrencilerine aktardığını şu cümlelerle söylemektedir.

Ö1...sınıfta eğitimin herkesinin hakkı olduğunu bunun anayasada yer aldığını, eğitim almanın hayat için geleceklere için önemli olduğunu, kendi hayat şartlarını iyileştirebilmeleri için gerekli olduğunu üzerine basa basa anlattım

Bir diğerk öğretmen eğitim imkânının devletin olanakları ile sağlandığını belirterek eğitim hakkını yerine getirme görevini devletin üstlendiğini belirtir. Ö12 eğitim konusunda herkesin eşit hakka sahip olduğunu öğrencilerin vurguladığını şu açıklama ile aktarmaktadır:

Ö12..anayasada var olduğunu. Bu okul devletin bizim verdiğimiz vergilerle yapıldığını herkesin eşit olduğunu herkesin eğitim hakkı olduğunu herkesin eğitimden eşit derecede faydalanması gerektiğini kimsenin kimseden daha fazla buradan faydalanma şeyi olmadığı burada söylüyoruz.

Eğitim hakkını bilincinin öğrenciler tarafından kazanıldığını ifade eden bir diğerk öğretmende eğitimin her iş ve eylemin ön koşulu olduğunu şu şekilde belirtmiştir:

Ö26 Eğitim hakkının kazanıldığını düşünüyorum evet. Mesela, ehliyet alamayacaklarını eğitim olmayınca hiçbir şeye ulaşamayacaklarını anlatıyoruz.

Öğretmelerden Ö6 eğitim ortamındaki araçlara zarar verilmesi gerektiğini dikkate çekmiştir. Ayrıca eğitimin kişinin geleceğini şekillendirdiğini şu şekilde aktarmaktadır:

Ö.6. Evet. Eğitim araçlarını koruyarak. Yapılan çalışmalara saygı duymalarını, Eğitim-öğretimle geleceğe hazırlandığının anlatılması.

Eğitimin hak olmanın yanında bir zorunluluk olduğu da öğretmenler tarafında vurgulanmıştır. Ö16 eğitim ilköğretim kademesinin zorunlu olduğunu ve diğerk kademelere istenilirse devam edebileceklerini vurgulamıştır. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö16.Eğitim hakkının 1'den 8. sınıfa kadar zorunlu olduğunu ondan sonra vatandaşın isterse okuyacağını isterse okumayacağını bunları öğretiyoruz

Bir diğerk öğretmende bugün hala eğitim konusunda kanayan bir yara olan ve bu konuda çeşitli etkinlikler düzenlenen kız çocuklarını okula gönderilmesi konusuna yer verdiklerini ve herkesin bu haktan yararlanabileceğini vurguladıklarını belirtmiştir. Öğretmenin açıklaması Ö15. *Biz bunu doğuda kızların okullara gönderilmemesi ve herkesin eğitim hakkının olduğunu örnek vererek açıklıyoruz* şeklindedir.

Eğitim Hakkına Zarar Verecek Davranışlardan Kaçınma

Öğretmenler eğitim hakkına zarar verecek davranışlardan kaçınması için öğrencilere çeşitli konularda uyarılarda bulunduklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenlerden Ö24 eğitim hakkının anayasal bir hak olduğu ve anayasa ile güvence altına alındığını, eğitim hakkına zarar verecek davranışların suç teşkil ettiğini vurguladığı belirtmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö24.Evet düşünüyorum. Eğitim hakkının engellenmesinin eğitim hakkına zarar verecek davranışlarda bulunulmasının suç teşkil ettiğini eğitim hakkının anayasa güvencesi altında olduğunu anlatıyoruz

Görüşü alınan bir başka öğretmen öğrencilerin eğitim hakkına zarar verecek bir davranış sergilediğinde uyarılarda bulunduklarını ciddi durumlardan ailelerle işbirliği yaptıklarını ifade etmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö8. Mesela uyarılarda bulunuyoruz. Mesela hani okuldan kaçmanın yanlış olduğunu, yani bu zararın ileride kendisine döneceğini, yani aslında bize bir zararının olmadığını, kendisine zararının olacağını ifade ediyoruz... Böyle sorunlu, problemlı öğrenciler olunca ben ailesiyle bire bir görüşmeler yapıyoruz.

Bir diğer öğretmen ise arkadaş seçimin öneminde dikkat çekmiştir. Ö11 eğitim hakkına karşı olumsuz tavrı olmayan kişilerin arkadaş olarak seçilmesi gerektiğini söyleyerek eğitimde çevre ve arkadaş faktörüne dikkat çekmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö.11. Şeyi öneriyoruz, yani arkadaşlarımız iyi seçelim. Yani sadece okulda değil, çevrede, evimizin etrafında, mahallemizdeki arkadaşlarımızı iyi seçersek ve okumayı seven, eğitimle ilgili araştırma yapan arkadaş seçersek bizde onların yanında, hani daha iyi olduğunu, daha iyi olacağını onlardan öğreniriz.

Çevre ve Aile

Eğitimin bir hak olduğu ancak eğitimin bir hak olarak bilinmesinin ötesinde bu hakkı kullanmasında bazı faktörlerin etkili olduğu öğretmenler tarafında değinilen bir diğer noktadır. Özellikle ailenin eğitim konusundaki tavrının çocuğun bu konudaki bilincinde etkili olduğu belirtilmiştir.

Görüşü alınan Ö5 eğitim ortamındaki araçların korunması gerektiğine dikkat çektiklerini, eğitim hakkına yönelik çeşitli nasihatlerde bulundukların belirtmiştir. Ancak bu bilincin tam olarak oluşmadığı bunun nedeninin aile olduğu ifade edilmiştir.

Ö.5. Eğitim araç gereçlerine zarar vermeden bu haktan yararlanmak için gerekli uyarılar yapılmaktadır. Ancak bir bilincin tamamen yerleşmediği gözlemlenmektedir. Çünkü ailenin tavrı da önemli

Bir diğer öğretmen öğrencilerin eğitim hakkını bildiklerini ancak eğitim hakkını farkında olmasının yeterli olmadığını bu hakkını kullanabilmesi için destek görmesi, gerektiğini söyleyerek aileye dikkat çekmektedir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö7Ama eğitim hakkı olduğunu biliyor. Eğitim, öğretim görme hakkını biliyor... Yani çocuk bilse bile uygulaması mümkün değil. Eğer arkada kendisine destek verecek, onun hakkını arayıp onu kollayabilecek birileri olması gerekiyor.

Bir başka öğretmen ise maddi gücün öneminde dikkat çekmiştir. Her ne kadar eğitim devlet tarafından parasız olarak gerçekleştirilse de eğitim maliyeti aileye büyük bir yük getirmektedir. Aslında anayasanın 42. maddesi Devlet, *maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar.* İbaresini bu tür öğrencilerin devlet güvencesi altında olduğunu ve öğrencilerin eğitimin devlet desteği ile sürdürüleceği belirtilir. Bunun için devlet parasız yatılı ve bursluluk sınavları gerçekleştirilmektedir. Gerek öğretmenlerin gerekse velilerin bu konuda bilgilendirilmesi gereklidir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö.4.Eğitim hakkının da farkındalar ama maalesef maddiyat her zaman önlerine çıkıyor çocukların birkaç öğrencim çok zeki olmasına rağmen annem sanırım beni lisede okutmayacak diyen çocuklarım çıktı karşıma. Senin okuma hakkın var nasıl? Hakkım varsa öğretmenim bizim paramız yokmuş ya diyor orada ben gerçekten şey kalıyorum ezik kalıyorum

Narin (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da genel olarak öğretmenlerin %33.5'i programda yer alan değerlerin yaşam ve eğitim hakkına zarar verecek kötü alışkanlıklardan uzak durması gerektiğini kabul etmesini sağlamada yeterli olduğu görüşünü desteklemektedir. İnan (2005) çalışmasındaki öğrencilerin %59.51 eğitim hakkının farkında olduğu ve gelir düzeyi ve anne –baba eğitim düzeyi daha yüksek aile çocuklarının eğitim hakkı bilme düzeyinin daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Yine İnan (2005) tarafından yürütülen çalışmada öğretmenler vatandaşlık ve insan hakkı eğitimi

dersini çok derecede kazandırdığını ifade etmişler ve eğitim hakkı bilincinde oluşmasında ki sorunun kaynağı olarak programı işaret etmişlerdir.

Sonuç olarak öğretmenlerin çoğunluğu öğrencilerini eğitim hakkı olduğunu ve eğitim hakkına zarar verecek davranışlardan kaçınması konusuna bilinçli olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca eğitim hakkı bilincinde çevre ve ailenin önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

4.1.1.25. Sağlık Hakkını Olduğunu Bilir Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri

Aşağıdaki Tablo 35’de *Sağlık Hakkını Olduğunu Bilir* kazanımı doğrultusunda yöneltilen *Sağlık hakkı olduğunu biliyor mu? Örnek verebilir misiniz?* Sorusuna ilişkin öğretmen görüşleri verilmiştir.

Tablo 35

Öğrencilerin Sağlık Hakkı Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategori	Katılımcı	f
Bilgi sahibi olduğu konular		
Sağlık kuruluşlarından yararlanma	Ö1,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö14,Ö16,Ö17,Ö19,Ö20,Ö21,Ö22,Ö24,Ö25,Ö26,Ö27,Ö28	24
Devletin sağlık hizmeti vermesi	Ö1,Ö2,Ö3,Ö9,Ö26	5
Sosyal güvence şekli	Ö4,Ö17	2
Aile hekimi	Ö24,Ö25	2
Kişisel temizliğe vurgu	Ö14	1
Anayasal bir hak olduğu,	Ö18	1
Tüketilen gıdanın sağlıklı olmasına dikkat etme	Ö22	1
Diğer		
Maddi olanaklara vurgu	Ö1,Ö5,Ö17	3

Tablo 35’de öğrencilerin sağlık hakkına bilincine yönelik öğretmen görüşlerine yer verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin tümü öğrencilerinin sağlık hakkını bilincinde olduğunu belirtmişlerdir. Görüşü alınan öğretmenler başta sağlık kuruluşlarından yararlanma olmak üzere, devletin sağlık hizmeti vermesi, kişisel temizlik, sosyal güvence şekli, anayasal bir hak olduğu, tüketilen gıdaların sağlıklı olması gibi konular vurgulanmıştır. Ayrıca öğretmenler maddi imkânların sağlık hakkı ile ilişkili olduğunu vurgulamışlardır. Öğretmenlerin konu ile ilgili görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenler öğrencilerin sağlık hakkı olduğu bilincine ilişkili olarak sağlık kuruluşlarından yararlanma şeklinde ifade etmişlerdir. Öğretmenler burada sağlık hakkının devlet tarafında ücretsiz sağlandığını belirterek sağlık hakkının devlet güvencesi altında olduğuna dikkat çekmiştir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö.3. Evet biliyorlar. Devlet hastanelerinde tedavi ve muayenenin ücretsiz olduğunu okullara gelen aşı uygulamalarının hakları olduğunu biliyorlar.

Bir diğer öğretmende konu ile ilgili görüşünü şu şekilde aktarmaktadır.

Ö12.Tabi ki öğrencilerimiz okulun hemen yanındaki sağlık ocağına ihtiyaçları olduğunda gidiyor ve yararlanıyorlar

Öğretmenlerden Ö22 sağlık güvencesi olmasının ve sağlıklı gıdalar tüketmesinin sağlık hakkı varlığının bilinci olduğunu ifade etmiştir. Bu öğretmen sağlıklı gıda tüketimi konusuna değinerek hem tüketici hakkına hem de sağlığın bildiğini ve koruduğunu ifade etmiştir.

Ö22. Hepsinin sağlık güvencesi var. Sağlık kuruluşlarından faydalanmaları, sağlıklı şeyler tüketmeleri bilinçli tüketicinin içine giriyor zaten.

Bir diğer öğretmende sağlık hakkının anayasal bir hak olduğunu ve bu hakkın devlet güvencesi altına alındığını öğrencilerin aktardığını belirtmiştir:

Ö18... 56. ve 57. maddesinde sağlık hakkının olduğu ve bu sağlık hakkının anayasa tarafından da korunduğu bir cümle geçti onu çocuklara okudum çocuklara okutturdum...

Görüşülen bir diğer öğretmen öğrencilerin sağlık hakkını yönelik öncelikle kişisel temizliği göndermede bulunarak kişinin kendine karşı sağlık hakkı sorumluluğunu vurgulamıştır. Doktor gitmenin ve ilaçlarının düzenli kullanılmasının sağlık hakkı olduğunu vurguladıklarını ifade etmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö14.Temizlik yapmaları gerektiğini yeri ve zamanı geldiğinde mutlaka doktora gitmesi gerektiğini ama bunun yeterli olmadığını ilaçlarını da düzenli kullanmaları gerektiğini öğretiyoruz.

Araştırmaya katılan öğretmenler sağlık hakkını sağlık kuruluşlarında yararlanma olarak ele aldıklarını sınırlıda olsa kişisel temizlik ve sağlık gıda konularına

değınmişlerdir. Ancak sağık hakkı bu konularının yanında sağıklı bir çevrede yaşama da bu hakkın içersinde yer alır. Çevre kirliliğı, ses kirliliğı, genetiğı değıştirilmiş gıdalar insan sağılılığını ciddi şekilde tehdit etmektedir. Bu nedenle bireyin sağık hakkını korumak için çevrede bu sorunlara yönelik ciddi yaptırımların olması gerektiğı aynı zaman da bireyin diğeri insanların sağık hakkını tehdit edecek davranışlardan kaçınması gerektiğı öğretmenler tarafından üzerinde durulması gerektiğı söylenebilir.

Olumsuz Durumlar

Bir diğeri. *Ö.5.Biliyor hastalanınca hastaneye gidiyor. Parası kadar sağıktan yararlanıyor* öğretmende öğrencilerin sağık hakkı olarak sağık kuruluşlarından yararlanma hakkını kullandıklarını ancak sağık kuruluşlardan yararlanmanın da kişiye belirli bir külfet yüklediğini ifade etmişlerdir.

Bir diğeri öğretmen ise öğrencilerin sağık kurumlarından yararlanılmasını sağık hakkı olarak bildiklerini ancak sosyal güvencelerinin olmaması nedeniyle bu hakkını kullanamadıklarını ifade etmiştir:

Ö17. Evet, çoğunun karnesi sosyal güvencesi yok işte gidemiyoruz ilaç alamıyoruz kendi kendimize geçiyor daha iyi oluyor gibisinden söylüyor çocuklar.

Öğrencilerin sağık hakkının farkında olduğunu ancak ekonomik sorunları olan öğrencilerin sosyal güvencesi olmamasının sağık kurumlarında yararlanmaması karşısındaki çaresizliğı dile getirmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö1.Evet biliyorlar. Sağık problemlerinde sağık kurumlarından yararlanması gerektiğini biliyor. Ama burası ekonomik olarak biraz sıkıntılı her çocuğun sağık güvencesi

İnan (2005) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin %76.89'unun sağık hakkından haberdar olduğu ve ailelerinin gelir düzeyi ve anne baba eğitim düzeyi daha yüksek olan çocukların bu bilince ulaşma daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Yine İnan'ın (2005) çalışmasında vatandaşlık ve insan hakkı dersinin sağık hakkı bilincini az derecede kazandırdığı ve sorunun kaynağının program olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenler öğrencilerin sağık hakları olduklarının farkında ve sağık kuruluşlarından yararlanarak bu haklarını kullandıklarını belirtmişlerdir. Sonuç olarak araştırmaya katılan öğretmenler öğrencilerin tamamının sağık hakkının

varlığından haberdar olduğu ve genelinin sağlık kuruluşlarından yararlanarak bu hakkını kullandığını ifade etmişlerdir.

4.1.1.26. Kaynakların Verimli Kullanılması ve Bilinçli Tüketilmesi Gerekliğini Kabul Eder Kazanımları Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri

Tablo 36’da ilgili kazanım doğrultusunda *Öğrencilerinize kaynakların bilinçli tüketilmesi gerektiğinin nedenlerini nasıl kazandırdınız?* sorusuna yönelik öğretmen görüşleri verilmiştir.

Tablo 36
Öğrencilerin Kaynakların Bilinçli Tüketilmesi Gerekliği Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategori	Katılımcı	f
Kaynaklara yönelik bilinç Kazandırıldı	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö5,Ö8,Ö9,Ö10 Ö11,Ö12,Ö13,Ö14,Ö15,Ö16,Ö17, Ö19, Ö21,Ö22,Ö23,Ö24,Ö25,Ö26, Ö27,Ö28	26
Kısmen	Ö18,Ö20	2
Vurgulana konular		
Doğal kaynaklarını sınırlı olduğu	Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11,Ö13, Ö15,Ö16,Ö18,Ö20,Ö21,Ö22,Ö23Ö24,Ö 25,Ö26,Ö27,Ö28	22
Bilinçli tüketimin önemi	Ö18,Ö9,Ö21,Ö22,Ö23,Ö24,Ö26, Ö27,Ö28	9
Tasarruf etme	Ö2,Ö3,Ö4,Ö10,Ö11,Ö14,Ö17,	7
Su kaynakları sorunu	Ö1,Ö20,Ö21,Ö22	4
Küresel Isınma sorunu	Ö1,Ö18	2
Açlık sorunu	Ö1	1
Geri dönüşüm	Ö15	1
Bu bilincin oluşmasında etkili olan diğer faktörler		
Medya	Ö1,Ö16,Ö21,Ö22,Ö26	5
Aile	Ö14	1

Tablo 36’da öğretmenlerin kaynakların bilinçli tüketimine yönelik öğretmen görüşlerine yer verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu öğrencilerin kaynakların bilinçli tüketilmesine yönelik bilinci edindiklerini ifade etmiştir. Kaynakların bilinçli tüketilmesinin yönelik olarak kaynakların sınırlı olduğu, bilinçli tüketimin önemli olduğu, su, küresel ısınma ve açlık gibi sorunların varlığı, geri dönüşümün önemli olduğu konusuna dikkat çekmişlerdir. Ayrıca öğretmenler bu

bilincin oluşmasında medyanın ve ailenin etkili olduğunu ve konuların öğretim programlarında var olduğunu belirtmişlerdir

Öğretmenler doğal kaynakların yenilenebilir olmadığını ve sınırlı olarak doğada var olduğuna, bu kaynakların oluşum sürecinin çok uzun olduğuna ve bir gün insanoğlunun bu kaynakların tamamen tükenme riskiyle karşı karşıya kalabileceğine dikkat çekmişlerdir. Bu nedenle kaynakların tüketiminde tasarruflu ve dikkatli olunması gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Ö3 konu ile ilgili görüşünü şöyle aktarmıştır:

Ö3. Özellikle yer altı kaynaklarının bir gün tükeneceğini yani kaynakların oluşumunun yüzyıllar boyu süreceğini biliyorlar. Ayrıca para ve diğer yer üstü kaynakların tükeneceklerini biliyorlar...

Aynı yönde görüş bildiren bir diğer öğretmende yine bilinçli tüketici öneminin altını çizmiştir. Öğretmenin konu ile ilgili açıklaması şöyledir:

Ö4. Bilinçli tüketici olmaları kavratılır. Kaynaklarımızın zamanla tükenebilecekleri örneklerle verilir. Gereksiz harcamalardan kaçınırlır. Elektrik, su, yakacak, giyecek, yiyeceklerin tükenilebileceklerini bilirler.

Yine kaynakların sınırlı olduğuna dikkat çeken bir diğer öğretmen kaynakları tüketirken gelecek nesilleri düşünülerek tüketilmesi ve savurganlıktan kaçınılması gerektiğini öğrencilerine şu şekilde aktardığını belirtmiştir:

Ö.6. Madenlerimiz buğday gibi ekilip çoğaltılmıyor. Bu meskenleri bizden sonra birileri de kullanacağı için bilinçli tüketelim israf etmeyelim. Tutumlu olalım diye öğrenciler anlatıldı.

Görüşü alınan bir diğer öğretmen bu konunun sosyal bilgiler dersinde yer aldığını belirtmiştir. Ayrıca gelişmiş ve az gelişmiş ülkeleri kıyaslayarak gelişmiş ülkelerin kaynakları daha bilinçli kullandığını vurgulaması bu konudaki duyarlılığın gelişmişliğin bir göstergesi olarak ele alındığı şeklinde yorumlanabilir. Öğretmenin konu ile ilgili açıklaması şöyledir:

Ö12. Sosyal bilgiler dersini işlerken ülkemizle daha gelişmiş ve daha az gelişmiş ülkeleri karşılaştırdık. Bu farkların nedenlerinden birinin de kaynakların bilinçli tüketilmesi gerektiği ile ilgili olduğudur.

Enerji ve suyun dikkatli kullanılması gerektiği konusunda öğrencilerini uyardıklarını ifade eden Ö19 bu konudaki duyarlı olmayışın ülkenin ekonomisine ve kişinin kendi bütçesine zarar vereceğine dikkat çektiklerini ifade etmiştir. Ö19

öğrencilerin birbirlerini uyararak ve gerektiğinde müdahale ederek bu konudaki olumsuz davranışları öğretmene aktararak bu konuda duyarlılık sergilediklerini şu şekilde ifade etmiştir:

Ö19 Mesela suyun elektriğin nasıl kullanılması gerektiği açık bırakılmaması, bunun açık bırakılmasının ülke ekonomisine zarar vereceği bunun da bizim cebimizden çıkacağına farkındalar. % 80 bunu uyguluyor. En azından bir birini uyararak var müdahale edemediği durumlarda öğretmenim suyu açık bıraktı, sınıf aydınlık olduğunda elektrik yakmamayı öğrendiler onun farkındalar.

Görsel medyanın doğal kaynaklar konusundaki yayınlarının ve öğrencinin ailesinin bu konudaki tutumunu öğrencilerin bu konudaki bilincini etkilediğini Ö22 tarafından vurgulana bir diğer konudur. Öğrencilerin bu konuda bilinçli olduğunu ve öğrencilerin davranışları ile bunu sergilediklerini Ö22 şöyle aktarmaktadır:

Ö22 Evet. Görsel yayınlarda TRT-2 de galiba su ile ilgili tanıtım filmleri vardı. Onlardan kendileri de örnekler veriyordu. Suların bu kaynakların bir gün biteceğini, işte babam örnek veriyordu tuvalete gidince unutma kapat, elektrikleri söndür, tasarruf yap gibi. Sınıf çok aydınlık olduğunda ampullerin söndürülmesi gerektiğini söylüyorlar.

Görüşü alınan Ö16 da yine medyanın bu konudaki olumlu etkisine değinerek medyanın bu bilincin yerleşmesinde olumlu rolü olduğunu ifade etmiştir. Ö16 tüketirken tasarruflu olunması gerektiğini vurgularken enerji kaynaklarının tüketiminde dikkatli olunması gerektiğini çünkü sanayi üretimin temel dayanağının da bu kaynaklar olduğunu belirtmiş ve üretimin durması halinde işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalınacağını vurgulayarak sorunun ekonomik boyutunun yanında sosyal boyutunda yaşanacak kaosa dikkat çekmiştir. Ayrıca öğretmenin bu açıklamalarında geleceğe yönelik tedbirli davranışlar sergilenmesi gerektiğinin vurgulandığı anlaşılmaktadır. Öğretmenin bu konuya yaklaşımı şöyledir:

16. İşte televizyondan duyuyorlar. Ankara'ya su Kızılırmak'tan alındığını işte bizlerde suları musluklardan sonuna kadar açarsak sularımızın tükeneceğini, sular tükendiğinde elektrik üretilmeyeceğini, elektrik olmayınca fabrikaların çalışmayacağını onlar çalışmayınca iş yerlerinin duracağını gibi.

Görüşüne başvurulmuş bir diğer öğretmende konuyu lokal düzeyden daha çok verensel düzeyde ele almaktadır. Ayrıca meydanında bu konuda rolüne değinerek öğretmen Ö1 medyadaki haberleri sınıf ortamında taşıdıklarını ifade ederek günlük yaşamla ilişkilendirmelerle konuları işlediklerini ifade etmiştir. Öğretmenin ifadesi şöyledir:

Ö1.Bu küresel ısınmadan falan bahsettik, işte açlık çeken çocuklardan bahsettik, su sıkıntısından falan. Bu konuda birçok uyarıda bulunuyoruz. Bu konu üzerinden medyadaki haberlerden konuşuyoruz. Bu sıkıntının farkındalar ve dikkatli davranmaları için sürekli uyarıyoruz.

Öte yandan öğretmenlerden bazıları öğrencilerin bu konuda istenilen düzeye ulaşamadığını belirtmişlerdir. Görüşü alına öğretmenlerden Ö14 bu konunun benimsenmesinde öğrenci velilerinin tutumunun etkili olduğunu belirtmiştir. Ö14, çocuğa okulda verilen davranışın ev ortamından uygulanmamasının, kaynakların bilinçli tüketilmesi konusunda bilinçlenmediğini belirtmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö14.Evet okulda bunun uygulamasını yapıyoruz ama ailede bu tutumluluğu uygulamalı görmezse okulda öğrendiğini evinde uygulamıyorsa bunu tekrarlamıyor. Ailede uyarılar olmuyor bu okulda öğrenciler tarafından uyarılıyor ama evde uyarılmadı devamlılık arz etmiyor.

Aynı yönde görüş bildiren bir diğer öğretmen öğrencilerin bilgi düzeyinde bu konudan haberdar olduğunu ancak okul yaşamı dışında bunun gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda emin olmadığını çünkü okul dışındaki yaşamlarından çok fazla haberdar olmadıklarının belirtmiştir. Öte yandan öğrencilerin sergiledikleri bazı davranışlardan dolayı kaynakları verimli kullanma bilincinin oluşmadığı şeklinde yorumlamaktadır. Öğretmenin ifadesi şöyledir:

Ö18... Bilgi olarak biliyor ağaçların korunması gerektiğini ormanların korunması gerektiğini ilerde hava sıcaklığının çok fazla artığı küresel ısınmanın olduğu suları ekonomik kullanması gerektiği dış fırçalarla işi bittiğinde kapatması gerektiğini onları biliyor. Ve bunların gelecekteki çocukları da düşünmemiz gerektiğini yani dünyayı hor kullanmamamız gerektiğini biliyor. Tam olarak uygulayıp uygulamadıklarını bilmiyorum çünkü evdeki ortamlarını tam bilmediğim için... yüzde elli çünkü onu neden yüzde elli dedim çok fazla bazı özelliklerde erkek öğrenciler defterlerinin sayfalarını yırtıyorlar...

Narin (2007) tarafına gerçekleştirilen çalışma da kaynakların bilinçli tüketilmesi bilincinin öğrencilerde oluşturulduğu yönünde görüş bildirilmiştir. Sonuç olarak araştırma katılan öğretmenler öğrencilerini kaynakların sınırlı olduğu ve verimli kullanılması yönünde bilinçlendirdiklerini vurgulamışlar ve bu bilincinin oluşmasında medya, çevre ve ailenin önemine değinmişlerdir.

4.1.1.27. Bilimsel Çalışmalara ve Çalışmaları Yapan Kişilere Saygı Duyar Kazanımı Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri

Tablo 37’de ilgili kazanım doğrultusunda *Bilimsel çalışmaya yapanlara neden saygı duyması gerektiğini biliyor mu? Açıklar mısınız?* sorusuna yönelik öğretmen görüşleri sunulmuştur.

Tablo 37

Öğrencilerin Bilimsel Çalışma Yapanlara Saygı Duyma Bilincine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategoriler	Katılımcı	f
Açıklamalar		
Bilimin hayatı kolaylaştırması	Ö1,Ö2,Ö4,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö16,Ö18,Ö19,Ö20,Ö21,Ö22,Ö23,Ö24,Ö25,Ö26,Ö27,Ö28	18
Tüm insanlığa katkısı	Ö2,Ö5,Ö6,Ö8,Ö11,Ö12,Ö14,Ö18Ö22,Ö26	
Bilim adamlarının çalışmalarının amacı	Ö5,Ö6,Ö9,Ö11,Ö12	5
İcatlar ihtiyaçlardan doğduğu	Ö3	1
Bilimin gelişmesi için çabanın önemi	Ö12	1
Bilimin yararına farkında olma	Ö15	1
Bilim insanının üstün çabası	Ö21	1
Atatürk’ün bilime verdiği değer	Ö17	1

Tablo 37’de öğrencilerin bilimsel çalışma yapanlara neden saygı duyması gerektiği bilincine yönelik öğretmen görüşleri verilmiştir. Öğretmenler; bilimin hayatı kolaylaştırması, tüm insanlığa katkısı olduğu, bilim adamlarının çalışmalarının amacı, icatların ihtiyaçlardan doğduğu, bilimin gelişmesi için çabanın önemi, yararının farkında olma, bilim insanının çabası, Atatürk’ün bilime verdiği değer gibi konulara değindiklerini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin konu ile ilgili görüşlerinden örnekler verilmiştir.

Araştıramaya katılan Ö4 öğrencileri bilimsel çalışmanın hayatı kolaylaştırdığını için bu bilincin oluştuğunu şu şekilde açıklamaktadır:

Ö4.Bu çalışmaların neticesinde hayatımızın kolaylaştığının vurgulanması neticesinde bu bilinç oluşmuştur.

Bir diğer öğretmende bilimsel çalışmaların insanlığın geleceğinin daha konforlu yaşam sağlamak amacıyla gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Öğrencilerin bilim insanlarının yaptığı çalışmalardan örnekler verebilecek düzeyde olduklarını, öğrenciler

arasında bilim insanı olmak isteyen olduğunu ve bu nedenle bu bilince ulaştıklarını ifade etmiştir.

Ö5. Bilimsel çalışmaların insanlık geleceğinin daha güzel, daha rahat olması için yapıldığını, bu çalışmalar sonucunda insanlığın kazandıklarını örnekler göstererek verebilirler. Ve bu alanda çalışanlara büyük saygı duyarlar. Bilim adamı olmak isteyen birçok öğrencim var

Bir diğer öğretmenin bilimin ve bilim adamlarının çalışmalarının bugünkü konforlu yaşamı sağladığının belirterek bu konforlu yaşamın karşılığında bilim insanına karşı bir minnet duygusu geliştirdiklerinin ifade eden açıklaması şöyledir:

Ö23 Biliyorlar. Eğer bilim adamları olmasa idi, şu an bizim yaşamamızı kolaylaştıran o gelişmeler olmazdı. Bir ampulün, aşının bulunması veya ulaşım araçlarının bulunması bunlara sahip olmanın bilim adamlarının sayesinde olduğunu ve onlara saygı duyulması gerektiğini biliyorlar.

Derslerde bilimsel çalışmalara ve yaptıkları çalışmalarla hayatımızı değiştiren bilim insanlarına yer verildiği ve öğrencilerin bilimsel çalışmalardan ve bilim insanlarının hayatından haberdar olduğunu belirtmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö26 Biliyorlar. Mesela Türkçe derslerinde icatlar var Pastör'ü okumuşlar, nasıl ki aşırı bularak insanlık hayatına ne kadar önemli bir şey yaptığını oradan öğreniyorlar. Bilimin ne kadar önemli olduğunu bu fen bilgisi derslerinde öğreniyorlar.

Öğretmenlerden Ö6 bilim adamlarının çalışmalarını maddi karşılık amacıyla değil tüm insanlığın faydası olması amacıyla gerçekleştirildiğini söyleyerek bilim insanlarının asıl amacının ün ve para değil dünyaya hizmet etmek amacı güttüklerini ifade etmiştir. *Ö6 Bilim adamlarının para için değil, insanlığa hizmet için çalıştıklarını biliyorlar* şeklinde açıklamaktadır.

Bir diğer öğretmen ise icatların insanlığın çeşitli ihtiyaçları neticesinde doğduğunu belirtmiştir. Ayrıca insanlığın gelişip ilerlemesinde gerçekleştirilen bilimsel çalışmalar sayesinde olduğunu belirtmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö3. İhtiyaçlardan icatların ve buluşların doğduğunu bilirler. Bilimsel çalışanlara ve buluşlar yapan bilim kişilerine saygı duyarlar. Onların sayesinde ilerlemenin olduğunu bilirler.

Öğretmenlerden Ö14 bazı insanların arayışı içerisinde olmasının bilimi ve bunun neticesinde icatları doğurduğunu ve gerçekleştirilen icatların lokal olmayıp evrensel

anlamda insanlığa hizmetini sunulduğunu ifade etmiştir. Öğretmen Ö14 bu konuların sınıfta aktarıldığını ve bu bilincin oluştuğunu şu sözleri ile açıklamıştır.

Ö14 Tabi her bireyin arayış içerisinde olarak aklını kullanarak buluş yapmasının insanlığa en büyük hizmet olduğunu sınıflarda dile getiriyoruz öğrencilerinde büyük çoğunluğunun anladığını düşünüyoruz.

Başka bir başka öğretmene Atatürk'ün bilimi tek yol kabul ettiği görüşünden hareketle derslerde bilimin önemini vurguladıklarının ifade etmiştir. Görüşüne başvuru bu öğretmen bilimin hayata kolaylaştırdığını ve ilerlemeyi sağladığını söyleyerek bilimin günlük yaşamda getirdiği kolaylıklara dikkat çekmiştir. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö17. Biliyorlar yani Atatürk'ün en iyi yol göstericinin bilim olduğu sözünü defalarca her sınıfta açıkladık pozitif ilimlerle işlerken matematik dersinde olsun diğer derslerde olsun sürekli vurguluyoruz artık onlar onu şiar edindiler yani. Bilimin hayatı kolaylaştırdığını Evet, kolaylaştırdığını... İnsanların sürekli geliştiğini değiştiğini yeni buluşların kullanılması gerektiğini vurguluyoruz bilime önem veriyorlar.

Görüşü alınan bir diğer öğretmen bilim sayesinde teknolojinin geliştiğini ve teknolojinin hayatın vazgeçilemez bir parçası haline dönüştüğünü bu nedenle bilimin ve bilimsel çalışmaların artık bir koşula dönüştüğünü vurguladıklarını şu sözlerle aktarmaktadır:

Ö25 Biliyorlar bilimsel çalışma sonrasında teknolojinin oluştuğunu, teknolojisiz hayatın mümkün olamayacağını biliyorlar. Bilimsel çalışmanın şart olduğunu.

Öğretmen Ö21 öğrencilerin bilimsel çalışma yapanlara saygı gösterdiklerini ve bilimin öneminin Sosyal Bilgiler dersinin konuları arasında yer aldığını ifade etmişlerdir. Görüşü alına bu öğretmen bilimin aslında üstün bir çabanın ve sabrın eseri olduğunu dikkat çekmekte ve öğrencileri bu yönde teşvik ettiğini şu sözlerle açıklamaktadır:

Ö21 Onlar çalışma yapanlara saygı gösteriyorlar... Bilimin yaşamımıza kattığı, bizim soysal bilgilerde konumuzdu, ileride sizde olabilirsiniz diyoruz. Biz bir iki deney yapınca usandık diyorlar. Bilim adamları üçbin dörtbin deney yaparak Edison'un lambayı bulduğu gibi onun için onlar biliyorlar.

Balkın, Çoban ve Aktaş (2003) öğrencilere bilim insanının ne demek olduğu sorusunu yönetmiş ve öğrenciler okumak-gelişmek ve bilmek, teknoloji, yenilik, icat etmek, deney yapmak, sanat, duygu-düşünce, zekilik, akıllılık, güzellilik ve merak

olarak tanımlamışlardır. Balkın ve diğerleri (2003) gerçekleştirdiği çalışmada öğrenciler bilim insanının faydalarını, icat etmek, bulmak, üretmek, hayatı kolaylaştırır, teknolojik bakımdan gelişmektir, bilgi verir, öğreticidir, bilim olmasaydı, hiçbir şey olmazdı, hastalıkların tedavisini bulmuş, bilinçlendirir, cahillikten kurtarır açıklamışlardır. Bilim insanının faydalarına yönelik görüşleri bu çalışmanın bulgularını destekler niteliktedir. Sonuç olarak öğretmenler öğrencilerin bilime ve bilim insanı saygı bilincini özellikle bilimin günlük yaşamımızdaki katkısından dolayı saygı duyma bilincine ulaştıkları yönünde görüş bildirmişlerdir.

4.1.1.28. Ortak Kültürel Mirasın Korunması Gerektiği Bilir Kazanımın Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri

Tablo 38’de ilgili kazanımı doğrultusunda *Ortak mirasın korunması gerektiği bilincini öğrenciler nasıl kazandırdınız?* sorusuna yönelik olarak öğretmenlerin verdiği cevaplar sunulmuştur.

Tablo 38

Öğrencilerin Ortak Miras Bilincine Ulaşma Düzeyine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategori	Katılımcı	f
Öğrencilerin ortak kültürel miras bilinci ulaşma düzeyleri		
Ulaştı	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö14,Ö15,Ö16,Ö17,Ö19,Ö20,Ö21,Ö23,Ö24,Ö25,Ö26,Ö27,Ö28	26
Kısmen	Ö18,Ö22	2
Vurgulana başlıklar		
Tarihi eserlerin miras olduğuna vurgu	Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö11,Ö16,Ö19,Ö21,Ö22,Ö25,Ö26,Ö27	16
Korunması gerektiğinin nedenlerine vurgu	Ö13,Ö16,Ö17,Ö18,Ö19,Ö25,Ö26	7
Zarar verilmemesi gerektiğine vurgu	Ö1,Ö7,Ö9,Ö10,Ö20	5
Geçmişin değerli olduğuna vurgu	Ö1,Ö18,Ö22	3
Evrensel değerine vurgu	Ö1,Ö6,Ö23	3
Kültürümüzün sembol olduğuna vurgu	Ö1,Ö10	2
Tarihten ders almaya vurgu	Ö3	1
Gelecek nesilleri düşünme vurgu	Ö16	1
Manevi değer taşıdığına vurgu	Ö24	1
Diğer		
Koruyup koruyamayacaklarından emin olmama	Ö18,Ö22	2

Tablo 38’de öğrencilerin ortak kültürel miras bilincine ulaşma düzeyine yönelik öğretmen görüşlerine yer verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin tümü öğrencilerin ortak kültürel miras bilincine ulaştıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler tarihi eserlerin miras olduklarını, korunması gerekliliğinin nedenleri, zarar vermekten kaçınma, kültürün sembolü olduğu, geçmişin değerli olduğu, evrensel değeri olduğu, tarihten ders almaya vurgu, gelecek nesilleri düşünme ve manevi değer taşıdıklarını vurguladıklarını ifade etmişlerdir.

Görüşüne başvurulmuş Ö1 geçmişin değerli olduğunu ve tarihi eserlerin, geçmişin dolayısıyla kültürün bir parçası olduğunu ve sadece ülkenin değil evrensel anlamda tüm uluslar için değerli olduğunu belirterek ortak kültürel mirasın bir ulusun değil tüm ulusların ortak malı olduğunun altı çizilmiştir. Öğretmenlerin bu konudaki açıklaması şöyledir:

Ö. 1 Geçmişin önemli olduğunu, tarihi eserlerin kültürümüzün parçası olduğunu zarar verilmesi gerektiğini bunların tüm kültürler içinde önemli olduğunu belirterek anlatarak.

Araştırmada görüşü alınan Ö3 ortak kültürel mirası tarihsel değer olarak ele alındığını belirtmiştir. Ö3 geçmişten günümüze intikal eden eserlere sahip çıkılması gerektiğini fikrinin öğrencilerin zihninde oluştuğunu ve geçmişin insanları ortak paydada birleştiren bir değer olduğunu belirtmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö3. Tarihimizden ders almamız gerektiğine ve atalarımızın bizlere bıraktığı eserlere sahip çıkması gerektiğine inançları var bunu her fırsatta dile getirdiğimi söyleyebilirim. Ayrıca tarihin bizi birbirimize daha da bağladığını biliyorlar.

Araştırmada görüşü alınan bir diğer öğretmen doğal güzelliklerin ve tarihi eserlerin insanların üzerindeki olumlu etkisine dikkat çekmiştir. Bu eserlerin günümüze intikal etmesinde insanların korumacı tutumu sayesinde olduğunu ve bunların geleceğe aktarılması için insanlığa görev düşmekte olduğu fikrini öğrencilere kazandığını şu açıklamalar ile aktarmaktadır:

Ö.5. Tarihi eserlerin ve doğal güzelliklerin bizleri nasıl heyecanlandırıldığını, bu değerler bizlere kadar ulaşmasını sağlayan kişiler sayesinde bunları görebildiğimiz bunların gelecek nesillerde ulaşmasını sağlamadan bizlere düştüğünü anlatarak, tartışarak kazandırmaya çalıştık.

Bir diğer öğretmende ortak kültürel miras olarak kabul edilen alanların nereleri olduğunu öğrencilere verildiğini aktarırken bu konuyu programın bir parçası olduğu ve bunun program sınırları içerisinde verildiğini ifade etmiştir. Öğretmenin bu konudaki açıklaması şöyledir:

Ö.13 bu konu ile ilgili araştırma ödevi verdim ben onlara özellikle Türkiye de ortak mirasla korunması gereken yerler nereleridir diye verdim buralar neden korunmalı doğal güzellikler kültürel güzellikler bunun ayırımını da çok iyi yapıyorlar ama bu müfredattan kaynaklanıyor. Müfredimiz güzel yani uygulanırsa

Görüşüne başvurulana başka bir öğretmen gezi gözlem inceleme yöntemi kullanarak öğrencilerin tarihi mekânlara götördüklerini belirtmiştir. Bu yolla öğrencilerde bu yapı ve eserler karşı olumlu duygular oluşturdıklarını ve aynı zamanda çevresindeki mekânlardan haberdar ettikleri söylenebilir. Öğretmenin ifadesi aşağıda verilmiştir:

Ö17.Tarih olarak burada biz gezi falan düzenledik dördüncü sınıfta üçüncü sınıfta ..işte bunların korunduğunu bak neler öğrendik çocuklar kazandı diyebilirim

Olumsuz Durumlar

Araştırmaya katılan bir diğer öğretmenin öğrencilere tarihin ve tarihi mekânların önemli olduğunu derste aktarıldığını ancak bunun gerçek yaşama aktarılmasında konusunda emin olmadığını görülmektedir. Bu durum öğrencilerin sadece anlatıma dayalı olarak bu konuların verilemesi şeklinde açıklanabilir öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö18 Yani kültür mirası Tarihi eserler Tarihi mekânlar var bunların bize tarihimizden geldiği bunların korunması gerektiği öyle cümlelerle anlattım ders esnasında anlattım... Tarihi mekânların önemli güzel camilerin külliyelerin medreselerin korunması gerektiğini zarar görmemesi gerektiğini bilirler ama zarar verirler mi vermezler mi orasını bilmiyorum.

Yukarıdaki açıklamaya benzer bir görüş bildiren bir diğer öğretmen öğrencilerine kültürel mirasın korunması gerektiğini derste verildiğini ancak günlük yaşamda bunun gerçekleşmesi konusunda emin olmadıklarının görülmesi bu konuların sadece bir bilişsel düzeyde kalacak şekilde verilip duyuşsal boyutunun ihmal edildiği şeklinde yorumlanabilir. Öğretmenin ifadesi şöyledir:

Ö22 İşte o müzeler konusunda vardı. Geçmişte kullandıkları ve bıraktıkları eşyalardan öğrenmemiz gerektiğini ve müzelerinde bunun için kurulduğunu biliyorlar. Böyle bir eserle karşılaştıklarında onu koruyup korumayacaklarını kesin olarak bilmiyorum onun için bir şey diyemem.

Görüşüne başvuru alan bir diğer öğretmen öğrencilerine evlerindeki antika eşyaların maddi ve manevi değerini vurgulayarak öğrencilerinin evlerindeki değerli eşyalarından yola çıkarak çocuklara önce kendine an yakın olmadan hareket ederek konuyu aktardığı görülmektedir. Bu öğretmen ayrıca gezi gözlem yoluyla bunu pekiştirmek istediği ancak olumsuzlukların buna fırsat vermediğine de değinerek bazı olumsuz durumlara dikkat çekmiştir. Öğretmenin açıklaması şu yöndedir:

Ö25... Öğretmenim kapısı açık değil gitsek baksak. Müzenin müdürü henüz tayin edilmemiş yok. O yüzden de bir müze göremedik. Zaman zaman evlerinde bulunan eski bakır kaplar. İşte bunların ne kadar değerli olduğunu söyledik. Bunlar 100-200 yıl saklanmış kaybolduğunda aynı şeyin bir daha yapılmasını imkânsız olduğunu, bir de bunların ailesinden çocuklara kalan aile yadigârları var. Dededen ölmeden çocuklarına vermişler onu sınıfa getirdik onlar için çok değerli işte ülkenin de böyle değerleri var onların korunması gerekir diye bu şekilde öğretiyoruz.

Bir diğer öğretmende ülkemizde bulunan güzelliklerin nasıl tahrip edildiğine değindiklerini bu değerlerin gelişmiş ülkelerde nasıl korunduğunu söyleyerek

toplumdaki bu değerlere karşı duyarsızlığa gönderme yaparak okulda bu bilinç üzerinde durulsa bili gerek toplumsal gerekse kurumsal düzeyde bunlara uygulanmadığı şeklinde de yorumlanabilir. Öğretmenin bu yöndeki görüşü şöyledir:

Ö28 Şimdi onlara Pamukkale travertenleri var ya onu anlatmıştım. Otellerin suyu kapatılınca beyazladığını açılınca oraların taşların siyahlaştığını, tarihi kalıntılar perişan bir şekilde çocuklardan gidip görenler var. Ama başka yerlerde çok da güzel korunabiliyor.

Sonuç olarak araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu ortak kültürel mirasın korunması konusunda öğrencilere kazandırıldığı yönünde görüş bildirmişlerdir.

4.1.1.29. Okuldaki Karar Verme Süreçlerine Katılır Kazanımı Doğrultusunda Öğretmen Görüşleri

Tablo 39’da ilgili kazanım doğrultusunda *Öğrencileriniz okulda ve sınıfta ne tür karar alma süreçlerinde yer aldılar?* Sorusuna öğretmenlerin verdikleri cevaplar verilmiştir.

Tablo 39
Öğrencilerin Okulda Yer Aldıkları Karar Alma Süreçlerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategori	Katılımcı	f
Öğrencilerin katılımının gerçekleştiği durumlar		
Sınıf başkanlığı seçimi	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö10,Ö11,Ö12,Ö13,Ö16,Ö18,Ö19,Ö20,Ö21,Ö22,Ö23,Ö25,Ö26,Ö27,Ö28	28
Sınıf içi etkinlikler için görüş alma	Ö2,Ö3,Ö4,Ö5,Ö6,Ö7,Ö8,Ö11,Ö12,Ö13,Ö18,Ö19,Ö20,Ö21,Ö22,Ö23,Ö24,Ö25,Ö26,Ö27	20
Okuldaki sosyal faaliyetlerine yönelik düşüncelerini alma	Ö1,Ö12,Ö16,Ö20,Ö21,Ö22,Ö23,Ö24,Ö26,Ö27	10
Okul temsilcisi seçimi	Ö1,Ö2,Ö3,Ö4,Ö12,Ö13,Ö16,Ö20,Ö28	9
Kulüp çalışmaları	Ö6,Ö7,Ö8,Ö16,Ö18,Ö22,Ö23,Ö27,Ö28	9
Sınıf temsilcisi	Ö3,Ö7,Ö10,Ö16,Ö20	5
Sınıf kurallarını yazma	Ö1,Ö15	2
Veli temsilcisi seçimi	Ö3	1

Tablo 39’da öğrencilerin hangi karar alma süreçlerinde yer aldığına yönelik öğretmen görüşleri verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamı öğrencilerin sınıf başkanlığı seçimine katıldığını ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra sınıf içi etkinliklerde görüşlerini

alma, okuldaki sosyal faaliyetlere yönelik düşüncelerini alma, okul temsilcisi seçime katılma, kulüp çalışmaları, sınıf temsilcisi seçimi, sınıf kurallarını yazama etkinliklerine öğrencilerinin katıldıklarını ifade etmiştir. Ancak Yeşil (2001) tarafından yapılan çalışmada öğretmenler öğrencilerin büyük çoğunluğunun sınıf içinde yapılan seçimlere, alınan kararlara, derslerin işlenişine, güncel konulardaki tartışmalara, işbirliği içerisinde yapılan işlere, grup çalışmalarına düşünsel ve fiili olarak katkıda bulunmada önemli problemleri olduğu gözlenmiştir. Bu çalışmanın bulguları Yeşil'in (2001) gerçekleştirdiği çalışmanın bulguları ile farklılık göstermektedir. Öğretmenlerin konu ile ilgili açıklamalarına yer verilmiştir.

Görüşüne başvurulmuş Ö3 öğrencilerin birçok konuda karar alma süreçlerine kattıklarını ifade etmiştir. Öğretmenin bu açıklamasından öğrencilerin özellikle seçim faaliyetlerine yönelik çalışmalara katılımının sağlandığı anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin öğrencilerine karar alma süreçlerine dahil etmesi öğrencilerin hem kendilerine olan güvenlerinin artmasına hem de demokrasinin gereği olan katılımcı birey olma bilincin oluşmasında etkili olduğu söylenebilir. Öğretmenin konu ile ilgili açıklaması şöyledir:

Ö.3.Okulda ve sınıfta. İşte hep söylüyoruz ya 1.sınıftan beri sınıf başkanlığı seçimi, işte okul veli temsilcisi, sınıf veli temsilcisi açıkçası başka bir seçimde yani sandığı kullanarak atmadılar. Ama şey oluyor yani sınıfla ilgili bir şey yapacağız...

Görüşüne başvurulmuş bir diğer öğretmen tüm konularda öğrencilerin katılımını sağladığını ifade etmiştir. Öğretmenin bu davranışından sınıf ortamının oldukça demokratik olduğu söylenebilir. Öğretmenin konu ile ilgili açıklaması şöyledir:

Ö9.Sınıf başkanlığından tutunda her şeyi onlara soruyoruz. Ödev verecem şu sayfayı uygun musunuz, başka ödevleriniz var mı? onlar karar veriyor şu kadar olsun beraberce karar veriyoruz.

Görüşüne başvurulmuş bir diğer öğretme öğrencilerin her konuda karar alma süreçlerine kattıklarını şu sözlerle aktarmaktadır:

Ö17. Vallaha yazılı tarihlerini bile söyledik az önce sınıfta herhangi bir faaliyet olduğu zaman o faaliyete katılımda onların görüşlerini düşüncelerini mesela biz diyelim ki gezi yapalım mı bir yere gidelim mi markete diyelim bu tüketici hakları ile ilgili öğretmenim falan markete çoğunluk orayı istedi oraya gittik ama tabi oraya gitmeden öncede. Okul temsilcisi gibi kulüp seçmeleri gibi. Hep kendileri katılıyorlar kendileri seçiyorlar kendi istedikleri kulüplere gidiyorlar.

Başka bir öğretmen sınıf ve okul içindeki düzenlemelerde öğrencilerden gelen talepler doğrultusunda hareket edildiğini şu sözlerle aktarmaktadır:

Ö24 Sınıfın yerleşim planı öğrencilerin kararıdır. Panoların düzenlenmesi ayrıca temizlik alanında ki planlamalar buna örnek verebiliriz. Okulda sosyal faaliyetlerin artırılmasında öğrenciler tarafından gelen istekler doğrultusunda gözle görülür artış gerçekleşmiştir.

Yine bir başka öğretmen sınıf kurallarını öğrencilerin kendilerinin oluşturduklarını söyleyerek öğrencilere yazılı kuralların gerekliliği ve önemi bilincini kazandırdığı söylenebilir.

Ö1 ben bütün sınıf kurallarını onlara yazdırdım uyulması gereken kuralları yapılması gereken kuralları. Yapılması gerekenleri veya yapılmaması gerekenlerin neler olduğunu konuşturarak kendi kararlarını kendileri alarak mesela nöbetçi öğrencinin neler yapacağını

Sonuç olarak öğretmenlerin açıklamalarından öğrencilerin okul içerisinde karar alma süreçlerinin katılımının sağlandığı demokratik sınıf ortamları olduğu sonucu çıkarılabilir.

4.1.2. Alt Problem 2: Öğretmenlerin Eğitim Sisteminin Yetiştirdiği Vatandaş Anlayışına Yönelik Öğretmen Görüşleri

Tablo 40’da eğitim sisteminin yetiştirdiği vatandaşlık anlayışına yönelik görüşleriniz nelerdir? Sorusuna dayalı olarak öğretmenlerin eğitim sistemindeki vatandaşlık anlayışına yönelik görüşlerine yer verilmiştir.

Tablo 40

Eğitim Sistemimizin Yetiştirdiği Vatandaş Tipine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Kategori	Katılımcı	f
Olumlu özellikler		
Katılımcı	Ö3,Ö4,Ö5,Ö8,Ö10,Ö12,Ö16,Ö17,Ö21,Ö27	11
Hakkını arayan	Ö1,Ö2,Ö4,Ö6,Ö7,Ö8,Ö16,Ö18,Ö19	8
Sorgulayan	Ö1,Ö3,Ö6,Ö9,Ö12,Ö16,Ö19,Ö25	8
Araştıran	Ö3,Ö9,Ö13,Ö16,Ö17,Ö18	7
Haklarını bilen	Ö3,Ö7,Ö8,Ö13,Ö16	5
Hoşgörülü	Ö4,Ö21,Ö24	3
Düşünen	Ö9,Ö12,Ö15	3
Kendini savunabilen	Ö15,Ö16	2
Özgürlükçü	Ö3,Ö6	2
Kendini ifade eden	Ö3,Ö6	2
Sosyal	Ö3,Ö14	2
Kendine güvenen	Ö7,Ö8	2
Demokratik	Ö15,Ö17	2
Duyarlı	Ö8,Ö13	2
Kurallara uyan	Ö2	1
Saygılı	Ö23	1
Sorumluluklarını bilen	Ö22	1
Problem çözen	Ö15	1
Olumsuz özellikler		
İtaatkar	Ö2,Ö28	2
Hazırcı	Ö5,Ö22	1
Sıradan vatandaş	Ö2	1
İdeali olmayan	Ö2	1
İyi vatandaş yetiştirmiyor	Ö11	1
Başkalarının haklarını ihlal eden	Ö19	1
Klasik vatandaş	Ö25	1
Olumsuz durumlar		
Vatandaşlık bilinci geçekleşmiyor	Ö1,Ö9,Ö15,Ö17,Ö25	5
Okul ve sosyal yaşam örtüşmüyor	Ö1,Ö5,Ö18,Ö23,Ö25	5
Çevrenin olumsuz rolü	Ö1,Ö3,Ö6,Ö9	4
Kırsal kesimde bu bilinç zor	Ö1,Ö14	2
Uygulama boyutu kısıtlı	Ö7,Ö9	2
İmkân eşitliği yok	Ö20	1
Öğretmenler idealist olmaması	Ö2	1
Öğretmenlerin geleneksel tutumu	Ö28	1
TV ve ailenin olumsuz etkisi	Ö15	1
Sbs sınavının olumsuz rolü	Ö13	1
Zor kavramlar	Ö7	1
Vatandaşlık bilinci ekonomi ile ilişkisi	Ö8	1
Sınıfın kalabalık olması	Ö9	1
Öneriler		
Vatandaşlık bilgisi dersi olmalı	Ö10	1
Seminer faaliyetleri verilmeli	Ö26	1
Diğer		
Önceki sistemle kıyaslama	Ö1,Ö6,Ö7,Ö8,Ö9,Ö10,Ö12,Ö13,Ö17	9
Ailenin rolü	Ö13,Ö26,Ö27	3

Tablo 40’da öğretmenlerin programın geneline yönelik olarak programdaki vatandaşlık anlayışına ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu programın katılımcı vatandaş yetiştirdiğini belirtmişlerdir. Bunu takip eden özellikler hakkını arayan sorgulayan, hakkını bilen, araştıran, sorumluluklarını yerine getiren, hoşgörülü, düşünen, kendini savunabilen özgürlükçü, kendini ifade eden, sosyal, kendine güvenen, demokratik duyarlı, kurallara uyan, saygılı, sorumluluklarını bilen, hakkını savunan, problem çözen olumlu vatandaşlık özelliklerini belirtmişlerdir. Öte yandan öğretmenler itaatkâr, sırandan, ideali olmayan, başkalarının haklarını ihlal eden, klasik ve hazırcı gibi özellikler sıralamışlardır. Bununla birlikte öğretmenler vatandaşlık bilincinin gelişmediği, dışarıdaki yaşam ile okul yaşamının örtüşmediğini, imkân eşitliği olmadığı, öğretmenlerin geleneksel tutumu, aile ve televizyonun olumsuz etkisi, SBS sınavının olumsuz etkisi, vatandaşlık eğitiminin yeterli olmadığı, uygulama boyutunun sınırlı olduğunu, zor kavramlar olduğunu, vatandaşlık bilincinin ekonomi ile ilişkili olduğunu ve sınıfların kalabalık olmasının bunu etkilediği gibi olumsuz durumları vurgulamışlardır. Öğretmenler vatandaşlık bilgisi dersi ve semine faaliyetlerinin verilmesi gerektiğinin altına çizmişlerdir. Son olarak öğretmenler yeni sistemi önceki sistemle kıyaslamalarda bulunma ve ailenin vatandaşlık bilincinin oluşmasındaki rolüne değinmişlerdir. Öğretmenlerin konu ile ilgili görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Olumlu Özellikler

Öğretmenler demokratik aktif vatandaşın özelliklerinden biri olan katılımcılık, hakkını arayan, sorgulayan, boyutunun ilköğretim eğitim programında en çok öne çıkan özellik olduğunu belirtmişlerdir. Vatandaşlığın aktif bir kavram olduğu çeşitli çalışmalarda ortaya konmuştur. Sarıcan (2006) tarafından yapılan çalışmada öğretmenler programda yetişen bireylerin vatandaşlık özelliklerini araştıran, duyarlı, hoşgörülü, bilimsel, sorumlulukları olan, çalışan olarak tanımlamışlardır. Şirin’in (2008) çalışmasında eğitimin sisteminin iyi vatandaş yetiştirme işlevi konusunda sivil toplum örgütleri teorik olarak, iyi yurttaş yetiştirilebildiğinde aynı zamanda iyi seçmen, iyi lider, iyi toplum ve iyi devlete ulaşılabilceği görüşünde birleştikleri sonucun ulaşılmıştır. Öğretmenlerden Ö3 öğrencilerin daha katılımcı ve özgürlüklerinin fakında olan vatandaşlar olarak yetiştiklerini belirtmiştir. Ö3 Öğrencilerin itaatkâr olmayıp sorgulayan birey olarak yetiştiğini söylerken devlet açısından bunu olumsuz bir durum olarak nitelemiştir. Burada cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte

Üstel'in (2005) militan Vatandaş ve Caymaz'ın (2008) minnettar vatandaş olarak tanımlanan vatandaşlık anlayışından bir kırılmanın olduğunu söyleyebiliriz. Açıklamadan sadece devletle birey arasındaki hak ve sorumluluğa dayalı klasik yaklaşımın terk edildiği ve bireyin önceliklerinin ön plana sivil bir vatandaşlık anlayışının oluştuğunu söyleyebiliriz. Öğretmenin konu ile ilgili açıklaması şöyledir:

Ö.3.Evet evet daha sosyal daha katılımcı daha özgürlükçü bi de daha böyle aslında bilmiyorum devlet açısından zor ama ele avuca sığmaz tiplerimiz gelecek. Ee yani her şeye evet diyen her şeye kafa sallayan bir vatandaş değil de hani bunu neden yaptın sorgulayıcı vatandaş yani sorgulayıcı bir birey yetiştirecek diye düşünüyorum inşallah öyledir.

Araştırmada görüşüne başvurulmuş bir diğer öğretmen katılımcı vatandaş özelliğinin yanından haklarının bilen ve kullanan vatandaş özelliklerinin kazandırıldığını belirtmiştir. Ö8 öğrencilerin seçme ve seçilmenin önemini farkında demokratik aktif vatandaşın özelliklerinden biri olan politik okuryazarlık bilincinde olduklarını da belirtmiştir. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö.8. katılımcı, evet haklarını bilen ve bu hakları yerine geldiğinde de kullanmak isteyen bireyler olacaklardır. Yani seçim zamanı geldiğinde “bana ne” demeyecek çocuklar. Öyle olacağını düşünüyorum. “benim oy verme hakkım var, mutlaka kullanacağım, kullanmam gerekecek, gerekmeli” diye düşünüyor çocuklarımız. Böyle bireyler olacağını düşünüyorum

Öğretmenler tarafından vurgulanan bir diğer vatandaşlık özelliği hak boyutudur. Öğretmenler öğrencilerinin haklarının farkında olduğu ve haklarını kullanabilen vatandaşlar olarak yetiştiklerini ifade etmiştir. Öğretmenlerden Ö6 öğrencilerin özgürlüklerinin ve haklarının farkında olan ve bencil değil herkesin hakkına hukukuna saygılı vatandaşların yetiştirilmesinin amaçlandığını belirtmiştir. Bu açıklamadan hakla boyutunda farkındalıkları yüksek vatandaş yetiştirilmesi amaçlandığı söylenebilir. Öğretmenin konu ile ilgili açıklaması şöyledir:

Ö6 Özgür, haklarını bilen, her konuda kendilerini ve başkalarını düşünebilen, başkalarının haklarına saygı göstermesini bilen, aynı şekilde kendi haklarına saygı gösterilmesini isteyen bir toplum yaratılmak isteniyor. Hedeflenen davranışla bunlar.

Görüş bildiren bir diğer öğretmende devlet vatandaş ilişkisinin tanımlandığı hak ve sorumluluklarının farkında klasik vatandaşlık anlayışının verildiğini belirtmiştir. Bununla birlikte vatandaşlığı medeni cesaret boyutunda ele alan Ö7 öğrencilerinin vatandaşlık anlayışına yönelik görüşleri şöyledir:

Ö7. Bu eğitim sistemi gelecekte çocukların biraz daha rahat, hakkını arayabilen, sorumluluklarını bilen, haklarını bilen ve yeri geldiğinde çok rahatlıkla elini bile cebine sokup neresi olursa olsun rahat rahat girebilecek yapıda kendini ifade edebilen çocuklar yetiştiriyor. Ben mesela yirmi senelik öğretmenim on sene önceki yetiştirdiğim çocukla, mesela on sene sonra yirmi senedeki çocuğu karşılaştırıyorum, rahatlıkla sanki arkadaşymış gibi kalkıp kendini çok güzel ifade edebiliyor. Hakkı varsa arayabiliyor, seninle hatta böyle çatışmaya bile girebiliyor sınıfta çok rahatlıkla.

Öğretmenlerden Ö12 her şeye başını sallayan ve otorite karşısında boyun eğen aciz bir vatandaşlık profilinin aksine öğrencilerin sorgulayan katılımcı bir vatandaş olarak yetiştiklerini şu sözlerle aktarmaktadır:

Ö12... mesela çok eskiden büyükler ne ders doğrudur, veya baştaki yönetici ne derse doğrudur. O nederse o yapılır bu şekilde değilde sorgulayan doğrumu yanlış mı sorgulayıcı sistem gibi görünüyor yeni program katılımcı görünüyor

Programdaki vatandaşlık anlayışını aktif ve cesaretli olarak ilişkilendiren Ö21 öğrencilerin düşüncelerini ifade eden ve sorumluluklarını bilen, saygılı olan bireyler olduğunu bize şu sözlerle aktarmaktadır:

Ö21... her yerde aktif. Birde çocuklara hayır bu yanlış yok bu senin yorumundur saygı göstereceksin. Önceki senelerde çocuk yanlış söylüyorsa şimdi öyle yok bu senin yorumundur diyorsun. Öyle kapatıyoruz konularda. Birbirine saygılı, saygı sevgi içerisinde bazen aralarında anlaşmazlık oluyor ama iki konuşmada özür dileyip bitiriyorlar. Sorumluluklarını biliyorlar.

Kendini savunan ve düşüncelerini özgürce ifade eden, hakları farkında olmanın yanı sıra görevlerinin bilincinde olan bir vatandaş anlayışına değinen Ö16 öğrencilerinin bu şekilde yetişmesi yönünde kendilerinin çabalarının altını çizmiştir. Ö16'nın açıklaması şöyledir:

Ö16. Valla kendini savunabilen, toplumda özgürce konuşabilen, düşünen düşündüğünü savunan, konuşabilen susan değil de haklarını arayabilen bir toplum milli eğitimde onu istiyor bizde öğretmen olarak bunları yapmaya çalışıyoruz. Öğrencilerimizde bunun bilincinde oldukları için haklarını ve ödevlerini yaptıklarında herhangi bir problem olmayacağını.

Kendi yetiştiği dönemle bugünü kıyaslayarak eğitim programındaki vatandaşlık özelliklerini aktaran Ö18 geçmişte haksızlıklar karşısına sessiz kalan bir vatandaşlık anlayışının aksine kendine güvenen, kendini savunan bir vatandaşlığın ön plan çıktığı belirtmektedir. Öğretmenin onu ile ilgili görüşü şöyledir:

Ö18 Eskiden bir haksızlık karşısında susan bir vatandaştı şimdi hani halk arasında şöyle bir laf var ya artık çocuk kalmış ya çocuk değil sanki büyük adam gibi bir laf

var sanki çocuklar büyümüş sanki karşımda bir an için bazı konuşmaları ile lafları ile sözleri ile. Allah, Allah diyorum ne oluyor ne kadar değişiklikler biz eskiden öğretmenlerimizden ne kadar korkardık bir haksızlık gördükleri zaman çatır, çatır hakkını savunabilecek öğrenciler yetişiyor. Mesela bazen derse geç kalınca niye geç kaldın diye beni sorgulayabiliyorlar

Bir diğer öğretmen yine siyasal bir vatandaşlık tarifi yaparken aynı zamanda öğrencinin kendi özelliklerinin farkına varmasını sağlayan bireyi ön plana çıkaran bir vatandaş profilinin kazandırıldığını belirtmiştir. Ö23 konuyu şu şekilde aktarmaktadır:

Ö23Bize göre sorumluluklarını bilen, görevlerini bilen, başkalarına karşı saygılı olmayı isteyen öğreten bir eğitim sistemi. Kendini tanıyan, kendini bilen, fırsat veren bir eğitim sistemi.

Bu soruya verilen cevaplar vatandaşlığın anlamını kazandırmaya yönelik olarak sorulan soruya verilen cevaplarla benzerlik gösterdiği için farklı araştırmalarda elde edilen bulguların hepsine bir tekrar mahiyetinde olacağından yer verilmemiştir. Ancak vatandaşlığın anlamına yönelik soru ile sistemin yetiştirdiği vatandaş anlayışını irdeleye bu soruya verilen cevaplarda ilginç bir bulguya rastlanmıştır. Öğretmenler öğrencilere vatandaşlık anlayışını kazandırırken özellikle devlete karşı sorumluluklarını bilen ve yerine getiren itaatkar bunun yanı sıra haklarının farkında olan bir vatandaşlık anlayışını vatandaşlık olmanın anlamı ile ilişkilendirmişlerdir. Ancak bu soruda ise öğretmenler sistemin sivil bir vatandaşlık anlayışı çizdiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu durumda öğretmenlerin vatandaşlık bilincinin aktarımında kendilerinin yetiştirildiği Caymaz'ın (2008) itaatkar ve Üstel'in (2005) militan vatandaşlık olarak tanımladığı vatandaşlık anlayışından sıyrılmadığını ancak programdaki vatandaşlık yaklaşımında farkında olduğudur. Buna öğretmenlerin açıklamalarına dayalı olarak vatandaşlık bilincinin oluşmasında programdaki vatandaşlık anlayışından ziyade kendi vatandaşlık anlamlandırmalarının etkili olduğu yorumunu yapabiliriz.

Olumsuz Durumlar

Araştırmaya katılan öğretmenler programdaki vatandaşlık anlayışının yanında vatandaşlık bilincinin oluşmasında bazı faktörlere değinmişlerdir. Öğretmenler okulda vatandaşlık bilincinin verilmesine karşın vatandaşlık bilincinin oluşmasında aile ve televizyonun olumsuz rolü olduğunu ifade etmişlerdir. Okulun tek etken olmadığını televizyondaki karakterlerin çocuğun vatandaşlık bilincinde olumsuz değine Ö15 hayali karakterlerin çocukların kişiliğini olumsuz etkilediğinin altını çizmiştir. Ö15

eğitim sisteminin aslında güzel hedefler üzerine inşa edildiğini ancak gerçek yaşamda bunun hataya geçirecek ortamın olmadığını şu sözlerle aktarmaktadır:

Ö15. ...Tek etken biz değiliz televizyon ve aile. Ben özellikle televizyonunun olumsuz olduğunu ve bizleri çürüttüğünü düşünüyorum. İşte tek kişilik kahraman. O tür şahıslara özentiler başladı. Aslında eğitim sisteminin çok iyi belirlediği hedefler var ama gerçek yaşamla bunlar örtüşmüyor. Ben diyorum ki çocukların oturduğu saatlerde televizyonlarda işte “Adanalı” falan gibi diziler, hayali kahramanlar “selen” gibi bunların RÜTÜK tarafından kaldırılmasından yanayım. Çocuklara daha masum ve eğitici bilgiler verilmeli.

Görüşüne başvurulmuş bir diğer öğretmende yetişkinlerin davranışlarının bu bilincin oluşmasında etkili olduğuna gönderme yapmaktadır. Ö1 yetişkinlerin sergiledikleri olumsuz davranışların okulda verilecek istenilen vatandaşlık bilincini olumsuz etkilediği ve öğrencilerin daha çok olumsuz örnekler yöneldiğini belirtmektedir. Ö1 vatandaşlık bilincinin oluşmasında okulun tek etken olmadığına da vurgu yaptığı açıklaması şu şekildedir:

Ö1...içinde büyüklerin örnek olması gerekiyor. Buradan çıkıyorsunuz dışarıda başka bir şeyler oluyor uygulanıyor. Başka bir şeyler yapıyor çocuk bunu fark ettiğinde eğer iradede zayıfsa kaybolup gidiyor eriyip gidiyor... Ö.1... vatandaşlık eğitimi ile ilgili hak ve sorumluluklar sadece okulla olmuyor...

Öğretmenlerden Ö3’de özellikle hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersinde bu konulara yer verildiğini ve kendilerinde model olarak vatandaşlık bilincinin oluşmasını sağlamaya çalıştığını ifade etmektedir. Ö3 vatandaşlık bilincinin oluşmasına çevreninde önemli olduğuna vurgu yapmaktadır. Öğretmenin açıklaması şu şekildedir:

Ö.3.Yani biz öğretmen olarak eğitimci olarak bütün derslerimizde bu konuya sadece sosyal bilgiler hayat bilgisi değil yani bütün derslerimizde işliyoruz. Ama model olma konusunda da çok önemli bu. Vatandaşlık hakkı vermeye çalışıyoruz. Ama çevresel faktörlerde çok etkili, genelde olumlu buluyorum ben çocukların aldığına inanıyorum

Görüşünden istifa edilen bir diğer öğretmende vatandaşlık bilincinde ailenin önemine dikkat çekmiştir. Demokratik aile ortamının vatandaşlık bilincinin oluşmasına etkili olduğuna değinen Ö18 çocukların aileleri ile kuşak çatışması yaşadığını iddia etmektedir. Öğretmenin konu ile ilgili görüşü şu şekildedir:

Ö18 Aileden de sadece yani benim üzüldüğüm nokta şu biz okulda ne kadar emek versek de anlatsak bile çocuk bazı şeyleri biliyor görüyor ama eve gittiği zaman demokratik bir ortam görmediği için toplumda da bakıyor vatandaşlık hakları falan tam olarak uygulanmadığı için sanki şu andaki çocuklarla bir otuzlu yaşlar insanlar arasında oysa çok fazla bir yaş şeyi yok aşırı derecede bir

hani eskiden vardı ya kuşak çatışması gibi sanki kuşak çatışması gibi geliyor kuşak çatışmasının yaş aralığı çok aza indi gibi geliyor bana.

Ö17 sınıflarda demokratik ortamın oluşmasına sağlayacak nitelikte olmadığını ve dolayısıyla her çocuğun her konuda katılımın sağlanmasının güç olduğunu söyleyerek aslında eğitim sisteminin öğrencilerin katılımı sağlayacak nitelikte olmasında karşın ortamın bunu uygun olmadığını belirtmiştir.

Ö17. Vallaha öğrenci sayıları gerçekten az olmuş olsa daha demokratik bir ortam olacak. Katılımı sağlanabilmesi için çocukların öğrenci sayısının az olması gerekiyor ama bizim bu eğitim sistemi Avrupa standartlarında 15 en az 20-24 kişilik sınıflara da uygulanması gereken program bu tabiki vatandaşlık haklarına da yansıyor 43 kalabalık olduğu için düşünün herkese söz hakkı vermek gerekiyor demokraside nedir katılım 43 kişi birer dakika katılamıyor bazen. ...Bu daha demokratik tabi daha böyle katılımcı gibi görünüyor

Ö9 sorgulayan bir vatandaşlık anlayışına karşın sınıf ortamının bunu gerçekleştiremediğini belirtmiş ve bunun nedenini de öğrencilerin bencilce davranışlarıyla ilişkilendirmiştir. Ö19'un açıklaması şöyledir:

Ö19 Sorgulayan işte bir şeyi kabul etmeden niye ben bunu kabul etmeliyim, neden ben bunu uygulamalıyım hedef bu. Ben bunu yaparken bu ortamda daha çok curcuna gibi gidiyor açıklayacaksın ama böyle olması gibi gitmiyor. Haklarına riayet etmiyorlar başkalarının haklarını biraz göz ardı ediyorlar, bencilik var.

Vatandaşlığı şehir vatandaşlığı olarak algılayan Ö20 kırsal kesimde demokrasinin tam yerleşmediğini bu nedenle de vatandaşlık bilinci açısından farklı olduğunu belirtmiştir. Eğitim sisteminin aslında öğrenciye fırsat vermesine karşın özellikle ekonomik gücün buradaki dikkat çeken Ö20'nin açıklaması şöyledir:

Ö20 Kırsal kesimde okuyanlarla şehirlerde okuyanları aynı teraziye koyamayız. Aynı program okutulsa bile... Fiziksel anlamda değil de, sistematik açıdan demokrasi tam yerleşmiş benim açımdan. Sistem güzel birisinin eğitim hakkını engelleyecek bir sistem yok bunda problem yok ama ekonomik olarak problemler çıkıyor.

Görüşüne alına bir diğer öğretmen eğitim sisteminin hazırcı vatandaşlar yetiştirdiğini çevresindeki gözlemlere dayanarak aktarmaktadır. Sistemin öğrencileri hazırcılığa alıştırdığını öğretmen Ö22 şu sözlerle aktarmaktadır:

Ö22 Bence eğitim sistemi çok hazırcı vatandaş yetiştiriyor. Yani çocuk ilerde büyüdüğünde de çok zor işlerde çalışmamak koşuluyla iş arıyor. Masa başı iş olsun, şartlar ağır olunca o işten kaçınıyor. Hatta televizyonlardan görüyoruz bedava bir

şey olunca kuyruklar doluyor. Niye çalışarak edinebiliriz ama hazırca bir toplum yetiştiriyoruz.

Öğretmelerden Ö25 sistemin idealist bir yaklaşımı olduğunu, düşünen ve sorgulayan bireyleri yetiştirmesini amaçladığını ilköğretim düzeyinde bunun gerçekleşmesine karşın ilerleyen yaşlarda bu vatandaşlık anlayışından uzaklaştığını ifade etmiştir. Ö25 öğrencilerin iyi vatandaş olarak yetişmesi için çaba harcadığını belirtmiş ancak bu vatandaşlık bincinin dışarıda gerçekleşmemesini nedenini bir türlü açıklayamamaktadır. Ö25 ayrıca çabalarının boşa gitmesinin verdiği üzüntünün de altını çizen açıklaması şöyledir:

Ö25 Sistem idealist güzel şeyler kazandırmak istiyor; düşünen, ifade eden, sorgulayan program böyle ama düşünen ve ifade eden insan bir yerde tıkanıyor... Bende hayret ediyorum bu çocuklar 5. sınıfa kadar normal diler her istediklerini söylüyor ve problemlerini kendileri aralarında çözüyorlardı % 100 dürüst olmasa bile çok dürüsttüler birbirlerinin olsun benim olsun hatalarımı düzeltiyorlar tamam teşekkür ediyorum ama bi yerde bir şey oluyor insanlar sapıtıyor... Neden olduğunu bilmiyorum ama elimizden geleni yapıyoruz. Ama 5'e kadar okutup yetiştirdiğimiz çocuklar daha sonra yere çöpte atıyorlar, tükürebiliyor ve kötü söz küfür ediyorlar. Bunu okulda yapmıyorlar dışarıda bir şey oluyor nasıl oluyor bilmiyorum. Yerdeki çöpü çocuk okulda alıyor çöpe atıyor ama iki yıl geçtikten sonra görüyorsun böyle değil emeklerimiz boşa gidiyor.

Ö25 görüşüne benzer görüş bildiren Ö4 ilköğretim birinci basamakta öğrencilerin vatandaşlık bilincin ulaşmalarında sıkıntı olmamasına karşın ilerleyen yaşlarda bunun gerçekleşmemesinin nedeni açıklamamaktadır. Ö4'ün konu ile ilgili açıklaması şöyledir:

Ö4 Katılımcı vatandaş var ilk 5 sınıfın programına göre konuşursak var. Ama sonra şu kafa bulandırıyor hani madem böyle diyorsunuz da sonra insanlar büyüyünce niye değişiyorlar dersiniz onu bilemiyorum onu sonraki yılların sistemini yargılamak gerekiyor herhalde ama ilkokul sistemi gayet güzel

Görüşü alına Ö28 geçmiş ve bugünü karşılaştırdığında değişen pek fazla bir şey olmadığını sistemin otoriteye itaat eden vatandaşlar olarak yetiştiklerini bunun nedenini sistemin tam anlamıyla gerçekleştirilecek ortamların olmaması ile ilişkilendirmiştir. Ö28'in konu ile görüşünü şu şekilde aktarmaktadır:

Ö28 İtaatkar sorgulayan değil, bakın bir şeyin alt yapısını getirmeden bir şeyler uyguluyorsanız pat sorunlar çıkıyor... Yine de eskisine nazaran çok fazla bir şey değişmedi eğitim açısından. Tuğlalarda bir şeyler var alttakilerden biri oynuyor altyapıda problem var.

Ö1 ise çuvaldızı kendine batırarak yaptığı eleştirisinde toplumsal olaylara müdahil olan bir vatandaş olunmadığı ve hakkını savunamadığını söyleyerek toplumun vatandaş profilini betimlemiştir. Ö1 sistemin iyi vatandaşlar yetiştirmesine karşın bunu gerçekleşmesine sosyal anlamda imkân olmadığını bize şu sözleri ile aktarmaktadır:

Ö1 Vatandaş olarak biz sorup sorgulayabiliyor muyuz acaba? Eğitim insanlarız kaçımız sorguluyor. Bir sürü yanlışlıklar oluyor? Hangimiz hakkımızı arayıp savunabiliyoruz. Fırsat verilmiyor. Yetiştiriliyor ama

Bir diğer öğretmende tecrübelerine dayanarak geçmiş ve bugünü kıyaslamıştır. Öğrencilerin ideali olmayanlar vatandaş dönüştüğünü altını çizmiştir. Ö2 sistemin otoriteye hizmet eden bir vatandaşlık anlayışının hakim olduğunu belirtmiştir. Ö2'nin açıklaması şu şekildedir:

Ö2 Bu son yıllarda kaygılıyım. Yani ben iyi öğrenciler yetiştirdiğimi zannetmiyorum daha önceden bakabilirsiniz daha önceden daha iyi öğrenciler yetişiyordu idealleri olan öğrenciler yetişiyordu son zamanlarda ideal ikinci sınıfta kaldı gibi geliyor bana idealist öğrenciler yok. Ama düz bir vatandaş yetiştirin diye bir program var. Kurallara uysun, aşırı uç olmasın işte zamanı geldiğinde vergisini versin askere gitsin işte her şeyi zamanında kurallara nizamla uygun yapsın.

Okulda öğrencilere iyi bir vatandaş olma bilincinin verilmesine karşın öğrencilerin toplumsal yaşamda bu bilice uygun davranışlar sergilemediklerine değinen Ö9 okulda öğretilenin gerçek yaşama aktarılmadığını belirtmiştir. Ö9 bilişsel anlamda iyi vatandaşın ne olduğunu bilindiğini ancak duyuşsal anlamda bunun olmadığını vurgulamıştır. Ö9 ayrıca vatandaşlık dersinin olması gerektiğini ve bunun okul dışında verilmesi gerektiğinin de altını çizmiştir. Ö9'un açıklaması şu şekildedir:

Ö9. Gerçek yaşamla hiç örtüşmüyor. Onun nedenini ben de çok düşünüyorum. Toplum şekil veriyor içine girer girmez toplum onu o şekle dönüştürüyor. O grubun içine girdiğinde o hale geliyor. İşte trafik kurallarını mesela en alasını biliyor ama kırmızı ışıktaki geçiyor, kurallara uymuyor yerlere tükürüyor çöp atıyor. Okuldayken bunları yapmıyordu. Dürüst bir vatandaş nasıl olur biliyorlar ama okulun kapısından çıktıkları zaman uygulanmıyor zaten sorunumuzda bu. ...Oysa vatandaşlık dersinin hepsi dışarıda olmalı.

Ö13'te vatandaşlık bilincinin oluşmasında sınav sisteminin ilişkisine dikkate çekmiştir. Çocukların içinde bulunduğu şartların olumsuzluğuna değine Ö13 öğrencilerin hayattan kopuk, okul, ev ve dershane üçgeni arasına sıkışmış bir durumda olduğunu bu nedenle duyuşsal boyutuna yönelik etkinliklerin gerçekleşemediğine

değirmiştir. Çocukların içinde bulunduğu zor durumu Ö13 şu sözlerle bize açıklamaktadır:

Ö13... Ama dediğim gibi bunun daha iyi uygulanması için sınav sisteminin değişmesi gerek. Bi yönlendireceğiz bize göre olacak o iş. Çok zor yoksa. Baktığınızda okul dersane ve ev üçgeninde sıkışmış bir çocuk. Tamamen vatandaşlık bilinci oluşturulmuyor. Çocukların durumu çok zor ya o kısıқта çocuklar değimiz gibi. Kısıktalar yani başka şeylerle çok fazla ilgilenemiyor... O engelliyor kesinlikle engelliyor hayatın daha içinde olursa kesinlikle bu vatandaşlık daha iyi öğrenir.

Vatandaşlık bilincinin ancak uygulama ile oluşacağına değinen Ö7 öğrencilerin bu bilince yönelik yaşamsal etkinliklere yeterince yer verilmediğini belirtmiştir. Ö7 vatandaşlık bilincinin uygulamalı ve öğrencinin katılımına yönelik faaliyetlerle gerçekleştirilmesi gerektiğini şu sözlerle aktarmaktadır:

Ö7, uygulama alanı kısıtlı. Yani kısıtlıda değil, yani uygulama ve gözlemeleme. Çünkü bunu uygulamak için yaşamak lazım. Bir yaşam yani bir süreç bu. Başına gelmesi lazım.

Bir diğer öğretmen ise vatandaşlığı ekonomik güç ile ilişkilendirmiştir. Ekonomik anlamda dar boğazda olan çocukların önceliğinin geçim derdi olduğu bu nedenle vatandaşlık bilincinin ikinci planda kaldığının altını çizen Ö8 ekonomik gücün vatandaşlık bilinci üzerinde etkili olduğunu vurgulamıştır. Öğretmenin açıklaması şöyledir:

Ö8 Ama dediğim gibi bunu da biraz hani, ekonomi ile de alakası var. Çocuklar mesela, ayakkabı boyayan öğrencilerim var mesela. Okuldan sonra gidip ayakkabı boyuyor. Akşam on buçuk, 11 de eve dönen çocuklarımda var. Yani diyorum ya hani ekmek kavgasına düşmüşler şimdi bu yaşta çoğu. Yani...

Kurt'un (2007) gerçekleştirdiği çalışmada öğretmenler vatandaşlık anlayışında aile ve çevrenin etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Stuen (1996), Sherley (1996). Shelly (1998), Zaman (2006), Ersoy (2007) tarafında gerçekleştirilen çalışmada da öğretmenler vatandaşlık hakkında inançların oluşmasında en önemli etkinin aile olduğunu belirtmişlerdir. Sonuç olarak araştırmaya katına öğretmenler eğitim sisteminin yetiştirdiği vatandaş tipini aktif, katılımcı, hak ve sorumluluklarının farkın şeklinde betimlemişlerdir. Öte yandan öğretmenler, başta aile olmak üzere, çevre, medya gibi faktörlerin vatandaşlık bilincinin oluşmasında olumsuz rolü olduğunu belirtmişlerdir.

4.1.3. Alt Problem 3: Öğrencilerin İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara Disiplin Kazanımlara Ulaşma Düzeyleri

Araştırma öğrencilerin insan hakları ve vatandaşlık ara disiplin kazanımlarına ulaşma düzeyine yönelik bulgulara yer verilmiştir. Araştırmada bu kazanımlara ulaşma düzeyinde tam öğrenme sınırı 0.70 alınmıştır. 0.70 kabul edinmesinde Kan (2005) tarafında gerçekleştirilen “Bir Ünite Programının Değerlendirilmesi” çalışması kaynak alınmıştır.

Elde edilen verilere değerlendirilmesi neticesinde araştırmaya 55 kazanıma yönelik hazırlanan başarı testinde kazanımlardan, ancak 21 kazanım tam öğrenildiği 35 kazanımın ise tam öğrenilemediği bulusuna ulaşılmıştır.

Öğrenciler Tarafından Ulaşılan Kazanımlar

Tablo 41’de öğrenciler tarafından ulaşılan İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin kazanımlarına yer verilmiştir.

Tablo 41

İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara Disiplin Kazanımında Tam Öğrenmenin Gerçekleştiği Kazanımlar

Kazanımlar	
Hak ve özgürlüklerin paylaşılması gerektiğinin farkına varır.	.70
BM’ in Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin varlığından haberdar olur.	.84
Özgür ve özerk birey olmanın önemini kavrar.	.76
Dinleme ve fikirlerini savunma gibi zihinsel becerileri gerçekleştirir	.79
Oyun oynarken kurallara uymanın insan haklarına uygun bir davranış olduğunu bilir.	.84
Bilimsel çalışmalara ve çalışmaları yapan kişilere saygı duyar.	.89
Okulda demokratik ortamın geliştirilmesinde katkıda bulunması gerektiğini fark eder.	.71
Sorumluluklarını evde ve okulda yerine getirir.	.87
Hukuk kurallarının toplumsal yaşamı kolaylaştıran bir değerler sistemi olduğunu kabul eder.	.81
Trafik kurallarına uymanın bir vatandaşlık görevi olduğunu bilir	.76
Ön yargı, ayrımcılık ve çatışmanın olumsuzluklarını bilir.	.70
Kendisinin ve başkalarının hata yapabileceğini ve bunun normal olduğunu kabul eder.	.75
Çatışmaları şiddete başvurmada çözme becerisi gösterir.	.76
Uzlaşmanın etik bir değer olduğunu bilir.	.76
Aile kavramının önemini fark eder.	.73
Yaşam ve eğitim hakkına zarar verecek kötü alışkanlıklardan uzak durması gerektiğini bilir.	.80
Demokrasi ve ilkelerinin önemini kavrar.	.76
Okulda karşılaştığı sorunlara yönelik demokratik çözüm yolları üretir.	.71
Düşünce ve ifade özgürlüğünün yaşamındaki önemi kavrar.	.79
Okuldaki karar verme süreçlerine katılır.	.97
Seçme hakkının önemini bilir ve bu hakkını gerektiği yerde kullanır.	.80

Tablo 41’de tam öğrenmenin gerçekleştiği kazanımlara yer verilmiştir. Tam öğrenmenin gerçekleştiği kazanımlar 0.70 ile 0.97 arasında değişmektedir. Bu kazanımları ulaşmasının nedeni kazanımların bilişsel ve duyuşsal bakımdan öğrencinin düzeyine uygun olması, kazanımlara yönelik sınıf ve okul içerisinde etkinliklerin bu konuda etkinliklerin açık ya da örtük daha fazla uygulanması şeklinde yorumlanabilir.

Ulaşılamayan Kazanımlar

Tablo 42’de öğrenciler tarafından ulaşılabilen İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin kazanımları verilmiştir.

Tablo 42

İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara Disiplin Kazanımında Tam Öğrenmenin Gerçekleşmediği Kazanımlar

Kazanım	
Haklarını korumanın önemini açıklar.	.54
Atatürk inkılâplarının, insan haklarının ülkemizde gelişimi için önemli olduğunu fark eder.	.61
Kadın ve erkeklerin Cumhuriyetle birlikte yeni haklar elde ettiğini bilir.	.66
Vatandaş olmanın anlamını kavrar.	.66
Grup çalışmalarında sorumluluk üstlenir ve bu sorumlulukları yerine getirmek için çaba harcar.	.61
T.C Anayasasının varlığının farkına varır.	.57
Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin önemini kavrar.	.54
İşbirliği yapmayı sever ve işbirliği için olanaklar sağlar.	.69
Ortak mirasın korunması gerektiğini bilir.	.51
Her insanın saygıyı hak ettiği bilincini taşır.	.43
Farklılıkları insanlığın kültürel zenginliği olarak görür.	.64
Arkadaşlarının fiziksel ve kişisel özelliklerine saygı duyar.	.65
İnsanların inançlarına saygı duyar.	.65
Aile içinde demokratik bir ortamın oluşmasının önemli olduğunu bilir.	.61
Kaynakların verimli kullanılması ve bilinçli tüketilmesi gerektiğini kabul eder.	.54
Dayanışmanın önemini kavrar.	.68
Demokrasinin insan hakları için vazgeçilmez bir değer taşıdığını takdir eder.	.61
Demokrasinin temelini özgürlük ve eşitliğe dayandığını bilir.	.64
Sivil toplum kavramının önemini kavrar	.33
Sivil toplum örgütlerinin çalışmalarının yasal olduğunu bilir.	.61
Yakın çevresindeki sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin farkında olur.	.46
Merkezi yönetimin hangi birimlerden oluştuğunu bilir.	.29
Ülkemizi yönetenlerin halkın oyu ile yönetime geldiklerini bilir.	.54
Yerel yönetimlerin hangi birimlerden oluştuğunu bilir.	.29
Vergi vermenin bir vatandaşlık hakkı olduğunu bilir.	.59
Sağlık hakkını olduğunu bilir.	.67
Yaşama hakkının kutsallığını fark eder ve bu hakkın önemine uygun davranışlar gösterir.	.50
Dilekçe hakkının olduğunu bilir ve bu hakkını karşılaştığı sorunları çözmede kullanır.	.50
Tüketici olarak haklarını bilir ve kullanır	.62
Seçilme hakkının önemini kavrar.	.57
Tüketici olarak hakları ihlâl edildiğinde yasal yollardan haklarını arar	.62
Aldığı ürünlerin son kullanma tarihine dikkat etmenin bir tüketici hakkı olduğunu fark eder.	.62
Çevre haklarının varlığını bilir.	.50
Çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının bir vatandaşlık görevi olduğu bilincine uygun davranışlar gösterir.	.42

Tablo 42’de öğrencilerin tarafından tam öğrenilemeyen kazanımlar verilmiştir. Tam öğrenmenin gerçekleşmediği kazanımların değerlerini 0.29-0.69 arasına değişmektedir. Araştırmada öğrencilerin 34 kazanımı tam olarak ulaşamadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Benzer çalışmalarda öğrencilerin vatandaşlık ve vatandaşlığın boyutları olan insan hak ve demokratik değerlerine ulaşma düzeyleri irdelenmiştir. Ülkemizde yapılan çalışmalarda daha çok ikinci kademedeki öğrencilerin görüşlerine dayalı çalışmalrına gerçekleştirildiği görülmektedir. bu çalışmalardan bir olan ve Gürbüz (2004) tarafında yürütülen çalışmada öğrencilerin demokrasi eğitimin unsurlarına karşı olumlu yönde görüş bildirdiği ve öğrencilerin demokratik değerlerin fakında olduğu gözlenmiştir. Yine Bayram’ın (1998) gerçekleştirdiği çalışmada Vatandaşlık ve İnsan hakları dersinin eğitim hedeflerinin çoğunun öğrenci beklentilerine uygun olduğu sonucuna ulaşılmış. Akbaş (2004) öğrencilerin demokratik değerleri benimseyip benimsemediği irdelediği çalışmasında öğrencilerin demokratik değerleri benimsediği sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmaların aksine İnan’ın (2005) Vatandaşlık ve İnsan hakları dersinde öğrenciye kazandırılma istenilen hak ve özgürlüklerle ilgili yöneltilen sorularda öğrenci başarı ortalaması % 43 olduğu gözlenmiştir. Bu durum ilgili konuların öğrenciler tarafında istenilen düzeyde ulaşamadığını göstermiştir. İnan’ın (2005) çalışmasından ki bulgu bu çalışmanın bulgusunu desteklemektedir.

İnsan hakları ve Vatandaşlık aradisiplin kazanımlarının ile İngiltere’deki vatandaşlık eğimini karşılaştıran Alkın (2007) bu kazanımlara ilişkin olarak çalışmasında çeşitli sonuçlara ulaşmıştır. Aklın (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada kazanımların belirgin olarak hangi konular üzerinde odaklandığı konusunda, kazanımların ilişkilendirildiği 12 dersler konusunda herhangi bir açıklamaya yer verilmediği, aynı kazanımın farklı derslerde tekrar edildiği ve kazanımların ilişkilendirilmesinde çocuğun yaşının gelişimsel özelliklerinin ve hazır bulunuşluk düzeyinin göz önünde bulundurulmadığına dikkat çekmiştir. Aklın (2007) aradisiplin ile sağlanan vatandaşlık eğitiminin program içinde işgal edeceği zaman dilimi konusunda herhangi bir açıklamaya yer verilmediğini Bu da, ara disiplin kazanımlarının, 12 farklı derste, programda yeri geldikçe, bu derslerin öğretmenlerinin yeterliliğine ve ilgisine bağlı olarak yer verileceği sonucunu doğurduğunu belirtmiştir.

Bu araştırmada öğrenciler tarafından ulaşılan kazanım sayısı ulaşılmayan kazanım sayısına göre daha azdır. Aslında ğretmenlerin bu kazanımlara yönelik olarak etkinlikler gerçekleştirdiklerini belirtmeleri ve öğrencilerin çoğu tarafından bu kazanımların kazanıldığı yönünde görüş bildirmelerine karşı bu şekilde bir sonuca ulaşamaması şaşırtıcı bulunmuştur. Bu durum bu kazanımların öğrencilerin düzeyine uygun olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir. Ulaşılamayan kazanımlara bakıldığında daha çok duyuşsal boyuta ve davranış boyutuna yönelik soyut kazanımlar olduğu görülmektedir. Bu durum kazanımların edinilmesini zorlaştırmış olabilir.

Öğretmenler İnsan Hakları ve Vatandaşlık aradisiplin kazanımlarında yer alan konulara yönelik olarak daha çok ğretmen merkezli ve anlatıma dayalı bir yol izlendiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum kazanımların istenilen düzeyde gerekleşmemesinde etkili olmamış olabilir. Ayrıca ğretmenler tarafından sıkça vurgulanan aile, evre ve medyanın olumsuz etkileri bu kazanımlara ulaşımından olumsuz rol oynamış olabilir.

5. BÖLÜM

5.1. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1.1. Sonuçlar

Bu bölümde alt problemlere dayalı olarak elde edilen bulgulara ilişkin sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Bu araştırmada İnsan Hakları ve Vatandaşlık aradisiplin kazanımları doğrultusunda sınıf öğretmenlerin vatandaşlık eğitimine ve programdaki vatandaşlık anlayışına yönelik görüşlerinin neler olduğu ve öğrencilerin İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin kazanımlarına ulaşip ulaşmadığı araştırılmıştır. Araştırmada öğretmen verileri nitel araştırma yöntemlerin biri olan görüşme yoluyla, öğrenci verileri nicel veri toplama yöntemlerinden bir olan başarı testi aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırma verileri Bafra ilçesinde 2008-2009 eğitim öğretim yılında resmi okulların 5. sınıfında görev yapan 28 sınıf öğretmeni ve ilçedeki 39 ilköğretim okulundan 2074 öğrenci ve İnsan Hakları ve Vatandaşlık aradisiplin kazanımları ile sınırlıdır. Araştırmada elde edilen sonuçlara aşağıda yer verilmiştir.

Alt Problem 1: İlköğretim 5. Sınıf Öğretmenlerinin 2005 İlköğretim Programındaki “İnsan Hakları ve Vatandaşlık” Aradisiplin Kazanımları Doğrultusundaki Vatandaşlık Eğitimine İlişkin Görüşleri Nelerdir?

Araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşleri aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Öğretmenler, öğrencilerinin BM çocukları sözleşmesinden haberdar olduğunu ve program sınırları içerisinde bu kazanıma yönelik etkinlikler gerçekleştirdikleri yönünde görüş belirtmişlerdir. Ancak BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin önemi konusun da görüşmelerde çok fazla bir açıklama getirmedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenler, öğrencilerin hak ve özgürlüklerinin farkında olduğu, özgürlüklerinin ve haklarını sınırlarını bildikleri, başkalarının hak ve özgürlüklerine karşı saygılı davrandıklarını yönünde görüş belirtmişlerdir. Öğretmenlerin açıklamalarından öğrencilerin özgür ve özerk bireyler olduklarının farkında olduğu sonucu çıkarılmıştır.

Ancak ailenin ve toplumun bunları gerçekleşmesinde zaman zaman olumsuz rolü olduğunu yönünde görüş belirtmişlerdir.

Öğretmenler, öğrencilerin haklarının koruduklarını haklarının ihlali durumunda hakkını arama becerisi gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Öğretmenler, öğrencilerin haklarını koruma becerisini daha çok okul içi örneklerle dayalı olarak açıklamışlardır. Öğretmenler öğrencilerin, okul dışında ise aileden ve toplumdan kaynaklanan nedenlerden dolayı haklarını koruma becerisini gerçekleştiremediklerini belirtmişlerdir. Araştırmada hak ve özgürlük bilincini öğrenciye kazandırılmasında daha çok anlatım tekniğini kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenler, kadın ve erkeğin cumhuriyet ile birlikte elde ettiği haklarla ilgili daha çok kadın haklarına vurgu yapmışlardır. Cumhuriyetin ilanı ve getirilen inkılâpların kadın ve erkeğe eğitim hakkı, seçme seçilme hakkı, konun önünde eşitlik ve medeni haklara kavuşturduğunu, ülkenin siyasal ve sosyal yapısında değişimler gerçekleşerek düzenlemelere gidildiğini öğrencilere kazandırdıklarını yönünde görüş belirtmişlerdir. Öğretmenlerin tamamı kazanımları gerçekleşmesi için çaba gösterdiklerini ifade etmişlerdir ancak bir kısmı, eğitim, aile ve haklarının tavandan verilmesi gibi nedenlerden ötürü bu kazanımların edinilmediğini ifade etmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin ifadelerinde bu konuların verilmesinin daha çok öğretmen merkezli olduğu sonucuna varılmıştır.

Öğretmenlerin tamamın, öğrencilerin sorumluluklarını bildikleri yönünde görüş belirtmişlerdir. Öğretmenler öğrencilerin çoğunun okul ve eve karşı sorumluluklarını yerine getirdiğini belirtmişlerdir. Açıklamalardan öğrencilerin sorumluluklarını bilmesi ve yerine getirmesine yönelik etkinliklerin gerçekleştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler öğrencileri okula karşı sorumluluklarının yerine getirememesinin nedenini öğrencilerin aile içerisinde çok fazla sorumluluk alması olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir.

Öğretmenler, vatandaşlığın temel anlamını görev somluluklarını bilme ve yerine getirme, bunun yanı sıra haklarını bilme ve kullanma, devlet bilinci, kısmen de bireyin katılımını sağlama gibi genel sözcükler kullanmışlardır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin vatandaşlığın anlamını kavratma için çoğunlukla anlatım yoluna

başvurduklarını belirtirken öğretmenlerin sadece üçü anlatım yolunu kullanmanın yanında farklı yöntem ve teknik kullandığı sonucuna varılmıştır.

Öğretmenler, öğrencilerin oyun kurallarına uyarak birbirlerinin hak ve özgürlüklerine uygun davranışlar sergiledikleri, oyun kurallarına uymayan ve haklarına saygı göstermeyen arkadaşlarını oyun dışında tutukları yönünde görüş belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin, öğrencilerinde hukuk kurallarının toplumsal düzeni sağladığı ve hukuk kurallarının olmaması durumunda kaos yaşanabileceği bilincini oluşturdıkları yönünde görüş birliği içinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler hukuk kurallarını öğrencinin seviyesinin üstünde bir kavram olduğunu ve sosyal yaşamda bu kuralların ihlalinin öğrenci bilincini olumsuz etkilediği yönünde görüş belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin tamamının, öğrencilerin anayasanın varlığından haberdar olduğu yönünde görüş birliği içinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler, anayasa bilincini kurallar bütünü ve devletin temel esaslarının yazılı olduğu metin şeklinde öğrenciye aktardıkları yönünde görüş belirtmişlerdir. Öğretmenlerin bir kısmı ise anayasa kavramının öğrencinin seviyesinin üstünde bir kavram olduğunu yönünde görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenler, öğrencilerin çoğunun grupta işbirliği içinde çalışma ve grup içinde sorumluluklarını yerine getirme bilicine ulaştıkları yönünde görüş birliği içinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Grupla çalışmada sorunlar olduğunu yönünde görüş bildiren öğretmenler, grupta çalışmada daha çok okul dışı etkinliklerde bir araya gelememe ve grup arkadaşının seçimi konusunda sıkıntılar yaşandığını yönünde görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin, hoşgörü bilincine yönelik çalışmalarını sınıf içerisinde gerçekleştirildiği yönünde görüş birliği içinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin yarısından fazlası öğrencilerin çoğunun hoşgörü kültürüne yönelik kazanımları edindiği yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu bilincin oluşmasında medyanın, çevrenin ve ailenin olumsuz etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenler, öğrencilerin aralarında yaşadığı sorunları kendilerine ilettiklerini ve sorunlarında kendilerinin arabuluculuk rolü üstlendiklerini belirtmişlerdir. Öğretmenler çatışmalarda öğrencilerin uzlaşma yoluna gittikleri yönünde görüş belirtmişlerdir.

Öğretmenler, genel olarak öğrencilerine ailenin ve demokratik aile ortamının önemi konusunda bilinç kazandırdıklarını ve öğrencilerin ailelerinin çoğunun demokratik olduğunu bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenler demokratik ailenin temel özelliğini sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yönden iyi şartlara sahip olması ile ilişkilendirmişlerdir. Ailelerinin demokratik olmamasını alt sosyo-ekonomik ve kültürel grupta yer alması, otoriter aile yapılarının olması, çocuk sayısının fazla olması, ailenin eğitime bakışı ve parçalanmış aile yapısı gibi nedenlerle dayandığı yönünde görüş belirtmişlerdir.

Öğretmenler, öğrencilerin demokrasi bilincine ulaştığı yönünde görüş belirtmişlerdir. Öğretmenlerin açıklamalarından demokrasiye yönelik temel değer ve ilkelerin kazandırılması için anlatım tekniği kullandıkları anlaşılmaktadır. Öğretmenler ayrıca aile, çevre ve televizyonun demokratik davranışların oluşmasında olumsuz rolü olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin sınıf ortamının demokratik olması için eşitliğe dayalı ve özgür bir ortam oluşturdukları sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin, açıklamalarında sivil toplum örgütleri konularını programın sınırları içerisinde verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler sivil toplum kuruluşlarına yönelik okul dışı etkinliklerin idari, mali, sosyal şartlar nedeniyle gerçekleştirilemedikleri yönünde ortak görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenler, öğrencilerin çoğunun sınıf içerisinde düşüncelerini savunabildikleri aynı zamanda söz hakkı esasına dayalı bir sınıf ortamında dinleme becerisini gösterebildikleri yönünde görüş bildirmişlerdir. Öğrencilerin kendilerini rahatça ifade ettikleri ve hakkını savundukları için düşünce ve ifade özgürlüklerinin farkına oldukları yönünde görüş belirtmişlerdir.

Öğretmenler, öğrencilerin merkezi yerel yönetim konusunda bilgi sahibi olduğu ve bu birimlerin görevlerini bildikleri yönünde görüş bildirmişlerdir.

Öğretmenler, öğrencilerinin seçme seçilmenin öneminin farkında olduğu okulda ve sınıf içerisinde öğrencilerle seçme seçilme hakkına yönelik etkinlikler gerçekleştirdiği ve öğrencilerin bunu edindiği yönünde görüş belirtmişlerdir.

Öğretmenler, yaşam hakkı ve yaşam hakkına zarar verecek davranışlardan kaçınması gerektiği yönünde etkinlikler gerçekleştirdikleri ve öğrencilerin büyük çoğunluğunun bu bilince ulaştığı şeklinde ortak görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bunu gerçekleştirmek için daha çok uyarı, telkin ve anlatım yolunu kullandıkları öğretmenlerin açıklamalarından anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra bu bilincin oluşmamasında aile, televizyon ve çevrenin olumsuz etkileri olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir.

Öğretmenler, tüketici bilincine yönelik etkinliklerin gerçekleştirildiğini ve öğrencilerin genelinin bu konudaki bilince ulaştığı yönünde görüş belirtmişlerdir.

Öğretmenler, şikâyet ve isteklerini talep etme yolu olan dilekçe hakkı bilincinin öğrenciler tarafından kazanıldığı yönünde görüş belirtmişlerdir.

Öğretmenler, öğrencilerinin çevre hakkının farkında olduğu ve öğrencileriyle bu konu ile ilgili etkinlikler gerçekleştirdikleri yönünde görüş belirtmişlerdir. Görüşü alınan öğretmenler öğrencilerinin çevre hakkına uygun davranışlar sergilediklerini belirtmişlerdir. Aile ve çevrenin olumsuz tutumlarının çevre hakkı bilincinin oluşmasında olumsuz rol oynadığını medyanın ise olumlu rolü olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin çoğu, öğrencilerin genelinin trafik kurallarına uyma bilincine ulaştıkları yönünde ortak görüş belirtmişlerdir. Öğretmenler özellikle trafik dersinde yer yer uygulamalarla trafik kurallarına uyma sorumluluğu bilincinin öğrencilere kazandırıldığı yönünde görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler çevredeki olumsuz örneklerin bu bilincin oluşmasında olumsuz rolü olduğunu ifade etmişlerdir.

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu, vergi vermenin bir vatandaşlık görevi olduğu fikri ve bilincinin öğrencilerin geneli tarafından kazanıldığı yönünde ortak görüş bildirdikleri

sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra kavramın soyut olması ve toplumdaki olumsuz örneklerin bu bilincin üzerinde olumsuz rolü olduğunu sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin çoğu, öğrencilerinin genelinin eğitim hakkı ve eğitim hakkına zarar verecek davranışlardan kaçınması konusunda bilinçli olduğunu yönünde ortak görüş bildirdikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Öğretmenler, öğrencilerin tamamının sağlık hakları olduğunun farkında olduğu ve sağlık kuruluşlarından yararlanarak bu haklarını kullandıklarını belirtmişlerdir.

Öğretmenler, öğrencilerini kaynakların sınırlı olduğu, gelecek nesilleri düşünmesi gerektiği ve kaynakların verimli kullanılması yönünde bilinçlendirdiklerini ve bu bilincin oluşmasında medya ve ailenin önemli olduğu yönünde görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin çoğunluğu, öğrencilerin bilim ve bilim insanına saygı bilincine ulaştıkları yönünde ortak görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu, ortak kültürel mirasın korunması gerektiği bilincini öğrencilere kazandırıldığı yönünde görüş belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin tümü, öğrencilerin okul içerisinde karar alma süreçlerine kattıklarını ifade etmişlerdir. Bu karar alma süreçlerinin başında sınıf başkanlığı seçimi, sınıf içi ve okuldaki etkinliklere yönelik görüşlerini alma olduğu şeklinde ortak görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin tamamı, İnsan Hakları ve Vatandaşlık eğitimi çerçevesinde sorulan sorulara dayalı olarak ilgili kazanımları gerçekleştirdikleri yönünde görüş bildirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler hak, sorumluluk, demokrasi kavramlarına öğrencilerin özellikle bilgi düzeyinde ulaştığını okul içerisinde bunları davranışa dönüştürebildikleri yönündeki görüş bildirmişlerdir. Bu açıklamaya dayanarak öğretmenlerin okul ortamını daha demokratik bir ortam olarak algıladığı ve öğrencilerine özgür ortamlar oluşturdukları şeklinde yorumlanabilir. Öğretmenlerin kazanımların uygulama boyutunda daha çok okul dışındaki ortamlarında sıkıntı yaşadığı ve aile, çevre ve medyanın olumsuz tutum ve davranışlarını etkili olduğu şeklindeki açıklamaları okul yaşantısı ile okul dışındaki yaşantının senkronize olmadığı şeklinde

yorumlanabilir. Öğretmenlerin öğrencilerinde bu konularda bilinç oluşturdıkları açıklamaları kendilerine bu konuda yeterli gördükleri şeklinde yorumlanabilir. Yine öğretmenlerin ilgili kazanımlara yönelik etkinlikleri sınıf içerisinde daha çok anlatım tekniğine dayalı olarak gerçekleştirdikleri şeklindeki açıklamalarından konunun öğretmen merkezli işlendiği şeklinde yorumlanabilir.

Civek (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Sosyal Bilgiler dersi kazanımları ile eşleşen İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi kazanımlarından K.14, K.42, K.43, K.50, K.57 “**tam**” olarak gerçekleştiği, K.2, K.7, K.10, K.12, K.16, K.17, K.23, K.24, K.26, K.37, K.44, K.52, K.53, K.54 kazanımlarının öğrenme düzeyinin **çok**, K.5, K.36, K.39, K.40, K.41 kazanımlarının **orta**, K.18’in **az** düzeylerde gerçekleştiği Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından ifade edilmiştir. Civek (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretmenler K18 dışındaki kazanımların büyük oranda kazandırıldığı sonucu bu araştırmanın bulguları ile büyük oranda örtüşmektedir. Bu çalışmadaki öğretmen görüşleri Civek (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışmadaki öğretmen görüşleri ile karşılaştırıldığında bu konuda kendilerini daha yeterli gördükleri sonucu çıkarılabilir. Bu çalışmadaki öğretmenlerin çoğu bu kazanımların tamamını edindirdikleri yönünde görüş bildirmişlerdir.

Narin (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerinin kazandırılmasındaki etkisi araştırılmıştır. Çalışmada beceri ve değerlerin vatandaşlık bilgi ve becerilerini aile kavramının önemini fark etmesini sağlamada, %49,6’sı değerlerin dayanışmanın önemini fark etmesini sağlamada, %52,6’sı değerlerin kaynakların verimli kullanılması ve bilinçli tüketilmesi gerektiğinin fark edilmesi konusunda, %55.2’si değerlerin kendisinin ve başkalarının hata yapabileceğini ve bunun normal olduğunu kabul etmesini sağlamada, %54.9’u değerlerin arkadaşlarının fiziksel ve kişisel özelliklerine saygı duymasını sağlamada, %53.9’u programda yer alan değerlerin aile içinde demokratik bir ortamın oluşmasının önemli olduğu konusunda, %42.6’sı da değerlerin çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının bir vatandaşlık görevi olduğu bilincine uygun davranışlar gösterme konusunda programın *yeterli* olduğu görüşünü desteklemektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin %47.4’ü programda yer alan değerlerin her insanın saygıyı hak ettiğinin farkına varmasını sağlamada, %39.1’i trafik kurallarına uymanın bir vatandaşlık görevi olduğunu kabul etmesini sağlamada yeterli olduğu görüşündedir. Aynı zamanda

öğretmenlerin %37.8'i programın değerlerinin önyargı, ayrımcılık ve çatışmanın olumsuzluklarının farkına varmasını sağlamada, %39.6'sı haklarını korumanın önemini kabul etmesini sağlamada *yeterli olduğu* görüşünü desteklemektedir. Yine öğretmenlerin %46.1'i tüketici olarak haklarından haberdar olmasını sağlamada, %34.3'ü Birleşmiş Milletlerin çocuk haklarına dair sözleşmesinin varlığından haberdar olmasını sağlamada programın yeterli olduğu görüşündedir. Öğretmenlerin %44.3'ü programdaki değerlerin vatandaş olmanın anlamının farkına varmasını sağlamada, %39.1'i ortak mirasın korunması gerektiğini kabul etmesini sağlamada, %36.5'i özgür ve özerk birey olmanın önemini kabul etmesini sağlamada *yetersiz olduğu* yönünde görüş bildirmiştir. Aynı biçimde, %34.8'i de uzlaşmanın etik bir değer olduğunu kabul etmesini sağlamada, %34.3'ü de hem çatışmaları şiddete başvurmada çözebilmeyi kabul etmesini sağlamada, hem de yaşam ve eğitim hakkına zarar verecek kötü alışkanlıklardan uzak durması gerektiğini kabul etmesini sağlamada *değerlerin yeterli olmadığı* yönünde görüş birliği içindedir. Araştırmaya katılan öğretmenler %52.6 oranıyla programda yer alan becerilerin trafik kurallarına uyma becerisi kazandırmada, %53.9 oranıyla da katılım, paylaşım, işbirliği ve takım çalışması becerisi kazandırmada yeterli olduğu görüşünde birleşmektedir. Öğretmenlerin %41.3'ü programda yer alan becerilerin sorumluluk becerisi kazandırmada yeterli olduğu görüşünü iletmişlerdir. Civek (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretmenler bu kazanımları sınırlı oranda kazandırdığı yönünde görüş bildirirken bu çalışmada programın bu kazanımları edindirmede yeterli olduğu ve tüm konuların program içerisinde yer aldığı yönünde görüş bildirmişlerdir.

Alt Problem 2: İlköğretim 5. Sınıf Öğretmenlerin Eğitim Sisteminin Yetiştirdiği Vatandaş Anlayışına Yönelik Görüşleri Nelerdir?

Öğretmenlerin çoğu eğitim sisteminin aktif katılımcı, hakkını arayan, sorgulayan, vatandaşlar yetiştirdiğini belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra hakkını bilen, araştıran, sorumluluklarını yerine getiren, hoşgörülü, düşünen, kendini savunabilen, özgürlükçü, kendini ifade eden, sosyal, kendine güvenen, demokratik duyarlı, kurallara uyan, saygılı, sorumluluklarını bilen, hakkını savunan, problem çözen olumlu vatandaşlık özellikleri oldukları yönünde görüş belirtmişlerdir. Öğretmenlerin tanımladığı vatandaşlık anlayışı Westheimer ve Kahne'nin (2004) sosyal sorumluluk duyan vatandaş ve katılımcı vatandaş anlayışına benzer bir vatandaşlık profili çizmişlerdir.

Öğretmenler olumsuz özellikler olarak da itaatkâr, sırandan, ideali olmayan, başkalarının haklarını ihlal eden, klasik ve hazırcı gibi özellikler sıralamışlardır. Kurt (2007) tarafında gerçekleştirilen çalışmada da öğretmenler sistemin itaatkâr vatandaşlar yetiştirdiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu çalışmanın bulguları Kurt (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın bulguları ile benzeşmektedir. Bununla birlikte öğretmenler vatandaşlık bilincinin gelişmediği, dışarıdaki yaşam ile okul yaşamının örtüşmediğini, imkân eşitliği olmadığı, öğretmenlerin geleneksel tutumu, aile ve televizyonun olumsuz etkisi, SBS sınavının olumsuz etkisi, vatandaşlık eğitiminin yeterli olmadığı, uygulama boyutunun sınır olduğunu, ilerleyen yaşlarda bu bilincin oluşmadığının gözlemlendiği, zor kavramlar olduğu, vatandaşlık bilincinin ekonomi ile ilişkili olduğu ve sınıfların kalabalık olması gibi olumsuz durumları vurgulamışlardır.

Öğretmenler vatandaşlık bilgisi dersi ve seminer faaliyetlerinin verilmesi gerektiğinin altını çizmişlerdir. Son olarak öğretmenler yeni sistemi önceki sistemle kıyaslamalarda bulunma ve ailenin vatandaşlık bilincinin oluşmasındaki rolüne değinmişlerdir. Shelly (1996), Stuen (1996), Zaman (2006), Ersoy (2007) tarafından yürütülen çalışmalarda da vatandaşlık bilincinin oluşmasında ailenin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yeşil (2001), Gündoğdu, (2002), Duman (2004) ve Sarı (2007) tarafından yürütülen çalışmalarda vatandaşlık değerlerinden biri olan demokrasi bilincinin oluşmasında ailenin daha önemli olduğu sonucu gözlenmiştir. İlgili çalışmaların bulguları bu çalışmanın bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Öğretmenlerin vatandaşlık bilincinin aktarımında kendilerinin yetiştirildiği itaatkâr vatandaşlık anlayışından sıyrılamadığını ancak programdaki vatandaşlık yaklaşımının da farkında olduğu, buna karşın vatandaşlık bilincinin oluşmasında kendi vatandaşlık anlamlandırmalarının etkili olduğu şeklinde bir sonuca ulaşılmıştır.

Alt Problem 3: Öğrencilerin İnsan Hakları ve Vatandaşlık Aradisiplin Kazanımlarına Ulaşma Düzeylerine Yönelik Sonuçlar

Araştırmaya katılan öğrencilere uygulanan başarı testi sonucunda *K.1, K.3, K.9, K.10, K.11, K.12, K.13, K.14, K.16, K.19, K.23, K.24, K.25, K.27, K.30, K.32, K.35, K.38, K.48, K.51, K.57* Kazanımlarını tam öğrenme sınırı olan 0.70 Pj değeri çerçevesinde öğrencilerin ulaştıkları ve bu kazanımların öğrenciler tarafından ulaşılabilir kazanımlar olduğu sonucuna varılmıştır.

Diğer taraftan ise *K.1, K.5, K.7, K.8, K.15, K.17, K.18, K.20, K.21, K.22 K.26, K.28, K.29, K.31, K.33, K.34, K.36, K.39, K.40, K.41, K.42, K.43, K.44, K.45, K.46, K.47, K.49, K.50, K.52, K.53, K.54, K.55, K.56, kazanımlarına* tam öğrenme sınırı olarak ele alınan 0.70 Pj değeri çerçevesinde öğrencilerin ulaşamadığı ve bu kazanımların istatistiksel olarak öğrenciler tarafından ulaşılamayan kazanımlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Her ne kadar öğretmenler İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplinine yönelik görüşlerinde öğrencilerine konuya ilişkin birçok bilgi ve beceriyi öğrencilerine kazandırdıklarını belirtmiş olsa da uygulanan ölçme aracı sonucunda öğrencilerin birçok kazanıma ulaşamadıkları gözlenmiştir. Öğretmenler görüşlerinde ilgili kazanımlara yönelik vatandaşlık ve insan hakları konularının öğretimlerinin genellikle bilgi düzeyinde verdikleri ve bunu uygulama düzeyinde çeşitli nedenlerle gerçekleştiremediklerini belirtmeleri bu bulguları destekler niteliktedir. Sadece bilgi düzeyinde öğrenilen bilgilerin belli bir süre sonunda unutulabileceği göz ardı edilmemelidir. Diğer bir bakış açısı ile konunun yalnızca sınıf düzeyinde ele alınamayacağı öğretmen görüşlerinden de anlaşılmaktadır. Konunun okul, aile ve çevre üçgeninde ele alınması gerektiği ve istendik davranışların kazanılmasında herkesin sorumlu olduğu sonucuna ulaşılabılır.

Sonuçlar özetlenecek olursa; araştırmada öğretmenler bu kazanımlara yönelik faaliyetler yürüttüğünü, öğrencilerine bunları kazandırdığını ve eğitim sisteminin aktif katılımcı, hak ve sorumluluklarının farkında vatandaşlar yetiştirdiklerini belirtmişlerdir. Öte yandan öğretmenler, başta aile olmak üzere, çevre, medya gibi faktörlerin vatandaşlık bilincinin oluşmasında olumsuz rolü olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Aynı zamanda öğrencilerde bu kazanımlardan sadece 21'inde tam öğrenmenin gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır.

5.1.2. Öneriler

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak çeşitli önerilerde bulunulabilir.

Araştırmaya katılan öğretmenler vatandaşlık ile ilgili kazanımların uygulama boyutunda sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu nedenle uygulamaya yönelik örnek çalışmalar hazırlanabilir ve örnekler oluşturmak amacıyla deneysel çalışmalar gerçekleştirilebilir. Okul dışı etkinliklere yönelik toplumsal projelerde çocukların yer alabileceği aktiviteler hazırlanabilir. Araştırmada ilgili kazanımların edinilmesinde aile, çevre ve medyanın önemli olduğu sonucuna dayalı olarak ilgili kemsilere yönelik çalışmalar yürütülebilir. Bu araştırmada sadece 21 kazanıma ulaşıldığı göz önüne alınırsa kazanımlara yönelik farklı şehirlerde ve farklı araştırma yöntem ve teknikleri ile kazanımlar test edilebilir. Bu araştırma ilgili kazanımların eğitim ortamında asıl uygulayıcısı ve kazandıracak kişilerin öğretmen olması ve kazanacak kişilerin öğrenciler olması nedeniyle ilköğretim 5.sınıf öğretmeni ve ilköğretim 5. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Farklı sınıf seviyesindeki öğrenci ve öğretmenlere uygulanabilir. Ulaşılamayan kazanımların çokluğu nedeniyle kazanımların düzeylerine bakılabilir. Kazanım düzeyleri ile ders ve çalışma kitaplarındaki etkinlikler incelenebilir. Bunun yanı sıra bu konuda aday öğretmenlerinde görüşü alınabilir, aday öğretmenlerin programları vatandaşlık eğitimi ve bu eğitimi vermeler açısından ne aldıkları ve hangi düzeyde aldıkları incelenebilir. Ulaşılamayan kazanımların fazla olması nedeniyle Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu program geliştirme komisyonlarına bu ve benzeri çalışmalardan yararlanmaları önerilebilir. Araştırmada yalnızca öğretmen görüşleri alınmıştır. Okul, aile ve çevre üçgenini kapsayan araştırma ve uygulama örnekleri önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Absolom, M. J. (2005). *Teaching for democratic citizenship: a case study of one primary school in the Western Cape*. Unpublished Master's Thesis. Faculty of Education, University of the Western Cape, Western Cape.
- Akyüz, E. (2001). Çocuk hakları sözleşmesinin temel ilkeleri ışığı altında çocuğun eğitim hakkı. (151) Web: <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/cilga.htm> adresinden 03 Haziran 2009'da alınmıştır.
- Alkın, S. (2007). *İngiltere ve Türkiye'de ilköğretim programlarındaki vatandaşlık eğitiminin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akpınar, B., Dilci, T. (2007). Öğretim programları bağlamında okulda şiddet olgusuna yönelik öğretmen görüşleri. *Eurasian Journal of Educational Research*, 29, 1-11.
- Anderson, C., Basstes-Endersan, M., Gerretsen, D., Robilotta, C. (1997). *Student responsibility in school and home environments*. An action research project submitted to the graduate faculty of the school of education in partial fulfillment of the requirement for the degree of Master of arts in teaching and leadership. Saint Xavier University, Chicago, Illinois.
- Andrews, R., Lewis, G. (2000). Citizenship education in Wales: community, culture and the curriculum. Web: <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/00001571.doc> adresinde 05 Kasım 2009 alınmıştır.
- Arat, Y. (1998). *Türkiye'de toplumsal cinsiyet ve vatandaşlık. 75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru*. Ankara: Tarih Vakfı Yayınları.
- Ay Zöğ, D. (2008). *Öğrencilerin çocuk haklarını algılama düzeyleri ile akademik başarıları arasındaki ilişki (İstanbul ili Beyoğlu ilçesi örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aybay, R. (2006). *Vatandaşlık hukuku*. (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydoğan, İ., Kukul, F. (2003). Öğretmenler ile öğretim üyelerinin demokratik davranışlarının analizi. *Eğitim Araştırmaları*. Ankara: Anı Yayıncılık. 11, 23-32.
- Ayrancı, Ü., Köşgeroğlu, N., Günay, Y. (2004). Televizyonda çocukların en çok seyrettikleri saatlerde gösterilen filmlerdeki şiddet düzeyi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. Adana: 3(5), 133-140.
- Babadoğan, C. (2003). Sorumlu davranış geliştirme stratejileri bağlamında öğrenen sınıf. *Milli Eğitim Dergisi*. <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/157/babadogan.htm> adresinden 11 Nisan 2009'da alınmıştır.

- Balibar., E. D, Borne., J, Bouineau., C, Etienne ., J Lace., D, Schnapper,D. (2000). *Fransa’da devrim döneminde yurttaşlar ve yurttaşlık. dersimiz yurttaşlık.* (Çev, T. Ilgaz). İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Balkı, N., Çoban, A, K., Aktaş, M. (2003). İlköğretim öğrencilerinin bilim ve bilim insanına yönelik düşünceleri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* XVII, 11-17.
- Barındık, C. (2004). *Türkiye’de yurttaşlık tartışmaları.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Beetham, D.(ty). *Demokrasi ve insan hakları.* (Çev. B. Canatan) Ankara: Liberte Yayınları.
- Buluç, B. (2005). Televizyonlarda yer alan şiddet içeren programların okulda şiddete etkisi ve şiddet önleme amacıyla okul yöneticilerinin alabileceği önlemler. *Gazi Üniversitesi, Mesleki Eğitim Dergisi,* 7(14), 44-73.
- Büyükdüvenci, S. (1995). Demokrasi eğitimi. *Felsefe Dünyası.* Sayı:17.Güz. Web: <http://www.tufed.org/wb/content/17-1995.php> adresinden 17 Nisan 2008’de alınmıştır.
- Büyükkaragöz, S. (1990). *Demokrasi Eğitimi.* Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Büyükkaragöz, S. (1992). Aile içi demokrasi ve eğitim. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. (1).* 143-151.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E,K., Akgün, Ö,E., Karadeniz, Ş., F. Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri.* Ankara: PegemA Akademi.
- Carr, W. (1991). Education for citizenship. *British Journal of Education Studies.* XXXIX-4. EBSCO veri tabanından 05 Aralık 2008 alınmıştır.
- Catt, H. (2002). *Democracy in practice.* New York.Taylor & Francis . Routledge.
- Caymaz, B. (2008). *Türkiye’de vatandaşlık resmi ideoloji ve yansımaları.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chen, Y. G., Reid, I. (2002). Citizenship education in chinese schools: retrospect and prospect. *Research in Education,* (67), 58-69. Web: <http://eprints-gro.gold.ac.uk/1543/> adresinden 12 Mayıs 2007’de alınmıştır.
- Civan, M. (2007). *Tek parti döneminde ilköğretim vatandaşlık bilgisi ders kitaplarında vatandaşlık modelleri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Civek, D. (2008). *Yeni Sosyal Bilgiler 4. ve 5 sınıf programlarında vatandaşlık eğitimi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Couloubaritsis, A. (2007). Active citizenship education and sustainable development as pedagogical aims in the Greek primary school curriculum. *Εισηγηση στο Second South- European and mediterranean conference On Citizenship Identity and Culture:the Challenge For education*. Web: http://www.pi-schools.gr/lessons/koin_pol_agogi/a_thmia/articles/ALEX_COUL_CITIZEN_SUSTAIN_FINAL.doc adresinden 06 Ocak 2010'da alınmıştır.
- Çaha, Ö. (1999). *Sivil toplum aydınla demokrasisi*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- CCE. (2010). National standards for civics and government. Web: http://www.civiced.org/index.php?page=stds_toc_intro adresinden 11 Ocak 2010'da alınmıştır.
- Çelik, F. (2006). Türk eğitim sisteminde hedefler ve hedef belirlemede yeni yönelimler. *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*. Haziran. 15, 1-15.
- Çetin, K., Gülseren, H.Ö. (2003). Cumhuriyet dönemi eğitim stratejileri. *Milli Eğitim Dergisi*. Sayı: 160. Güz. Web: <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160/cetin-gulseren.htm> adresinden 06 Kasım 2007 tarihinde alınmıştır.
- Çınar, İ. (2005). *Eğitimin tarihsel temelleri. eğitim üzerine*. Editör:Erdal Toprakçı. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Çiftçi, A. (2006). *Vatandaşlık bilgisi. Demokrasi ve insan hakları*. Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.
- Çubukçu, Z., Gültekin, M. (2006) İlköğretimde öğrencilere kazandırılması gereken sosyal beceriler. *Bilig*. Bahar. 37, 155-174.
- Delen, S. (2007). *İlköğretim ve ortaöğretimde öğretmen görüşlerine göre Türkiye cumhuriyeti inkılâp tarihi ve Atatürkçülük dersinin öğretiminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demir, S. B. (2007). *İlköğretim düzeyinde Atatürk ilke ve inkılâpları nasıl daha iyi öğretilir/ benimsetilebilir?* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Demir, Ş. (2005). Yurttaşlık kavramı ve Türkiye için bir model önerisi: anayasal yurttaşlık. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Demirel, Ö. (1997). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Ankara: Usem Yayınları.
- Demirel, Ö. (2004). *Öğretimde planlama ve değerlendirme öğrenme. öğretme sanatı*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

- Deuchar, R. (2004). Changing paradigms: the potential of enterprise education as an adequate vehicle for promoting and enhancing education for active and responsible citizenship: illustrations from a scottish perspective. *Oxford Review of Education*, Vol. 30, No. 2 (Jun., 2004), pp. 223-239. Web: <http://www.jstor.org/stable/4127174> adresinden 12 Kasım 2008'de alınmıştır.
- DfES. (2009). Web: <http://www.dfes.gov.uk/citizenship/section.cfm?sectionId=3&hierachy=1.3>) adresinden 11 Kasım 2009'da alınmıştır.
- DG Education and Culture. (2007) *Study on active citizenship education*. Web: http://ec.europa.eu/education/pdf/doc248_en.pdf adresinden 11 Kasım 2009'da alınmıştır.
- DİE. (2004). Web: <http://nkg.die.gov.tr/son5.asp?gosterge=16&Submit=G%F6r%FCnt%FCle> adresinden 12 Ocak 2010'da alınmıştır.
- DİE. (2004). Web: <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2004/ilce.pdf> adresinden 23 Mart 2010'da alınmıştır.
- DİE. (2009). <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=2> adresinden 19 Mart 2010'da alınmıştır.
- Doğan, İ. (2001) *Modern toplumda vatandaşlık demokrasi ve insan hakları insan haklarının kültürel temelleri*, 2. Baskı Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğan, V. (2006). *Türk Vatandaşlık Hukuku*. 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Doğanay, A. (2009, 28-30 Mayıs). Öğretmen adaylarının vatandaşlık algısı ve eylemlerinin siyasal toplumsallaşma bağlamında değerlendirilmesi. I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi ve Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumunda sunuldu, Uşak.
- Duman, B. (2004). *İlköğretim öğretmenlerinin öğrencilerin demokratik tutum ve davranışlarının geliştirilmesindeki rolü*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Ekonomik ve Sosyal Etütler Konferans Heyeti. (1992), *Sivil Topluma Geçiş*. İstanbul: Acar Matbaacılık.
- Eraslan, L. (2008). *Türkiye'de sivil toplum sorunsalı ve eğitim alanından faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının değerlendirilmesi*. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Türkiye Eğitim Gönülleri Vakfı Türk- Eğitim- Sen Örneği. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erdem, A.R. (2005). *Etkili ve verimli nitelikli eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erdoğan, M. (1999). *Anayasal demokrasi*. (3. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erdoğan, M. (2007). *İnsan hakları. teorisi ve hukuku*. Ankara: Orient Yayıncılık.

- Ersoy, F. (2007). *Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Ertuğrul, H. (2000, Mart). Osmanlıdan günümüze ilköğretim sisteminin amaçlarına kronolojik bir bakış, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 8-1.
- Ertürk, E. (2006). *Ders kitaplarında toplum, yurttaşlık, vatanseverlik ve ekonomi anlayışının dönüşümü: 1997 ve 2004 ilköğretim sosyal bilgiler ders kitapları üzerine bir içerik analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Esendemir, Ş. (2008). *Türkiye’de ve dünyada vatandaşlık. Eski sorular yeni arayışlar*. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Europa Commission. (2009). Web: http://ec.europa.eu/education/pdf/doc248_en.pdf adresinin 11 Aralık 2009’da alınmıştır.
- Fidan, N. ve Erden, M. (1998). *Eğitime giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Garrison, W, H. (2008). Democracy and education: *Empowering Students to Make Sense of Their World*, EBSCO veri tabanından 04.07.2008’de alınmıştır.
- Genç, S, Z. (2006). Demokratik kazanımların gerçekleştirilmesinde ilköğretim öğretmenlerinin etkililiğinin değerlendirilmesi. Ankara: *Milli Eğitim* 171, 43-54.
- Gökçe, F. (2005). *Değişme sürecinde eğitim ve devlet*. Ankara: Tek Ağaç Yayınları.
- Gözütok, D. (2003). Hukuk ilintili vatandaşlık eğitimi Web: www.barobirlik.org.tr/yayinlar/makaleler/dilekgozutok.doc adresinden 24 Temmuz 2007’de alınmıştır
- Güdücü, H.S, (2008). *İlköğretim programlarında yer alan vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersine ilişkin öğretmen algısına yönelik Manisa. örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Celal Bayer Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Manisa.
- Gülalp, H. (2007). *Vatandaşlık ve etnik çatışma. Ulus-Devletin Sorgulanması*. Hazırlayan, Haldun Gülalp. Çeviren: Ebru Kılıç. İstanbul: Metis Yayınevi.
- Güler, N. S, Uzun. Z, Boztaş. S. Aydığan. (2002). Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ ihmal davranışları ve bunları etkileyen faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 24(3), 128-134.
- Gülmez, F. (2001). *İnsan hakları ve demokrasi eğitimi. egemenlik insanındır*. Ankara: Todaei Yayını.
- Gündoğdu, Y. (2003). *Ulus devletin çözülüş sürecinde ulus tartışmaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Gündoğdu, K. (2002). *A Case study on democracy and human rights education in an elementary school*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gürbüz, (2006). *İlköğretim 7. ve 8. sınıflarda vatandaşlık bilgisi dersinde demokrasi eğitimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Güriz, A. (2001). *Hukuk başlangıcı*, (8. baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güven, F. (2007). *Avrupa birliğinde vatandaşlık kavramı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güven, İ. (2000). *Türkiye’de devlet eğitim ve ideoloji*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güven, S., Tertemiz, N., Bulut, P. (2009). Vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimine yönelik öğretmen görüşleri. Web: <http://oc.eab.org.tr/egtconf/pdfkitap/pdf/181.pdf> adresinden 20 Aralık 2009’da alınmıştır.
- Hayes, D. (2006). *Primary education the key concepts*. London. Toylo& Francis.
- Hayırsever, F. (2002). İlköğretim okullarında uygulanan küme çalışması yönteminin değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*. 152-153. Web: <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/153-154/hayirsever.htm> adresinden 15 Ekim 2009’da alınmıştır.
- Heater , D. (2007). *Yurttaşlığın kısa tarihi*. (Çeviren: Meral Delikara Üst). Ankara: İmge Kitabevi.
- Heath, M., Rowe, D., Breslin, T. (2008). Citizenship education in the primary curriculum. Web: <http://www.justice.gov.uk/reviews/docs/citizenship-education.pdf> 01 adresinden Ocak 2010’da alınmıştır
- Hebert, Y., Sears, A. (2005). Citizenship education. canada education association Web: http://www.cea-ace.ca/media/en/Citizenship_Education.pdf adresinden 11 Temmuz 2007’de alınmıştır.
- Hesapçioğlu, M. (1994). *Öğretim ilke ve yöntemleri. Eğitim programları ve öğretim*. (3. Baskı). İstanbul: Beta Basın Yayın Dağıtım A.Ş.
- Hicks, D. (2001). Re-examining the future: the challenge for citizenship education. *Educational Review*, 53-3. Eric Veri Tabanından 18 Mayıs 2009’da alınmıştır.
- Holden, C. (2003). Citizenship education in the primary school. going beyong circle Time. ERİC Veri Tabanından 18 Mayıs 2009’da alınmıştır.
- Holden, C. (2004). 'Heaven help the teachers!' parents' perspectives on the introduction of education for citizenship. *Educational Review*. Volume 56, Issue 3_ 247 – 258. EBSCO veri tabanından 05.12.2008 alınmıştır.

- İkiz, E. (2007). *Öğrenmenin kapsamı ve etkileyen faktörler. Eğitim Psikolojisi*. Editör: M. Engin Deniz. Ankara: Maya Akademi.
- İnan, K.(2005). *İlköğretim 7.sınıf vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersi öğretim programında ifadesini bulan temel hak ve özgürlüklerin kazanılma düzeyi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kahraman, S. G. (2004). *Radikal demokrasi ve vatandaşlık: liberal ve komunitaryan yaklaşımlarla bir karşılaştırma bir karşılaştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kan, A. (2005). Bir ünite programının değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. (2-29),50-57.
- Kan, Ç. (2009). Değişen değerler ve küresel vatandaşlık eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. (17-3). 895-904.
- Karasar, N. (2004). *Bilimsel araştırma yöntemleri. kavramlar-ilkeler- teknikler*. (13. baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karataş, İ. (2002). *Cumhuriyet Dönemi ilköğretim programlarında vatandaşlık eğitimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karip, E. (2006, 16-17 Mart). Avrupa birliği, yeni eğitim programı ve vatandaşlık eğitimi. Atatürk döneminden günümüze cumhuriyetin eğitim felsefeleri ve uygulamaları. *Atatürk Döneminden Günümüze Cumhuriyetin Eğitim Felsefesi ve Uygulamaları Sempozyumunda sunuldu*. Ankara
- Kasapoğlu, H. (2001). *İlköğretim okulu öğretmenlerinin okullarında insan haklarına uygun davranma düzeyleri konusunda öğretmen ve öğrenci görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kaya, K.Y. (1981). *İnsan yetiştirme düzenimiz. politika, eğitim, kalkınma*. (3. baskı). Ankara: Gül Yayınevi.
- Kaymakcan, R. (2009). Hoşgörü ve eğitim. *Dem Dergi*. Sayı:6114-119 Web:http://www.degerleregitimi.org/dem_dergi/6/dem6mak19.pdf adresinden 14 Kasım 2009’de alınmıştır.
- Kendirici, G. (2006) *İran okul ders kitaplarında din ve vatandaşlık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kepenekci, (Karaman), Y. (2003a). İlköğretimde insan hakları ve sorumluluk eğitimi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*,34, 280-299.
- Kepenekçi (Karaman), Y.(2008). Eğitimciler için insan hakları ve vatandaşlık ve vatandaşlık. Ankara: Ekinoks Yayınları.

- Kepenekçi, (Karaman), Y. (2003b). Demokratik okul. *Eğitim Araştırmaları*. 11, 44-53.
- Kıncal, R, Y., Işık, H. (2003). Demokratik eğitim ve demokrasi eğitimi. *Eğitim Araştırmaları*. 11, 44-53.
- Kırıkkaya, Buluş, E. (2010). Lise öğrencilerinin bilime ve bilim insanlarına karşı ilgi ve yöneliminde fen dersleri ve fen Öğretmenlerinin rolü. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 18-1, 99-114.
- Kışlalı, A. T. (2000). *Siyasal sistemler. siyasal çatışma ve uzlaşma*. (5. baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Koutselini, M. (2008). Citizenship education in context: student teacher perceptions of citizenship in cyprus. *Intercultural Education*. Vol.19. No:12.EBSCO veri tabanından 10 Şubat 2010'da alınmıştır.
- Kuzgun, Y. (2002). *Eğitimde kendini gerçekleştirme. Sınıfta Demokrasi*. (3. baskı) (Ed. Ali Şimşek) Ankara: Eğitim-Sen Yayınları.
- Kymlicka, (2006). *Çağdaş siyaset felsefesine giriş*. Çeviren: Ebru Kılıç. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Leenders, H., Veugelers, W., De Kat, E. (2008) Teacher's views on citizenship education in secondary education in the Netherlands. *Cambridge Journal of Education* Vol. 38, No. 2, June , 155–170 EBSCO Veri Tabanından 13 Kasım 2009'da alınmıştır .
- Lewis, R. (2001). Classroom discipline and student responsibility: the students' view. *Teaching and teacher education*, v17 n3 p307-19 Apr 2001. Eric veri tabanından 13 Kasım 2009'da alınmıştır.
- Lijhart, A., Bruneau, C P, N, Diamamdouros, P,N., Gunther, R. (ty). *çağdaş demokrasiler. yirmibir ülkede çoğunlukçu ve oydaşmacı yönetim örüntüleri*. Çeviren. Ergun Özbudun & Ersin Onulduran. Ankara: Yetkin Yayınları
- Lister, R., Smith, N., Middleton, S., Cox, L. (2003). young people talk about citizenship: empirical perspectives on theoretical and political debates. *Citizenship Studies*. Vol7. No:2. 235-253
<<http://www.informaworld.com/smpp/content~db=all~content=a713658861>> adresinden 17.Ağustos 2008'de alınmıştır.
- Mangır, M. Y. Aktaş. (1993) Çocuğun gelişimde oyunun önemi. *Yaşadıkça Eğitim*. 26, 14-18.
- Martello, K. (1998). Self-perceived leves of responsibility in sevent grade students. Eric veri tabanından 11 Kasım 2009'da alınmıştır.
- MEB. (2005). *İlköğretim fen ve teknoloji bilgisi dersi öğretim programı ve kılavuzu (4-5.sınıflar için)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi

- MEB. (2005). *İlköğretim hayat bilgisi dersi öğretim programı ve kılavuzu (1-3. sınıflar için)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi
- MEB. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu (4-5.sınıflar için)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi
- MEB. (2008). Web: <http://okulweb.meb.gov.tr/35/02/812358/tmeh.doc!>> 05 Temmuz 2008’de alınmıştır.
- MEB. (2008). Web: http://www.meb.gov.Tr/duyurular/duyurular2006/takvim/egitim_sistemi.html. adresinden 05 Temmuz 2008’de alınmıştır.
- MEB. (2009). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (1-5. sınıflar için)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.
- Miser, R. (1991) “Demokrasi eğitim”, *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. Ankara: Üniversitesi Eğitimi Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Morris, Z., J. PETER’ H, David. (2003). Compulsory citizenship for the disenfranchised: benchmarking students, schools, and social and political attitudes before the citizenship order. *Curriculum Journal*. 14(2), 181-199.
- Nalbant, A. (1997). *Üniter devlet. Bölgeselleşmeden küreselleşmeye*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- NCSS (2009). Web: <http://www.socialstudies.org/positions/effectivecitizens> adresinden 20 Ocak 2009 tarihinde alınmıştır.
- Nelson, J., Kerr, D. (2005) Active citizenship: definitions, goals and practices. background paper. international review of curriculum and assessment frameworks. QCA. *National Foundation for Educational Research*. Web: <http://www.nfer.ac.uk/nfer/publications/QAC01/QAC01.pdf> adresinde 11 Kasım 2009’da alınmıştır.
- Okçu, D. (2007). Eğitim Hakkı ve Tarihsel Gelişimi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. (4-1), 45-59
- Oxfam. (2010). *Education for global citizenship a guide for schools*. Web: http://www.oxfam.org.uk/education/gc/files/education_for_global_citizenship_a_guide_for_schools.pdf adresinden 01 Ocak 2010’da alınmıştır.
- Ödemir, E., Ubuz, B. (2006). Proje Tabanlı Öğrenme: 7. sınıf öğrencilerin geometriye yönelik tutumlarına etkisi. 7. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi. Gazi Üniversitesi. Gazi Eğitim Fakültesi. 07-09 Eylül. Ankara. Web: <http://oc.eab.org.tr/egtconf/pdfkitap/pdf/680.pdf> adresinden 12 Nisan 2009 tarihinde alınmıştır.
- Öğülmüş, S. (1991) İçerik Analizi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 24 (1), 213-229

- Öğün, S. S. (2000). *Türk politik kültürü*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Özbek, R. (2006). *Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi ders amaçlarının gerçekleştirme düzeyi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Öztürk, C. (2006). *Sosyal bilgiler: toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış. hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi yapılandırıcı bir yaklaşım*. Editör: Cemil Öztürk. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Öztürk, S. (2005). *Öğretmenliğin mesleki temelleri. Eğitim üzerine*. (Editör: Erdal Toprakçı). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*, 3. Thousand Oaks. California. CA:Sage
- Pehlivan, H. (2005). *Oyun ve öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Pigozzi, M, J. A. (2006). UNESCO View of global citizenship education. united kingdom: *education review*. Vol. 58. No. 1 EBSCO veri tabanından 20 Ağustos 2007'de alınmıştır.
- Potter, J (2002). The challenge of education for active citizenship . ETGACE-Burussels Mar. Web: <http://www.helsinki.fi/ktl/etgace/brussels-papers/march-paper-potter.doc> 06 Ocak 2010'da alınmıştır.
- Prior, W. (1992). "Just what is a good citizen?" political literacy and the implications for teachers of history. Web: <http://www.eric.ed.gov/> veri tabanından 12 Mart 2008'de alınmıştır.
- QCA. (1998). *Education for Citizenship and Teaching of Democracy in Schools*. Final report of the advisory group on citizenship. Web: http://www.qca.org.uk/libraryAssets/media/6123_crick_report_1998.pdf. adresinden 20 Mayıs 2009'da alınmıştır.
- Riffe, D., Lacy, S., Fico, F, G. (2005). *Analyzing media messages. using quantitative content analysis in research*. Second Edition. London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Riley, S. C. (1996). *Teacher perception of qualities of good citizenship in comprehensive secondary schools in England*. Unpublished Ph.D Thesis. Seattle Pacific University.
- Robert L., Gert, B. 2007.Citizenship learning and democracy in the lives of young people. Web: <http://www.oise.utoronto.ca/CASAE/cnf2007/Proceedings-2007/AERC%20CASAE%20Lawy%20Biesta-2007.pdf> adresinden
- Roy, H. (TY). *Citizenship and right*. Web: <http://du.ac.in/coursematerial/ug/ba/hrge/01.pdf> adresinden 02 Kasım 2007'de alınmıştır.

- Sarı, M. (2007). *Demokratik değerlerin kazanımı sürecinde Örtük program: düşük ve yüksek "okul yaşam kalitesi"ne sahip iki ilköğretim okulunda nitel bir çalışma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana
- Sarıbay, A.Y. (1991). Yurttaşlık ve katılımcı demokrasi. *Birikim*. Sayı:32(17-24) Web: <http://www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?did=1&dsid=32&dyid=1219&yazi=Yurttaşlık%20ve%20Katılımcı%20Demokrasi> adresinden 22 Ocak 2008'de alınmıştır.
- Sarıcan, E. (2006). *1998 ile 2004 Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının vatandaşlık değerleri açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sarıipek, D, B. (2006). Sosyal vatandaşlık ve günümüzde yaşadığı dönüşüm: aktif vatandaşlık. sosyal politika açısından bir değerlendirme. *Çalışma ve Toplum* 6 67-95 Web: <http://www.calismatoplum.org/sayi9/sariipek.pdf> adresinden 04.Ocak 2009'de alınmıştır.
- Schnapper, D. (1999). *Yurttaşlar cemaati*. İstanbul: Kesit Yayıncılık
- Schugurensky, D. (2005). *Citizenship and citizenship education: Canada in an international context* Web: http://fcis.oise.utoronto.ca/~daniel_schugurensky/courses/4.citizenship&citized.doc adresinden 05.12.2008 tarihinde alınmıştır.
- Seiger, T.M. (1996). Global citizenship,a model for student inquiry and decision making. Unpublished Ph. D Thesis. The University of Arizona. USA.
- Shelly, G. (1998). *Perception of the characteristics of good citizenship by secondary public school teachers in the state of Washington*. Unpublished Ph. D Thesis. Seattle Pacific University, USA.
- Sherley C. R. (1996). *Teacher perception of qualities of good citizenship in comprehensive secondary school in England*. Unpublished Ph. D Thesis. Seattle Pacific University, USA.
- Smith, A. (2003). Citizenship Education in Northern Ireland: beyond national identity? *Cambridge Journal of Education*, 33- . 15-31. Web: <http://www.nicec.ulster.ac.uk/smitharticle.pdf> adresinden 9 Ocak 2009'da alınmıştır
- Sönmez, V. (1994). *Eğitim felsefesi*. 3. Baskı Ankara: PegemA Akademi.
- Stuen, C. (1996). *Elementary teachers' perception of the characteristics and development of good citizenship in Washington*. Unpublished Ph. D Thesis. Seattle Pacific University, USA.
- Şahin, K. (2006). *Türkiye'de küreselleşme tartışmalarının ışığında ulus devlete bakış*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- Şaylan, G. (1998). *Demokrasi ve demokrasi düşüncesinin gelişimi*. Ankara: Todaie İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi.
- Şenkal, A. (2006). Sosyal politika ve sosyal vatandaşlık: kölelikten sosyal vatandaşlığa (avrupa birliği sosyal vatandaşlık örneği). *Sosyal Siyaset Konferansları Nevzat Yalçıntaş'a Armağan Özel Sayısı*, Web: <http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/ssk/kitap50/14.pdf> adresinden 04.01.2009'de alınmıştır.
- Şimşek, E., Kaya Ş., Bayram, Ö. (2007). *Soru bankası 4. Sınıf. Türkçe. Matematik. Fen ve Teknoloji. Sosyal Bilgiler*. Ankara: Koza yayınları
- Şimşek, Ü.K., Doymuş, K., Kızıloğlu, N. (2005). Lise düzeyinde öğrenim gören öğrencilere grupla öğrenme yönteminin kazandırdığı bilgi ve beceriler. *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*. 13-1 67-80.
- Tatar, M.(2010). Etkili öğretmen. yüzüncü yıl üniversitesi. *Elektronik eğitim fakültesi Dergisi*. 1-11 web: http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_I/mustafa_tatar.doc. adresinden 27 Şubat.2010'da alınmıştır.
- TC. Anayasası. (2007). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Tezcan, M. (1994). *Eğitim Sosyolojisi*. Anakara: Zirve Ofset.
- The National Curriculum for England, Web: www.nc.uk.net adresinden 31.07.2008'de alınmıştır.
- The Place Of Citizenship Education in the Primary Curriculum Submission To The Primary Review From The Citizenship Found Web: http://www.citizenshipfoundation.org.uk/lib_res_pdf/0593.pdf adresinden 15 Aralık 2009'da alınmıştır.
- Tol-Göktürk, E. D. (2006). *Dünden yarına yurttaşlık. 21. Yüzyılda Yurttaşlık, Ulusal Devlet ve Küreselleşme*. İstanbul: Sosyal Araştırma Vakfı Yayınları.
- Turcan, R. (2005). *1960'lı yıllardan günümüze vatandaşlık eğitimi ders kitaplarının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tunç, D. Ç. (2008). *Çocuk hakları sözleşmesinin eğitim politikalarına yansımaları konusunda milli eğitim bakanlığı uzmanlarının görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- TVK. Resmi Gazete. Sayı: 27256. 12 Haziran 2009
- Ünsal, A. (1998). *Yurttaş olmak zor zanaat. 75 yılda tebaa'dan yurttaş'a doğru*. Ankara: Tarih Vakfı Yayınları.
- Üste, B. (2007). İnsan hakları eğitiminin ilköğretimde önemi. *Ege Akademik Bakış*. 7.(1), 295-310.

- Üstel, F. (1999). *Yurttaşlık ve demokrasi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Üstel, F.(2005). *Makul vatandaşın peşinde. II. Meşrutiyet'ten bugüne vatandaşlık eğitimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Varış, F.(1978). *Eğitimde program geliştirme. teori ve teknikler*. (3. baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Varış, F., Gürkan, T., Gözüyok, D., Pektaş, S., Babadoğan, C., Gürbüzürk, C. (1998). *Eğitim bilimine giriş*. Editör: Fatma Varış, İstanbul: Alkım Yayınları.
- Westheimer, J., Kahne, J.(2004). What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Research Journal*. Volume 41 No. 2, Summer , 237-269. Web: [http://www.civicsurvey.org/ what_kind_of_citizen.Pdf](http://www.civicsurvey.org/what_kind_of_citizen.Pdf) adresinden 02. Ocak 2008'de alınmıştır.
- Wilkins, C. (2003). Teachers and young citizens: teachers talk about their role as social educators. *Westminster studies in education*. 26. (1), 63-75. Web: <http://www.informaworld.com/smpp/ftinterface~content=a713606575~fulltext=713240930> adresinden 11 Kasım 2009'de alınmıştır.
- Yalçiner, R. (2004). *Çağdaş siyasal kuramda yurttaşlık: evrenselci ve farklılığa dayalı dayalı modeller üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yanıklar, C., Elyıldırım, Ü.A. (2004). Demokrasi eğitimi ve uygulamalar. Web: [http://www.bianet.org / cocuk/ kategori /cocuk /49907 /demokrasi-egitimi-ve-uygulamalar](http://www.bianet.org/cocuk/kategori/cocuk/49907/demokrasi-egitimi-ve-uygulamalar) adresinde 04.07.2008'de alınmıştır.
- Yavuzer, H. (1996). *Çocuk psikolojisi*.(13. basım). İstanbul. Remzi Kitabevi
- Yazıcı, S. (2008) İnsan haklarının temeli saygıdır. *İlköğretmen Eğitimci Dergisi*. 19, 31-32.
- Yeşil, R. (2004). İnsan hakları ve demokrasi eğitiminde yöntem. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 35-41.
- Yeşil, R. (2001). *İlköğretim düzeyinde okul ve ailenin demokratik davranışlar kazandırmadaki etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yılman, M. (2006). *Demokrasimizin kültürel temelleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yılmaz, D. (2000). *Üniversiteler İçin Vatandaşlık Bilgisi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Zaman, H. (2006). *Teachers' perception of citizenship education: a comparative study*. Unpublished Ph. D Thesis. University of Pittsburgh, USA.

EKLER

Ek 1: Ön Uygulama İzin Yazısı

Ek 2: Esas Uygulama İzin Yazısı

Ek 3: Öğrenci Soruları

Ek 4: Öğrenci Soruları Pj ve Pi Değerleri

Ek 5: Öğretmen Ön Uygulama Soruları

Ek 6: Öğretmen Esas Uygulama Soruları

Ek 7: İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara disiplin Kazanımları

Ek 8: İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara disiplin Kazanımları Derslerle
İlişkilendirilmesi.

Ek 9: Bafra İlçesi 2009 Yılı Belirtilen Eğitim Düzeyi, Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre
Nüfusu

Ek 10: Bafra İlçesi 2009 Yılı Okuma Yazma Durumu, Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre
Nüfusu

Sayı : B.08.4.MEM.4.55.00.08/
Konu : Tez Çalışması

T.C.
SAMSUN VALİLİĞİ

02.06.08 * 28477

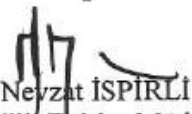
VALİLİK MAKAMINA
SAMSUN

- İlgi : a) Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve
Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi.
b) Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğünün 21.05.2008 tarih ve
B.30.2.GÜN.0.FB.00.00/3065 sayılı yazısı ve ekleri.

Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf
Öğretmenliği Bilim Dalı Doktora öğrencisi Sevim GÜVEN tarafından, "Vatandaşlık ve
Vatandaşlık Eğitimi Üzerine Bir Durum Çalışması" konulu yüksek lisans tezine veri toplamak
amacıyla, İlimiz Bafra İlçesinde bulunan 50. Yıl, Kemalpaşa, Gaziosmanpaşa, Kuşçular
Gülizar Kahve, Merkez, Mustafa Kemal ve Ticaret ve Sanayi Odası İlköğretim Okullarında
okuyan 5. sınıf öğrencilerine ve sınıf öğretmenlerine anket uygulayabilmesi isteği ile ilgili
ilgi (b) yazı ekinde gönderilen anket soruları Müdürlüğümüzde kurulan "Araştırma ve
Değerlendirme Komisyonu" tarafından 29.05.2008 tarihinde incelenmiş olup, uygun
bulunmuştur.

Bahis konusu anketin, ilgi (a) yönerge hükümleri doğrultusunda okul müdürlerinin
gözetim, denetim ve sorumluluğunda, yüksek lisans öğrencisi Sevim GÜVEN tarafından
yukarıda belirtilen okullarda 2007-2008 Eğitim-Öğretim Yılı Haziran Ayında,
sonuçlanmaması halinde 2008-2009 Eğitim-Öğretim Yılı I. Döneminde uygulanabilmesi
hususunu;

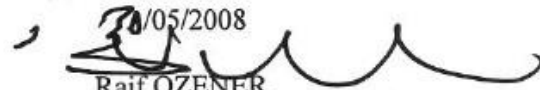
Olurlarınıza arz ederim.

Nevzat İSPİRLİ
İl Millî Eğitim Müdürü

Ek 1 : Ön Uygulama İzin Yazısı

OLUR

30/05/2008

Raif ÖZENER

Vali a.

Vali Yardımcısı

EKİ: İlgi (b) Yazı ve Eki

Atatürk Bulvarı Yeni Valilik Binası
Adres : Kat:3-SAMSUN
Faks : (362) 4324854
Telefon : (362) 4358063
E-posta : samsunmem@meb.gov.tr
İnternet Adresi: http://samsun.meb.gov.tr

EĞİTİM
%100
DESTEK

DANIŞMA
444 0 632
HATTI

EĞİTİMDE REFORM
Daha aydınlık
gelecek!

Sayı : B.08.4.MEM.4.55.00.08/
Konu : Tez Çalışması

19.02.2009 08131

VALİLİK MAKAMINA
SAMSUN

- İlgi : a) Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi.
b) Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğünün 08.01.2009 tarih ve B.30.2.GÜN.0.F8.00.00/81 sayılı yazısı.

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı Doktora öğrencisi Sevim GÜVEN, Yrd. Doç. Dr. Neşe TERTEMİZ'in danışmanlığında yürüttüğü "Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Üzerine Bir Durum Çalışması" konulu tez çalışmasında veri toplama aracı olarak kullanılacak anketin, ilimiz Bafra ilçesinde bulunan ilköğretim okullarında 5.sınıfa devam eden öğrencilere ve bu okullarda görev yapan öğretmenlere uygulanabilmesi isteği ile ilgili ilgi (b) yazı ekinde gönderilen anket soruları Müdürlüğümüzde kurulan, "Araştırma ve Değerlendirme Komisyonu" tarafından 17.02.2009 tarihinde incelenmiş olup, uygun bulunmuştur.

Bahis konusu anketin; ilgi (a) yönerge hükümleri doğrultusunda okul müdürlerinin gözetim, denetim ve sorumluluğunda. Sevim GÜVEN tarafından, ilimiz Bafra ilçesinde bulunan ilköğretim okullarında 5.sınıfa devam eden öğrencilere ve bu okullarda görev yapan öğretmenlere uygulanabilmesi hususunu;

Ohurlarınıza arz ederim.

Tahsin NAS
II. Milli Eğitim Müdürü V.

OLUR
19.02/2009

Ramazan AKSOY
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek 2 : Esas Uygulama İzin Yazısı

EK : Yazı (1 Adet)

Adres: Atatürk Bulvarı Yeni Valilik
Binası Kat:3/Samsun
Faks : (362) 4319376-4324854
Telefon : (362) 4358063-4358064
E-posta : samsunmem@meb.gov.tr
İnternet Adresi: http://Samsun.meb.gov.tr

EKLER

Ek 3 : Öğrenci Soruları

Sevgili öğrenci;

Bu anket sizin vatandaşlık ile ilgili bilgi ve görüşlerinizi almak amacı ile hazırlanmıştır. Bu bir sınav değildir. Soruların altında o soru ile ilgili olası durumlar bulunmaktadır. Her soru dört seçenekten oluşmaktadır. Her sorunun yalnız bir cevabı vardır. Size göre en doğru cevabı bulup o seçeneği karalamanızı istiyorum.

Katkılarınız için teşekkür ederim.

Cinsiyet: KIZ () ERKEK ()

Okulunuz :

HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN PAYLAŞILMASI GEREKTİĞİNİN FARKINA VARIR.

SORU 1.Sahip olduğumuz temel haklarımız ile ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi doğru değildir?

- A) Temel haklarımız vazgeçilemez haklarımızdır
- B) Temel haklarımız elimizden alınamaz
- C) Herkes eşit temel haklara sahiptir
- D) Temel haklarımız sınırsızdır

HAKLARINI KORUMANIN ÖNEMİNİ AÇIKLAR

SORU 2.

- I. Toplum huzur ve güven içinde olur
- II. Vatandaşlar birlik ve bütünlük içinde yaşar
- III. İnsanlar arasında hiçbir şekilde ayırım olmaz
- IV. Herkes yasalara uyar

Yukarıdaki ifadelerin hangisi ya da hangileri sahip olduğumuz hakları korumanın önemini belirtir?

- A) I,II ve IV
- B) I, II, III, IV
- C) I ve IV
- D) I,II ve III

BM' İN ÇOCUK HAKLARINA DAİR SÖZLEŞMESİNİN VARLIĞINDAN HABERDAR OLUR.

SORU 3.Aşağıdaki seçeneklerden hangisi çocuk hakları ile ilgili, en önemli uluslararası sözleşmedir?

- A) Birleşmiş Milletler Sosyal Haklar Sözleşmesi
- B) Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
- C) Birleşmiş Milletler Cenevre Sözleşmesi
- D) Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

ATATÜRK İNKILÂPLARININ, İNSAN HAKLARININ ÜLKEMİZDE GELİŞİMİ İÇİN ÖNEMLİ OLDUĞUNU FARK EDER.

SORU 4.

- I. Seçme ve seçilme hakkının uygulanması
- II. Tüm bireylerin kanun önünde eşit olması
- III. Kadın ve erkek eşitliğinin kabul edilmesi

Yukarıdakilerden hangisi ya da hangileri Mustafa Kemal Atatürk'ün gerçekleştirdiği inkılâplardan sonra kazandığımız hak ve özgürlüklerdir?

- A) I,II,III
- B) Yalnız I
- C) Yalnız III
- D) I,II

KADIN VE ERKEKLERİN CUMHURİYETLE BİRLİKTE YENİ HAKLAR ELDE ETTİĞİNİ BİLİR.

SORU 5.Aşağıdakilerden hangisi Cumhuriyetin ilanından sonra kadın ve erkeğin elde ettiği en önemli haktır?

- A) Özel bir grubun üstünlüğü hakkı
- B) Seçme ve seçilme hakkı**
- C) Özel hayatın ihlal edilmesi hakkı
- D) Kişinin istediği yere yerleşme hakkı

VATANDAŞ OLMANIN ANLAMINI KAVRAR

SORU 6.Aşağıdaki ifadelerden hangisi ya da hangileri vatandaş olmak için önemlidir.

- I.** Bir ülkenin vatandaşı olmak
- II.** Sorumluluklarını bilmek ve yerine getirmek
- III.** Haklarını bilmek ve yerine getirmek

- A) Yalnızca I
- B) I ve II
- C) I, II ve III**
- D) I ve III

ÖZGÜR VE ÖZERK BİREY OLMANIN ÖNEMİNİ KAVRAR

SORU 7.Aşağıdakilerden hangisi özgür bireyin göstereceği bir davranış olamaz?

- A) İsteddiği kişiye oy vermesi
- B) Düşüncelerini ifade etmesi
- C) Canın her istediğini yapması**
- D) İsteddiği oyunu oynaması

DÜŞÜNCE VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN YAŞAMINDAKİ ÖNEMİ KAVRAR.

Aşağıdaki metni okuyarak 8. soruyu bu metne göre cevaplayınız

İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliği düşünebilmesidir. Düşünmek ve düşündüğümüzü ifade etmek temel özgürlüklerimizden biridir. İnsan düşünerek pek çok şeyi başarmıştır. Ancak tüm insanlar aynı şekilde düşünmeyebilirler. İnsanların farklı inanç ve düşüncelere sahip olması kadar doğal bir şey yoktur. Önemli olan farklı düşünce saygı duymaktır. Eğer herkes aynı düşünseydi bugün dünyada birçok şey başarılamazdı. Örneğin herkes uzaya gitmenin imkânsız olduğunu düşünseydi bugün uzaya gidilemezdi. Bu yüzden farklı düşüncelere sahip olmak ve bu düşünceler söylemek asla yadırganmamalıdır.

SORU 8.Düşünce ve ifade özgürlüğü ile ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- A) Demokratik toplumlarda düşünce ve ifade özgürlüğü yoktur

- B) Herkes düşünce ve ifade özgürlüğüne sahiptir
C) İnsanlar düşüncelerinden ve bunları açıklamaktan dolayı cezalandırılabilir
D) İnsanlar dilediği konuda serbestçe düşünemezler

OYUN OYNARKEN KURALLARA UYMANIN İNSAN HAKLARINA UYGUN BİR DAVRANIŞ OLDUĞUNU BİLİR.

SORU 9.Nehir arkadaşları ile oyun oynarken çok eğlenmektedir. Oyun oynarken arkadaşları ile güzel vakit geçirir. Arkadaşları ve kendisi oyun sırasında asla mızıkçılık yapmaz. Oyun kurallarına uymanın insan hakkı olduğunu bilir. Her zaman neşe içinde oyunlarını sürdürürler.

Sizce Nehir, oyun oynarken hangisini yapmaz?

- A) Oyun kurallarına uyar
B) Oyunda haksızlık yapar
C) Arkadaşlarına saygı gösterir
D) Arkadaşlarını incitmez

BİLİMSEL ÇALIŞMALARA VE ÇALIŞMALARI YAPAN KİŞİLERE SAYGI DUYAR

Aşağıdaki metni okuyarak 10. soruyu bu metne göre cevaplayınız.

İnsanoğlunun o bitmez tükenmez merakı bugünkü gelişmelerin temelini oluşturur. Yapılan tüm icatlar ve keşifler insanların hayatını önemli ölçüde etkilemiştir. Örneğin telefonun, otomobilin, uçağın icadı dünyayı değiştiren buluşlardan sadece bir kaçıdır. Hiçbir icat ilk icat edildiği şekilde kalmamış, bilim insanları tarafından sürekli geliştirilmiştir. Bilim insanlarının, merakı, planlı çalışması, yılmadan araştırması büyük ilerlemeler sağlamıştır. Bilimsel çalışmalara ve bilim insanlarına dünyamıza yaptığı katkıdan dolayı

SORU 10. Yukarıdaki metinde boş kalan cümle nasıl tamamlanmalıdır?

- A) Saygı duymalıyız
B) Önemli bulunmaz
C) Sıradan görülür
D) Değer verilmez

OKULDA DEMOKRATİK ORTAMIN GELİŞTİRİLMESİNDE KATKIDA BULUNMASI GEREKTİĞİNİ FARK EDER.

SORU 11.Aşağıdakilerden hangisi okulda demokratik ortamlar oluşturmak için gösterilecek bir davranış değildir?

- A) Sınıf başkanlığı seçiminde oy kullanmak
B) Okul meclisinde görev almak
C) Okulda sorunları şiddete başvurmadan çözmek
D) Arkadaşlarının hatalarına hoşgörüsüz olmak

SORUMLULUKLARINI EVDE VE OKULDA YERİNE GETİRİR.

SORU 12. Evde ve okulda yerine getirmemiz gereken sorumluluklarımız vardır. Aşağıdaki şıklardan hangisi yerine getirmemiz gereken sorumluluklarımızla ilgili olduğu söylenemez?

- A) Ev işlerinde anneme yardımcı olurum
- B) Odamı daima temiz ve düzenli tutarım
- C) Sınıf içerisinde aldığım görevleri daima yerine getiririm
- D) Sınıf içi kurallara hiçbir zaman uymam

SORUMLULUKLARINI EVDE VE OKULDA YERİNE GETİRİR.

SORU 13.

- 1. Annemin sofraya hazırlamasına yardım ederim
- 2. Eve zamanında giderim
- 3. Televizyon izlerken sesini fazla açmam
- 4. Odamı toplarım

Yukarıdakilerden kaç tanesi evdeki sorumluluklarındandır?

- A) 4
- B) 2
- C) 3
- D) 1

GRUP ÇALIŞMALARINDA SORUMLULUK ÜSTLENİR VE BU SORUMLULUKLARI YERİNE GETİRMEK İÇİN ÇABA HARCAR

SORU 14. Aşağıdaki ifadelerden hangisi ya da hangileri okullarda gerçekleştirilen eğitsel kulüplere katılma ve görev almanın faydalarındandır?

- I. Planlı çalışma alışkanlığı kazanma
- II. Kişisel girişimde bulunup başarı ile sürdürebilme
- III. Başkalarının istekle ve dikkatle dinleyebilme
- IV. Gruba karşı sorumluluk duyma

- A) I, II, ve IV
- B) II ve IV
- C) I, II ve III
- D) I, II, III ve IV

HUKUK KURALLARININ TOPLUMSAL YAŞAMI KOLAYLAŞTIRAN BİR DEĞERLER SİSTEMİ OLDUĞUNU KABUL EDER.

SORU 15. “Şen sınıf öğrencileri, yılsonunda bütün bir yılın yorgunluğunu atmak için Karadeniz’e bir gezi düzenlemeye karar verdiler. Öğrenciler sabırsızlıkla yolculuk gününü beklediler ve nihayet beklenen gün geldi. Güzel bir yolculuktan sonra sahile yanaştılar. Ancak bir terslik vardı. Adada büyük bir sessizlik hâkimdi. Birkaç koldan adayı dolaşınca anladılar ki, gelmeyi planladıkları ada bu değildi. Daha da önemlisi bu küçük adada kimse yoktu. Özledikleri gibi bir yaşamı burada kurabilirlerdi. Bu adadaki yaşamlarını etkileyecek önemli bir karar aldılar. Bu adada hiçbir kural olmayacaktı.

Sizce kuralların olmadığı bir yerde neler olur?

- A) Her şey çok güzel olur
- B) Düzen, eşitlik ve adalet olmaz

- C) İnsanlar huzur içinde yaşar
D) Herkes mutlu olur

T.C ANAYASASININ VARLIĞININ FARKINA VARIR

SORU 16. Bir devletin nasıl yönetileceğini belirleyen, kişilerin hak, özgürlük ve sorumluluklarını düzenleyen yasalar bütününe denir.

Bu cümlede boş bırakılan yere aşağıdaki tanımlardan hangisi getirilmelidir?

- A) Hukuk B) Cumhuriyet C) Anayasa D) Demokrasi

ÇOCUK HAKLARINA DAİR SÖZLEŞMENİN ÖNEMİNİ KAVRAR

SORU 17.

- I. Bütün insanlar özgür olarak doğarlar
- II. Yaşamak herkesin hakkıdır
- III. Herkes yasa önünde eşittir
- IV. Herkesin bir vatandaşlığa hakkı vardır

Yukarıdaki ifadelerden hangisi ya da hangileri çocuk hakları sözleşmesinde vardır?

- A) I,II ve III B) I,III ve IV C) II,III ve IV D) I,II, III ve IV

TRAFİK KURALLARINA UYMANIN BİR VATANDAŞLIK GÖREVİ OLDUĞUNU BİLİR

SORU 18.Bir vatandaş olarak toplumsal hayatta haklarımızın yanında gerine getirmemiz gereken görevlerimiz de vardır. Aşağıdaki ifadelerden hangisi toplum yaşamında yerine getirmemiz gereken görevlerimizden biridir?

- A) Trafik kurallarına uymak
B) Tarihi eserlere zarar vermek
C) Yeşil alanları korumamak
D) Başkaları hakkında kötü şeyler söylemek

SORU 19.

- 1. Evde annemizle birlikte sofrayı hazırlamak ve toplamak
- 2. Okuldaki eğitici kulüp çalışmalarına katılmak
- 3. Evin balkondaki çiçek saksılarını babamızla birlikte temizlemek
- 4. Okulda sınıf kitaplığını arkadaşlarımız ile düzenlemek

Yukarıda okulda ve evde işbirliği yaparak gerçekleştirilen örnek durumlar verilmiştir. Bu örneklerden hangisi ya da hangileri doğrudur?

- A) 1,2,3 ve 4
B) 2,3,4
C) 1,2 ve 3
D) 1,3 ve 4

İŞBİRLİĞİ YAPMAYI SEVER VE İŞBİRLİĞİ İÇİN OLANAKLAR SAĞLAR

SORU 20.Yalnız taş, duvar olmaz” diyen atalarımız birlikte yapılan işlerin daha kolay ve etkili olabileceğini düşünmüşlerdir. Bu söz yaşamımızın her alanında takım çalışmasının önemini vurgular. Aşağıdaki ifadelerden hangisi takım çalışması ile ilgili olarak söylenemez?

- A) Takım çalışması insanları kibirli yapar
- B) Takım çalışmasında bireyler daha hoş görülü davranır
- C) Takım çalışmasında işler daha çabuk tamamlanır
- D) Takım çalışması kişilerin birbirine daha çok güvenmesini sağlar

ORTAK MİRASIN KORUNMASI GEREKTİĞİNİ BİLİR.

SORU 21. Aşağıda ortak miras ile ilgili bazı açıklamalar verilmiştir. Ortak miras ilgili olarak verilen ifadelerin hangisi ya da hangileri doğrudur.

- I. Ortak miras, insanların yüzyıllar boyu süren birikimleri sonucu oluşmuştur
- II. Ortak miras, tek bir ulusa ait değildir
- III. Ortak mirasa katkıda bulunmak, tüm insanlığın yararınadır
- IV. Ortak mirası korumak ve geliştirmek tüm insanların görevi değildir

- A) I,II ve IV B) II,III ve IV C) I,II ve III D) I,II,III ve IV

HER İNSANIN SAYGIYI HAK ETTİĞİ BİLİNCİNİ TAŞIR

SORU 22. Ekin’nin başka insanların düşünce ve yeteneklerini küçümsemesi ve eleştirmesi beni rahatsız ediyor.

Çünkü.....

Cümlesi aşağıda verilen ifadelerden hangisi ile tamamlanamaz?

- A) Herkesin farklı yetenekleri ve düşüncelerini kabul etmemek sosyal ilişkilere zarar verir
- B) Başkalarının düşünce ve yeteneklerini küçümsemek hoşgörü sahibi olduğunun göstergesidir
- C) Kişilerin farklı yetenek ve düşüncelere sahip olduğunu kabul etmek kadar doğal bir şey yoktur
- D) Kişilerin düşüncelerine ve yeteneklerine saygı gösterme kişiler arasındaki iletişimi kolaylaştırır

ARKADAŞLARININ FİZİKSEL VE KİŞİSEL ÖZELLİKLERİNE SAYGI DUYAR

SORU 23.

- I. Farklılıklar insanların kültürel zenginliğidir
- II. İnsanların inançlarına saygı duymak gerekir
- III. İnsanların fiziksel özelliklerine saygı duymak gerekir
- IV. İnsanların kişisel özelliklerine saygı duymak gerekir

Yukarıdaki ifadelerden hangisi ya da hangileri doğrudur?

- A) Yalnız III
- B) I ve III

C) I,II, III ve IV

D) I,II ve III

KENDİSİNİN VE BAŞKALARININ HATA YAPABİLECEĞİNİ VE BUNUN NORMAL OLDUĞUNU KABUL EDER.

Aşağıdaki şiiri okuyarak 24. soruyu bu şiire göre cevaplayınız?

**Hata yapanın hiç yüzüne vurma,
Acı söz söyleme, kalbini kırma,
Hemen affeyle, üstünde durma,
Sevilen- sayılan insan olursun.**

SORU 24. Bu şiir ile ne anlatılmak istenmiştir?

- A) İnsanların hata yapabileceği ve hatalar karşısında hoşgörülü olmanın gerektiği
- B) Hata yapılmasını asla hoş karşılamamak gerektiği
- C) İnsanların hata yapmadıkları zaman her şeyin daha iyi olacağı
- D) Bir kişi hata yaptığında mutlaka yüzüne vurulması gerektiği

ÇATIŞMALARI ŞİDDETE BAŞVURMADAN ÇÖZEBİLME BECERİSİ GÖSTERİR.

SORU 25. Arkadaşlarınızla sorunlar yaşadığınızda sorunlarınızı nasıl çözümlersiniz?

- A) Sorundan kurtulmak için geri çekilirim
- B) Ailemize söyleyerek onların çözmesini isterim
- C) Sorunun varlığını kabul eder, karşılıklı konuşuruz, çözmek için yollar ararım.
- D) Şiddete başvurarak kavga yoluyla çözmeye çalışırım

FARKLILIKLARI İNSANLIĞIN KÜLTÜREL ZENGİNLİĞİ OLARAK GÖRÜR.

SORU 26. Aşağıdaki ifadelerden hangisi insanların görüş ve düşüncelerinin farklı olmasını olumlu bir şekilde ifade etmiştir?

- A) Farklı düşünceler vatan birliğini bozar
- B) Farklı düşünceler bir düşünce ve kültür zenginliğinin göstergesidir
- C) Düşünceler farklılaşırsa toplumda sıkıntılar olur
- D) Herkes aynı düşünürse birlik bozulmaz

ÖN YARGI, AYRIMCILIK VE ÇATIŞMANIN OLUMSUZLUKLARINI BİLİR.

SORU 27. Aşağıdaki olayların hangisinde bir ayrımcılık yoktur?

- A) Ali sınıfın en çalışkanıdır, fakat görme engelli olduğu için bilgi yarışmasındaki gruba alınmamıştır
- B) Melek çok iyi trampet çalmaktadır, fakat kız olduğu için bando takımına seçilmemiştir
- C) Melis ve Can girdikleri sınavda aynı puanı almışlardır, fakat işe erkek olduğu için Can alınmıştır
- D) Filiz ve Kerim sınıf birincisi olmuşlardır ve ikisine de aynı ödülün verilmiştir.

İNSANLARIN İNANÇLARINA SAYGI DUYAR

SORU 28.Tüm insanlar birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Örneğin arkadaşlarımızdan bazılarının fiziksel özelliklerini anlatırken “Ahmet’in gözleri yeşil Selen’in gözleri mavidir, Ali’nin boyu çok uzun, Dilara’nın boyu daha kısadır” diye anlatırız. Sadece fiziksel özelliklerimiz değil, inançlarımız, düşüncelerimiz de farklıdır. Toplumun tüm bireyleri birçok ortak noktada birleşse bile bazı konularda farklı düşünce ve inançlara sahiptir. Bu farklılıklar bir ayrımcılık sayılmayıp zenginlik olarak görülür.

Yaşadığınız yerdeki komşunuzun inancının senin inancından farklı olduğunu öğrendin. Böyle bir durumda nasıl davranırsın?

- A) Benim gibi inanmadığı için onlarla görüşmemeye özen gösteririm
- B) İnancını değiştirmesi için onu uyarırım
- C) Herkes inancında özgürdür. İnancına saygı duyarım
- D) Toplumun birlik ve bütünlüğü için aynı dini inanca sahip olmanın faydalarını anlatırım

AİLE KAVRAMININ ÖNEMİNİ FARK EDER

SORU 29.Aşağıdaki ifadelerden hangisi ailelerin yapmaması gereken bir davranıştır?

- A) Aile bireyleri arasında iş bölümünün olması
- B) Aile bireyleri arasında hoşgörünün olması
- C) Güzel ve kötü olaylarda birlikte olması
- D) Yalnızca kendi ailesinin huzur ve mutluluğunun düşünülüyor olması

AİLE İÇİNDE DEMOKRATİK BİR ORTAMIN OLUŞMASININ ÖNEMLİ OLDUĞUNU BİLİR.

SORU 30. Aşağıdaki soruyu lütfen gazete haberini okuduktan sonra cevaplayınız?

Şanlıurfa’da yaklaşık 60 bin çocuğun, tarlalarda çalıştırıldığı için okula gidememesi nedeniyle İl Milli Eğitim Müdürlüğü “Şimdi Okul Zamanı Kampanyası” başlattı.

Şanlıurfa Milli Eğitim Müdürü Hanifi Şahin, bölgede dar gelirli ailelerin farklı bölgelerde tarım işçiliği yaptığını, okul çağındaki çocuklarını da götürdüklerini, bu nedenle il genelinde 50-60 bin civarında öğrencinin çeşitli nedenlerle zamanında eğitime başlayamadığını açıkladı...Hanifi Şahin, maddi durumu iyi olmayan ailelere mensup çocukların eğitim masraflarının karşıladığını anımsatarak çocuklarını mutlaka okula göndermeleri konusunda aileleri uyardı....

Yukarıdaki haberde de belirtildiği gibi çeşitli nedenlerle, birçok çocuk aileleri tarafından okula gönderilmemektedir. Sizce ailelerin bu davranışları neyi gösterir?

- A) Bu tür aileler de demokratik ortamların oluşmadığını
- B) Çocuklarının haklarını korunduğunu
- C) Ailelerin eğitime çok önem verdiklerini
- D) Çocuklarına saygı duyduklarını

DEMOKRASİNİN İNSAN HAKLARI İÇİN VAZGEÇİLMEZ BİR DEĞER TAŞIDIĞINI TAKDİR EDER

SORU 31. Aşağıdakilerden hangisi demokratik bir ailede yaşanmaz?

- A) Tüm kararları sadece babalar alır
- B) İşbirliği ve dayanışma vardır
- C) Herkes sorumluluğunu yerine getirir
- D) Herkes birbirine saygılıdır.

YAŞAM VE EĞİTİM HAKKINA ZARAR VERECEK KÖTÜ ALIŞKANLIKLARDAN UZAK DURMASI GEREKTİĞİNİ BİLİR.

SORU 32.

- I. Okuldan kaçmak
- II. Öğretmenlere saygısız davranmak
- III. Okul eşyalarına zarar vermek
- IV. Okulu sevmek

Yukarıda verilmiş davranışların hangisi ya da hangileri eğitim hakkına zarar verir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I, II ve III
- D) III ve IV

KAYNAKLARIN VERİMLİ KULLANILMASI VE BİLİNÇLİ TÜKETİLMESİ GEREKTİĞİNİ KABUL EDER.

SORU 33. Emrah akşam haberlerini dinliyordu. Haberlerde bazı illerde su sıkıntısı olduğundan bahsediliyordu. Emrah'ın canı sıkılmıştı. Kirletilen, boşa akıtılan o suları düşündü bir anda, “insanlar ne kadar bilinçsiz” diye aklından geçirdi. Bundan sonra evde ve okulda su kullanırken daha dikkatli olmaya ve çevresindeki insanları sadece su kullanımda değil tüm kaynakları tüketirken dikkatli olması için uyarmaya başladı.

Emrah, kaynakların tüketiminde dikkatli olunmasının gerekli olduğunu neden düşünmüş olabilir?

- A) Kaynaklar sınırsız olduğunu düşünmüş olabilir
- B) Kaynakların bilinçsiz tüketiminin önemli olmadığını düşünmüş olabilir
- C) Çevresini ve geleceğini önemsenmenin gerekli olmadığını düşünmüş olabilir
- D) Kaynakların sınırlı olduğu ve bir gün tükeneceğini düşünmüş olabilir

DAYANIŞMANIN ÖNEMİNİ KAVRAR

SORU 34. Çin'deki deprem felaketi ilgili haberler Enis'i çok etkilemişti. Bu felaket karşısında elleri kolları bağlı oturamazdı. Bir kampanya başlatmak gerektiğini düşündü. Bu düşüncesini sınıftaki arkadaşları ve öğretmeni ile paylaştı. Onlarda yaşanan bu felaketten çok etkilenmişlerdi. Okul yönetiminden izin alarak bir yardım kampanyası başlattılar. Herkes canla başla çalışmaya başladı.

Böyle bir grup çalışmasında Enis ve arkadaşları aşağıdaki davranışlardan hangisi göstermezler?

- A) Ortak karar almak
- B) Dayanışma olmadan çalışmak

- C) Üzerine düşen görevi yerine getirmek
- D) İşbirliği halinde çalışmak

DEMOKRASİ VE İLKELERİNİN ÖNEMİNİ KAVRAR

SORU 35. Aşağıdakilerden hangisi demokrasinin ilkelerinden değildir?

- A) Eşitlik
- B) Adalet
- C) Özgürlük
- D) Çıkarcılık

DİNLEME VE FİKİRLERİNİ SAVUNMA GİBİ ZİHİNSEL BECERİLERİ GERÇEKLEŞTİRİR

SORU 36. Ayşe, Mehmet, Ömer ve Sude demokrasi hakkında konuşmaktadırlar. Bu konuşmadaki ifadelerin hangisin de Demokrasi ile ilgili verilen bilgi yanlıştır?

- A) Ayşe: “demokraside ifade ve düşünce özgürlüğü vardır”
- B) Mehmet: “**demokrasilerde tek bir grubun sözü geçerlidir**”
- C) Ömer : “demokraside kişisel haklara saygı vardır”
- D) Sude : “demokraside, çoğunluğun yönetimi geçerlidir”

DEMOKRASİNİN TEMELİNİN ÖZGÜRLÜK VE EŞİTLİĞE DAYANDIĞINI BİLİR

SORU 37. “Demokrasi” ile ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Demokraside sadece bir grup için seçme seçilme hakkı vardır
- B) Demokraside tek bir grubun egemenliği vardır
- C) Demokraside özel kişilerin özgürlüğü vardır
- D) **Demokraside eşitlik ve özgürlük vardır**

UZLAŞMANIN ETİK BİR DEĞER OLDUĞUNU BİLİR

SORU 38. Annem özür dilemenin ne kadar önemli olduğunu anlattı. “Özür dilemek, yaptığım davranışta pişmanın, hatalyıldım beni bağışla anlamına” gelirmiş. Özür dilemenin çok doğal olduğunu ve hatalar karşısında yapılması gerekli bir davranış olduğunu da söyledi.

Aşağıdaki davranışların hangisinde özür dilemek gerekmez?

- A) Arkadaşlarımızın eşyalarını izinsiz aldığımızda
- B) Okul bahçesinde arkadaşımıza çarptığımızda
- C) **Arkadaşlarımıza yardımcı olduğumuzda**
- D) Arkadaşımızın sözünü kestiğimizde

SİVİL TOPLUM KAVRAMININ ÖNEMİNİ KAVRAR.

SORU 39. Sivil toplum örgütlerinin kuruluş amaçları arasında aşağıda belirtilen ifadelerden hangisi yer almaz?

- A) Dayanışma ve yardımlaşma duygularını yaymak
- B) **Elde edilen gelirlerle geçimini sağlamak**
- C) Özveride bulunmak karşılıksız çalışmak

D) Toplumsal duyarlılığın artmasına katkıda bulunmak

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN ÇALIŞMALARININ YASAL OLDUĞUNU BİLİR

SORU 40. Sivil toplum örgütlerinin amaç ve ilkeleri aşağıdaki ifadelerin hangisi ile bağdaşmaz?

- A) Çalışmaları yasal değildir
- B) Dayanışmayı sağlarlar
- C) Yardımlaşmayı sağlarlar
- D) Toplumun ihtiyaçlarını karşılarlar

YAKIN ÇEVRESİNDEKİ SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN FAALİYETLERİNİN FARKINDA OLUR

SORU 41. Aşağıda ismi verilmiş sivil toplum örgütlerden hangisinin yürüttüğü faaliyetler ile ilgili yanlış bilgi verilmiştir?

- A) ÇEKÜL: Çevre ve kültür değerlerini koruma ile ilgili faaliyetler yürütür.
- B) TEMA: Erozyonla mücadele, ağaçlandırma ve doğal kaynakları koruma ile ilgili faaliyetler yürütür.
- C) TKV: Kalp sağlığı konusunda gönüllü çalışmalar yürütür
- D) LÖSEV: Özel eğitime muhtaç çocuklara yardım faaliyetleri yürütür

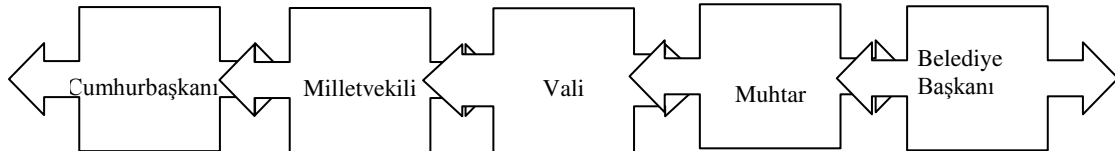
YEREL YÖNETİMLERİN HANGİ BİRİMLERDEN OLUŞTUĞUNU BİLİR

SORU 42. Aşağıdaki tabloda merkezi ve yerel yönetimle ilgili eşleşmeler verilmiştir. Hangi satırdaki bilgiler doğrudur.

YEREL YÖNETİM	MERKEZE BAĞLI YÖNETİM
A) Vali, Belediye başkanı, Kaymakam	Muhtar, kaymakam
B) Muhtar, belediye başkanlığı, il özel idaresi	Kaymakam, vali
C) Belediye başkanı, belediye meclisi, il özel idaresi	Vali, muhtar
D) Kaymakam, muhtar	Vali, İl özel idaresi,

MERKEZİ YÖNETİMİN HANGİ BİRİMLERDEN OLUŞTUĞUNU BİLİR.

SORU 43.

Genel ve yerel seçimlerde sandık başına giden vatandaşlar, yukarıdakilerden hangisini belirlemek için oy kullanırlar?

- A) Milletvekili-Vali muhtar
- B) Vali- Cumhurbaşkanlığı- Milletvekili
- C) Cumhurbaşkanlığı-Muhtar-Vali
- D) Milletvekili-Belediye Başkanı-Muhtar

ÜLKEMİZİ YÖNETENLERİN HALKIN OYU İLE YÖNETİME GELDİKLERİNİ BİLİR

SORU 44. Can'ın babası Salih Bey örnek bir vatandaşdır. Salih Bey her genel ve yerel seçimde oy kullanmaya özen gösterir.

Aşağıdakilerden hangilerinin seçiminde Salih Bey oy kullanır?

- A) Vali, muhtar, belediye başkanı
- B) Kaymakam, vali, muhtar
- C) **Belediye başkanı, milletvekili, muhtar**
- D) Milletvekili, vali, kaymakam

VERGİ VERMENİN BİR VATANDAŞLIK HAKKI OLDUĞUNU BİLİR

SORU 45. Bildiğiniz gibi okul, yol, hastane yapmak gibi birçok hizmet bizlere devlet tarafından sunulur ve bu hizmetlerin masrafları devlet hazinesinden karşılanır. Devlet hazinesinin gelirlerinin büyük kısmı vatandaşın devlete ödediği vergidir. Vatandaşların vergi vermesi ile ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi en doğrudur?

- A) **Vergi vermek bir vatandaşlık görevidir**
- B) Devletin vergi alması gerekmez
- C) Vergi ödememek vatandaşın hakkıdır
- D) Devlet vatandaşına vergi verir

SAĞLIK HAKKINI OLDUĞUNU BİLİR

SORU 46. Aşağıdakilerden hangisi temel insan haklarından biridir?

- A) Apartmanda Dilara'nın çok yüksek sesle müzik dinlemesi
- B) **Ali'nin hastalandığında sağlık kurumlarından faydalanması**
- C) Ailenizle gittiğiniz piknikte çöpleri yerlere atmanız
- D) Arkadaşlarınızın eşyalarını izin almadan kullanmamız

YAŞAMA HAKKININ KUTSALLIĞINI FARK EDER VE BU HAKKIN ÖNEMİNE UYGUN DAVRANIŞLAR GÖSTERİR

SORU 47. Temel hak ve özgürlüklerimizin en başında yaşam hakkı gelmektedir. Aşağıdaki ifadelerden hangisi yaşam hakkımızla ilgili doğru bir ifadedir?

- A) Tüm hak ve özgürlüklerimizin temelini oluşturmaz.
- B) Yaşam hakkımızın korunması devletin vatandaşa karşı görevleri arasında yer almaz
- C) **Yaşama hakkının kullanılması hiçbir şekilde engellenemez**
- D) Yaşama hakkının temelinde hiç kimsenin yaşamına son verilemeyeceği ilkesi yoktur.

DİLEKÇE HAKKININ OLDUĞUNU BİLİR VE BU HAKKINI KARŞILAŞTIĞI SORUNLARI ÇÖZMEDE KULLANIR

SORU 48. “Bir kişinin, talebini ve dileklerini, devlet kurum ve kuruluşlarıyla ilgili istek ve şikâyetlerini ilgili yerlere yazılı olarak iletmesi” o kişinin hangi hakkını kullandığını gösterir?

- A) Yaşama hakkı
- B) **İletişim özgürlüğü**

- C) Dilekçe hakkı
D) Aile hayatının gizliği

*SEÇİLME HAKKININ ÖNEMİNİ KAVRAR
SEÇME HAKKININ ÖNEMİNİ BİLİR VE BU HAKKINI GEREKTİĞİ YERDE KULLANIR.*

49. soruyu aşağıdaki gazete haberini okuduktan sonra soruyu cevaplayınız

Fotoğraftaki 2. sınıf öğrencisi, öğretmeni tarafından sınıf başkanlığı görevinden alınmıştır. Görevden alınmasını haksızlık olarak gören Tuzan, Cizre'deki birçok iş yerinin camına, resmi ile okul müdürünün telefonunun bulunduğu (2007-2008 eğitim ve öğretim yılının ilk döneminde sınıf başkanı iken haksız yere görevden alındım. Sınıf başkanlığına tekrar seçilmem için kampanya başlatıyorum) yazılı afişler astı. Tuzan'a,

vatandaşlar destek mesajları yollamaya başladı.

SORU 49. Tuzan'ın sınıf başkanlığına tekrar aday olması onun hangi hakkını kullandığını ve önemsedığını göstermektedir?

- A) Fırsat eşitliği hakkı
B) Seçme ve seçilme hakkı
C) Eğitim öğretim hakkı
D) Yaşam hakkı

OKULDAKİ KARAR VERME SÜREÇLERİNE KATILIR

SORU 50.

- I. Sınıf başkanını seçme
II. Sınıf kurallarını oluşturma
III. Okul temsilcisi seçme
IV. Kulüp seçme

Yukarıda verilmiş olan çalışmalardan hangisinin ya da hangilerinin karar verilmesine katıldınız?

- A) I,II, IV
B) I,II,III ve IV
C) I,III ve IV
D) I,II ve III

*TÜKETİCİ OLARAK HAKLARINI BİLİR VE KULLANIR
TÜKETİCİ OLARAK HAKLARI İHLÂL EDİLDİĞİNDE YASAL YOLLARDAN HAKLARINI ARAR*

SORU 51. Reklâmlarda gördüğün kol saatini çok beğendin. Bu markadaki saatleri satan bir saatçiye gittin ve saatin tüm özelliklerini inceledin ve saatin garanti belgesini onaylatıp satın aldın. Su geçirmeme ve camının çizilmemesi gibi özelliklerinin olduğu garanti edilen bu saat, hem su geçirdi ve hem de camı çizildi. Böyle bir durumda ne yaparsın?

- A) Hiç önemli değil, saati bir daha kullanmam
B) Anneme yeni saat aldırırım, onu kullanmaya başlarım
C) **Değiştirilmesini isterim. Değiştirmezlerse dilekçe hakkımı kullanıp durumu bildiririm**
D) Başka bir saatçiye gider saatimi tamir ettiririm.

ALDIĞI ÜRÜNLERİN SON KULLANMA TARİHİNE DİKKAT ETMENİN BİR TÜKETİCİ HAKKI OLDUĞUNU FARK EDER.

SORU 52. Bilinçli bir tüketicinin ürün alırken dikkatli olması gerekir. Satın alınan üründe bulunması gereken nitelikler vardır. Alış veriş sırasında satın aldığı ürünlerde aşağıdakilerden hangisi ya da hangilerine dikkat edersin?

- I. Ürünün bakanlık iznine
II. Üretim tarihine
III. Son kullanma tarihine
IV. TSE damgasına

- A) I,II ve IV B) I, III ve IV C) I, II, III ve IV D) I,II ve III

ÇEVRE HAKLARININ VARLIĞINI BİLİR

SORU 53. Ziraat Mühendisleri, zirai ilaçların aşırı derecede kullanılmasının, doğada ciddi tahribatlara neden olduğu gibi insan sağlığını da tehlikeye attığını ifade etmektedirler.

Ziraat mühendislerinin yaptığı açıklamalardan tarımda zirai ilaçların aşırı derecede kullanılmasıyla bizim hangi haklarımız tehdit edilmektedir?

- A) **Sağlık ve çevre hakkı**
B) Eğitim ve çevre hakkı
C) Yerleşim hakkı
D) Yaşama ve tüketici hakkı

ÇEVRENİN KORUNMASI VE GELECEK KUŞAKLARA AKTARILMASININ BİR VATANDAŞLIK GÖREVİ OLDUĞU BİLİNCİNE UYGUN DAVRANIŞLAR GÖSTERİR.

SORU 54.

ÇEVRECİ Kargo, başlatacağı proje kapsamında toplanacak kargo poşetlerinden geri dönüşüm yoluyla elde edilecek gelirle her ay 2 okul yaptıracak. Kargo sektörünün her gün milyonlarca poşeti pazara soktuğunu belirterek, ÇEVRECİ Kargo yetkilileri "ÇEVRECİ Kargo tarafından yerine ulaştırılan kargo, teslim alındıktan sonra poşetleri doğaya atılıyor. Naylon atıklar ise doğada 400 yıl yaşayabiliyor. Bu nedenle sorumluluğumuzun bir parçası olarak bu kargo poşetlerini toplayarak Deniz Temiz Derneği ile birlikte tekrar ekonomiye kazandırarak her ay 2 okul yaptıracığımız bir projenin içindeyiz" şeklinde açıklamalar da bulunuldu. ÇEVRECİ kargonun bu uygulaması ile ilgili hangisi söylenebilir?

- A) Çevreyi tahrip ettiği
- B) Gelecek nesilleri düşündükleri**
- C) Eğitimi önem vermediği
- D) Toplumsal sorumluluk duymadıkları

Ek 4: Öğrenci Soruları Pj ve Pi Değerleri

Soru No	Ön uygulama	Ön uygulama	Esas uygulama	Esas uygulama
	Pj	Rj	Pj	Rj
1	.65	.37	.70	.40
2	.48	.46	.54	.43
3	.90	.17	.84	.33
4	.23	.34	.61	.50
5	.81	.46	.73	.23

6	.40	.43	.66	.41
7	.51	.59	.76	.37
8	.48	.47	.79	.46
9	.60	.74	.84	.38
10	.77	.62	.89	.26
11	.51	.85	.71	.51
12	.79	.52	.87	.33
13	.64	.29	.64	.29
14	.55	.68	.61	.55
15	.73	.54	.81	.43
16	.65	.41	.57	.44
17	.43	.42	.54	.48
18	.69	.53	.76	.46
19	.65	.31	.69	.41
20	.62	.65	.68	.65
21	.50	.52	.51	.48
22	.35	.37	.43	.48
23	.56	.63	.64	.58
24	.78	.52	.75	.55
25	.70	.59	.76	.58
26	.35	.32	.58	.64
27	.55	.61	.70	.62
28	.70	.38	.65	.58
29	.69	.61	.58	.62
30	.76	.49	.61	.66
31	.59	.72	.73	.62
32	.70	.36	.80	.51
33	.40	.43	.54	.61
34	.54	.73	.74	.62
35	.67	.59	.76	.49
36	.52	.65	.61	.71
37	.30	.29	.64	.64
38	.59	.78	.71	.58
39	.37	.46	.33	.39
40	.56	.71	.61	.67
41	.70	.48	.46	.41
42	.34	.23	.29	.21
43	.49	.51	.54	.49
44	.43	.28	.51	.43
45	.70	.61	.59	.65
46	.86	.25	.67	.67
47	.61	.35	.50	.53
48	.58	.30	.50	.52
49	.90	.23	.57	.55
50	.90	.20	.90	.25
51	.79	.33	.61	.64
52	.54	.63	.62	.60
53	.53	.58	.50	.49
54	.37	.35	.42	.47

Ek 5: Öğretmenlerin Ön Uygulama Soruları

SORULAR

1. Vatandaş, denilince aklınıza, ilk neler gelmektedir?
2. Sizce iyi vatandaşın sahip olması gereken nitelikler nelerdir?
3. Vatandaşlık bilincinin oluşmasında ne gibi faktörler olumlu rol oynamaktadır?
4. Vatandaşlık bilincinin oluşmasını olumsuz etkileyen nedenler neler olabilir?

5. Sizce “vatandaşlık eğitimi” gerçekleştirilirken “insan hakları ve vatandaşlık ara disiplin kazanımlarında” bulunması gereken temel unsurlar ve özellikler neler olmalıdır? Nedenleri ile açıklar mısınız?
6. İlköğretimin birinci kademesinde vatandaşlık eğitiminin verilmesinin (haklar ve görevler açısından) sizce önemi nedir?
7. Öğrencileriniz çocuk hakları sözleşmesinden haberdar mı? Örneklerle açıklar mısınız?
8. 2005 ilköğretim programın da, özellikle “insan hakları ve vatandaşlık” ara disiplini boyutunda vatandaşlık eğitimi açısından değerlendirdiğimizde, temel haklara ve özgürlüklere yeterince vurgu yapılmış mıdır? Lütfen örneklerle açıklar mısınız?
9. 2005 ilköğretim programlarına baktığımızda, özellikle insan hakları ve vatandaşlık ara disiplini kazanımlarında, öğrencilerin özgürlüklerinin ve haklarının farkında olmasına vurgu yapılmıştır. Sizce okulunuzda programın bu amacına hizmet edecek faaliyetler gerçekleştiriliyor mu? Örnek verebilir misiniz? Siz bunun için ne gibi çalışmalara yer veriyorsunuz?
10. “İnsan hakları ve vatandaşlık” ara disiplinindeki kazanımlarında, çevre hakkı vurgulanmıştır. Çevre sorunlarının ciddi boyutlara ulaştığını göz önüne alırsak, eğitim faaliyetleriyle çevre hakkını bilen ve kullanan vatandaşlar yetiştirilmesine yönelik görüşleriniz nelerdir? Siz bunun için ne gibi etkinlikler gerçekleştiriyorsunuz?.
11. İnsan hakları ve vatandaşlık” ara disiplinindeki kazanımlarda, tüketici haklarına vurgu yapılmıştır. Eğitim faaliyetleri gerçekleştirilirken tüketici hakkını bilen ve kullanan vatandaşlar yetiştirilmesine yönelik yeterince çaba gösteriliyor mu? Siz bunun için ne gibi etkinlikler gerçekleştiriyorsunuz? Örneklerle ile açıklar mısınız?
12. Yaşam hakkı temel haklarımızın başında gelmektedir. Siz yaşam hakkının öneminin öğrencilere kazandırılıp kazandırılmadığı konusunda neler düşünüyorsunuz?
13. Okuldaki kulüp çalışmalarının ve okul meclislerinin faaliyetleri ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? Bu tür etkinliklerin öğrencileri sosyal yaşamdaki sivil toplum örgütlerine katılmaya yönlendirmede etkili olup olmadığına yönelik görüşleriniz nelerdir?
14. Sizce demokrasi, insan hakları ve kişinin her türlü sorumluluğu ile ilgili kavramlar sadece dersler veya ara disiplin kazanımları ile öğretilir mi? Açıklar mısınız?
15. İnsan hakları ve vatandaşlık ara disiplin kazanımları aracılığıyla hakların ve özgürlüklerin öğretilmesinin yanında öğrencilerin topluma, ailesine ve devletine

karşı sorumluluklarını bilen ve yerine getiren bir vatandaş olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Sizce sorumluluklarını bilen ve yerine getiren vatandaşların yetişmesine bu program ne kadar katkıda bulunuyor? Çevrenizdeki öğretmenlerin ve sizin bu yönde ne gibi çabalarınız oluyor? Örnekler verebilir misiniz?

16. Devletin işleyişi ve toplumsal yapının düzeni hukuk kuralları ile şekillenmiştir. Zaten Anayasamızın 2. maddesi devletin yapısını tanımlamaktadır. Acaba öğrencilerimiz anayasadan, hukuk kurallarından, yerel ve merkezi yönetimden haberdar ediliyor mu?
17. İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplinindeki bu kazanımlar aracılığıyla birbirlerine tahammül edebilen, birbirlerine saygılı, ayırmıcılık yapmayan ön yargıları olmayan vatandaşlar yetiştirilmesi için ne derece yeterlidir? Bu becerileri ya da davranışları destekleyecek ne gibi faaliyetler sürdürülüyor? sizce yürütülen bu faaliyetler yeterli mi?
18. Okul içinde ve okul dışında şiddet olayları günümüzde oldukça sık yaşanmaktadır. Kişiler sorunlarını demokratik yollarla çözmektense şiddet yoluyla çözmektedir. İnsan hakları ve vatandaşlık ara disiplin kazanımlarında çatışma durumlarını medeni yollardan çözmeye vurgu yapılmıştır. Okuldaki öğretmenler çatışma durumlarını demokratik yollardan çözmek için ne gibi faaliyetler göstermektedir? Siz bu gibi durumlarda öğrencilerinize ne gibi demokratik yollar önermektesiniz? Örneklerle açıklayabilir misiniz?
19. Aile toplumun en kutsal kurumu ve en küçük birimidir. Bir ülkenin sosyal yapısının sağlıklı olması o ülkenin aile kurumunu güçlü ve sağlıklı olması ile doğru orantılıdır. İnsan hakları ve vatandaşlık ara disiplin kazanımları aile kavramına vurgu yapmıştır. Sağlıklı demokratik aile kavramı üzerinde kazanımların rolü nedir? Sizin ve diğer öğretmenlerin bu yöndeki çalışmaları nelerdir?
20. Sizce ailesine, okulun ve devlete karşı sorumlu bireyler yetiştirilebiliyor mu?
Evet, ise örneklerle açıklayabilir misiniz?
Hayır ise örneklerle açıklayabilir misiniz?
21. Sizce bu kazanımlar ailede, okulda ve sosyal hayatta demokratik değerleri benimsemiş bireyler yetişmesinde etkili olabilir mi?
22. Vatandaşlık eğitiminde hak ve görevlerin benimsetilmesi açısından “insan hakları ve vatandaşlık eğitimi ara disiplini” kazanımlarını göz önüne aldığınızda sizin öğrencilerden ve öğretmenlerinizden beklentileriniz nelerdir?

23. Öğrencilerin birbirleri ile ve çevresi ile olan ilişkilerini vatandaşlık değerleri açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?
24. Eğer size vatandaşlık eğitimi ile ilgili bir program hazırlama görevi verilmiş olsaydı siz bu programa neleri dâhil eder, hangi kavramları bu programın dışında tutardınız?
25. Hedeflenen bu kazanımları gerçekleştirmek için ne tür eğitim etkinliği, yöntem ve teknikleri kullanıyorsunuz? Örneklerle açıkla mısınız?
26. Bunların dışında konuyla ilgili belirtmek istedikleriniz varsa lütfen belirtiniz?

Ön uygulama neticesinde sorular yeniden düzenlenmiştir. Soruların neden düzenlendiğine dair gerekçeler şunlardır.

1. Görüşülen öğretmenler soruları çok uzun bulmuştur.
2. Görüşülen öğretmenler soru sayısını fazla bulmuştur.
3. Görüşülen öğretmenler görüşme süresini fazla bulmuştur.
4. Görüşme soruların kazanımları bazılarını karşılamadığı görülmüştür.
5. Görüşme sorularının bazılarının araştırmanın amacına hizmet etmediği görülmüştür

Yukarıda verilen nedenlerden dolayı görüşme soruları değiştirilerek yeni sorular hazırlanan sorular tekrar bir ön uygulamaya tabi tutulmuş ardından esas uygulama gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın esas uygulamasında aşağıdaki sorular kullanılmıştır.

Ek 6: Öğretmen Görüşme Soruları

Değerli Katılımcı;

Bu araştırmanın amacı, sizin Vatandaşlık ve Vatandaşlık eğitimine yönelik görüşleriniz almaktır. Görüşme için size 18 soru yöneltilecektir. Görüşme süresi yaklaşık 30-40 dakikadır. Görüşme verileri kesinlikle gizli tutulacaktır. İzin verirseniz görüşmeyi kaydetmek istiyorum. Değerli zamanınız ayırdığınız için çok teşekkürler.

Araştırmacı

Görüşme mekanı

Görüşme Süresi

Görüşme Tarihi

Okul Adı:.....

Cinsiyeti:

☐ Kadın

☐ Erkek

Hizmet Yılı

☐ 1-5 yıl

☐ 6-10 yıl

☐ 11- 15 yıl

☐ 16- 20 yıl

☐ 21yıl ve üstü

Yaş

☐ 20-30 yaş

☐ 31-40 yaş

☐ 41 -50 yaş

☐ 51-60 yaş

☐ 61 yaş ve üzeri

Eğitim Derecesi

☐ Ön Lisans

☐ Lisans

☐ Yüksek Lisans

☐ Doktora

Mezuniyet durumu

☐ Eğitim fakültesi

☐ Fen edebiyat fakültesi

☐ Lisans tamamlama programları

☐ Diğer.....

SORULAR

1. Öğrencileriniz çocuk hakları sözleşmesinden haberdar mı?
a) Haklarını yeri geldiğinde kullanabiliyorlar mı? Örnekler verebilir misiniz?
b) Hak ve özgürlüklerini diğerleri ile paylaşabiliyorlar mı? Nasıl?
c) Haklarını ve özgürlüklerini paylaşamıyorsa neden olabilir açıklayabilir misiniz?
d) Siz bunu gerçekleştirmek için neler yaptınız ve neler yapılabilir?
2. Hak ve İnsan haklarını kavramını kazandırırken Atatürk İlkeleri'nin ve Cumhuriyetin, kadın ve erkeğe sunduğu haklar ile nasıl bağlantı kurdunuz? Açıklayabilir misiniz?
3. Sizce öğrencileriniz eve ve okula karşı hangi sorumluluklarını biliyorlar?

Eve karşı:

Okula karşı:

a) Bu sorumlulukların hangilerini yerine getiriyorlar?

4. Öğrencilere vatandaş olmanın anlamını nasıl fark ettirdiniz? Açıklayabilir misiniz?
5. Sizce eğitim sistemimiz nasıl vatandaşlar yetiştiriyor?
6. Öğrencileri oyun oynarken gözlemlediniz mi?
a) Öğrencileri gözlemlediğinizde, oyunlarında insan hak ve sorumluluklarını nasıl uyguluyorlar?
7. Toplumu düzenleyen kuralların hukuk kuralları olduğu ve toplumsal yaşamı kolaylaştıran bir değerler sistemi olduğunu öğrencilerinize nasıl fark ettirdiniz?
8. Devletin temel esaslarının anayasa çerçevesinde düzenlendiğini öğrencilerinize nasıl fark ettirdiniz? Açıklar mısınız?
9. Öğrencilerinizin grupta çalışmasını, işbirliği yapmasını ve dayanışma içinde olmasını nasıl sağlıyorsunuz?
a) Bu bilince yeterince ulaşıp ulaşılamadığına yönelik görüşleriniz nelerdir?
10. Öğrencilerinizin hoşgörü sahibi (birbirlerine tahammül edebilen, birbirlerine saygılı, ayrımcılık yapmayan ön yargıları olmayan, farklılıkları zenginlik olarak gören, çatışmacı değil uzlaşmadan yana olan) bireyler olmasını nasıl sağlıyorsunuz?
11. Siz çatışmalarını çözmek için neler yapıyorsunuz?
12. Aile bir toplumun yapı taşı olduğuna göre, öğrencilerinizde ailenin ve demokratik aile ortamının önemli olduğu bilincini nasıl oluşturdunuz?
a) Öğrencilerinizin ailelerini demokratik aile ortamı açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?
13. Öğrencileriniz demokrasinin temel ilke ve değerlerinin benimsediğini düşünüyor musunuz? Örnekler ile açıklayabilir misiniz?
a) Sınıf ve okul ortamının demokratik olması için neler yapıyorsunuz?
14. Öğrencileriniz ile birlikte sivil toplum örgütleri konusunda neler yapabildiniz?
a) Öğrencilerinizin katılımı nasıl oldu?

- b) Sivil toplum örgütlerine yönelik çalışmalar gerçekleştiremediyseniz nedenini açıklaya bilir misiniz?
15. Öğrencileriniz sizce düşüncelerini ifade etmede ne kadar yeterli? Fikirlerini savunabiliyor mu? Örnekler verir misiniz, açıklar mısınız?
- a) Bu becerilerin gerçekleşmesine için siz neler yapıyorsunuz?
16. Öğrencileriniz merkezi ve yerel yönetimler konusunda bilgi sahibi mi?
- a) Bilgi sahibi değilse neden olabilir?
- b) Seçme ve seçilme hakkının önemini nasıl fark ettirdiniz? Bu konuda ne gibi faaliyetler gerçekleştirdiniz?
17. Özellikle vurgulanan;
- a) Yaşam hakkı bilincinin öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? (Açıklar mısınız?) Yaşam hakkına zarar verecek davranışlardan kaçınması için neler yapıyorsunuz?
- b) Tüketici hakkı bilincinin öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? Örneklerle açıklar mısınız?
- c) Dilekçe hakkı bilincinin öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? Örneklerle açıklar mısınız?
- d) Çevre bilincinin öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? Bunun için neler yaptınız? Örneklerle açıklar mısınız?
- e) Trafik kurallarına uyma sorumluluğunun öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? Örneklerle açıklar mısınız?
- f) Vergi verme sorumluluğunun öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? Örnekler ile açıklar mısınız?
- g) Eğitim hakkı bilincinin öğrenciler tarafından kazanıldığını düşünüyor musunuz? (açıklar mısınız?) Eğitim hakkına zarar verecek davranışlardan kaçınması için neler yapıyorsunuz?
- h) Sağlık hakkı olduğunu biliyor mu? Örnek verebilir misiniz?
- i) Öğrencilerinize kaynakların bilinçli tüketilmesi gerektiğinin nedenlerini nasıl kazandırdınız?
- j) Bilimsel çalışmaya yapanlara neden saygı duyması gerektiğini biliyor mu? Açıklar mısınız?
- k) Ortak mirasın korunması gerektiği bilincini nasıl kazandırdınız?

18. Öğrencileriniz okulda ve sınıfta ne tür karar alma süreçlerinde yer aldılar?
19. Bunların dışında konuyla ilgili belirtmek istedikleriniz varsa lütfen belirtiniz?

Ek 7 : İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara disiplin Kazanımları

SIRA NO	KAZANIMLAR	MATEMATİK	TÜRKÇE	FEN VE TEKNOLOJİ	SOSYAL BİLGİLER	HAYAT BİLGİSİ
1.	Hak ve özgürlüklerin paylaşılması gerektiğinin farkına varır.					X
2.	Haklarını korumanın önemini açıklar.				X	X
3.	BM’ in Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin varlığından haberdar olur.					X
4.	İnsan haklarını içeren metinleri okuyup tartışır.		X			X
5.	Atatürk inkılablarının, insan haklarının ülkemizde				X	X

	gelişimi için önemli olduğunu fark eder.			
6.	İnsan hakları ile ilgili istatistik verilerinden faydalanmasını bilir.	X		
7.	Kadın ve erkeklerin Cumhuriyetle birlikte yeni haklar elde ettiğini bilir.		X	
8.	Vatandaş olmanın anlamını kavrar.			X
9.	Özgür ve özerk birey olmanın önemini kavrar.			X
10.	Dinleme ve fikirlerini savunma gibi zihinsel becerileri gerçekleştirir	X		
11.	Oyun oynarken kurallara uymanın insan haklarına uygun bir davranış olduğunu bilir.			X
12.	Bilimsel çalışmalara ve çalışmaları yapan kişilere saygı duyar.		X	X
13.	Okulda demokratik ortamın geliştirilmesinde katkıda bulunması gerektiğini fark eder.	X		X
14.	Sorumluluklarını evde ve okulda yerine getirir.		X	X
15.	Grup çalışmalarında sorumluluk üstlenir ve bu sorumlulukları yerine getirmek için çaba harcar.	X		
16.	Hukuk kurallarının toplumsal yaşamı kolaylaştıran bir değerler sistemi olduğunu kabul eder.		X	
17.	T.C Anayasasının varlığının farkına varır.		X	
18.	Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin önemini kavrar.		X	
19.	Trafik kurallarına uymanın bir vatandaşlık görevi olduğunu bilir			X
20.	İşbirliği yapmayı sever ve işbirliği için olanaklar sağlar.	X		
21.	Ortak mirasın korunması gerektiğini bilir.			X
22.	Her insanın saygıyı hak ettiği bilincini taşır.			X
23.	Ön yargı, ayrımcılık ve çatışmanın olumsuzluklarını bilir.			X
24.	Kendisinin ve başkalarının hata yapabileceğini ve bunun normal olduğunu kabul eder.			X
25.	Çatışmaları şiddete baş vurmadan çözebilme becerisi gösterir.			X
26.	Farklılıkları insanlığın kültürel zenginliği olarak görür.	X		X
27.	Uzlaşmanın etik bir değer olduğunu bilir.			X
28.	Arkadaşlarının fiziksel ve kişisel özelliklerine saygı duyar.			X
29.	İnsanların inançlarına saygı duyar.			X
30.	Aile kavramının önemini fark eder.			X
31.	Aile içinde demokratik bir ortamın oluşmasının önemli olduğunu bilir.			X
32.	Yaşam ve eğitim hakkına zarar verecek kötü alışkanlıklardan uzak durması gerektiğini bilir.			X
33.	Kaynakların verimli kullanılması ve bilinçli tüketilmesi gerektiğini kabul eder.		X	X
34.	Dayanışmanın önemini kavrar.			X

35.	Demokrasi ve ilkelerinin önemini kavrar.		X	
36.	Demokrasinin insan hakları için vazgeçilmez bir değer taşıdığını takdir eder.		X	
37.	Demokrasinin temelinin özgürlük ve eşitliğe dayandığını bilir.		X	
38.	Okulda karşılaştığı sorunlara yönelik demokratik çözüm yolları üretir.			X
39.	Sivil toplum kavramının önemini kavrar.		X	
40.	Sivil toplum örgütlerinin çalışmalarının yasal olduğunu bilir.		X	
41.	Yakın çevresindeki sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin farkında olur.		X	
42.	Merkezi yönetimin hangi birimlerden oluştuğunu bilir.		X	
43.	Ülkemizi yönetenlerin halkın oyu ile yönetime geldiklerini bilir.		X	
44.	Yerel yönetimlerin hangi birimlerden oluştuğunu bilir.		X	
45.	Vergi vermenin bir vatandaşlık hakkı olduğunu bilir.	X		
46.	Sağlık hakkını olduğunu bilir.		X	X
47.	Yaşama hakkının kutsallığını fark eder ve bu hakkın önemine uygun davranışlar gösterir.		X	X
48.	Düşünce ve ifade özgürlüğünün yaşamındaki önemi kavrar.	X		
49.	Dilekçe hakkının olduğunu bilir ve bu hakkını karşılaştığı sorunları çözmede kullanır.	X		
50.	Seçilme hakkının önemini kavrar.		X	
51.	Okuldaki karar verme süreçlerine katılır.	X		X
52.	Tüketici olarak haklarını bilir ve kullanır		X	X
53.	Tüketici olarak hakları ihlâl edildiğinde yasal yollardan haklarını arar		X	
54.	Aldığı ürünlerin son kullanma tarihine dikkat etmenin bir tüketici hakkı olduğunu fark eder.	X	X	X
55.	Çevre haklarının varlığını bilir.		X	X
56.	Çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının bir vatandaşlık görevi olduğu bilincine uygun davranışlar gösterir.		X	X
57.	Seçme hakkının önemini bilir ve bu hakkını gerektiği yerde kullanır.		X	
58.	Yazılı ve görsel basın kaynaklarından elde ettiği materyali insan hakları ile ilgili çalışmalarda kullanır.	X		

Ek 8: İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara disiplin Kazanımlarının Derslerle İlişkilendirilmesi

Tablo 1

Hayat Bilgisi Dersi ve İnsan Hakları ve Vatandaşlık Kazanımlarının İlişkilendirilmesi.

SINIF	ÖĞRENME ALANI / ÜNİTE	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI ve VATANDAŞLIK EĞİTİMİ KAZANIMLARI
		A.1.17. Okulda, arkadaşlarının sergiledikleri davranışların etik olup olmadığını fark eder.	27. Uzlaşmanın etik bir değer olduğunu bilir.
		A.1.28. Okulda ortaya çıkan sorunları fark eder, karşılaşılabileceği her sorunun birden fazla çözümü olabileceğini kabul eder.	25. Çatışmaları şiddete başvurmadan çözebilme becerisi gösterir.

1	Okul Heyecanı	A.1.35. Okula geliş ve gidişleri sırasında karşılaştığı insanlarla etkileşimde bulunurken nasıl davranması gerektiğini araştırır. A.1.36. Okuldaki kaynakların neden bilinçli tüketilmesi gerektiğini açıklar. A.1.38. Sınıfını, okulunu ve çevresini temiz tutmak, korumak için sorumluluk alır. B.1.13. Ailedeki yardımlaşmayı ve görev dağılımını araştırır, dayanışmaya günlük hayattan örnekler gösterir.	38. Okulda karşılaştığı sorunlara yönelik demokratik çözüm yolları üretir. 33. Kaynakların verimli kullanılması ve bilinçli tüketilmesi gerektiğini kabul eder. 56. Çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının bir vatandaşlık görevi olduğu bilincine uygun davranışlar gösterir. 34. Dayanışmanın önemini kavrar
	Benim Eşsiz Yuvam	B.1.15. Ailenin dayanışma ve iş birliği yapılan özel bir çevre olduğunu kavrar. B.1.16. Ailesinde ve akrabaları arasında etik değerlere ne kadar önem verildiğini gözlemler. B.1.17. Kendisinin ve ailesindekilerin hata yapabileceğini, bunun doğal olduğunu kabul eder.	30. . Aile kavramının önemini fark eder. 34. Dayanışmanın önemini kavrar. 31. Aile içinde demokratik bir ortamın oluşmasının önemli olduğunu bilir. 31. Aile içinde demokratik bir ortamın oluşmasının önemli olduğunu bilir. 24. Kendisinin ve başkalarının hata yapabileceğini , bunun normal olduğunu kabul eder.

SINIF	TEMA	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK KAZANIMLARI
2	Benim Eşsiz Yuvam	B.2.20. Aile içinde görev paylaşımına katılır, üzerine düşen görevi yapmaktan mutluluk duyar.	14. Sorumluluklarını evde ve okulda yerine getirir.
		B.2.27. Aileyi ilgilendiren konularda karar alınırken görüş bildirir, bunun insan hak ve hürriyetleriyle ilişkisini kurar	31. Aile içinde demokratik bir ortamın oluşmasının önemli olduğunu bilir.
		B.2.28. Atatürk'ün önderliğinde Türk milletinin sahip olduğu hak ve hürriyetleri araştırır.	1. Hak ve özgürlüklerin paylaşılması gerektiğinin farkına varır. 3. BM'nin çocuk haklarına dair sözleşmesinin varlığından haberdar olur.

	Dün, Bugün, Yarın	C.2.23. Yaşadığı çevreyi temiz tutmasının kendi sağlığı ve gelişimiyle ilişkili olduğunu kavrar	55. Çevre haklarının varlığını bilir.
SINIF	TEMA	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK KAZANIMLARI
3	Okul Heyecanım	A.3.13. Okulda kurallara uyulmadığında ortaya çıkabilecek sorunlarla ilgili çözüm yolları üretir ve en uygun çözüm yolunu uygular.	38. Okulda karşılaştığı sorunlara yönelik demokratik çözüm yolları üretir.
		A.3.22. Tüketici olarak sahip olduğu hakları bilir ve bilinçli tüketici davranışları sergiler.	52. Tüketici olarak haklarını bilir ve kullanır
		A.3.25. Okula geliş ve gidişlerinde kendisinin, başkalarının güvenliği için trafik işaret ve levhalarına, trafik kurallarına uyar.	19. Trafik kurallarına uymanın bir vatandaşlık görevi olduğunu bilir.
		A.3.27. Okula geliş ve gidişlerinde başkalarının kabul edilemez önerileriyle karşılaştığında etkili reddetme davranışı sergiler.	32. Yaşam ve eğitim hakkına zarar verecek kötü alışkanlıklardan uzak durması gerektiğini bilir.
3	Benim Eşsiz Yuvam	A.3.28. Okula geliş ve gidişlerinde karşılaştığı kişilerle aralarında çıkabilecek sorunlar için hangi çözüm yollarına başvurabileceğini açıklar.	25. Çatışmaları şiddete başvurmadan çözebilme becerisi gösterir. 38. Okulda karşılaştığı sorunlara yönelik demokratik çözüm yolları üretir.
		B.3.17. Farklı sosyal ve ekonomik gruplara mensup kişilerin bakış açılarının farklı olabileceğini kabul ederek bu kişilere ön yargısız davranır.	22. Her insanın saygıyı hak ettiği bilincini taşır. 23. Ön yargı, ayrımcılık ve çatışmanın olumsuzluklarını bilir. 29. İnsanların inançlarına saygı duyar
		B.3.30. Atatürk'ün insan hak ve hürriyetlerine verdiği önemi açıklar.	9. Özgür ve özerk birey olmanın önemini kavrar
		B.3.26. Kaynakları bilinçli olarak tüketmenin aile bütçesine katkısını açıklayan yazılı, sözlü ya da görsel etkinliklerde bulunur	33. Kaynakların verimli kullanılması ve bilinçli tüketilmesi gerektiğini kabul eder.
3	Benim Eşsiz Yuvam	B.3.44. İnsanların mutluluğunun, bireylerin aile içerisinde, ülke genelinde üzerlerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmelerine bağlı olduğunu kavrar	8. Vatandaş olmanın anlamını kavrar.
		B.3.45. Aralarındaki benzerliklere ve farklılıklara karşın bütün insanların aynı gezegeni paylaştıklarını fark ederek, daha iyi bir dünya yaratmak için her bireyin üzerine düşen görevleri olduğunu kavrar.	21. Ortak mirasın korunması gerektiğini bilir. 55. Çevre haklarının varlığını bilir.
	Dün, Bugün, Yarın		

Tablo 2
Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımları

SINIF	ÖĞRENME ALANI / ÜNİTE	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI ve VATANDAŞLIK KAZANIMLARI
	Gruplar, Kurumlar Sosyal Örgütler: Hep Birlikte	İnsanların belli bir amaç çerçevesinde oluşturdukları grup, kurum ve sosyal örgütleri fark eder. Ön bilgi ve yaşantısını kullanarak çevresindeki belli başlı sosyal problemler ya da ihtiyaçlarla grup, kurum ve sosyal örgütleri ilişkilendirir. Kendisi ile çevresindeki gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler arasındaki etkileşime örnekler verir.	39. Sivil toplum kavramının önemini kavrar. 40. Sivil toplum örgütlerinin çalışmalarını yasal olduğunu bilir. 41. Yakın çevresindeki sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin farkında olur.
4	Güç, Yönetim ve Toplum: İnsanlar ve Yönetim	Yaşadığı yerin yerel yönetim birimlerini tanıır. Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde yerel yönetimlerin rolünü açıklar. Kamuoyunun yerel yönetimlere etkisine örnekler verir. Büyük Millet Meclisinin açılışı ile ulusal egemenliği ilişkilendirir.	44. Yerel yönetimlerin hangi birimlerden oluştuğunu bilir. 43. Ülkemizi yönetenlerin halkın oyu ile yönetime geldiklerini bilir. 50. Seçilme hakkının önemini kavrar. 57. Seçme hakkının önemini bilir ve bu hakkını gerektiği yerde kullanır.
4	Üretim, Dağıtım ve Tüketim: Üretimden Tüketime	Satın alacağı ürünleri belirler standartlara göre değerlendirir. Gerektiğinde bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.	52. Tüketici olarak haklarını bilir ve kullanır. 53. Tüketici olarak hakları ihlal edildiğinde yasal yollardan haklarını arar. 54. Aldığı ürünlerin son kullanma tarihine dikkat etmenin bir tüketici hakkı olduğunu fark eder.

SINIF	ÖĞRENME ALANI / ÜNİTE	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI ve VATANDAŞLIK EĞİTİMİ KAZANIMLARI
5	Birey ve Toplum: Haklarımı Öğreniyorum	Katıldığı gruplarda aldığı roller ile rollerin gerektirdiği hak ve sorumlulukları ilişkilendirir. Çocuk olarak haklarını fark eder.	2. Haklarını korumanın önemini açıklar. 14. Sorumluluklarını evde ve okulda yerine getirir. 18. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin önemini kavrar.
	Kültür ve Miras: Adım Adım Türkiye	Görsel kanıt kullanarak Atatürk İnkılapları öncesi ile sonrası günlük yaşamı karşılaştırır.	5. Atatürk İnkılaplarının, insan haklarının ülkemizde gelişimi için önemli olduğunu fark eder. 7. Kadın ve erkeklerin cumhuriyetle birlikte yeni haklar elde ettiğini bilir.

	Bilim, Teknoloji ve Toplum: Gerçekleşen Düşler	Buluş ve teknolojik gelişmelerin toplum hayatımıza etkilerini tartışır. Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerinin farkına varır.	12. Bilimsel çalışmalara ve çalışmaları yapan kişilere saygı duyar.
SINIF	ÖĞRENME ALANI / ÜNİTE	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI ve VATANDAŞLIK EĞİTİMİ KAZANIMLARI
5	Gruplar, Kurumlar Sosyal Örgütler: Toplum İçin Çalışanlar	Toplumun temel ihtiyaçlarıyla kurumları ilişkilendirir. Kurumların insan yaşamındaki yeri konusunda görüş oluşturur. Sivil toplum kuruluşlarını etkinlik alanlarına göre sınıflandırır. Sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin sonuçlarını değerlendirir. Bireylerin rolleri açısından sivil toplum kuruluşlarını resmî kurum ve kuruluşlarla karşılaştırır.	39. Sivil toplum kavramının önemini kavrar. 40. Sivil toplum örgütlerinin çalışmalarını yasal olduğunu bilir. 41. Yakın çevresindeki sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin farkında olur.
		Toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların varlığını ve önemini fark eder.	16. Hukuk kurallarının toplumsal yaşamı kolaylaştıran bir değerler sistemi olduğunu kabul eder.
	Güç, Yönetim ve Toplum: Bir Ülke, Bir Bayrak	Merkezî yönetim birimlerini tanıyarak temel görevleriyle ilişkilendirir.	42. Merkezî yönetimin hangi birimlerden oluştuğunu bilir.
		Demokratik yönetim birimlerindeki yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklar.	35. Demokrasi ve ilkelerinin önemini kavrar. 36. Demokrasinin insan hakları için vazgeçilmez bir değer taşıdığını takdir eder. 37. Demokrasinin temelini özgürlük ve eşitliğe dayandığını bilir.
		Ulusal egemenlik sembollerine değer verir.	17. T.C. Anayasasının varlığının farkına varır.

Tablo 3
Türkçe Dersi Ara Disiplin Kazanımları

SINIF/	ÖĞRENME ALANI	TÜRKÇE KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK KAZANIMLARI
2	Yazma	İş birliği yaparak yazar.	20.İş birliği yapmayı sever ve iş birliği için olanaklar sağlar.
3	Konuşma	Duygu, düşünce ve hayallerini ifade eder.	48.Düşünce ve ifade özgürlüğünün yaşamındaki önemini kavrar.
4	Okuma	Metindeki düşünceler ile kendi düşünceleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler.	4.İnsan haklarını içeren metinleri okuyup tartışır.
	Konuşma	Bir fikre katılıp katılmadığını nedenleriyle ortaya koyar.	51.Okuldaki karar verme süreçlerine katılır.

5	Yazma	Dilek, istek ve şikâyetlerini gerekli kişilere yazılı olarak bildirir.	49.Dilekçe hakkının olduğunu bilir ve bu hakkını karşılaştığı sorunları çözmede kullanır.
	Okuma	Paylaşarak okumaktan zevk alır.	15.Grup çalışmalarında sorumluluk üstlenir ve bu sorumlulukları yerine getirmek için çaba harcar.
	Yazma	Açıklayıcı ve bilgilendirici yazılar yazar.	58.Yazılı ve görsel basın kaynaklarından elde ettiği materyali insan hakları ile ilgili çalışmalarda kullanır.

Tablo 4
Fen ve Teknoloji Dersi

SINIF	ÜNİTE/ÖĞRENME ALANI	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK KAZANIMLARI
4	Madde Ve Değişim/ Maddeyi Tanıyalım	4.4.Doğal kaynakların neden dikkatli tüketilmesi gerektiğini, bu konuda insanların bilgilendirilmesinin önemini açıklar.	33.Kaynakların verimli kullanılması ve bilinçli tüketilmesi gerektiğini kabul eder.
	Fiziksel Olyalar/Işık Ve Ses	3.4. Aydınlatma teknolojilerinin gelişimine emek harcayan insanları tanır ve takdir eder	12.Bilimsel çalışmalara ve çalışmaları yapan kişilere saygı duyar.
	Canlılar Ve Hayat/Canlılar Dünyasını Gezelim, Tanıyalım	4.4. Aydınlatma araçlarının tasarruflu kullanımının aile ve ülke ekonomisi bakımından öneminin bilincine varır	33.Kaynakların verimli kullanılması ve bilinçli tüketilmesi gerektiğini kabul eder.
		2.5.Yakın çevresindeki kirliliği fark eder ve bu kirliliğe neden olan maddeleri listeler	55. Çevre haklarının varlığını bilir.
		2.6.Çevreyi temizlemek amacı ile basit yöntemler geliştirir	56. Çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının bir vatandaşlık görevi olduğu bilincine uygun davranışlar gösterir.
		2.7.Çevreyi korumak amacı ile yapılan bir çok faaliyete gönüllü olarak katılır	
		2.8.Çevreyi korumak ve geliştirmek için bireysel sorumluluk bilinci kazanır	

SINIF	ÜNİTE/ÖĞRENME ALANI	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK KAZANIMLARI
5	Canlılar Ve Hayat/ Vücudumuz Bilmecesini Çözelim	1.8. Paketlenmiş besinlerin üzerindeki son kullanma tarihinin önemini bilir.	54.Aldığı ürünleri son kullanma tarihine dikkat etmenin bir tüketici hakkı olduğunu fark eder.
		4.1. Sigara ve alkol kullanımının vücuda verdiği zararlarla ilgili bilgi toplar ve sunar.	46.Sağlık hakkının olduğunu bilir.
		4.3. Sigara ve alkol içilen ortamlardan uzak durur.	47.Yaşama hakkının kutsallığını fark eder ve bu hakkın önemine uygun davranışlar gösterir.
	Canlılar Ve Hayat/ Canlılar Dünyasını Gezelim, Tanıyalım	8.2. İnsan etkisi ile nesli tükenen veya tükenme tehlikesinde olan bitki ve	55.Çevre haklarının varlığını bilir.

hayvanlara örnekler verir.
8.3.Yakın çevresindeki veya
ülkemizdeki çevre
sorunları hakkında bilgi toplar ve
sunar.
8.4 Yakın çevresinde, çevreyi
bozabilecek davranışlarda
bulunanları uyarır.

56.Çevrenin korunması ve
gelecek kuşaklara
aktarılmasının bir vatandaşlık
görevi olduğu
bilincine uygun davranışlar
gösterir.

Tablo 5
Müzik Dersi

SINIF	TEMA	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK KAZANIMLARI
4	D. Müzik Kültürü	D.7. Çevresindeki müzik etkinliklerine katılır.	14. Sorumluluklarını evde ve okulda yerine getirir.

Tablo 6
Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi

SINIF	ÖĞRENME ALANI/ÜNİTE	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK KAZANIMLARI
4	DİN VE KÜLTÜR/AİLE VE DİN	5. Aile içinde kendi sorumluluklarını yerine getirmeye istekli olur. 1. Ailenin birey ve toplum için önemini açıklar.	14. Sorumluluklarını evde ve okulda yerine getirir.
5	AHLAK/SEVİNÇ VE ÜZÜNTÜLERİMİZİ PAYLAŞALIM	7. Toplumdaki engellilerin sorunlarına çözüm önerileri geliştirir.	30. Aile kavramının önemini fark eder. 28. Arkadaşlarının fiziksel ve kişisel özelliklerine saygı duyar.

Tablo 7
Beden Eğitimi

SINIF	ÖĞRENME ALANI/ALT ÖĞRENME ALANI HAREKET BİLGİ VE BECERİLERİ/.	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK KAZANIMLARI
1	Temel Hareket Bilgi ve Becerileri	1.20. Fiziksel etkinliklerde üstlendiği rollerin sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini kavrar.	15. Grup çalışmalarında sorumluluk üstlenir ve bu sorumlulukları yerine getirmek için çaba harcar
SINIF	ÖĞRENME ALANI/ALT ÖĞRENME	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK KAZANIMLARI

ALANI			
2	HAREKET BİLGİ VE BECERİLERİ/. Temel Hareket Bilgi ve Becerileri	1.22. Fiziksel etkinliklerde üstlendiği rollerin sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini kabul eder.	15.Grup çalışmalarında sorumluluk üstlenir ve bu sorumlulukları yerine getirmek için çaba harcar
SINIF	ÖĞRENME ALANI/ALT ÖĞRENME ALANI	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK KAZANIMLARI
3	HAREKET BİLGİ VE BECERİLERİ/. Temel Hareket Bilgi ve Becerileri	1.19. Fiziksel etkinliklerde başkalarının haklarına saygı gösterir.	11.Oyun oynarken kurallara uymanın insan haklarına uygun bir davranış olduğunu bilir.
	HAREKET BİLGİ VE BECERİLERİ/. Temel Hareket Bilgi ve Becerileri	1.20. Fiziksel etkinliklerde üstlendiği rollerin sorumlulukları-nı yerine getirir	15.Grup çalışmalarında sorumluluk üstlenir ve bu sorumlulukları yerine getirmek için çaba harcar
SINIF	ÖĞRENME ALANI/ALT ÖĞRENME ALANI	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK KAZANIMLARI
5	Hareket Bilgi Ve Becerileri/. Özelleşmiş Hareket Bilgi ve Becerileri	15. Fiziksel etkinliklerde üstlendiği rollerin sorumluluklarını yerine getirir.	15.Grup çalışmalarında sorumluluk üstlenir ve bu sorumlulukları yerine getirmek için çaba harcar

Tablo 8
Matematik

SINIF	ÖĞRENME ALANI/ALT ÖĞRENME ALANI	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK KAZANIMLARI
1	Sayılar/Doğal Sayılarla Toplama İşlemi	9.Doğal sayılarla toplama işlemini gerektiren problemleri çözer ve kurar.	13.Okulda demokratik ortamın geliştirilmesinde katkıda bulunması gerektiğini fark eder.
SINIF	ÖĞRENME ALANI/ALT ÖĞRENME ALANI	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK KAZANIMLARI
3	Sayılar /Doğal Sayılar	20'ye kadar olan Romen rakamlarını okur ve yazar	26. Farklılıkları insanlığın kültürel zenginliği olarak görür.
SINIF	ÖĞRENME ALANI/ALT ÖĞRENME ALANI	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK KAZANIMLARI
4	Sayılar /Doğal Sayılar	3.Yıl-ay-hafta-gün arasındaki ilişkileri açıklar.	54.Aldığı ürünlerin son kullanma tarihine dikkat etmenin bir tüketici hakkı olduğunu fark eder.
SINIF	ÖĞRENME ALANI/ALT ÖĞRENME ALANI	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK KAZANIMLARI

5	Veri / Tablo ve Şema	3.Yıl-ay-hafta-gün arasındaki ilişkileri açıklar.	6. İnsan hakları ile ilgili istatistik verilerinden faydalanmasını bilir
---	----------------------	---	--

Tablo 9
Görsel Sanatlar

SINIF	ÖĞRENME ALANI/ALT ÖĞRENME ALANI	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK KAZANIMLARI
1		5. kendi yaşam alanını düzenlerken, doğal çevreyi korumanın gerekliliğini kabul eder.	56. Çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının bir vatandaşlık görevi olduğu bilincine uygun davranışlar gösterir.
3	Müze Bilinci	1.Müzedeki eserlerin korunmasının önemini kavrar	21. ortak mirasın korunması gerektiğini bilir.
5	Görsel Sanatlar Kültürü	4.Uzak ve yakın çevresindeki doğal ve tarihi güzellikleri tanır.	56.Çevreni korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasını bir vatandaşlık görevi olduğuna uygun davranışlar gösterir.

Ek 9: Bafra İlçesi 2009 Yılı Belirtilen Eğitim Düzeyi, Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Nüfusu

Biltilen eğitim düzeyi, cinsiyet ve yaş grubuna göre nüfus - 2009

Samsun												
Bafra												
Yaş grubu	Cinsiyet	Okuma yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	İlkokul mezunu	İlköğretim mezunu	Ortaokul veya dengi okul mezunu	Lise veya dengi okul mezunu	Yükseköğül veya fakülte mezunu	Yüksek lisans mezunu	Doktora mezunu	Bilinmeyen	Toplam
6-13	Erkek	1	9.611		217						11	9.840
	Kadın	3	9.091		341						20	9.455
14-17	Erkek	19	340		5.124		35				40	5.558
	Kadın	41	334		5.064		70				37	5.546
18-21	Erkek	41	137		1.757		2.360	105			171	4.571
	Kadın	81	163		1.657		2.510	97			171	4.679
22-24	Erkek	20	50	417	615		1.144	316	1		544	3.107
	Kadın	66	104	894	609		1.123	350			132	3.278
25-29	Erkek	66	106	1.592	344	327	1.202	627	18	1	643	4.926
	Kadın	143	135	2.451	284	208	1.155	585	22	1	271	5.255
30-34	Erkek	64	78	2.331	82	306	1.087	566	18	2	326	4.860
	Kadın	172	135	2.960	90	215	827	441	9	1	210	5.060
35-39	Erkek	74	94	2.841	30	427	736	489	18	5	231	4.945
	Kadın	286	226	3.580	55	277	590	337	11	1	236	5.589
40-44	Erkek	127	132	3.251	20	432	653	430	12	5	248	5.310
	Kadın	439	295	3.369	25	265	432	233	1		192	5.251
45-49	Erkek	154	166	3.152	12	390	721	325	9	2	236	5.167
	Kadın	689	387	3.350	10	168	424	148	3	1	218	5.398
50-54	Erkek	221	213	2.630	6	285	435	373	11	1	205	4.380
	Kadın	971	488	2.071	3	119	192	164	2		176	4.186
55-59	Erkek	253	301	2.296	2	225	200	242	3	4	154	3.680
	Kadın	1.151	558	1.472	1	71	90	102	1		217	3.663
60-64	Erkek	281	327	1.688	2	161	74	138	3	1	119	2.794
	Kadın	1.321	495	980	51	51	37	47	2		167	3.100
65 +	Erkek	1.681	1.402	2.631	146	88	88	98	4		283	6.333
	Kadın	5.139	1.081	1.300	1	57	38	23		1	503	8.143
	Toplam	13.504	26.449	45.256	16.351	4.130	16.213	6.236	148	26	5.761	134.074

Ek 10: Bafra İlçesi 2009 Yılı Okuma Yazma Durumu, Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Nüfusu

Okuma yazma durumu, cinsiyet ve yaş grubuna göre nüfus - 2009

Samsun
Bafra

Yaş grubu	Cinsiyet	Okuma yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen	Bilinmeyen	Toplam
6-13	Erkek	1	9.828	11	9.840
	Kadın	3	9.432	20	9.455
14-17	Erkek	19	5.499	40	5.558
	Kadın	41	5.468	37	5.546
18-21	Erkek	41	4.359	171	4.571
	Kadın	81	4.427	171	4.679
22-24	Erkek	20	2.543	544	3.107
	Kadın	66	3.080	132	3.278
25-29	Erkek	66	4.217	643	4.926
	Kadın	143	4.841	271	5.255
30-34	Erkek	64	4.470	326	4.860
	Kadın	172	4.678	210	5.060
35-39	Erkek	74	4.640	231	4.945
	Kadın	286	5.067	236	5.589
40-44	Erkek	127	4.935	248	5.310
	Kadın	439	4.620	192	5.251
45-49	Erkek	154	4.777	236	5.167
	Kadın	689	4.491	218	5.398
50-54	Erkek	221	3.954	205	4.380
	Kadın	971	3.039	176	4.186
55-59	Erkek	253	3.273	154	3.680
	Kadın	1.151	2.295	217	3.663
60-64	Erkek	281	2.394	119	2.794
	Kadın	1.321	1.612	167	3.100
65 +	Erkek	1.681	4.369	283	6.333
	Kadın	5.139	2.501	503	8.143
Toplam		13.504	114.809	5.761	134.074